

ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การเมือง จีนสยาม

การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย

ค.ศ. ๑๙๒๔-๑๙๔๑

เออีจิ มุราชิมา : เขียนและแปล

วรศักดิ์ มหัทธโนบล : แปลและบรรณาธิการ

เขียน อีระวิทย์ : คำนิยาม

การเมืองจีนสยาม

การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย

ค.ศ. ๑๙๒๔-๑๙๔๐

เขียนและแปล

เออีจิ มูราซึมา

แปลและบรรณาธิการ

วรศักดิ์ มหัทธโนบล

ศูนย์จีนศึกษา

สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สิ่งพิมพ์ลำดับที่ จ.๐๐๑

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

มูราซิม่า, เออิจิ.

การเมืองจีนสยาม.-- กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539

237 หน้า

1. ไทย -- การเมืองและการปกครอง I. มูราซิม่า, เออิจิ, ผู้แปล

II. วรศักดิ์ มัทธโนบล, ผู้แปลร่วม. III. ชื่อเรื่อง.

320.9593

ISBN 974-632-961-8

ผู้แปล

เออิจิ มูราซิม่า, วรศักดิ์ มัทธโนบล

บรรณาธิการ

วรศักดิ์ มัทธโนบล

ออกแบบปก

วรศักดิ์ มัทธโนบล, สุธิยา บุญลา

ออกแบบรูปเล่ม

วรศักดิ์ มัทธโนบล

จัดหน้า

จินตนา ฤทธิเสน, สุธิยา บุญลา

จำนวนพิมพ์

2000 เล่ม

พิมพ์ครั้งที่

หนึ่ง/กุมภาพันธ์ 2539

ราคา

220 บาท

เจ้าของ

ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา

อาคารประชาธิปไตย - ราไพพรรณี ชั้น 7

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10330

โทร. 218-7411, 218-7464, 251-5199 โทรสาร. (062) 255-1124

จัดจำหน่ายโดย

ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศาลาพระเกี้ยว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10330

โทร. 218-7000, 218-3980, 255-4433 โทรสาร. 255-4441

e-mail: cubook@netserv.chula.ac.th

http://www.chula.ac.th/cubook/index.htm

พิมพ์ที่

บริษัท กุศลวิมล เพรส (ประเทศไทย) จำกัด

โทร. 091-1801-6 โทรสาร. 276-8823

คำนำ

ผู้อำนวยการสถาบันเอเชียศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้ของศาสตราจารย์ เออิจิ มูราซิม่า เป็นงานศึกษาด้านประวัติศาสตร์ที่ว่าด้วยบทบาทของชนจีนในประเทศไทยที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ด้วยได้ให้หลักฐานอย่างละเอียดลออ ในเรื่องบทบาททางการเมืองของชนจีนทั้งโดยลับและโดยเปิดเผยในช่วงระยะเวลาปี พ.ศ. 2467-2484 ซึ่งศาสตราจารย์ มูราซิม่า ได้เห็นว่าการศึกษามหาบททางการเมืองของชนจีนนั้นมีไม่มากทั้งไม่ลึกซึ้งพอ ช่วงเวลาที่ศึกษานี้เป็นช่วงเวลาที่สำคัญเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งใหญ่ในยุคใหม่ของไทย เรื่องเกี่ยวกับชนจีนในไทยจึงถือได้ว่าเป็นอีกแง่มุมหนึ่งของข้อมูลที่น่าสนใจศึกษาอีกได้ใช้ประโยชน์เป็นอย่างดี สถาบันเอเชียศึกษา ได้รับเกียรติจากผู้เขียนให้เป็นผู้ตีพิมพ์งานชิ้นนี้ในภาษาไทย จึงใคร่ขอขอบคุณอาจารย์มูราซิม่า ไว้ ณ ที่นี้อีกครั้งหนึ่ง และขอบคุณ คุณวรศักดิ์ มัทธโนบล นักวิจัยผู้ติดตามเรื่องจีนของสถาบันเอเชียศึกษา ที่ได้ช่วยในหลายๆ ด้านให้งานชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงมาได้ด้วยดี

(รองศาสตราจารย์ ดร. วิทยา สุจริตธนาภิรักษ์)

ผู้อำนวยการสถาบันเอเชียศึกษา

มกราคม 2539

คำนำ
ผู้อำนวยการศูนย์จีนศึกษา

เมื่อครั้งที่ศูนย์จีนศึกษายังเป็นเพียงโครงการอยู่นั้น กิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการเผยแพร่ผลงานทางด้านสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับจีนศึกษาก็เคยออกสู่วงการอยู่เสมอ หากจะนับตั้งแต่ที่มีการประกาศก่อตั้งศูนย์จีนศึกษาอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 1995 เป็นต้นมา หนังสือ “การเมืองจีนสยาม” เล่มนี้คือสิ่งพิมพ์เล่มแรกของศูนย์จีนศึกษา

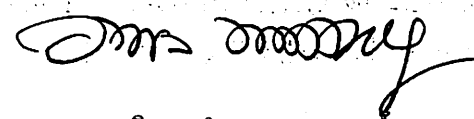
ศูนย์จีนศึกษาไม่เพียงแต่ภูมิใจที่จะกล่าวว่า “การเมืองจีนสยาม” เล่มนี้ จัดเป็นผลงานวิจัยทางด้านจีนศึกษาอย่างแท้จริงเล่มหนึ่ง เพราะเป็นผลงานของความมุ่งมั่นพยายามค้นคว้านานนับสิบปีของนักวิชาการชาวญี่ปุ่น คือ ศาสตราจารย์ เออิจิ มูราซึมา และเมื่อมีการถ่ายทอดเป็น “สยามพากย์” โดยศาสตราจารย์ มูราซึมา และคุณวรศักดิ์ มหัทธโนบล (โดยที่คุณวรศักดิ์ยังได้ทำหน้าที่บรรณาธิการให้กับหนังสือเล่มนี้อีกด้วย) ก็หาได้ลดทอนความสำคัญของเนื้อหาไปแต่ประการใด และที่น่ายินดีมากขึ้นก็คือ การแปลครั้งนี้ยังได้มีการเพิ่มเติมเนื้อหาจากต้นฉบับเดิมในภาษาญี่ปุ่นอีกร้อยละ 20 ด้วย

หนังสือ “การเมืองจีนสยาม” คงจะไม่ใช่กิจกรรมทางด้านสิ่งพิมพ์ที่ถูกเสนอต่อสาธารณชนเป็นเล่มแรกและเล่มเดียวของศูนย์จีนศึกษาอย่างแน่นอน และนั่นก็คือ ความเชื่อมั่นที่ว่า ศูนย์จีนศึกษาของเราจะได้เสนอสิ่งพิมพ์ทางด้านวิชาการอันเกี่ยวเนื่องด้วยจีนศึกษาที่น่าสนใจและเปี่ยมคุณภาพต่อไป

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า การเสนอ “การเมืองจีนสยาม” ต่อวงการวิชาการและสาธารณชนครั้งนี้ คงจะก่อประโยชน์ต่อแวดวงวิชาการทั้งในและนอกสาขาจีนศึกษาไม่มากนักน้อย และจะนำยินดีไม่น้อยเช่นกันหากการเสนอ “การเมืองจีนสยาม” ครั้งนี้จะได้อรรถประโยชน์

ในทางที่สร้างสรรค์แก่สังคมไทยอย่างกว้างขวางด้วย ซึ่งเท่ากับได้บรรลุน้ำที่อีกขั้นหนึ่งของการก่อตั้งศูนย์จีนศึกษาด้วย

ด้วยความปรารถนาดี

(ศาสตราจารย์ฯ อ่ำพล พรธรรมเชษฐ)

ผู้อำนวยการศูนย์จีนศึกษา

คำนิยม

เอกสารเล่มนี้สมควรได้รับการยกย่องว่าเป็นผลงานวิจัยที่แท้จริง ไม่ใช่เป็นงานรวบรวม-เรียบเรียงแล้วเอามาอ้างกันว่าเป็นงานวิจัย ทั้งนี้เพราะแหล่งข้อมูลที่ใช้อ้างอิง และวิธีการได้ข้อมูลมาเป็นไปตามระเบียบวิธีการวิจัย และในหลายประเด็นที่ให้คำตอบมีของใหม่หรือไม่ก็ทำให้ประเด็นที่เคยมีการศึกษามาแล้ว มีคำตอบได้ความชัดเจนยิ่งขึ้น

ในเรื่องระเบียบวิธีการวิจัย ผู้วิจัยได้ลงทุนมาก อาศัยข้อมูลเบื้องต้นไม่น้อยจากหอจดหมายเหตุของไทย ญี่ปุ่น อังกฤษ และสหรัฐฯ คนที่ทำได้เช่นนี้มีไม่มากนัก เพราะต้องใช้เวลา มีเงินทุน และมีมันสมองที่รู้ทั้งภาษาไทย ญี่ปุ่น จีน และอังกฤษ การที่ผู้วิจัยได้พยายามสืบค้นหนังสือพิมพ์ไทย และจีน ตลอดจนเอกสารอื่นๆ ในช่วงปี ค.ศ. 1900-1941 นั้น หาได้ไม่มากนัก เพราะคนไทยไม่มีนิสัยเก็บเอกสาร คนจีนมีนิสัยเช่นนั้น แต่คนจีนที่มาอยู่ในแผ่นดินไทยภายใต้บรรยากาศการเมืองที่ผันผวน การบันทึกเรื่องราวและการเก็บเอกสารที่เสี่ยงภัยเอาไว้ก็ไม่ค่อยมีคนกล้าทำ ฉะนั้นการใช้วิธีสัมภาษณ์เสริมก่อนที่คนที่เข้าร่วมเหตุการณ์กำลังจะล้มหายตายจากหมดไปนั้น จึงเป็นเรื่องที่น่าสรรเสริญ สังเกตได้จากข้อเขียนว่าผู้วิจัยได้ลงทุนสืบสวนข้อมูลจริงๆ บุคคลในเหตุการณ์เป็นอันมากที่ตายไปแล้ว มีข้อมูลเกี่ยวข้องถึงคนที่ยังอยู่ในปัจจุบัน และคนที่ตายไปแล้วก็มีปีเกิด-ปีตายระบุไว้ด้วย

เข้าใจว่าข้อมูลที่ใช้อ้างอิง จะได้มาโดยมีเอกสารที่ดี หรือโดยการสัมภาษณ์ที่ดี คงมีไม่น้อยที่ต้องอาศัยบรรยากาศทางการเมืองที่เอื้ออำนวย ข้อมูลเป็นอันมากเผยออกมาได้ก็แต่เฉพาะสงครามอุดมการณ์ได้สิ้นสุดลงแล้ว และความคิดทางเชื้อชาตินิยมได้ลดลงไปเป็นอันมาก

ผลงานวิจัยเรื่องนี้ให้ข้อมูลใหม่หลายประการเกี่ยวกับบทบาททางการเมืองของผู้นำจีนในประเทศไทย ที่สำคัญคือ ประการแรก บทบาทของผู้นำชาวจีนในไทยเกี่ยวกับการปฏิวัติในจีน การเข้าเป็นฝักฝ่ายร่วมมือกับ ดร.ซุนยัตเซ็นในการโค่นล้มราชวงศ์แมนจู การต่อสู้กันชิงอำนาจในพรรคก๊กมินตั๋ง การต่อสู้ระหว่างพรรคก๊กมินตั๋งกับพรรคคอมมิวนิสต์ ประการที่สอง บทบาทของคนจีนในไทยในสงครามจีน-ญี่ปุ่น ช่วงก่อนที่ไทยร่วมวงศไพบูลย์กับญี่ปุ่นอย่างเป็นทางการในปี 1941 งานวิจัยเรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่าผู้นำจีนในไทยก็แตกแยกกัน ในปัญหาที่ว่าจะช่วยเมืองแม่ต่อต้านญี่ปุ่นอย่างไร คราวบาตรทางการค้ากับญี่ปุ่นหรือไม่ เชื่อฟังรัฐบาลไทยอย่างไร ในเมื่อไทยก็โน้มเอียงไปเข้าข้างญี่ปุ่นในสงครามจีน-ญี่ปุ่น นอกจากนั้นยังทำให้เห็นนโยบายของไทยที่มีต่อชาวจีนในไทยชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งในสมัยรัชกาลที่ 6, 7 และหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี พ.ศ. 2475

อย่างไรก็ตาม อย่าเข้าใจว่าชาวจีนในไทยในยุคที่ศาสตราจารย์ เอจิ มูราชิมะ ทำวิจัย (ค.ศ. 1924-1941) นั้นเล่นบทบาทการเมืองของไทย ข้อนี้ไม่แน่ใจว่าผู้วิจัยได้ทำให้กระจ่างชัดเจนแล้วหรือยัง ส่วนใหญ่ส่วนอุทิศของผลงานวิจัยเรื่องนี้ อยู่ที่ว่าชาวจีนในไทยเข้ามีส่วนร่วมในการต่อสู้ทางการเมืองของจีนระหว่างฝักฝ่ายในพรรคก๊กมินตั๋ง ระหว่างพรรคก๊กมินตั๋งกับพรรคคอมมิวนิสต์ และระหว่างจีนกับญี่ปุ่น แต่ขบวนการในการต่อสู้กันเช่นนั้นพวกเขามาทำในแผ่นดินไทย ซึ่งพวกเขามีได้แยก หรือแยกไม่ออกว่าเป็นแผ่นดินจีนหรือแผ่นดินไทย เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับขบวนการคอมมิวนิสต์ในไทยเท่านั้น แยกลำบากว่าเป็นขบวนการของไทยหรือของจีน หรือของคอมมิวนิสต์สากล ประวัติศาสตร์ขบวนการคอมมิวนิสต์ไทยโดยทั่วไปแสดงให้เห็นว่าผู้นำขบวนการคอมมิวนิสต์ไทยในยุคหลัง ไม่ยอมรับภารกิจที่ทำโดยผู้นำจีนในไทยในยุคนั้นว่าเป็นผู้นำรุ่นบุกเบิกของพวกเขา ส่วนนี้นักวิจัยไทยน่าจะเอาไปเป็นภาระทำให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

อีกประการหนึ่งที่ควรระวังว่าอาจมีความคลาดเคลื่อนในข้อเท็จจริงก็คือ เมื่อพูดถึงการปราบปรามพวกคอมมิวนิสต์ของรัฐบาลไทยโดยการจับ แล้วเนรเทศบ้าง ฆ่าคุกบ้าง

(กว่า 100 คน ถึงปี ค.ศ. 1932) งานวิจัยเรื่องนี้ไม่ได้ลงลึกถึงขั้นทำการพิสูจน์ว่าจับผิดหรือจับถูก อันนี้ควรจะมีคนสานงานต่อ เพราะการจับคอมมิวนิสต์นั้น บางทีก็มีการกลั่นแกล้งกัน บางคนอาจจะถูกจับเพราะมีศัตรูไปให้ข้อมูลกับตำรวจ บางทีตำรวจเองก็จับคอมมิวนิสต์โดยการกลั่นแกล้ง เนื่องจากคนจีนด้วยกันเองก็แตกแยกเป็นฝักฝ่าย การให้ข้อมูลปรักปรำกัน เพื่อยืมมือทางการกำจัดศัตรูจึงอาจเกิดขึ้นได้

(เขียน ชีระวัฑ)

คณะรัฐศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ธันวาคม 2538

กิตติกรรมประกาศ

งานชิ้นนี้สำเร็จได้โดยได้รับความอนุเคราะห์ และเอื้อเฟื้อจากบุคคลและสถาบันดังต่อไปนี้

อ.วรศักดิ์ มหัทธโนบล บุคคลผู้ซึ่งโชคชะตาได้นำพาให้ข้าพเจ้าได้รู้จักและเป็นมูลเหตุที่ทำให้หนังสือเล่มนี้ปรากฏเป็นจริงเบื้องหน้าท่านในขณะนี้

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติได้อนุญาตและสนับสนุนงานวิจัยนี้
หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, หอสมุดแห่งชาติ (โดยเฉพาะ คุณสุธี เศษะวิริยะทวีสิน), กองบรรณสารและห้องสมุดของกระทรวงการต่างประเทศ (โดยเฉพาะ คุณสุวรรณา ชัยจินดาสุด) หอจดหมายเหตุการทูต กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น, Public Record Office, London, National Archives, Washington ซึ่งผู้เขียนได้ใช้เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญ

สมาชิกสมาคมนักเรียนเก่าจีนหลายท่านได้ให้สัมภาษณ์กับผู้เขียนด้วยความยินดี โดยเฉพาะคุณลุงเล้าหมงฮุ้น อดีตผู้นำเยาวชนจีนต่อต้านญี่ปุ่นได้ให้พบมากกว่า 10 ครั้ง และให้ความรู้เกี่ยวกับสังคมชาวจีนในเมืองไทยมากมาย โดยมีอัยยาศัยไมตรีและเมตตาต่อผู้เขียน ผู้เขียนมีความรู้สึกว้าวุ่นที่ไม่พบกับท่านผู้นี้แล้ว งานวิจัยชิ้นนี้คงไม่คืบหน้าไปเท่าไรนัก

คุณหลานตงไห่อดีตผู้นำก๊กมินตั๋งและหัวหน้ากิจกรรมได้คืนสายจูงกิ่งสมัยสงครามพาผู้เขียนไปที่บ้านชลบุรี และอธิบายหลายอย่างด้วยความยินดี

นอกจากนี้คุณลิ้มเคียม, คุณประสาร เลขวัต, พ.ต.อ. เทียน สุโกศล, คุณอุดม สีสุวรรณ, คุณเจน นิมนานิตย์, ชีระพงศ์ ปังศรีวงศ์, อ้อกุงเอ็ง, ใจเวงเลียง, พานจื่อหมิง (พ.ต.อ.ประสิทธิ์ รักประชา), ใจเวงก๊วก และอีกหลายท่านได้ให้สัมภาษณ์ และให้ข้อมูลบางประการ

ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ดร.ทวี วีระวงศ์เสรี เพื่อนผู้อาวุโสที่ผู้เขียนให้ความเคารพ
ได้ให้กำลังใจมาโดยตลอด และเพื่อนอาจารย์หลายท่าน เช่น ดร.สมภพ มานะรังสรรค์
ดร.สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, อ. ม.ล. วัลย์วิภา รัตนบุรุษพันธุ์, อ.พรณี บัวเล็ก, Dr. Bruce
Reynolds, Dr. Volker Grabowsky, คุณ Fujio Hara, Dr. Motooh Furuta, คุณ Makoto
Nambara และอีกหลายท่าน ได้มีส่วนสนับสนุนในการทำวิจัยครั้งนี้ด้วย

ขอขอบคุณ อ. Yoshifumi Tamada ที่กรุณาให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดพิมพ์ต้นฉบับ
ภาษาไทยที่แทรกภาษาจีน ซึ่งเป็นประโยชน์สำหรับการจัดทำดัชนีอย่างยิ่ง ขอขอบคุณ
อ.นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ซึ่งได้ช่วยตรวจทานภาษาฉบับร่างสุดท้ายของหนังสือนี้

สำหรับทุนวิจัยนี้ ได้รับความอนุเคราะห์จาก Asia and Oceania Foundation,
Daiwa Bank โดยได้รับคำแนะนำจาก Dr. Kenji Tsuchiya และ Dr. Akira Suehiro, Center
for Asia and Pacific Studies, SEIKEI UNIVERSITY อันเป็นที่สังกัดของข้าพเจ้าใน
ปัจจุบันด้วย

ผู้เขียนรู้สึกในความกรุณาของท่านและสถาบันทุกแห่งที่เอื้อนามานี้ และขอได้
รับความขอบคุณอย่างจริงใจมา ณ โอกาสนี้ด้วย

คำชี้แจงบางประการเกี่ยวกับหนังสือ “การเมืองจีนสยาม”

เนื่องจากผู้เขียนไม่สามารถเขียนภาษาไทยได้ดีเท่าเจ้าของภาษา และผู้ร่วมแปลไม่
มีความรู้ภาษาญี่ปุ่นและไม่แตกฉานในภาษาจีน การร่วมกันแปลที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปโดยวิธีที่
ให้ผู้เขียนบอกข้อความในต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาไทย แล้วให้บรรณาธิการทำการแปล
ภาษาไทยนั้นอีกชั้นหนึ่ง อันเป็นงานที่หนักกว่าการทำหน้าที่บรรณาธิการ จนเมื่อได้
ข้อความภาษาไทยครบในแต่ละช่วง บรรณาธิการจะทำหน้าที่อ่านข้อความนั้นให้ผู้เขียนฟัง
เพื่อตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งย่อมเป็นที่แน่นอนว่าไม่มีข้อความช่วงใดที่ไม่มีปัญหา เมื่อได้
แก้ไขให้ได้อีกข้อความที่เข้าใจตรงกันแล้ว จึงได้ทำการจัดพิมพ์ต้นฉบับขึ้น ภายหลังจากนั้น
บรรณาธิการได้ตรวจแก้ภาษาไทยนั้นอีกครั้งหนึ่งพร้อมกันกับการตรวจและแก้ไขเพิ่มเติม
โดยผู้เขียน กระทั่งต้นฉบับเสร็จสมบูรณ์ในที่สุด

เพื่อให้การอ่านหนังสือเล่มนี้เป็นไปด้วยความเข้าใจร่วมกัน จึงมีบางประเด็นที่ใคร
ขอชี้แจงไว้ ณ ที่นี้ คือ

1. การเรียกชื่อบุคคลในที่นี้ โดยเฉพาะชาวจีนและชาวญี่ปุ่นเป็นไปโดยยึดตามการ
เขียนของบุคคลคนนั้น เช่น ดันจิเว้ง เทียกวงเอี่ยม ม้าเลียบคุณ อึ้งยฺหรง บั้งลู่ฮัว
เตียล่งซึง เป็นต้น ซึ่งอาจมีบางชื่อที่ขัดกับสำเนียงภาษาพูดของบุคคลคนนั้นเอง
2. หากไม่ปรากฏการเรียกตาม (1) ก็จะเรียกตามที่ปรากฏอยู่ในเอกสารราชการ
ไทย หนังสือพิมพ์ไทย และสิ่งพิมพ์ภาษาไทยในสมัยนั้น เช่น ทำจินซ่า ดันเอ็กยู แด่แซ่อี้ด
ตั้งไคย้ง โจ้วเพ็กง้า โจติจิ เป็นต้น
3. หากไม่ปรากฏการเรียกตาม (1) และ (2) ผู้เขียนเลือกที่จะเรียกชื่อจีนกลางหรือ
จีนแต้จิ๋ว สำเนียงใดสำเนียงหนึ่งตามความเหมาะสม เช่น หลิวซูสี่ หลี่ฉีจิน เป็นต้น โดย
ยึดหลักการอ่านออกเสียงตาม “พจนานุกรมจีน-ไทย” ของ เรียบรชัย เอี่ยมวรเมธ
4. การเรียกชื่อองค์กรต่างๆ ของชาวจีนเป็นภาษาไทย เป็นการเรียกของผู้แปลโดย

ตรง ซึ่งพยายามแปลโดยรักษา “ความหมาย” และ “อารมณ์” ของชื่อนั้นๆ เอาไว้ให้มากที่สุด การเรียกที่ถูกต้องตามการเรียกดั้งเดิมจะเป็นไปก็แต่เฉพาะในกรณีที่ชื่อขององค์กรนั้นมีหลักฐานของการเรียกตามเอกสารภาษาไทยเท่านั้น ซึ่งปรากฏว่ามีเป็นส่วนน้อย

5. เอกสารอ้างอิงภาษาต่างประเทศ คือ จีน ญี่ปุ่น ที่ใช้อ้างอิงในที่นี้ได้แปลเป็นภาษาไทยไว้ในเชิงอรรถแล้วทั้งหมด โดยได้ระบุภาษาเดิมเอาไว้ในวงเล็บท้ายเชิงอรรถนั้นๆ ส่วนรายชื่อเอกสารอ้างอิงเหล่านี้ที่เป็นภาษาเดิมได้แจ้งไว้ในบรรณานุกรมท้ายเล่มแล้ว และรายชื่อตามบรรณานุกรมดังกล่าวเป็นรายชื่อเฉพาะที่มีการอ้างอิงในหนังสือเล่มนี้เท่านั้น

6. เพื่อป้องกันความสับสนเกี่ยวกับการนับเวลา ในหนังสือเล่มนี้จึงได้ใช้คริสต์ศักราช (ค.ศ.) ทั้งหมด อย่างไรก็ตามอาจจะมีคลาดเคลื่อนอยู่บ้าง เนื่องจากขาดข้อมูลที่ชัดเจน โดยเฉพาะปีเกิดของบุคคลบางคนที่เกิดระหว่างเดือนมกราคม ถึงเดือนมีนาคม

นอกเหนือจากคำชี้แจงเพื่อความเข้าใจร่วมกันในประเด็นต่างๆ ดังกล่าวแล้ว สิ่งที่ควรกล่าวเอาไว้ ณ ที่นี้ด้วยก็คือ แม้หนังสือเล่มนี้จะถูกแปลขึ้นจากต้นฉบับเดิมที่เป็นภาษาญี่ปุ่นก็ตาม แต่ในระหว่างการแปลนั้น ผู้เขียนได้ทำการแก้ไขเพิ่มเติมไปไม่น้อย โดยเฉพาะในส่วนเพิ่มเติมนั้นได้ถูกขยายขึ้นจากต้นฉบับเดิมมากกว่าร้อยละ 20 ด้วยเหตุนี้ การเพิ่มเติมดังกล่าวในบางครั้งจึงได้ระบุการอ้างอิงไปในตัวบทโดยไม่ถูกแยกไปไว้ในเชิงอรรถ หรือในบางกรณีก็เป็นการขยายความเพิ่มเติมไปในเชิงอรรถแทนที่จะถูกรวมไว้ในตัวบท เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม ซึ่งโดยทั้งผู้เขียนและผู้แปลได้พยายามรักษาความต่อเนื่องของเนื้อหาเอาไว้ให้ได้มากที่สุด เพื่อไม่ให้เกิดการอ่านติดขัด ถึงแม้ในกรณีดังกล่าวนี้จะปรากฏเป็นส่วนน้อยของการเพิ่มเติมก็ตาม

เออิจิ มูราซิม่า

วรศักดิ์ มหัทธโนบล

สารบัญ การเมืองจีนสยาม

คำนำผู้อำนวยการสถาบันเอเชียศึกษา	(3)
คำนำผู้อำนวยการศูนย์จีนศึกษา	(4)
คำนิยมโดยเขียน ธีระวิทย์	(6)
กิตติกรรมประกาศ	(9)
คำชี้แจงฯ	(11)
บทบรรณาธิการ	(14)
บทนำ	(23)
คำอุทิศ	(29)
ภาพประกอบ	(31)
บทที่ 1 กิจกรรมทางการเมืองของก๊กมินตั๋งในสยาม	1
บทที่ 2 กิจกรรมทางการเมืองของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยาม	74
บทที่ 3 นโยบายกดดันชาวจีนให้เป็นชาวไทยและปฏิกิริยาของชาวจีน	166
บทที่ 4 บทส่งท้าย	208
บรรณานุกรม	216
ดัชนีค้นคำ	223

บทบรรณาธิการ

“จีนสยาม” เป็นคำซึ่งใช้เรียกชาวจีนโพ้นทะเลซึ่งเข้ามาอาศัยอยู่ในสยาม อาจจะ เป็นคำเรียกโดยทั่วไปมากกว่าที่จะมาเจาะจงใช้เรียกเฉพาะชาวจีนที่อยู่ในสยามอย่างชั่วคราว หรือถาวร คำเรียกคำนี้ด้านหนึ่งคล้ายๆ กับจะให้ความเข้าใจในทำนองที่ว่า ชาวจีนคนนั้น เป็นชาวสยาม เป็นอยู่แต่ว่ามีเชื้อชาติเป็นจีนจึงเรียกว่า “จีนสยาม” เพื่อต้องการแยกให้เห็น ความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์ ที่ไม่เกี่ยวกับความรู้สึกราชาตินิยมแต่ประการใด แต่ในอีกด้าน หนึ่งจะให้ความเข้าใจในทำนองที่ว่า ชาวจีนเหล่านี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับอันใดกับการเป็น พลเมือง สยามหรือชาวสยาม แต่ที่เรียกเช่นนั้น เพื่อต้องการแยกชาวจีนให้ออกไปอยู่อีกสถานะหนึ่ง อันเป็นสถานะที่มีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับระบบเศรษฐกิจการเมืองไทยในช่วงสมัยหนึ่ง

ไม่ว่าความเข้าใจต่อจีนสยามจะเกิดขึ้นในด้านใดจากทั้ง 2 ด้านดังกล่าว สิ่งซึ่งค่อนข้างจะชัดเจนต่อคำๆ นี้โดยไม่ต้องสงสัยก็คือ “จีนสยาม” เป็นคำที่ถูกจำกัดบริบททางด้าน เวลาเอาไว้อย่างค่อนข้างแน่นอนระดับหนึ่ง เป็นคำเรียกชาวจีนในอดีต และมีระยะเวลาในการเรียกมาช้านาน จนกระทั่งคำๆ นี้ค่อยๆ หายไปจากการเรียกขานที่ละเอียดละน้อยแล้วหยุด เรียกไปในที่สุด เมื่อออกจะเป็นการยากที่จะชี้ชัดว่า “จีนสยาม” คำนี้เริ่มถูกหยุดเรียกขานตั้งแต่เมื่อไหร่ก็ตาม แต่สมมติฐานที่ไม่น่าคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงมากนักก็คือ คำนี้ น่าจะหยุดเรียกขานอย่างน้อยก็เริ่มตั้งแต่ที่ผู้นำของรัฐไทยเปลี่ยนชื่อประเทศจาก “สยาม” มา เป็น “ไทย” ครั้งแรก เมื่อปี ค.ศ. 1939 (พ.ศ. 2482)

แม้ภาวะของคำว่า “จีนสยาม” จะเป็นดังเช่นที่กล่าวมาก็ตาม ก็ควรกล่าวด้วยว่า “จีนสยาม” เป็นคำที่ไม่ได้ถูกใช้บ่อยนัก การเรียกชาวจีนในสยามเมื่อครั้งอดีตมักจะออกมา ในรูปของชื่อบุคคลโดยมีคำว่า “จีน” อยู่ข้างหน้า เช่น จีนสง จีนเม้ง ฯลฯ เป็นต้น หรือไม่กี่ เรียกในรูปของสำเนียงพูดโดยมีคำว่า “จีน” อยู่ข้างหน้าเช่นกัน เช่น จีนแต้จิ๋ว จีนไหหลำ จีนแคะ ฯลฯ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ การใช้คำว่า “จีนสยาม” จึงดูค่อนข้างจะเป็นทางการอยู่ไม่ น้อย และเป็นการให้ความหมายอย่างกว้าง

อย่างไรก็ตาม จีนสยามตามความเข้าใจดังที่กล่าวมาก็ดี หรือจีนสยามที่มีสถานะที่ แน่นนอนของคนก็ดี หรือจีนสยามที่มีเงื่อนไขเวลาของการเรียกขานก็ดี ภาวะเหล่านี้ล้วนชี้ชัดถึง บทบาทความสำคัญของจีนสยามไปในตัว บทบาทความสำคัญที่ว่านี้ไม่เพียงถูกแสดงผ่าน บริบทของสังคมไทยเท่านั้น หากแต่ยังไม่อาจละเลยต่อการพิจารณาไปถึงบริบทของสังคม จีนอีกด้วย และแน่นอนว่า ไม่ว่าจะอยู่ในบริบทใด บทบาทความสำคัญของจีนสยามย่อม แยกไม่ออกจากด้านใดด้านหนึ่งของมิติทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองหรือแม้แต่วัฒนธรรม

ภายใต้ยุคสมัยปัจจุบันที่การศึกษาพิจารณาเรื่องราวของจีนสยามเกิดขึ้นอย่างมาก มายและหลากหลายกว่ายุคสมัยก่อนหน้านี้นี้ ได้บอกให้เราเห็นว่า บทบาทความสำคัญของจีน สยามในสังคมไทยเมื่อต้นรัตนโกสินทร์นั้น ถูกแสดงผ่านมิติทางด้านเศรษฐกิจอย่างเป็นด้าน หลัก ส่วนมิติทางด้านการเมืองนั้นจะอยู่เป็นด้านรอง และเป็นการเมืองที่เกิดขึ้นบนฐานของ ความขัดแย้งระหว่างจีนสยามกับขุนนางไทย . โดยเนื้อหาของความขัดแย้ง ไม่ใช่เป็นไปใน เรื่องอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกันแต่ประการใด และความขัดแย้งนั้นก็จบลงด้วยชัยชนะของฝ่ายชนชั้นปกครองสยาม

การที่บทบาทความสำคัญถูกแสดงผ่านมิติทางด้านเศรษฐกิจอย่างเป็นด้านหลัก เป็น สิ่งซึ่งเข้าใจได้ไม่ยาก เพราะชาวจีนส่วนมากที่เดินทางมาประกอบอาชีพต่างๆ ในสยามขณะ นั้นล้วนเป็นชาวจีนที่เป็นผลิตผลแห่งความล้มเหลวทางการบริหารของราชวงศ์ชิง (ค.ศ. 1636-1911) ทั้งสิ้น และด้วยเหตุผลเพียงประการเดียวนี้เอง จึงเข้าใจได้ไม่ยากอีกเช่นกันว่า จีนสยามเหล่านี้โดยส่วนใหญ่ไม่ได้มีความคิดที่จะตั้งรกรากอยู่ในสยามอย่างถาวร กิจกรรม ทางเศรษฐกิจต่างๆ ที่พวกเขาดำเนินการจึงเป็นไปเพื่อการเสริมสร้างชีวิตที่ดีกว่าของตนมากกว่าอะไรอื่น มีจีนสยามเพียงน้อยคนที่จะอยู่และฝังร่างของตนในแผ่นดินสยาม

ด้วยเหตุดังกล่าว กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ถูกดำเนินไปอย่างเป็นด้านหลักนี้ แม้จะ มองอย่างผิวเผินว่าไม่มีความเกี่ยวข้องกับการเมืองในสยามโดยตรงก็ตาม แต่ถ้าหากพิจารณา อย่างลึกซึ้งแล้ว เหตุผลจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจของจีนสยามได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า จีน

สยามไม่ได้มีความผูกพันกับรัฐสยามในแง่ของการเป็น “ปิตุภูมิ” (Patrie) จนนำไปสู่ความรู้สึกรักชาติ (Patriotism) แต่ประการใด ความผูกพันหรือแม้แต่พันธกรณีของพวกเขากลับอยู่ที่แผ่นดินจีนอันเป็นปิตุภูมิของพวกเขาเอง และความผูกพันเช่นนี้เองที่ได้คลี่คลายขยายตัวไปสู่ประเด็นชาตินิยม (Nationalism) ในเวลาต่อมา

กล่าวคือ เหตุการณ์ทางการเมืองภายในจีนตั้งแต่ได้เกิดขบวนการปฏิวัติเพื่อโค่นล้มราชวงศ์ชิงโดยเฉพาะสมาคมธงหมิงยู่ที่นำโดย ดร.ซุนยัตเซ็น จนถึงเมื่อขบวนการปฏิวัติเป็นฝ่ายได้รับชัยชนะ ในปี 1911 และต่อมาฝ่ายที่ได้รับชัยชนะซึ่งได้เปลี่ยนโฉมตนเองออกมาในรูปของพรรคการเมืองที่มีชื่อว่า ก๊กมินตั๋ง ก็ได้หันมาต่อกรกับปฏิปักษ์ใหม่ของตนคือพรรคคอมมิวนิสต์จีนนั้น ล้วนได้กลายเป็นเหตุการณ์ที่นำพาให้จีนสยามต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ความยุ่งยากทางการเมืองภายในจีน ที่ส่งผลกระทบมาถึงจีนสยามไปด้วยนั้น อาจจะสรุปได้เป็น 2 เหตุการณ์ใหญ่ๆ คือ หนึ่ง เหตุการณ์การเผชิญหน้าระหว่างก๊กมินตั๋งกับพรรคคอมมิวนิสต์จีน และสองเหตุการณ์การต่อต้านการรุกรานของญี่ปุ่น เหตุการณ์ทั้งสองได้แบ่งจีนสยามออกเป็น 2 ฝ่าย โดยมีกิจกรรมทางการเมืองของแต่ละฝ่ายเป็นตัวแทนของการเผชิญหน้าระหว่างกัน โดยเหตุการณ์แรกได้แบ่งจีนสยามออกเป็นฝ่ายก๊กมินตั๋งฝ่ายหนึ่งกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ (จีน) อีกฝ่ายหนึ่ง และในฝ่ายของก๊กมินตั๋งยังได้มีการแตกออกเป็นปีกย่อยอีก 2 ปีกอีกด้วย ส่วนเหตุการณ์ที่สองได้แบ่งจีนสยามออกเป็นฝ่ายที่มีจุดยืนต่อต้านญี่ปุ่นโดยไม่มีการประนีประนอมฝ่ายหนึ่งกับฝ่ายที่ต่อต้านญี่ปุ่นโดยเลือกที่จะ “แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง” อีกฝ่ายหนึ่ง กล่าวคือ แม้ยังคงให้การสนับสนุนกับการต่อต้านญี่ปุ่นหลากหลายรูปแบบ แต่ก็คงไว้ซึ่งการค้าขายกับญี่ปุ่นซึ่งมีมาตั้งแต่ก่อนหน้าเหตุการณ์การรุกรานต่อไป

ไม่เป็นที่สงสัยเลยว่า เหตุการณ์ทางการเมืองภายในจีน ที่ส่งผลกระทบมาถึงจีนสยามนั้น ได้ทำให้บทบาทความสำคัญของจีนสยามถูกขยายมายังบริบททางการเมืองโดยตรง เมื่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของพวกเขาถูกดำเนินไปภายใต้กรอบของรัฐสยามในเวลานั้น เหตุการณ์แรก ไม่ว่าจีนสยามจะนิยมอุดมการณ์สาธารณรัฐ โดยก๊กมินตั๋งหรืออุดมการณ์สังคมนิยมโดยพรรคคอมมิวนิสต์จีนอุดมการณ์ใดอุดมการณ์หนึ่ง ความนิยมต่ออุดมการณ์การเมืองทั้งสองย่อมสวนทางกับอุดมการณ์หลักของสยามก่อนปี 1932 (พ.ศ. 2475) ซึ่งเป็นอุดมการณ์ของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อันจำเป็นอยู่เองที่รัฐบาลสยามขณะนั้นจำเป็นต้องหามาตรการต่างๆ คอยสกัดการเคลื่อนไหวของอุดมการณ์ดังกล่าว

ส่วนเหตุการณ์ที่สอง การรุกรานจีนของญี่ปุ่นนั้น เหตุการณ์นี้ดูเหมือนว่าจะมีความสำคัญมากกว่าเหตุการณ์แรก เพราะภายใต้สำนึกชาตินิยม จีนสยามแทบทุกกลุ่มทุกชนชั้น และทุกอุดมการณ์ต่างได้หันกลับเข้ามาจับบทบาทในการช่วย “กู้ชาติจีน” ให้กลับคืนมา บทบาทเช่นนี้ย่อมไม่เป็นปัญหาแต่ประการใดเลยถ้าหากจะเกิดขึ้นบนแผ่นดินจีน แต่เมื่อได้เกิดขึ้นบนแผ่นดินสยาม ซึ่งเป็นรัฐเอกราชที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องอันใดกับความขัดแย้งระหว่างจีนกับญี่ปุ่นแล้ว ผลกระทบต่อความเป็นกลางของสยามย่อมเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และนั่นก็คือที่มาแห่งความยุ่งยากในเวลาต่อมา

กล่าวคือ หากไม่นับรวมการเคลื่อนไหวทางการเมืองของฝ่ายคอมมิวนิสต์จีนในสยาม ซึ่งมีเนื้อหาสาระที่มุ่งสู่การปฏิวัติสยามโดยตรงในระยะแรกแล้ว การเคลื่อนไหวที่หลีกเลี่ยงจากเหตุการณ์ทั้งสองล้วนเป็นการเคลื่อนไหวที่มุ่งสู่การเปลี่ยนแปลงภายในจีนทั้งสิ้น และปฏิเสธไม่ได้เลยว่า การเคลื่อนไหวในลักษณะดังกล่าวล้วนชี้ชัดถึงสำนึกที่ผูกพันอยู่ในความเป็นจีน (Chineseness) อย่างเหนียวแน่น และการเคลื่อนไหวภายใต้สำนึกที่ว่านี้เองที่ได้ส่งผลกระทบต่อสถานะของจีนสยามอย่างน้อย 2 ด้าน คือ

ด้านที่ 1 : การเคลื่อนไหวทางการเมืองภายใต้สำนึกที่ผูกพันกับความเป็นจีนหรือ

อีกนัยหนึ่งก็คือ การเป็นพลเมืองจีนที่อยู่ในสยาม นั้น ได้นำมาสู่การปราบปรามของรัฐบาลสยามในเวลาต่อมา ในระยะแรก (ก่อนการปฏิวัติสยาม ค.ศ. 1932 หรือ พ.ศ. 2475) ของการปราบปรามเป็นไปเพื่อต้องการรักษาความเป็นกลางในฐานะรัฐเอกราชเอาไว้ คราพบเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำในปลายทศวรรษ 1930 และมีนโยบายในการเป็นพันธมิตรที่ “แนบแน่น” กับญี่ปุ่นอย่างชัดเจน ปฏิบัติที่ไม่เป็นกลางในสายตาสยามจีนก็เริ่มปรากฏขึ้นด้วยการเพิ่มความรุนแรงในการปราบปรามจีนสยามที่เคลื่อนไหวทางการเมืองหนักหน่วงจริงจังมากขึ้น โดยเฉพาะกับนโยบายที่ตั้งใจสร้างผลกระทบกระเทือนหรือความยากลำบากให้แก่จีนสยามด้วยความพยายามทำลายความเป็นจีนของจีนสยามให้หมดสิ้นด้วยวิธีการต่างๆ นานา การสกัดกั้นการเรียนรู้ภาษาจีน นับเป็นวิธีการหนึ่งที่ถูกกล่าวขานและได้ผลเป็นอย่างดีของรัฐบาลสยามขณะนั้น

ด้านที่ 2 : การเคลื่อนไหวทางการเมืองภายใต้สำนึกในความเป็นจีนได้นำมาซึ่งความแตกแยกระหว่างจีนสยามด้วยกันเอง เมื่อความเป็นจีนดังกล่าวถูกกำหนดด้วย “เงื่อนไข” ที่แตกต่างกัน โดยจีนสยามฝ่ายหนึ่งเห็นว่า การต่อต้านญี่ปุ่นอันกระทำขึ้นบนแผ่นดินสยามนั้นจะต้องเป็นไปอย่างเด็ดขาดในทุกรูปแบบ การร่วมมือในลักษณะใดลักษณะหนึ่งกับญี่ปุ่น ถูกถือว่าเป็นการกระทำที่ประนีประนอมกับศัตรู และสมควรแก่การถูกลงโทษตามความหนักเบาแห่งความร่วมมือนั้น ส่วนจีนสยามอีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า การต่อต้านญี่ปุ่นเพื่อหนุนช่วยปฏิญมินั้นเป็นสิ่งซึ่งพึงกระทำอย่างยิ่ง แต่ควรที่จะแยกความสัมพันธ์บางด้านที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเดินทางทางการเมืองออกไป ดังนั้น ความร่วมมือทางการค้าที่เคยมีมากับญี่ปุ่นทั้งก่อนและหลังสงครามต่อต้านญี่ปุ่น จึงเป็นสิ่งซึ่งควรดำเนินต่อไปควบคู่กับการหนุนช่วยการต่อต้านญี่ปุ่น และไม่ถือว่าเป็นเรื่องที่ต้องถูกประณามว่า “ขายชาติ” แต่ประการใด ทศนะที่นำไปสู่การแบ่งเป็นฝักฝ่ายของจีนสยามดังกล่าวนี้ เกิดขึ้นกับการรุกรานจีนของญี่ปุ่นทั้งสองครั้ง คือ ครั้งแรกเมื่อปี 1928 และครั้งที่สองเมื่อปี 1937 โดยครั้งที่สองมีความชัดเจนและความรุนแรงมากกว่าครั้งแรก

ผลสะท้อนอันเนื่องมาแต่ความเป็นจีนของจีนสยามจากทั้ง 2 ด้านดังกล่าว มีความสัมพันธ์ต่อกันและกันอย่างยากที่จะแยกออกจากกัน เพราะเมื่อรัฐบาลสยามได้แนบนโยบายชาตินิยมด้วยการต่อต้านความเป็นจีนขึ้น จีนสยามในกลุ่มที่สามารถให้ความร่วมมือกับรัฐบาลสยามได้ก็คือ กลุ่มที่เห็นว่าความร่วมมือกับญี่ปุ่นในทางการค้าเป็นสิ่งที่ไม่ผิด ทั้งนี้ไม่นับรวมกลุ่มที่ต้องร่วมมือกับรัฐบาลสยามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ก็ด้วยจีนสยามกลุ่มนี้เองที่ได้นำไปสู่ความรุนแรงจนถึงขั้นนองเลือดขึ้นเมื่อจีนสยามในกลุ่มที่ต่อต้านญี่ปุ่นอย่างเด็ดขาดได้ลงมือปฏิบัติการด้วยมาตรการที่จริงจัง โดยมีการฆาตกรรมเป็นมาตรการขั้นสูงสุด จีนสยามที่ได้รับผลกระทบจากปฏิบัติการดังกล่าวมีอยู่ไม่น้อย ในขณะที่อีกจำนวนไม่น้อยเช่นกันที่ถูกฆาตกรรมจนถึงแก่ชีวิต

จะอย่างไรก็ตาม ควรกล่าวด้วยว่า ในท่ามกลางความยุ่งยากอันเนื่องมาจากความเป็นจีนซึ่งมีปฏิสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับทั้งการเมืองภายในจีนและสยามนั้น มีผู้นำชุมชน 2 คนที่ถูกลอบฆาตกรรมโดยมีมูลเหตุที่สัมพันธ์กับผลสะท้อน 2 ด้านจากที่กล่าวมา คือ เทีย กวงเอี่ยม กับ ตันชีวเม้ง หวังหลี ความตายของคนทั้งสอง แม้จะยังคงเป็นสิ่งดำมืดที่ยังเป็นหน้าฉากในประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ โดยปล่อยให้ข้อเท็จจริงเบื้องลึกถ่องลอยเป็นเสี่ยงกระซิบกระซาบในหมู่นักจีนสยามก็ตาม แต่นับจากห้วงเวลานั้นตราบนานถึงเวลานี้ สิ่งซึ่งเปิดเผยอย่างไม่อาจปฏิเสธก็คือ ความตายอันผูกพันกับมาตรฐานหรือเงื่อนไขของความเป็นจีนของคนทั้งสอง

ออกจะเป็นการยากที่จะกล่าวว่า ความเป็นจีนของจีนสยามจะถูกแสดงออกอย่างเปิดเผยหรือไม่ หากไม่มีประเด็นทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่สิ่งซึ่งพอยืนยันได้ก็คือว่า แท้จริงแล้ว ความเป็นจีนได้ดำรงอยู่คู่กับจีนสยามมาโดยตลอด เป็นอยู่แต่ว่าประเด็นทางการเมืองที่เกิดขึ้นมาในภายหลังนั้นได้เป็นเพียงสิ่งซึ่งช่วยกระตุ้นให้การแสดงออกซึ่งความเป็นจีนของจีนสยามมีความเข้มข้นขึ้นกว่าเดิมเท่านั้นเอง โดยมี “ชาตินิยม” เป็นเนื้อหาของประเด็นทางการเมืองที่ว่า การกระตุ้นดังกล่าวในห้วงนั้นกินเวลายาวนานไม่น้อย และความ

ยาวนานนั้นก็ยังผลให้ความเป็นจีนมีความโดดเด่นขึ้นมาจนส่งผลสะท้อนต่อสังคมไทยขึ้นมาในที่สุด

จะอย่างไรก็ตาม ภายหลังจากความยุ่งยากภายในจีนค่อยๆ สงบลงเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง และการหวนกลับคืนสู่อำนาจอีกครั้งหนึ่งภายหลังจากการตกเป็นอาชญากรรมสงครามของจอมพล ป. พิบูลสงครามในปลายทศวรรษ 1940 จีนสยามเริ่มหมดทางเลือกที่จะก้าวเดินไปบนหนทางที่รองรับด้วยความเป็นจีนที่สมบูรณ์ลงไปเรื่อยๆ และเมื่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนสามารถยึดอำนาจการปกครองบนแผ่นดินใหญ่ได้อย่างสมบูรณ์ในปี 1949 (พ.ศ. 2492) นโยบายปิดประเทศที่ถูกนำมาใช้โดยพรรคการเมืองนี้ก็ได้อัดฉีดโลกสันนิบาตระหว่างจีนสยามกับมาตุภูมิเดิมของตนโดยแทบจะสิ้นเชิง บนทางเลือกที่เหลืออยู่น้อยเต็มที่มีจีนสยามจำนวนไม่มากนักที่ได้เดินทางกลับไปยังแผ่นดินเกิดของตน โดยมากจะผ่านไปทางฮ่องกง และก็เป็นที่เข้าใจได้ว่า การกลับไปของพวกเขานี้ก็คือ การปิดประตูตาให้กับตนเองสำหรับการหวนมาสู่แผ่นดินสยามอีกครั้งหนึ่ง

นอกจากนี้ ยังมีจีนสยามอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งมีอยู่ไม่มากนัก แต่ยังคงใช้ชีวิตอยู่บนแผ่นดินสยามตราบนานหลายใจสุดท้ายด้วยการยอมสละความเป็นจีนของตนลงไปเรื่อยๆ อย่างตั้งใจและเจตนา สำนึกดังกล่าวไม่จำเป็นที่จะต้องมีผลอันเนื่องมาจากนโยบายชาตินิยมของรัฐบาลสยามเสมอไป เพราะจำนวนไม่น้อยของจีนสยามเหล่านี้มีความผูกพันกับความเป็นไทย (Thainess) อย่างลึกซึ้งและอาจจะมิบังที่ต่อกรลบความทรงจำอันเลวร้ายที่ตนได้รับมาจากแผ่นดินมาตุภูมิที่อัดแน่นไปด้วยความยากจนข้นแค้น จีนสยามเหล่านี้แม้จะยังคงเคารพและรำลึกถึงความเป็นจีนผ่านพิธีกรรมต่างๆ และใช้ “ภาษาจีน” อยู่บ้างในชีวิตประจำวัน แต่พวกเขาก็ไม่ได้พยายามแผ่ขยายอำนาจของความเป็นจีนนั้นให้อนุชนรุ่นหลังอันเป็นผลผลิตโดยตรงของพวกเขาเองมากนัก หรือไม่ว่าความพยายามนั้นของพวกเขาประสบกับความล้มเหลว

ส่วนใหญ่ของจีนสยามยังคงพยายามรักษาความเป็นจีนของตนเอาไว้ให้มากที่สุด โดยเป็นความพยายามที่อยู่ภายใต้กรอบเงื่อนไขที่ถูกวางไว้โดยรัฐบาล การเมือง-อันเป็นเหตุผลที่ช่วยขับเคลื่อนให้พลังของความเป็นจีนถูกแสดงออกมาอย่างสูงเด่นก่อนหน้านี้ กลับได้กลายมาเป็นเหตุผลที่มาของกรอบเงื่อนไขที่ว่านั้นจนยังผลให้ความเป็นจีนถูกแสดงออกอย่างจำกัดเมื่อสิ้นทศวรรษ 1940 และกรอบเงื่อนไขนั้นก็ทวีข้อจำกัดมากขึ้น นับแต่ทศวรรษ 1950 เรื่อยมา การจำกัดการเรียนภาษาจีนอย่างเป็นทางการในโรงเรียนที่ใช้ได้ผลอยู่แต่เดิมถูกเพิ่มขึ้นด้วยความระแวดระวังของลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามาอีก โดยเฉพาะเมื่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนยึดอำนาจการปกครองได้เป็นผลสำเร็จนับแต่ปี 1949 นอกเหนือไปจากการก่อกระแสต้านความเป็นจีนในรูปแบบต่างๆ ซึ่งยังคงเป็นกิจกรรมที่ปรากฏอยู่เสมอ ความเป็นจีนในขณะนั้นจึงไม่เป็นที่ “ทำไร” มากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับความเป็นไทย และได้กลายเป็นมูลเหตุหนึ่งที่ได้ผลักดันให้จีนสยามจำนวนหนึ่งได้ปรับรูปแบบของตนให้มีความเป็นไทย ในขณะที่เนื้อหาซึ่งคงรักษาความเป็นจีนเอาไว้ระดับหนึ่ง ทั้งนี้ แม้ปรากฏการณ์เกี่ยวกับสถานะของความเป็นจีนของจีนสยามจะเป็นเช่นที่กล่าวมาก็ตาม จีนสยามส่วนใหญ่ที่ยังคงความเป็นจีนของตัวเองไว้ก็มิอาจสืบทอดความเป็นจีนของตนไปยังอนุชนรุ่นหลังได้อย่างง่ายดายอีกต่อไป และในขณะที่ยังคงปักหลักตั้งตัวอยู่บนแผ่นดินสยามภายใต้กรอบเงื่อนไขจากที่กล่าวมานั้น จีนสยามที่ยังคงรักษาความเป็นจีนเอาไว้ได้ในห้วงดังกล่าว ซึ่งไม่ว่าจะเป็นจีนโพ้นทะเล “รุ่นที่เท่าไร” ก็ตาม ก็ได้อยู่ในฐานะที่ไม่ต่างอะไรกับจีนสยามรุ่นสุดท้ายที่ยังคงรักษาความเป็นจีนเอาไว้ก่อนที่ความเป็นจีนที่ว่านั้นจะค่อยๆ สลายไปในที่สุด ในเวลาอีกไม่ต่ำกว่าสองหรือสามทศวรรษต่อมา โดยทิ้งเอาไว้แต่ร่องรอยทางวัฒนธรรมที่ยังคงมีพลังอยู่ในตัวของมันเอง

สถานะของจีนสยามจากที่กล่าวมาถือได้ว่าเป็นผลพวงอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองทั้งจากภายในสยาม ภายในจีนและภายในกระแสโลกที่เป็นไปอย่างรวดเร็วและรุนแรงด้วยเวลาที่ต่อเนื่องนับแต่ทศวรรษ 1910 เรื่อยมาจนถึงทศวรรษ 1950 และด้วยลักษณะเฉพาะของกระแสพัฒนาการเศรษฐกิจการเมืองสยามที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในห้วงระยะเวลาดังกล่าว สถานะและความเปลี่ยนแปลงของจีนสยามที่เต็มไปด้วย

พลวัตรจึงมีความแตกต่างไปจากจีนตามรัฐต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และได้
ยังผลพวงให้บทบาททางการเมืองของจีนสยามได้ค่อยๆ ปรับตัวไปตามกระแสพัฒนาการ
นั้นจนมีบุคลิกภาพอีกแบบหนึ่ง เมื่อทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจการเมืองไทยเริ่มตั้งต้นใหม่
ในทศวรรษ 1960 คราวจนปัจจุบัน

ด้วยเหตุนี้ “การเมืองจีนสยาม” ในห้วงระยะทศวรรษ 1910 จนถึง 1950 จึงมี
ความสำคัญต่อการศึกษาเรื่องราวของจีนสยามเป็นอย่างมาก เพราะโดยประเด็นนี้เองที่จะได้
กลายเป็นเสมือนกับกุญแจสำคัญอีกดอกหนึ่งที่จะช่วยไขความเข้าใจสังคมไทยในปัจจุบันให้
เกิดความกระจ่างเพิ่มขึ้นจากที่เป็นอยู่

วสันต์ วัฒนวิมล
(วศักดิ์ มัทธโนบล)

กรุงเทพฯ, ฤดูหนาว, 1995

บทนำ

บทบาทและความสำคัญของชาวจีนโพ้นทะเลต่อสังคมไทยในอดีตและปัจจุบัน นับ
เป็นเรื่องสำคัญซึ่งปฏิเสธไม่ได้ กระนั้นก็ตาม เราก็มักจะมองไปในแง่บทบาททางด้าน
เศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ และให้ความสำคัญต่อการเมืองน้อยมาก แต่เมื่อย้อนกลับไปดู
อดีตเมื่อ 50-60 ปีก่อนคือสมัยรุ่นพ่อรุ่นแม่ของชาวไทยเชื้อสายจีนในปัจจุบันแล้ว กิจกรรม
ทางการเมืองของคนรุ่นนี้กลับมีความกระตือรือร้นและรุนแรงมาก ซึ่งทำให้สังคมไทยทั่ว
ไปได้รับความกระทบกระเทือนอย่างสูง ในสมัยนั้น ชาวจีนในเมืองไทยยังมีความรู้สึกว่าตัว
เองเป็นชาวจีนอยู่ และมีความจงรักภักดีต่อแผ่นดินจีน กิจกรรมการเมืองของพวกเขาจึงได้
รับผลสะท้อนมาจากการเมืองจีนบนแผ่นดินใหญ่โดยตรง และถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของ
ขบวนการชาตินิยมของชาวจีนทั่วโลก ซึ่งมีลักษณะต่อต้านการบุกรุกปีศาจของชาวต่างชาติ
โดยเฉพาะทหารญี่ปุ่นเป็นสำคัญ

กิจกรรมทางการเมืองของชาวจีนในเมืองไทยได้รับการชี้นำจากสองพรรคด้วยกัน
คือ ฝ่ายก๊กมินตั๋งกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ ฝ่ายก๊กมินตั๋งในสยามเริ่มขบวนการในปี ค.ศ. 1908
(พ.ศ. 2451) โดยใช้ชื่อว่า องค์รวมสุข ซึ่งมิใช่ขบวนการเป็นหัวหน้า อุดมการณ์ประชาธิปไตย
ของฝ่ายนี้ มิได้มีอิทธิพลเฉพาะต่อชาวจีนเท่านั้น หากแต่ยังมีผลกระทบต่อระบอบ
สมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสมัยนั้นไม่น้อย ส่วนฝ่ายคอมมิวนิสต์นั้นเริ่มเคลื่อนไหวในสยาม
เมื่อปี ค.ศ. 1924 (พ.ศ. 2467) โดยประกอบด้วยชาวจีนล้วนๆ ซึ่งนอกจากจะพยายามขยาย
อุดมการณ์ของเขาต่อชาวไทยแล้ว พวกเขายังพยายามก่อการปฏิวัติเพื่อล้มรัฐบาลสยามให้
สำเร็จโดยยึดถือทฤษฎีของโคมินเทิร์น นับเป็นอันตรายต่อรัฐบาลสยามมากกว่าฝ่ายก๊ก
มินตั๋งเสียอีก

ฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้กลายเป็นคณะคอมมิวนิสต์สยามในปี ค.ศ. 1930 (พ.ศ. 2470)
และเป็นพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในปี ค.ศ. 1942 (พ.ศ. 2485) เรื่องปัญหา

คอมมิวนิสต์ในเมืองไทยก่อนทศวรรษ 1980 มีความสำคัญเพียงใดนั้น เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปอยู่แล้ว

อาจกล่าวได้ว่าถ้าเรามองข้ามกิจกรรมทางการเมืองของชาวจีนในเมืองไทยแล้ว การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ก็ไม่สามารถเป็นไปโดยสมบูรณ์ได้เลย

ข้าพเจ้าผู้ทำการวิจัยเรื่องนี้เป็นชาวญี่ปุ่น แต่ก็ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ และการเมืองไทยมากกว่า 20 ปีแล้ว และใช้ชีวิตอยู่ในเมืองไทยถึง 7 ปี จึงตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการศึกษาขบวนการทางการเมืองของชาวจีนและเมื่อตรวจสอบผลงานวิจัยของนักวิชาการคนอื่น ๆ ที่ได้ทำไว้ก่อนหน้านี้แล้ว รู้สึกว่ายังขาดรายละเอียดอยู่มากและยังไม่ถึงขั้นเป็นที่น่าพอใจ ข้าพเจ้าจึงพยายามเก็บข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิให้มากที่สุดเท่าที่สามารถจะหาได้ โดยอ่านทั้งเอกสารภาษาไทย, จีน, ญี่ปุ่น และอังกฤษจากหอจดหมายเหตุต่างๆ รวมทั้ง หนังสือ และหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้น นอกจากนี้ ยังได้สัมภาษณ์ชาวจีนในเมืองไทยอีกหลายท่าน จึงได้นำมารวบรวมวิเคราะห์และเรียบเรียงเป็นหนังสือฉบับนี้

งานชิ้นนี้ เป็นการศึกษาถึงขบวนการทางการเมืองของก๊กมินตั๋ง และพรรคคอมมิวนิสต์ของชาวจีนโพ้นทะเลในเมืองไทย ระหว่างปี ค.ศ. 1924 (พ.ศ. 2467) ถึง ปี ค.ศ. 1941 (พ.ศ. 2484) การศึกษานี้ยังได้ครอบคลุมไปถึงนโยบายของรัฐบาลไทย รวมทั้งผลกระทบในช่วงเวลาดังกล่าวด้วย

สถานการณ์ภายในเมืองจีนบนแผ่นดินใหญ่สมัยนั้น มีการก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์จีนขึ้นในปี ค.ศ. 1921 และพรรคคอมมิวนิสต์จีนนี้ก็เข้าร่วมมือกับก๊กมินตั๋ง เพื่อรวมชาติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขึ้น เมื่อเดือนมกราคม ปี ค.ศ. 1924 ที่กวางตุ้ง แต่หลังจากที่กองทัพฝ่ายก๊กมินตั๋งสามารถยึดภาคกลางของแผ่นดินใหญ่ได้สำเร็จ ในเดือนเมษายน ปี ค.ศ. 1927

ฝ่ายก๊กมินตั๋งภายใต้การนำของเจียงไคเช็ค ได้ทำลายฝ่ายคอมมิวนิสต์ โดยวิธีรุนแรง ทำให้ความร่วมมือของสองพรรคหยุดชะงักลง

รัฐบาลก๊กมินตั๋งที่นานกิงสามารถรวมชาติจีนได้เป็นผลสำเร็จในปลายปีค.ศ. 1928 แต่ผู้นำก๊กมินตั๋งไม่สามารถรักษาความสามัคคีของพวกเขาได้นาน ดังจะเห็นได้ว่า ในปี ค.ศ. 1931 ความแตกแยกระหว่างเจียงไคเช็คกับซุฮางมิน (หูฮั่นหมิน ในภาษาจีนกลาง) ทำให้เกิดรัฐบาลอิสระในภาคตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่กวางตุ้ง โดยมี ซุฮางมิน เป็นผู้นำ รัฐบาลกวางตุ้งหรืออีกนัยหนึ่ง คณะกรรมการการเมืองประจำภาคหั้นนั้น มีอิสระจากรัฐบาลนานกิง ซึ่งมีเจียงไคเช็คเป็นผู้นำ ครอบคลุมถึงกลางเดือนกรกฎาคม ปี ค.ศ. 1936

ในขณะเดียวกัน สงครามภายในระหว่างก๊กมินตั๋งกับพรรคคอมมิวนิสต์จีนก็ยังคงดำเนินต่อไป แม้ว่าจะมีการคุกคามจากทหารญี่ปุ่นโดยการบุกยึดแมนจูเรียเมื่อปี ค.ศ. 1931 และที่ภาคเหนือของจีนในปีต่อมา จนถึงปี ค.ศ. 1937 ได้เกิดสงครามจีน-ญี่ปุ่นขึ้น อันเป็นสงครามครั้งใหญ่ระหว่างทั้งสองประเทศ ซึ่งกินระยะเวลายืดเยื้อยาวนาน กองทัพญี่ปุ่นได้บุกลงมาทางภาคกลางและภาคใต้ของจีน อันเป็นเหตุทำให้สองพรรคหันหน้ามาร่วมมือกันอีกครั้งหนึ่งเพื่อกู้ชาติของตน

จากเหตุการณ์ในจีนข้างต้นได้ส่งผลกระทบต่อเนื่องกับขบวนการทางการเมืองของชาวจีนโพ้นทะเลในสยามโดยตรง ทั้งนี้ สามารถแบ่งขบวนการที่เกิดขึ้นได้เป็นสองฝ่ายดังเช่นในจีน และช่วงทศวรรษ 1930 นั้น ถือได้ว่าเป็นช่วงที่ชาวจีนในไทยมีความรู้สึกต่อชาตินิยมจีนอย่างรุนแรงที่สุดและมีความกระตือรือร้นต่อกิจกรรมการเมืองอย่างสูงที่สุดด้วย

อย่างไรก็ตามในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 1924 ถึง 1941 นั้น รัฐบาลไทยเองก็ไม่อนุญาตและปล่อยปละละเลยให้ชาวจีนมีสิทธิเสรีภาพต่อการร่วมกิจกรรมการเมืองอยู่หลายประการ ซึ่งไม่เว้นแม้แต่คนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการตั้งพรรคการเมือง ด้วยเหตุนี้ฝ่าย

คอมมิวนิสต์ที่ดี ฝ่ายก๊กมินตั๋งที่ดี ได้ถูกรัฐบาลสยามปราบปรามหลายครั้ง การปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ก็ไม่ได้ช่วยเปลี่ยนแปลงสภาพของชาวจีนในเมืองไทยเลย ในทางตรงกันข้าม นโยบายชาตินิยมของคณะราษฎรกลับทำให้กิจกรรมการเมืองของชาวจีนดำเนินไปมากยิ่งขึ้น

ภายหลังการปฏิวัติในปี ค.ศ. 1932 (พ.ศ. 2475) ความรู้สึกของรัฐบาลคณะราษฎรที่มีต่อชาวจีนโพ้นทะเลในแง่ลบได้เพิ่มทวีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อหลวงพิบูลสงครามได้ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อสิ้นปี ค.ศ. 1938 ความพยายามบีบบังคับให้คนจีนกลายเป็นคนไทยก็มีความรุนแรงเพิ่มขึ้น พร้อมกับการปราบปรามห้ามมีกิจกรรมทางการเมืองของชาวจีนอย่างเด็ดขาด โดยเฉพาะการช่วยเหลือรัฐบาลจีนซึ่งในขณะนั้นตกต่ำลงเนื่องจากการบุกรุกของทหารญี่ปุ่น มาตรการขึ้นเด็ดขาดของรัฐบาลพิบูลสงคราม ทำให้ผู้นำชาวจีนต้องปรับตัวเองเพื่อให้รัฐบาลไทยยอมรับเป็นหน้าฉากที่เปิดเผย แต่หลังจากก็ยังคงมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองอยู่เช่นเดิม

งานชิ้นนี้ของข้าพเจ้าเคยได้รับการพิมพ์เผยแพร่เป็นภาษาญี่ปุ่น โดยเป็นส่วนหนึ่งในหนังสือ “ชาวจีนโพ้นทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับประเทศจีน” เมื่อปี พ.ศ. 2536 ฉบับภาษาไทยนี้ ข้าพเจ้าแปลจากฉบับภาษาญี่ปุ่นเมื่อเดือนพฤศจิกายน ปีพ.ศ. 2537 ที่ห้องทำงานของข้าพเจ้าที่เมืองโตเกียว โดยได้รับความร่วมมือจาก อ.วรศักดิ์ มหัทธโนบล เป็นอย่างดี ความเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านจีนศึกษา และทักษะภาษาไทยระดับมืออาชีพของ อ.วรศักดิ์ ทำให้งานแปลหนังสือเล่มนี้สำเร็จอย่างสมบูรณ์ดียิ่ง ข้าพเจ้าขอขอบคุณ อ.วรศักดิ์ มา ณ ที่นี้อีกครั้งหนึ่ง

ในฉบับภาษาไทยนี้ ข้าพเจ้าได้เพิ่มเติมข้อมูลรายละเอียดกว่าฉบับภาษาญี่ปุ่น และพยายามรักษาข้อความจากต้นฉบับเดิมที่เป็นภาษาไทยให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

การพิมพ์ต้นฉบับภาษาไทยที่เป็นไปอย่างเรียบร้อยและงดงามได้รับความกรุณาจาก คุณจินตนา ฤทธิเสน เจ้าหน้าที่สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งพิมพ์ไปด้วยความมานะและอดทน

ระหว่างเดือนสิงหาคม ถึงพฤศจิกายน 2538 ข้าพเจ้าได้ตรวจต้นฉบับภาษาไทยโดยละเอียดด้วยตัวเองอีกครั้งหนึ่ง รวมทั้งได้จัดทำบรรณานามภาษาจีนและบรรณานามชื่อบุคคลขึ้นที่เมืองโตเกียว ในช่วงสุดท้ายนี้ อาจารย์นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ซึ่งอยู่ที่มหาวิทยาลัยเกียวโตเสียสละเวลาช่วยอ่านต้นฉบับภาษาไทยและแก้ไขภาษาไทยในบางส่วน ข้าพเจ้าขอบพระคุณ ที่นี้ด้วย

งานชิ้นนี้มีเนื้อหาสิ้นสุดลงในปี ค.ศ. 1941 ข้าพเจ้ายังเขียนไม่ถึงสมัยสงครามเอเชียบูรพา ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ทหารญี่ปุ่นจำนวนมากประจำอยู่ในเมืองไทย ความร่วมมือและต่อต้านญี่ปุ่นของบรรดาชาวจีนในเมืองไทยสมัยสงครามเอเชียบูรพานั้น เป็นเรื่องที่น่าสนใจอยู่ไม่น้อย งานเก็บข้อมูลของข้าพเจ้าสำหรับสมัยนี้ ได้รวบรวมเกือบเสร็จเรียบร้อยแล้ว ข้าพเจ้าตั้งใจจะเขียนเรื่องขบวนการทางการเมืองของชาวจีนในเมืองไทย ระหว่างค.ศ. 1941 ถึง 1953 ในโอกาสต่อไป

ข้อความในหนังสือเล่มนี้ทั้งหมด ข้าพเจ้าเขียนขึ้นในฐานะนักวิชาการอิสระคนหนึ่งโดยอาศัยแต่สติปัญญาและความบริสุทธิ์ใจของตนเองเท่านั้น และพยายามหลีกเลี่ยงข้อบกพร่องต่างๆ เท่าที่จะทำได้ แต่อาจจะมีจุดที่ไม่ถูกต้องในแง่ข้อเท็จจริง หรือในแง่การตีความอยู่บ้าง ซึ่งถือเป็นเรื่องธรรมดา

ข้าพเจ้าขอรับรองรับข้อวิจารณ์ใดๆ ด้วยความเคารพและเต็มใจ เพื่อจะได้ปรับปรุง
งานชิ้นนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นในโอกาสต่อไป ถ้าท่านผู้อ่านมีความเห็นใดๆ กรุณาส่งจดหมาย
ถึงข้าพเจ้าตามที่อยู่ดังนี้

Prof. Eiji Murashima

Honcho 1-13-21, Koganei

Tokyo, 184 JAPAN

เอจิ มุราชิมะ

(เอจิ มุราชิมะ)

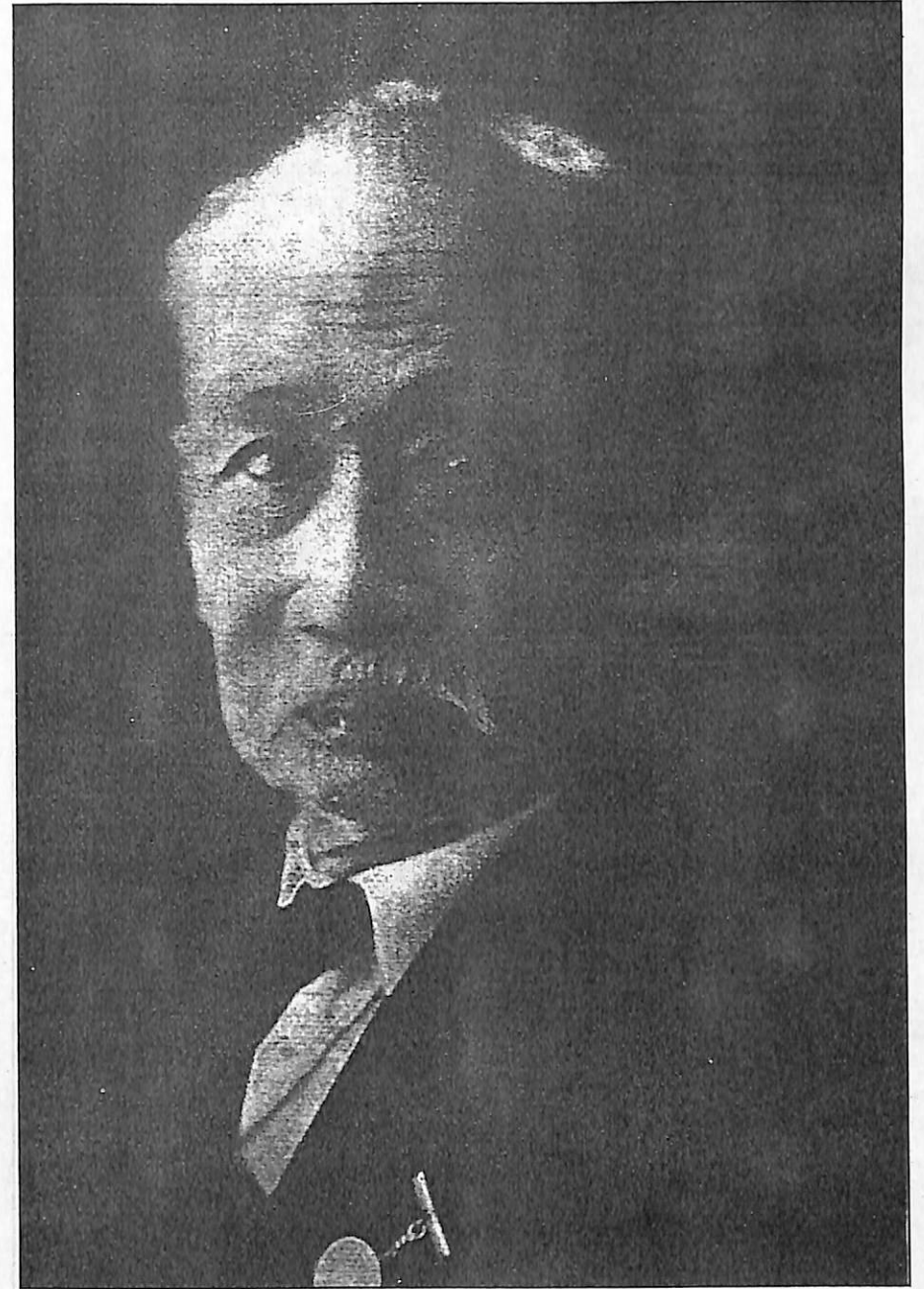
23 ธ.ค. 2538

ที่บ้านพักนางเลิ้ง กรุงเทพฯ

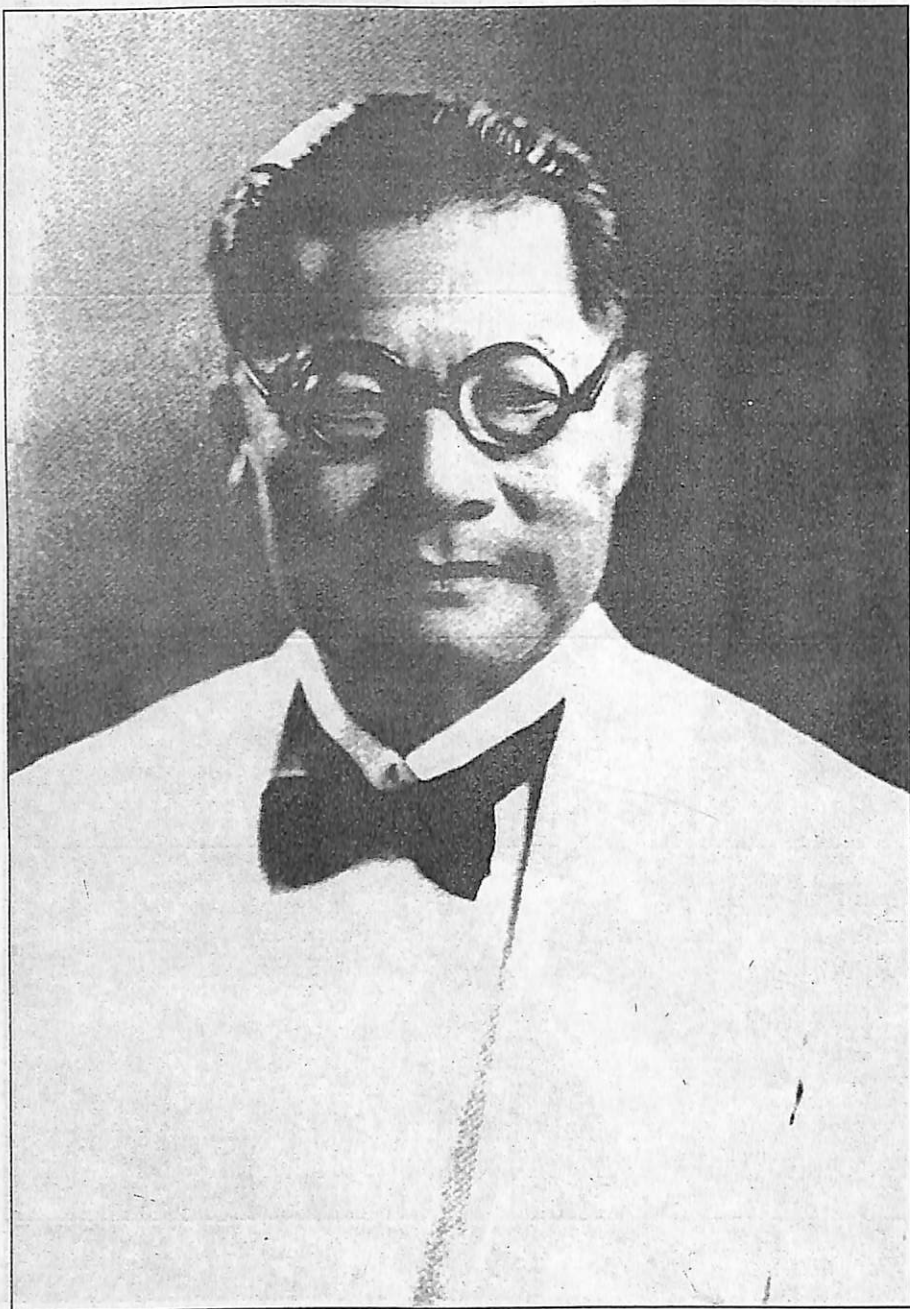
แต่

บิดา - มารดา

ของผู้เขียน

เขียวยุดเล้ง

เทียกวงเอี่ยม

นายตันชีวเม้ง หวังหลี่

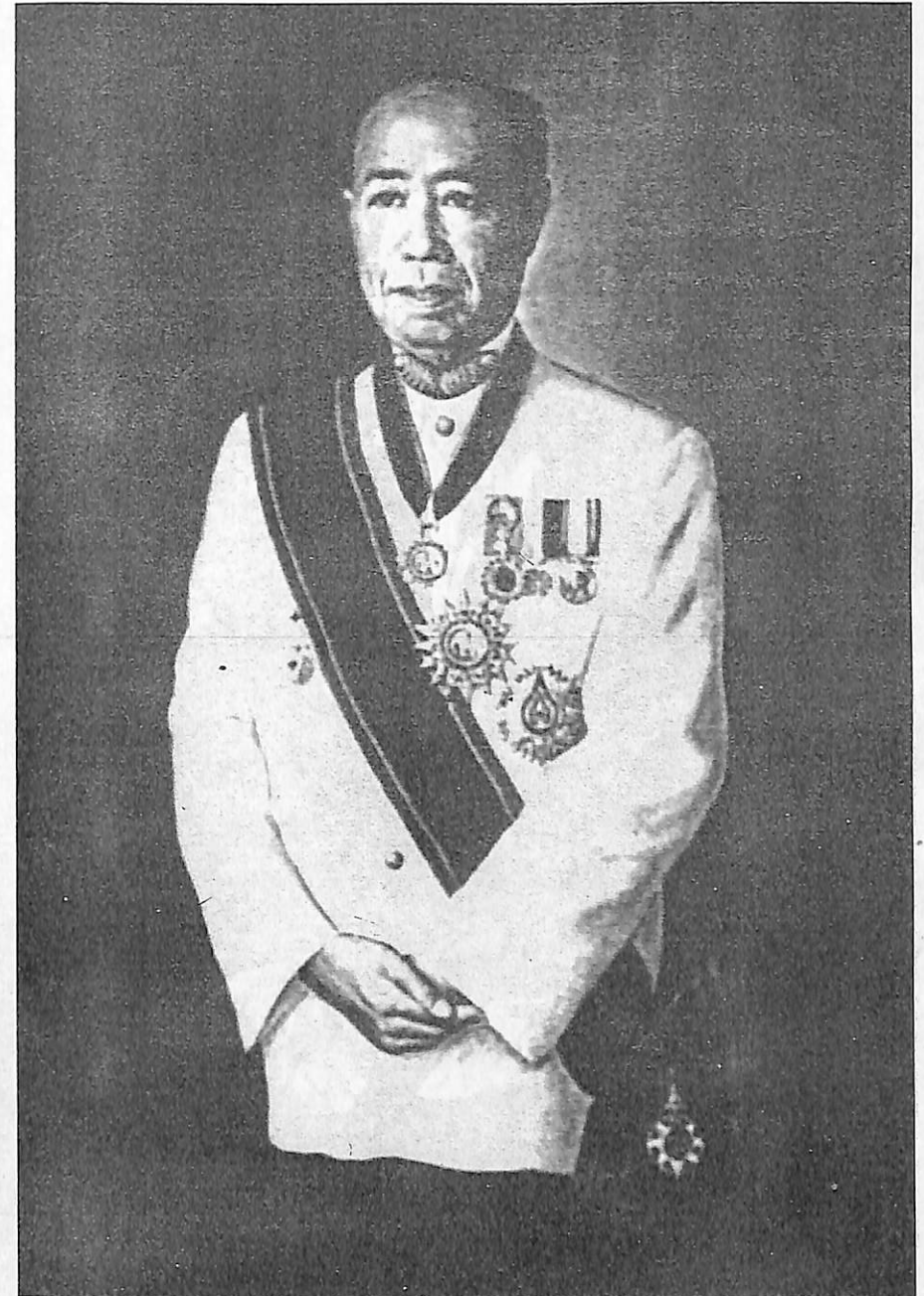
เจ้าหมงฮุ้น

ตันเอ็กยู (เอ็กยู ชันซื่อ)

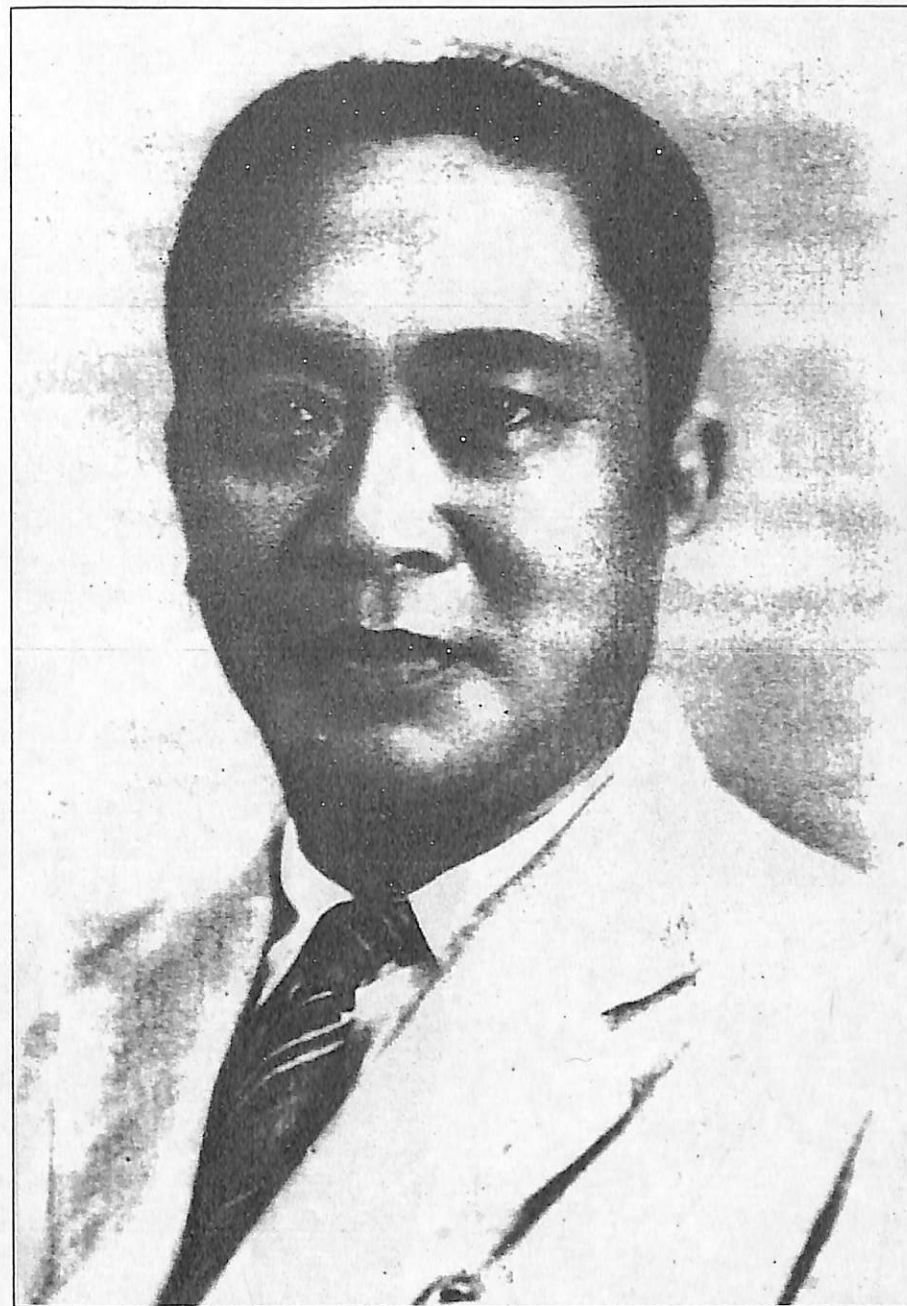
นายมา (ม้าเลียบคุณ) - นางบุญครอง บุลกุล

อ้อจื่อเหลียง

เลียวกงโพ้ว

ล้วน ว่องวานิช

สุนเด็กเต้ง (โกศล ชุนตระกูล)

ตันบุญเทียม อังกินันทน์

บั้งลู่ฮั่ว (โกศล ปังศรีวงศ์)

คูกิบ

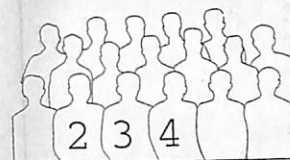
ทองเยาว์ทวน

ทลั้ว

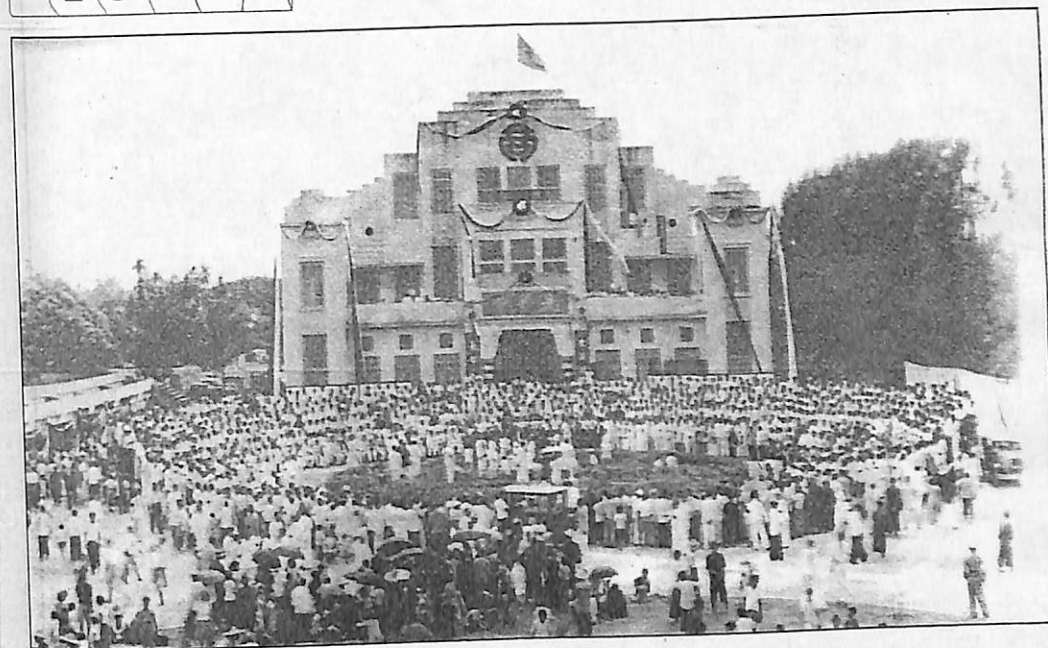

หลิวชู่สือ

แถวหน้าจากซ้าย คนที่ 2, 3 และ 4 คือ

2. ลี้มเคียม 3. ล้วน ว่องวานิช 4. จิวยิกตัง

จีนสยามที่มาร่วมในงานศพของ เทียนกงเอี่ยม ณ บริเวณอาคารที่ทำการสมาคมพาณิชย์จีนหรือ
“ เชียงหวาย ”

(ภาพจากหนังสือที่ระลึกเทียนกงเอี่ยม, ปักกิ่ง : 1990-ภาษาจีน)

การเมือง จีนสยาม

บทที่ 1

กิจกรรมทางการเมืองของก๊กมินตั๋งในสยาม

1. สาขาใหญ่ของก๊กมินตั๋งในสยามกับกลุ่มเชื้อฮุตเส็ง

กิจกรรมทางการเมืองของก๊กมินตั๋งในสยามเริ่มขึ้นเมื่อ ดร. ซุนยัตเซ็น (Sun Yat Sen) เดินทางมาสยามในวันที่ 20 พฤศจิกายน 1908¹ และได้เปิดการอภิปรายขึ้นในชอยแห่งหนึ่งย่าน เขาวราช² ซึ่งต่อมาชอยแห่งนี้ได้ถูกเรียกชื่อตามกิจกรรมของเขาว่า "ชอยปาฐกถา" ซึ่งเป็นถนนมังกรในตลาดเก่าเขาวราชในปัจจุบัน พร้อมกันนั้นก็ได้มีการก่อตั้งสาขาถงเหมิงฮุ่ยประจำสยามขึ้น โดยมีเชื้อฮุตเส็ง (Seow Hoot Seng : ค.ศ. 1864 - 1939) เป็นหัวหน้าสาขา เขามีความรู้ทางด้านภาษาจีนและไทยอย่างลึกซึ้งและได้ออกหนังสือพิมพ์ประจำสาขาเป็นภาษาจีนชื่อ "ฮั่วเซียมชินป้อ" และหนังสือพิมพ์ฉบับภาษาไทยชื่อ "จินโนสยามวารศัพท์"

จนถึงกลางทศวรรษ 1920 เชื้อฮุตเส็ง ก็กลายเป็นหัวหน้าสาขาใหญ่ของก๊กมินตั๋งในสยามที่มีฐานะเทียบเท่ากับสาขาระดับมณฑลในจีน ก่อนหน้าเชื้อฮุตเส็ง 5 รุ่น ตระกูลของเขาได้อพยพจากมณฑลฮกเกี้ยนเข้ามาในมะละกา จนกระทั่งรุ่นของพ่อเขาจึงได้อพยพเข้ามาในกรุงเทพฯ และได้เปิดโรงสีข้าวพร้อมกับการค้าระหว่างประเทศขึ้น พ่อของเขาได้

เชิญครูมาจากเมืองจีนเพื่อสอนภาษาจีนให้แก่ตัวเขา จนตัวเขามีความรู้ภาษาจีนอย่างแตกฉาน³ เช่นเดียวกับชาวจีนมีฐานะจำนวนไม่น้อยที่นำตัวเองเข้าเป็นคนในบังคับของชาติยุโรป เชี่ยวสุตเส่งเองก็เป็นคนในบังคับของอังกฤษ ความรู้ในภาษาไทยเป็นอย่างดีของเขาเห็นได้จากการที่เขาสามารถเขียนบทความภาษาไทยลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ แม้เชียวสุตเส่งจะมีลักษณะ"สากล" จากที่กล่าวมา แต่กล่าวได้ว่าตัวเขาเองกลับมีความจงรักภักดีและเอกลักษณ์ที่โน้มเอียงให้กับความเป็นจีน

ไม่เพียงแต่ตำแหน่งหัวหน้าสาขาระดับท้องถิ่นเท่านั้น เชียวสุตเส่งยังมีตำแหน่งประจำศูนย์กลางก๊กมินตั๋งที่เมืองจีนอีกด้วย ในเดือนมกราคม 1924 เขาได้เข้าร่วมการประชุมสมัชชาใหญ่ก๊กมินตั๋ง ครั้งที่ 1 ที่จีนในฐานะตัวแทนสาขาใหญ่จากสยาม และในเดือนมกราคม 1926 เขายังคงได้เข้าประชุมสมัชชาใหญ่ก๊กมินตั๋ง ครั้งที่ 2 และในครั้งนี้อเองที่เขาได้รับการเลือกตั้งให้เป็น 1 ในคณะกรรมการกลางของพรรค ซึ่งมีอยู่ด้วยกันทั้งสิ้น 36 คน ต่อมาในเดือนมีนาคม 1927 เขาก็ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ของก๊กมินตั๋ง(สถานายกคณะกรรมการชาวจีนในต่างแดน : 海外僑務委員會) อีกตำแหน่งหนึ่ง⁴ และเดือนมีนาคม 1929 เมื่อมีการประชุมสมัชชาใหญ่ครั้งที่ 3 ที่นานกิง (Nanjing) เขาก็ได้รับการเลือกตั้งเป็นกรรมการกลางผู้ควบคุมกฎ ในเดือนพฤษภาคม 1931 เขาก็เป็น 1 ใน 21 คนที่เป็นคณะกรรมการของรัฐบาลกวางตุ้ง⁵ ซึ่งเป็นคณะกรรมการที่คณะกรรมการการเมืองประจำภาคหริต (ฝ่ายไชนัน : Xinan) อันเป็นฝ่ายตรงข้ามกับฝ่ายเจียงไคเช็คเป็นผู้ก่อตั้งขึ้น หลังจากนั้นในเดือนพฤศจิกายนปีเดียวกัน เมื่อมีการประชุมสมัชชาใหญ่ครั้งที่ 4 ซึ่งฝ่ายเจียงไคเช็ค และ"ฝ่ายหริต" ได้แยกกันจัดการประชุม เขาได้รับเลือกตั้งเป็น 1 ในคณะผู้บริหารพรรคของก๊กมินตั๋ง ฝ่ายหริต และการประชุมสมัชชาใหญ่ครั้งที่ 5 ในเดือนพฤศจิกายน 1935 ซึ่งคราวนี้เป็นการประชุมร่วมกันของทั้ง 2 ฝ่าย เขาก็ได้รับเลือกตั้งให้เป็นคณะกรรมการกลางผู้ควบคุมกฎอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้ดำรงตำแหน่งสำคัญๆ ดังกล่าวแล้ว เชียวสุตเส่งยังเป็นเพื่อนสนิททางการเมืองและวรรณกรรมของฮูฮงมิน (หรือหูฮั่นหมิน) ซึ่ง"ฝ่ายหริต"ให้การยกย่องเป็นผู้นำ

อย่างไรก็ตามในทศวรรษ 1920 สังคมการเมืองของชาวจีนในสยามภายใต้การนำของสาขาใหญ่ก๊กมินตั๋งที่กลุ่มของเชียวสุตเส่งยึดครองอยู่หาได้ดำรงอยู่อย่างมีเอกภาพไม่ ทั้งนี้เพราะเหตุที่ว่า นับแต่เดือนพฤศจิกายน 1924 เป็นต้นมา ฝ่ายคอมมิวนิสต์ในก๊กมินตั๋งก็ได้จัดตั้งสาขาของตนเองขึ้นมาเพื่อต่อต้านฝ่ายขวาของก๊กมินตั๋งหรือกลุ่มเชียวสุตเส่ง และเรียกสาขาของตนว่า"สาขาที่ 2" หรือนั้มนั้มเชิงหวาย นอกจากนี้ในสาขาใหญ่เองก็หาได้มีการนำโดยสมบูรณ์ เพราะได้มีสมาชิกจำนวนหนึ่งลุกขึ้นมาวิพากษ์วิจารณ์การนำของสาขาใหญ่ ขณะเดียวกันศูนย์กลางก๊กมินตั๋งในจีนก็ยังได้ส่งตัวแทนเพื่อมาเป็นฝ่ายนำเข้าแทรกแซงการปฏิบัติงานของสาขาใหญ่อีกด้วย

ในเดือนกุมภาพันธ์ 1925 กรรมกรของโรงงานแห่งหนึ่งในเชียงไฮ้ ได้ทำการประท้วงนายจ้างชาวญี่ปุ่นของตนขึ้น โดยมีนักศึกษาให้การสนับสนุนอยู่ด้วย การประท้วงได้ยืดเยื้อมาหลายเดือนจนกระทั่งในวันที่ 30 พฤษภาคม ปีเดียวกันนั้น ก็ได้เกิดเหตุการณ์ครั้งสำคัญขึ้นเมื่อตำรวจอังกฤษที่คอยควบคุมการประท้วงได้ฆ่าผู้ร่วมชุมนุม เหตุการณ์นี้ทำให้สถานการณ์บ้านปลายกลายเป็นการเคลื่อนไหวเดินขบวนต่อต้านจักรวรรดินิยมอังกฤษและญี่ปุ่นขึ้นมา และได้ขยายวงกว้างออกไปในเวลาต่อมา ซึ่งรวมถึงชาวจีนในสยามด้วย ในที่นี้ จะกล่าวถึงการเคลื่อนไหวของชาวจีนในสยามอันเนื่องมาจากเหตุการณ์ดังกล่าวโดยอาศัยเอกสารของหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (หอช.) ของประเทศไทย

เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 1925 (พ.ศ. 2468) ได้มีรายงานจากเจ้าพระยามรราช (ปิ่นสุชุม) เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ถึง เจ้าพระยามหิธร (ล่อ ไกรฤกษ์) ราชเลขาธิการว่าได้มีความพยายามหยุดงานประท้วงของกรรมกรจีนกวางตุ้งในอู่ต่อเรือ "บางกอกค็อก" (Bangkok Dock) การนัดประชุมของคนใช้จีนไหหลำในบ้านชาวอังกฤษ และนักเรียนโรงเรียนเผยอิงจำนวนหนึ่งได้เข้าทำลายสินค้าญี่ปุ่นขึ้น แต่ทางการได้มีคำสั่งให้ยุติการเคลื่อนไหวดังกล่าวเอาไว้ นอกจากนี้ในวันเดียวกันนั้น ก็ได้มีบันทึกช่วยจำ(ภาษาอังกฤษ) จากโรเบิร์ต เกร็ก (Robert Greg) อัครราชทูตอังกฤษประจำสยามถึงเสนาบดีกระทรวงการ

ต่างประเทศว่า ได้มีการประชุมกันเพื่อปรึกษาหารือของพ่อค้าจีนในกรุงเทพฯ เกี่ยวกับการนัดหยุดงานทั่วไปเพื่อประท้วงอังกฤษ และโคเวเทียเวเฮียน เจ้าของและบรรณาธิการหนังสือพิมพ์เลียงเคียว ได้เขียนบทความปลุกระดมให้กุลิจีนประท้วงนายจ้างโดยมีแนวโน้วแบบบอลเชวิค นอกจากนี้ยังมีอีก 3 คน ที่มีแนวโน้วบอลเชวิค คนแรกได้แก่ ทำจินชำ (ถ่าจินซาม) ซึ่งออกหนังสือพิมพ์คิวเซ็ง ได้เสนอบทความสนับสนุนการหยุดงานทั่วไป (ทำจินชำเป็นบุคคลไม่พึงปรารถนาของรัฐบาลสยาม แต่รัฐบาลก็ไม่สามารถเนรเทศออกไปได้เพราะเขาเป็นคนที่ในบังคับของฮอลแลนด์) คนต่อมา คือ หลีฮวยซัง (Lee Huey Sang) บรรณาธิการหนังสือพิมพ์คิวเซ็ง ผู้ซึ่งเคยถูกเนรเทศจากสุมาตราเมื่อ 9 ปีก่อนและมีความสัมพันธ์กับกลุ่มอนาคิสต์ (Anarchist) และคนสุดท้าย คือ ดันเอ็กยู หรือ เอ็กยู ชันชือ (ค.ศ. 1882 - 1957 : บิดาของวรรณ ชันชือ และประมาณ ชันชือ) เนติบัณฑิตสยามเป็นที่ปรึกษาทางด้านกฎหมายของกลุ่มที่จะนัดหยุดงาน จัดเป็นบุคคลอันตราย⁶ เมื่อพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศได้ส่งบันทึกดังกล่าวของทูตอังกฤษไปยังเจ้าพระยาบรมราช เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ปรากฏว่าได้มีปฏิกิริยาจากกระทรวงมหาดไทยน้อยมาก เพราะเจ้าพระยาบรมราชได้ชี้แจงว่า กรณีของการประชุมพ่อค้าจีนนั้นจากการสืบสวนทราบว่า การประชุมที่เข้าใจว่าเป็นการเรียไรเงินชาวจีนเพื่อสนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนในสยามนั้น แท้จริงแล้วเป็นการประชุมปรึกษาหารือในอันที่จะช่วยเหลือภาวะความอดอยากของชาวจีนในแผ่นดินใหญ่เท่านั้น ซึ่งก็ไม่ได้ขัดต่อนโยบายของรัฐบาลที่ไม่ได้มีข้อห้ามในการเรียไรเงินเพื่อช่วยเหลือคนยากจนแต่ประการใด ส่วนกรณีของทำจินชำ หลีฮวยซัง และดันเอ็กยู นั้น จากการสืบสวนพบว่าจะไม่ปรากฏมีการเคลื่อนไหวอันเกี่ยวกับเหตุการณ์ 30 พฤษภาคมเช่นกัน ส่วนที่กล่าวกันว่าทั้ง 3 คนเคยเป็นเก๊กเหม้ง (หรืออีกมตินี้) นั้น จากการสืบสวนพบว่า ทั้ง 3 ได้มี "เหตุบาดหมางแตกร้างกันกับนายเชียวฮุดเส็ง" แล้ว แต่อย่างไรก็ตาม ทางเราก็ยังคงติดตามการเคลื่อนไหวของคนทั้ง 3 อยู่ต่อไป⁷

ต่อมาในวันที่ 28 มิถุนายน เจ้าพระยาบรมราชก็ได้รายงานข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคน

ทั้ง 3 ดังกล่าวไปยังราชเลขาธิการ พร้อมกับชี้แจงว่า แท้จริงแล้ว เชียวฮุดเส็งต่างหากที่เป็นผู้ให้ข่าวของคนทั้ง 3 แก่ทูตอังกฤษ ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นก็คือ หนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมจินปอของเชียวฮุดเส็งเองก็ได้เสนอบทความเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน เรื่อง "สิ้นชีพดีกว่าสิ้นชาติ"⁸ มีเนื้อหาในทำนองให้ชาวจีนลุกขึ้นต่อสู้กับต่างชาติเพื่อให้ได้มาซึ่ง "เขตเช่า" กลับคืนมา และให้มีการล้มเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และในฉบับวันที่ 26 มิถุนายน ยังได้เสนอข่าวอีกว่า ดังแต่ที่ได้เกิดเหตุการณ์วันที่ 30 พฤษภาคมมานั้น ก็ได้มีการนัดหยุดงาน ปิดร้านและต่อต้านสินค้าต่างชาติในเมืองจีน ทั้งบทความและข่าวดังกล่าว เจ้าพระยาบรมราชมีความเห็นว่า เชียวฮุดเส็ง "...มีเจตนาจะยุยงส่งเสริมให้พวกจีนที่มีอยู่ในกรุงสยามรู้สึกเดือดร้อนกระด้างกระเดื่องถึงสามารถอาจจะเป็นเหตุร้ายเกิดขึ้นในบ้านเมืองได้ เป็นการร้ายแรงซึ่งจะเพิกเฉยนอนใจเสียไม่ได้..." จึงได้มีคำสั่งปิดโรงพิมพ์ของเชียวฮุดเส็งตั้งแต่วันที่ 27 มิถุนายน โดยก่อนที่จะมีการประกาศคำสั่งปิดนั้น กระทรวงมหาดไทยได้ชี้แจงเหตุผลแก่ผู้แทนกงสุลเยเนอราลของอังกฤษ ในขั้นต้น ผู้แทนฯ มีท่าทีที่ "อดเอื้อนอยู่บ้าง" เพราะเชียวฮุดเส็งเป็นผู้ให้ข่าวแก่ทางอังกฤษมาโดยตลอด แต่กระนั้นผู้แทนฯ ก็ได้ส่งรถไปรับเชียวฮุดเส็งเพื่อให้นำฟังเหตุผลของคำสั่งดังกล่าว เมื่อได้ฟังคำชี้แจงแล้ว ในที่สุดผู้แทนฯ ก็ไม่คัดค้านคำสั่งดังกล่าวอีกต่อไป⁹

การที่เจ้าพระยาบรมราชฟังเล็งเชียวฮุดเส็งเป็นการพิเศษเช่นนี้ น่าจะมีสาเหตุมาจากการที่เชียวฮุดเส็งอาจเอื้อมวิพากษ์วิจารณ์พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ที่ทรงบทความในนามปากกาต่าง ๆ โดยการวิพากษ์วิจารณ์นี้ได้ปรากฏอยู่ในหนังสือพิมพ์จีนในสยามวารศัพท์ของเชียวฮุดเส็งเอง แล้วนำเอาเงื่อนไขการเป็นคนในบังคับอังกฤษตามสิทธิสภาพนอกอาณาเขตมาเป็นเครื่องมือปกป้องราชภัย ส่วนการที่อังกฤษไม่คิดให้อาความกับเชียวฮุดเส็ง นอกจากเหตุผลที่ว่าตัวเชียวฮุดเส็งเป็นเสมือน "สายลับ" ให้กับอังกฤษแล้ว ชาวยุโรปเองก็ให้ความสนใจกับ "บอลเชวิค" ที่อยู่ในเหตุการณ์ 30 พฤษภาคม มากกว่าที่จะต้องมาระแวงเชียวฮุดเส็ง ซึ่งเป็นฝ่ายขวาของก๊กมินตั๋ง

ต่อมา หนังสือพิมพ์เสียงเดียวของไทวเทียวเหยียนผู้เป็นหมอและเจ้าของร้านขายยาฉบับวันที่ 26 และ 27 มิถุนายนซึ่งตีพิมพ์ภาพศพของนักศึกษาผู้ที่ถูกฆ่าในวันเกิดเหตุการณ์ 30 พฤษภาคม พร้อมกับข้อความบรรยายภาพซึ่งแปลได้ความว่า "มีเพียงผู้ใดซึ่งพ่อแม่ พี่น้องและญาติมิตรเท่านั้น ที่จะสามารถดูภาพอันโหดเหี้ยมนี้โดยไร้ความรู้สึก"¹⁰ ก็ถูกสั่งปิดอีกฉบับหนึ่งตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม ส่วนเชียวฮุดเส็งนั้น หลังจากฮั่วเซียมจินป้อถูกปิดไปแล้ว ก็ได้ออกจุลสารที่มีเนื้อหาสืบเนื่องกับเหตุการณ์ 30 พฤษภาคม ขึ้นมาอีก และถูกสั่งปิดในที่สุดในปลายเดือนกรกฎาคมด้วยข้อหากระทำผิดพรบ.สมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์

ส่วนทูตอังกฤษนั้น ภายหลังจากกรณีดังกล่าวแล้ว ต่อมาก็ได้มีบันทึกไปยังเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศอีกครั้งหนึ่งในวันที่ 11 สิงหาคม 1925 โดยมีเนื้อความว่า รัฐบาลสยามยังไม่ได้มีความจริงจังในการปราบปราม "คณะบอลเชวิคในกรุงสยาม" และพร้อมกันนั้นก็ให้มีข้อเสนอแนะมายังรัฐบาลสยาม 3 ประการ คือ หนึ่ง ให้รัฐบาลสยามกวาดล้างเกี่ยวกับการเข้าเมืองของชาวจีน โดยเฉพาะกับนักศึกษาจีน ซึ่งมักจะเข้ามาเพื่อเคลื่อนไหวยุทธการเมือง สอง ได้มีจดหมายจากเซียงไฮ้และกวางตุ้งที่มีเนื้อหาอันตรายเข้ามาในสยาม อีกทั้งยังมีจดหมายจากเยอรมันกับฝรั่งเศสมาถึงคนจีนและคนรัสเซียในสยาม ซึ่งน่าจะมีเนื้อหาต่อไปในทางกบฏ จึงควรที่รัฐบาลสยามจะได้ทำการเซ็นเซอร์จดหมายที่มีที่มาจากแหล่งดังกล่าว สาม ได้มีการเคลื่อนไหวยของ "คณะบอลเชวิคในกรุงสยาม" อยู่ในโรงเรียน ควรที่กระทรวงศึกษาธิการและเจ้าหน้าที่ตำรวจจะได้ทำการกวาดล้างให้สิ้น ต่อวันที่ฉบับนี้ เจ้าพระยาหม่อมราชวงศ์ได้เสนอความเห็นเป็นบันทึกไปยังพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์โดยเห็นว่า ข้อเสนอประการที่หนึ่งเกี่ยวกับการตรวจตราการเข้าเมืองของชาวจีนนั้นเป็นเรื่องที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง ด้วยเหตุที่ว่า สยามเองนั้นยังคงต้องการแรงงานจากจีนอยู่เป็นอันมาก เพราะด้านหนึ่งเท่ากับเป็นการเกื้อกูลประเทศชาติไปด้วย ส่วนกรณีการเข้าเมืองของนักศึกษาจีนก็เช่นกัน เพราะทราบจนเวลานั้นก็ยังไม่เห็นว่านักศึกษาจีนจะได้กระทำความผิดสิ่งใด อีกทั้ง "...ก็คงอยู่ในอาการสำรวมตลอดมา..." ส่วนในประการที่สองเจ้าพระยาหม่อมราชวงศ์เห็นว่า หากจะให้มีการเซ็นเซอร์จดหมายส่วนตัวตามข้อเสนอแนะนั้น ก็จะเป็นการผิดต่อ

ประเพณีปฏิบัติของสากลประเทศ และในประการสุดท้าย เจ้าพระยาหม่อมราชวงศ์มีความเห็นว่า ในขณะที่ยังไม่มีการเผยแพร่ของลัทธิบอลเชวิคอย่างแจ่มแจ้งนั้น ก็นับว่าเป็นเรื่องที่ "แรงไป" แม้แต่การใช้คำว่าบอลเชวิคกับโรงเรียนใดโรงเรียนหนึ่ง กล่าวโดยสรุปแล้ว จะเห็นได้ว่า เจ้าพระยาหม่อมราชวงศ์ได้ปฏิเสธข้อเสนอแนะทั้ง 3 ประการของทูตอังกฤษนั่นเอง¹¹ แต่ทว่าเมื่อความทรงทราบถึงรัชกาลที่ 6 พระองค์ทรงตอบกลับมายังเจ้าพระยาหม่อมราชวงศ์ ความว่า

"ที่ได้ตอบและชี้แจงไปนั้นก็เป็นการดีแล้ว แต่ขออย่าให้ช้า ๆ และพองายเกินไป เราเคยรู้อยู่ ว่าจีนนั้นชอบปั่นหัวกันอยู่เสมอๆ ไม่ว่าในเรื่องอะไร และครูโรงเรียนจีนมักจะเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องเช่นนั้น เช่นเมื่อก่อนจะเกิดเหตุพวกทหารก่อกำเริบ เราก็ได้รู้แต่ครั้งแรกโดยมีผู้ทั้งไปรษณีย์บัตรถึงครูชีวโห ดังเจ้าพระยาหม่อมราชวงศ์จะจำได้อยู่"¹²

เจ้าพระยาหม่อมราชวงศ์มีบันทึกตอบกลับไปยังราชเลขาธิการ ความว่า :

"สำหรับความระมัดระวังอันเกี่ยวแก่ความปั่นป่วนของพวกจีนครั้งนี้ กระทรวงมหาดไทยรู้สึกร้อนใจ แลได้ถือเป็นส่วนสำคัญที่ต้องเอาใจใส่ ประกอบทั้งความระมัดระวังในทางปฏิบัติตั้งแต่ต้นเป็นลำดับมา จะได้เฉื่อยชา หามิได้ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนจีนนั้น ข้าพเจ้าได้เฝ้าระวังเป็นที่ตกลงกับเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการแล้ว มีความยินดีที่จะเรียนให้ทราบทั่วว่า เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการได้เต็มใจรับช่วยเหลือเพื่อให้เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่เกี่ยวแก่โรงเรียนจีนเหล่านั้น กระทำการสอดแนมเป็นทางลับเพื่อช่วยเหลือต่อคิด แก่เจ้าหน้าที่ตำรวจพระนครบาลตั้งแต่นั้นไป"¹³

เมื่อความเห็นเจ้าพระยาหม่อมราชวงศ์เป็นไปในทางตรงข้ามกับพระบรมราชวินิจฉัยของรัชกาลที่

6 เช่นนี้แล้ว เจ้าพระยาบรมราชสิงห์พลก็เลยต่อการปราบปรามการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนที่มีแนวโน้มเป็น "บอลเชวิค" อีกต่อไปไม่ได้

กล่าวสำหรับทูตอังกฤษแล้ว ก็ยังคงไม่ละความพยายามต่อการเคลื่อนไหวให้รัฐบาลสยามจัดการกับ "คณะบอลเชวิคในกรุงสยาม" อยู่เช่นเดิม ทั้งนี้ในวันที่ 19 สิงหาคม 1925 ทูตอังกฤษได้มีบันทึกไปยังเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศอีก โดยชี้ว่า การก่อความยุ่งยากทางการเมืองของนักศึกษาจีนยังหาได้ยุติลงไปไม่ พร้อมกันนี้ทูตอังกฤษได้แสดงหลักฐานที่เป็นจดหมายของชนกลุ่มนี้ที่มีต่อเชียวสุคเต็ง โดยเรียกตัวเองว่า "สโมสรเลือดเหล็ก" (คิกฮวตอง) กลุ่มการเมืองกลุ่มนี้มีจุดนัดพบเพื่อประชุมกันในโรงเรียนแห่งหนึ่งย่านตลาดน้อยและมีลิข่วยเสียง (คนเดียวกันกับหลิวฮวซัง บรรณาธิการหนังสือพิมพ์คิวเซิง) เข้าร่วมด้วย¹⁴

จะเห็นได้ว่า กรณีเหตุการณ์ 30 พฤษภาคมที่เกิดขึ้นในเซี่ยงไฮ้นั้น ได้ส่งผลกระทบทางการเมืองต่อชาวจีนในสยามเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ฝ่ายรัฐบาลสยามเริ่มให้ความสนใจความเคลื่อนไหวทางการเมืองของฝ่ายคอมมิวนิสต์จีนมากขึ้น ซึ่งทำให้เจ้านายของรัฐบาลสยามมีผลมาจากคำเตือนของทูตอังกฤษที่ผ่านมาในรูปของบันทึกหลายครั้ง ขณะเดียวกันความขัดแย้งทางการเมืองภายในหมู่ชาวจีนก็น่าจะมีมาก่อนแล้วระหว่างฝ่ายชาวกบฏกับฝ่ายซ้าย และโดยเฉพาะกับกรณีของเชียวสุคเต็งนั้น ปรากฏว่าได้แสดงออกซึ่งท่าทีทางการเมืองในหลายด้านด้วยกัน กล่าวคือในขณะที่เขาใช้หนังสือพิมพ์ของเขาตีพิมพ์เผยแพร่ข่าวสารและบทความเกี่ยวกับเหตุการณ์ 30 พฤษภาคมอยู่นั้น เขาก็ยังสามารถใช้อังกฤษเป็นที่พึ่งเพื่อปกป้องตนเอง และขณะเดียวกันก็ให้ข่าวสารกับทูตอังกฤษ เพื่อให้ทางอังกฤษเป็นตัวนำในการทำลายฝ่ายซ้ายจีนในสยามไปด้วย

วันที่ 30 พฤศจิกายน 1924 ซึ่งเป็นวันของการก่อตั้ง "สาขาที่ 2" หรือ "นัมเม้งเซียงหวย" อันเป็นฝ่ายตรงข้ามกับสาขาใหญ่ของเชียวสุคเต็งนั้น น่าจะถือเป็นจุดเริ่มต้นของ

ขบวนการคอมมิวนิสต์ในสยาม ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องนี้สามารถเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นจากการตอบโต้ทางด้านข่าวสารทางหนังสือพิมพ์จีนในสยาม 2 ฉบับ ระหว่างหนังสือพิมพ์หลิวเซียงซึ่งอยู่ฝ่ายคอมมิวนิสต์กับหนังสือฮั่วเซียมจินป้อซึ่งอยู่ฝ่ายก๊กมินตั๋ง โดยการตอบโต้นี้ได้เกิดขึ้นภายหลังจากที่เจียงไคเช็คได้ก่อการรัฐประหารขึ้นในปี 1927 เพื่อขับไล่พรรคคอมมิวนิสต์จีนออกไปจากความร่วมมือกับก๊กมินตั๋งที่มีตั้งแต่ปี 1924 ความแตกแยกระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์จีนกับก๊กมินตั๋งครั้งนี้ได้ทำให้ภาพความขัดแย้งระหว่างฝ่ายคอมมิวนิสต์กับฝ่ายก๊กมินตั๋งในสยามต้องปรากฏอย่างเปิดเผยโดยสิ้นเชิง ก๊กมินตั๋งถือว่า การรัฐประหารครั้งนี้ของคนเป็นการชำระล้างเพื่อให้ "พรรคสะอาด" (จึงต่าง)¹⁵

หนังสือพิมพ์หลิวเซียงตั้งแต่เดือนเมษายน 1927 ได้เริ่มเสนอบทความเรื่อง "ชำระคดีเชียวสุคเต็ง ทรยศพรรค" ซึ่งมีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์เชียวสุคเต็งกับหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมจินป้อของเขาย่างรุนแรง เช่น ในฉบับวันที่ 5 กล่าวหาว่ากลุ่มเชียวสุคเต็งได้อาศัยชื่อพรรคเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวมาตลอด โดยเปรียบเทียบให้เห็นจากการทำงานของสาขาใหญ่กับ "สาขาที่ 2" ซึ่งสามารถสรุปได้เป็นข้อ ๆ ดังนี้ หนึ่ง เกี่ยวกับการตั้งสาขาย่อย กลุ่มเชียวสุคเต็งมักจะสนับสนุนให้ตั้งได้เฉพาะแต่คนในกลุ่มของตน โดยคิดกันสำหรับคนนอกกลุ่ม และเนื่องจาก "สาขาที่ 2" เป็นคนละกลุ่มกับกลุ่มเชียวสุคเต็ง "สาขาที่ 2" จึงถูกตั้งข้อรังเกียจจากกลุ่มเชียวสุคเต็งมาโดยตลอด สอง สาขาใหญ่ได้กระทำการเก็บค่าสมาชิกมากกว่าที่กำหนดในระเบียบของพรรค คือเก็บถึงเกือบ 10 บาท และในขณะเดียวกันค่าสมาชิกที่ได้มานั้น ส่วนใหญ่จะเข้า "กระเป๋" (เหอเปา) ของตัวเอง ส่วนสาขาเองก็ได้รับเงินจากค่าสมาชิกรวมใช้ในการทำกิจกรรมของพรรคน้อยมาก ตรงกันข้ามกับ "สาขาที่ 2" ซึ่งเก็บค่าสมาชิกรวมแล้วน้อยกว่าครึ่งหนึ่งของสาขาใหญ่ และร้อยละ 80 ของค่าสมาชิกรวมก็ได้จัดแบ่งให้กับสาขาย่อยไปใช้ในการทำกิจกรรม สาม เกี่ยวกับภาระกิจปฏิบัติซึ่งเป็นคำที่ถูกใช้มาตั้งแต่ที่องค์กรยังใช้ชื่อ "ถงเหมิงฮ่วย" จนได้เปลี่ยนมาเป็น "ก๊กมินตั๋ง" ในปัจจุบันก็ร่วม 20 ปีแล้ว แต่สาขาใหญ่ไม่มีผลงานแม้แต่เล็กน้อย สมาชิกก็เพิ่มขึ้นน้อยมาก ผิดกับ "สาขาที่ 2" ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน 1924 ระยะเวลา 2 ปีเศษที่ผ่านมาได้มี

กิจกรรมมากมาย เช่น สนับสนุนการนัดหยุดงานของกรรมกร เข้าร่วมการเคลื่อนไหวกับ ขบวนการ 30 พฤษภาคม เปิดโรงเรียนภาคค่ำโดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน ได้จัดตั้งสาขาย่อยขึ้น 18 สาขาและมีสมาชิกสูงถึง 4,000 คน เป็นต้น สี สาขาใหญ่ไม่เคยเปิดเผยถึงฐานะทางการเงินของพรรค อีกทั้งผู้บริหารของพรรคก็ไม่ได้มีตำแหน่งโดยผ่านการเลือกตั้ง ส่วน "สาขาที่ 2" นั้น นอกจากจะเปิดเผยถึงฐานะทางการเงินของตนมาโดยตลอด อีกทั้งผู้บริหารในทุกตำแหน่งก็มีที่มาจากเลือกตั้งทั้งสิ้น ห้า สาขาใหญ่ไม่เคยให้ดวงตราที่ใช้สำหรับปิดใน บัตรสมาชิกและข่าวสารต่างๆ ที่ส่งมาจากส่วนกลางของพรรคที่เมืองจีนแก่ "สาขาที่ 2" เลย แต่ด้วยจิตใจอันเด็ดเดี่ยวไม่ย่อท้อต่อเส้นทางปฏิวัติ "สาขาที่ 2" ก็ได้ดำเนินการขอดวงตรา และข่าวสารต่าง ๆ จากส่วนกลางของพรรคโดยตรงด้วยตนเอง หก สาขาใหญ่หัวนักรงว่า "สาขาที่ 2" จะได้ใช้สิทธิ์ส่งตัวแทนเข้าร่วมประชุมสมัชชาใหญ่ ครั้งที่ 2 ของพรรค และเปิดโปงพฤติกรรมของสาขาใหญ่ จึงปกปิดกำหนดการประชุมของพรรคไม่ให้ "สาขาที่ 2" รู้ แต่ด้วยความรู้เท่าทันของ "สาขาที่ 2" เอง จึงได้รู้ถึงกำหนดการนั้นพร้อมกับส่งหลิน เซาป้อ (ลี้มเถียวเป็ก) เป็นตัวแทนเข้าร่วมจนสำเร็จ และตัวแทนฯ ก็ได้รายงานข้อเท็จจริง ต่อที่ประชุม เจ็ด ครั้งหนึ่งที่เซียวซุดเส็งได้รับเลือกตั้งให้มีตำแหน่งใหญ่โตในพรรคกลาง คือ ไชว์ว่ปั่วเซียง ได้มีการจัดงานเลี้ยงแสดงความยินดีกับตำแหน่งใหม่ของเขา โดยในงานนี้ได้เปิดให้มีการบริจาคเงิน และเงินเหล่านี้ก็เข้า "กระเป๋า" ส่วนตัวของเซียวซุดเส็ง¹⁶

ส่วนหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินป้อ ฉบับวันที่ 12 เมษายน 1927 ก็ได้เสนอบทความ เรื่อง "คอมมิวนิสต์ในนครหลวงเล่หั่นเหลียม" โดยมีเนื้อหาในทำนองที่ว่าพวกคอมมิวนิสต์ ได้ขยายอิทธิพลในสาขาต่าง ๆ ของก๊กมินตั๋งที่ตั้งอยู่ในต่างประเทศด้วยการก่อความวุ่นวายขึ้น ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้ : หนึ่ง พวกคอมมิวนิสต์ได้ส่งสุนักรับใช้ของตนเข้ามา แทรกแซงอยู่ในหน่วยงานระดับต่างๆของพรรค แล้วก่อการประณามผู้นำพรรคให้เสื่อมเสีย เกียรติยศด้วยการกล่าวหาว่า ผู้นำสาขาใหญ่ได้เบียดบังเอาเงินของพรรคเข้า "กระเป๋า" ตัวเอง หรืออาศัยชื่อของพรรคเพื่อหาผลประโยชน์ส่วนตัวนั้น ได้ส่งผลให้สมาชิกพรรคและ คนทั่วไปเกิดความเสื่อมศรัทธาในตัวผู้นำ สอง พวกคอมมิวนิสต์ได้ฉวยโอกาสใช้ความไร้

เคียงสาทางการเมืองของสมาชิกพรรคบางคน ด้วยการให้สมาชิกเหล่านั้นเข้าทำการก่อความวุ่นวายและโฆษณาชวนเชื่อด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้เกิดความวุ่นวายขึ้นในทุกหน่วยระดับของพรรค แล้วก็อาศัยความวุ่นวายนั้นมาเป็นประโยชน์ทางการเมืองโดยไม่ต้องลงแรง สาม พวกคอมมิวนิสต์ได้ตั้งเอาฝ่ายตรงข้ามกับก๊กมินตั๋งและชนชั้นกรรมาชีพที่ไว้มั่นสมองมาเป็นกำลังสนับสนุนให้แก่ตนเองในการโจมตีก๊กมินตั๋ง พร้อมกันนั้นได้เปิดเผยรายชื่อพร้อมหน้า ที่ของบุคคลในฝ่ายคอมมิวนิสต์ เช่น ลี้มเถียวเป็ก เป็นสุนักรับใช้ของฝ่ายคอมมิวนิสต์เข้าร่วม "สาขาที่ 2" (นัมเม้งเซียงหวย หรือหน้าหมิงเซียงฮู ในเอกสารไทย) โดย "สาขาที่ 2" เป็นศัตรูกับสาขาใหญ่ก๊กมินตั๋งในสยาม ตั้งแซ่โหว่ กับ เจียมเฉ่าฮั้ง เป็นผู้กุม "สาขาที่ 2" แต่แซ่ฮี้ด เฮงปั่วโชย และลี้มก๊กเนี่ย มีหนังสือพิมพ์หลี่เซว จี้ฮูกวงหรือจี้ฮูวักวง อยู่ที่โรงเรียนเลียงฮะ หรือลีนฮะ ลี้มแป๊ะไซ่ อยู่โรงเรียนจู้ไซ่ พัวเซียวเทียงหรือเจียวเทียงกับพัวโชยปั่วแอบไปอยู่ในโรงเรียนไต้เวียง เตียเทียงมั่งกับลื้อหว่งเจียงรับผิดชอบโรงเรียนเอียงไซ่ อี้กั้เจียงกับลี้จื่อเซ่งสมคบกับพวกฮี้ยี่ บุคคลทั้งหมดนี้โฆษณาชวนเชื่อลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นการใหญ่ และทำการประณามก๊กมินตั๋งและผู้นำของพรรค.....จากอุบายทั้ง 3 ข้อนี้ ข้อ 1.และ 2. เกือบจะสำเร็จแล้ว ส่วนข้อที่ 3 นั้น เล่าเซียงฮู้กับเอี้ยฮกฮู จากหนังสือพิมพ์ต่งฮัวมิงป้อ ไควเทียวเหยียน จากหนังสือพิมพ์เลียงเคียวก็กำลังตอบสนองอุบายข้อที่ 3 นี้อยู่

จากบทความข้างต้นนี้ ทำให้รู้ว่า สาขาใหญ่ของฝ่ายเซียวซุดเส็งไม่เพียงแต่จะขัดแย้งกับฝ่ายคอมมิวนิสต์เท่านั้น แต่ยังขัดแย้งกับต่งฮัวมิงป้อ และเลียงเคียวซึ่งไม่ได้เป็นของฝ่ายคอมมิวนิสต์อีกด้วย และจากบรรดาบุคคลในฝ่ายคอมมิวนิสต์ที่ถูกเปิดเผยข้างต้นนั้น นอกจากจี้ฮูวักวงถูกเนรเทศ เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 1927 ตามเอกสารราชการไทย (พจร.7 ม. 21/3) แล้ว ต่อมามิชวาทที่เกี่ยวข้องกับบุคคลจำนวนนั้นออกมาเพียงคนเดียว คือ ลี้จื่อเซ่ง ซึ่งเป็น 1 ใน 22 คนที่ถูกจับในข้อหาคอมมิวนิสต์ในวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 1938 ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดของบทที่ 2

ในเดือนพฤษภาคม 1928 เจียงไคเช็คได้ส่งกองทัพของตนรุกขึ้นไปทางเหนือเพื่อยึดครองประเทศให้ได้ทั้งหมด แต่ถูกญี่ปุ่นส่งกองทัพของตนลงมาสกัดกั้นกองทัพของเจียงไคเช็คเอาไว้ที่แหลมซานตง (Shandong) กองทัพของทั้งสองฝ่ายได้มาเผชิญหน้ากันที่จีหนาน (Jinan) จนได้เกิดการปะทะกันขึ้นอย่างรุนแรง ผลปรากฏว่ามีประชาชนจีนชาวจีหนานได้รับผลจากการปะทะกันครั้งนี้ได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิตกว่า 5,000 คน และต่อมาเหตุการณ์สู้รบที่เกิดขึ้นในครั้งนี้ถูกเรียกว่า "กรณีจีหนาน" การเกิดขึ้นของกรณีนี้ได้สร้างความรู้สึกโกรธแค้นให้กับชาวจีนเป็นอย่างมาก เพราะญี่ปุ่นได้แสดงเจตนาที่จะขัดขวางการรวมประเทศจีนอย่างเด่นชัด กระแสการต่อต้านญี่ปุ่นแผ่ขยายไปทั่วประเทศจีน และส่งผลสะเทือนมาถึงชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศต่างๆ ด้วย กล่าวเฉพาะสาขาใหญ่ในสยามก็ได้เคลื่อนไหวรณรงค์คว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่น และนับเป็นการเคลื่อนไหวที่รุนแรงมากกว่าครั้งก่อน ๆ

ผู้นำชาวจีนในสยามได้จัดการประชุมขึ้นในวันที่ 12 พฤษภาคม 1928 และได้มีมติให้ยุติความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจกับญี่ปุ่นและได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการรณรงค์คว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่นในเวลาต่อมา มติดังกล่าวได้กำหนดเป็นข้อ ๆ ดังนี้ : หนึ่ง การค้าขายที่มีกับพ่อค้าญี่ปุ่นให้ยุติลง ตั้งแต่วันที่ 15 พฤษภาคม เป็นต้นไป สอง การค้าขายกับพ่อค้าอินเดียที่มีสินค้าญี่ปุ่นเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยนั้น ให้ยุติลงตั้งแต่วันที่ 20 พฤษภาคม เป็นต้นไป สาม ในกรณีพ่อค้าจีนที่มีสินค้าญี่ปุ่นซึ่งจะต้องขายนั้น ให้ดำเนินการไปได้จนถึงวันที่ 15 มิถุนายนเป็นวันสุดท้าย สี่ กรณีที่พ่อค้าจีนได้ทำสัญญาตกลงการค้าขายกับพ่อค้าญี่ปุ่นไปก่อนหน้าวันที่ 12 พฤษภาคม นั้น การค้าอันใดหลังจากนี้จะต้องขออนุมัติจากคณะคว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่นก่อนดำเนินการ¹⁷ ขบวนการเคลื่อนไหวคว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่นครั้งนี้ได้อยู่ในความรับรู้ของรัฐบาลสยามโดยตลอด กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยทรงมีบันทึกไปถึงราชเลขาธิการ ลงวันที่ 19 พฤษภาคม มีใจความว่า ข่าวกว่าพ่อค้าจีนที่เคลื่อนไหวคว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่นที่กระทำอย่างลับๆ นั้น ยังคงถือเป็นเรื่องของเอกชน ตราบใดที่ยังไม่ส่งผลกระทบทางการเมืองแล้ว เห็นว่ารัฐบาลไม่ควรเข้า

ไปแทรกแซง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทรงมีพระราชหัตถเลขาตอบในท้ายบันทึกฉบับนั้นว่า "ถูกแล้ว ถ้าหากไม่ก่อการกำเริบขึ้นมาก็ทำอะไรไม่ได้ แต่ถ้าเกิดตึกกันขึ้นจะเป็นฝ่ายไหนตั้งต้นก่อนก็ตาม เราก็ต้องรักษาความสงบ"¹⁸ ส่วนทางสถานทูตญี่ปุ่นในสยามเองนั้น ก็ได้ส่งอุปทูต กุญชิ คิอิชิ (Gunji Kiichi) มาพบตำรวจในวันที่ 22 พฤษภาคม เพื่อร้องเรียนว่า การรณรงค์คว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่นในครั้งนี้ได้มีพ่อค้าจีนที่ค้าขายกับพ่อค้าญี่ปุ่นถูกทำร้ายมากมาย เช่น พ่อค้าจุ่นเฮงได้ถูกทำร้ายร่างกายจนถึงแก่ชีวิต พ่อค้าฮังจ่วนฮวดก็ถูกสังหารชีวิต พ่อค้าเซ่งฮวดถูกตัดนิ้วไป 3 นิ้ว พ่อค้าเม้งซังถูกตัดหูขาด เหตุการณ์นี้ได้ทำให้ชาวญี่ปุ่นและพ่อค้าจีนเกิดความหวาดกลัวมาก จึงขอให้ทางตำรวจช่วยเหลือคุ้มครองด้วย¹⁹

กล่าวเฉพาะกรณีของเชียวฮุดเส็งนั้น ในวันที่ 21 พฤษภาคม เขาได้นำเอาแถลงการณ์จำนวนหนึ่งที่ยังอ้างว่าได้รับจากชาวจีนคนหนึ่งที่กำลังยื่นแจกแถลงการณ์นี้อยู่มาให้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจ แถลงการณ์ดังกล่าวเป็นขององค์กรที่ใช้ชื่อว่า "สมาคมช่วยชาติกำจัดญี่ปุ่นของคนจีนในสยาม" (ภาษาจีน) ซึ่งมีเนื้อความประณามญี่ปุ่นที่รุกรานจีนมาตั้งแต่ปี 1894 และในกรณีจีหนานมีประชาชนจีนถูกฆ่าตายอย่างโหดเหี้ยมหลายหมื่นคนโดยกองกำลังทหารญี่ปุ่น แต่เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ซึ่งเมื่อได้รับทราบข้อความในแถลงการณ์กลับมีความเห็นว่า แถลงการณ์ดังกล่าวน่าจะมีที่มาจากกลุ่มเชียวฮุดเส็งเองมากกว่า และที่ได้กระทำเช่นนั้นก็เพื่อให้กลุ่มของตนหลุดพ้นจากข้อกล่าวหาว่าอยู่เบื้องหลังการรณรงค์ดังกล่าว²⁰ ทางด้านอุปทูตญี่ปุ่นประจำสยามนั้น ก็ได้มีโอกาสนพบกับเชียวฮุดเส็ง ซึ่งมีฐานะเป็นกรรมการกลางของก๊กมินตั๋งที่จีนอยู่ด้วย เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 1928 ในการพบกันครั้งนี้ได้ขอให้เชียวฮุดเส็งแสดงความเห็นต่อเหตุการณ์คว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่น ซึ่งเชียวฮุดเส็งตอบว่า การคว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่นครั้งนี้เกิดขึ้นเพราะญี่ปุ่นส่งทหารเข้ารุกรานจีนที่แหลมซานตงด้วยความมั่งคั่งใหญ่โตสูง โดยมีเจตนาที่จะไม่ให้ก๊กมินตั๋งรวมจีนเป็นหนึ่งเดียว ด้วยการสนับสนุนจากจอห์นลินให้ขึ้นมาเป็นผู้นำทางภาคเหนือของจีน²¹

ตั้งแต่ปลายเดือนมิถุนายน - กันยายน ปี 1928 เป็นเวลาร่วม 3 เดือน การรณรงค์ดังกล่าวเป็นไปอย่างได้ผล การซื้อขายสินค้าญี่ปุ่นหยุดชะงักโดยสิ้นเชิง²² และในวันที่ 23 กรกฎาคม อุปทูตญี่ปุ่นก็ได้ทำบันทึกถึงเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ มีเนื้อความว่า พวกคนบอยคอตต์ ได้ใช้กำลังจากพวกอั้งยี่ โดยเชื่อว่ามิเชียวสุตเส่งเป็นหัวหน้า และตันเล้งซือ (Tan Leng Su : ค.ศ. ?-1933 บิดาของตันเก่งชวง หรือ ชวน ตันธนะ) กับ นายเคต่าย (Nai Kur Tai : ค.ศ. 1864 (?) - 1942 หรือหลวงสิทธิสุโรปรกรณ์และคนทั่วไปรู้จักกันในนามว่า "หลงจู๊บก") เป็นผู้ช่วย เกี่ยวกับความเห็นนี้ ทางผู้บัญชาการตำรวจนครบาลกรุงเทพฯเองก็มีความเห็นว่า "น่าเชื่อว่าเป็นความจริง" เพราะเชียวสุตเส่งเป็นผู้ที่เอาใจใส่ในเรื่องการเมืองจีนอยู่มาก แต่เนื่องจากไม่มีหลักฐานเพียงพอที่จะจัดการได้ จึง"จำต้องคอยฟังคู่อริสืบไป"²³ และทางฝ่ายกระทรวงต่างประเทศของญี่ปุ่นเอง อุปทูตญี่ปุ่นก็ยังได้มีโทรเลขรายงานไปถึงเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม โทรเลขดังกล่าวนอกจากจะได้รายงานถึงสถานกฤตการณ์รณรงค์ว่าบาตรสินค้าญี่ปุ่นที่เลวร้ายลงทุกขณะแล้ว ยังได้กล่าวถึงผลกระทบอื่นๆ อีกด้วย เช่น พ่อค้าจีนที่เคยดำรงชีวิตอยู่ด้วยการทำการค้าขายกับญี่ปุ่นจำนวนไม่น้อยได้รับความเดือดร้อนเช่นกัน เพราะหากยังคงทำการค้ากับญี่ปุ่นต่อไปก็จะถูกบังคับให้เสียค่าปรับแก่คณะว่าบาตรสินค้าญี่ปุ่น อีกทั้งยังจะถูกคุกคามถึงชีวิตได้ง่าย นอกจากนี้โทรเลขดังกล่าวยังได้รายงานว่าเชียวสุตเส่งมีฐานะเป็นผู้นำอยู่เบื้องหลังการรณรงค์ครั้งนี้ โดยมีผู้ช่วยอีก 2-3 คน และได้เคลื่อนไหวร่วมกับพวกอั้งยี่อยู่ด้วย ขณะเดียวกัน รัฐบาลสยามซึ่งก็รู้ความจริงดังกล่าว แต่ก็ยังไม่อาจจะกระทำการใดๆ ต่อคนระดับหัวหน้า นอกจากคนระดับล่าง 10 กว่าคน ซึ่งก็ได้ถูกเนรเทศไปแล้ว²⁴ ส่วนตัวของเชียวสุตเส่งผู้ถูกกล่าวหาว่า เป็นผู้นำที่อยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวครั้งนี้ ได้ปฏิเสธข้อกล่าวหาโดยสิ้นเชิง พร้อมกันนี้ก็ยังชี้ว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นครั้งนี้เป็นฝีมือของคนจีนกลุ่มหนึ่งที่ถูกส่งมาจากแผ่นดินใหญ่โดยตรง²⁵ คำแก้ต่างของเชียวสุตเส่งมีผลดีให้แก่ตัวเขาเสมือน "ยิงปืนนัดเดียวได้นกสองตัว" กล่าวคือ ด้านหนึ่ง นอกจากเชียวสุตเส่งจะรอดตัวด้วยวิธีการที่เหมือนทุกครั้งที่ผ่านมาแล้ว ในอีกด้านหนึ่ง เขาก็ยังสามารถอาศัยรัฐบาลสยามเข้าทำการปราบปรามฝ่ายตรงข้ามของเขาได้อีกด้วย เกี่ยวกับประการหลังนี้มีข้อเท็จจริงอยู่ว่า ในปลายเดือนมิถุนายน รัฐบาลจีนที่นานกิงได้ส่งผู้ชำนาญ

การเมืองเข้ามายังสยามชื่อ อึ้งยู่ตง จิงโตะเอง กวันฮวงกวาง และเค.เอส.ซิม โดย 2 คนแรกได้ดำเนินการแจกแถลงการณ์ที่อ่านยาวราชขึ้นในวันที่ 3 สิงหาคม และตำรวจจับกุมตัวไว้ได้พร้อมกับแถลงการณ์ 4,000 ฉบับ²⁶ ทั้งนี้ได้ลงโทษ จิงโตะเองด้วยการให้เนรเทศออกไป การลงโทษครั้งนี้ น่าสงสัยอย่างมากว่าด้านหนึ่งเป็นฝีมือของเชียวสุตเส่งโดยตรง²⁷

กล่าวสำหรับสมาคมลับที่ได้ก่อความยุ่งยากขึ้นโดยแท้จริงนั้น ไม่มีหลักฐานที่มากพอมายืนยันให้แน่ชัดได้ หลักฐานเท่าที่ปรากฏก็คือ การมีอยู่ของสโมสรเลียดเหล็กซึ่งฮั่วเซียมซินป้อ วันที่ 18 มกราคม 1929 เขียนว่า เป็นคอมมิวนิสต์ กับอีกองค์กรหนึ่งคือ กังทวน ซึ่งมีหัวหน้าชื่อ เองน่าเซ้ง และเป็นผู้จัดการโรงสีไฟอินฮงบ้านหลี่ องค์กรทั้งสองนี้เป็นที่เชื่อกันว่าเป็นผู้มีบทบาทในทางที่รุนแรงกับชาวจีนด้วยกัน และภายใต้ความสลับซับซ้อนของสมาคมลับในสยามนี้ ยังมีลัทธิเง็กเฮ็ง ที่กล่าวกันว่า เขาคือผู้บงการในการสังหารหรือใช้ความรุนแรงทางการเมืองอีกผู้หนึ่งรวมอยู่ด้วย²⁸

อย่างไรก็ตาม จนถึงวันที่ 6 สิงหาคม 1928 ได้เกิดเหตุการณ์ยิ่ง อัศจรรย์ บุตรชายของเจ้าของร้านขายยาฮั่วเซียมเฮ้งขึ้น เหตุการณ์นี้ได้ส่งผลให้ทางการสยามเข้ามาสนใจการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนอย่างจริงจัง เพราะช่วงเวลาที่เกิดขึ้นนั้นตรงกับช่วงเหตุการณ์ที่พวกจิงโตะเองแจกใบปลิวต่อต้านญี่ปุ่น รัฐบาลสยามสงสัยว่าเหตุการณ์นี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของก๊กมินตั๋ง จึงได้เรียกตัวคณะเคลื่อนไหวว่าบาตรสินค้าญี่ปุ่นจำนวน 11 คนมาสอบสวน จากการสอบสวนปรากฏว่ามีผู้ถูกเนรเทศส่วนหนึ่ง และมีอยู่ 4 คนคือ เชียวสุตเส่ง ลิมแป๊ะเกี๋ ดังตงฮุย (จินฮกเกี้ยน เจ้าของร้านขายยา "ตันเต็กอาน") และตั้งเต้าฮุย (จินฮกเกี้ยนและเป็นบรรณาธิการฮั่วเซียมซินป้อ) ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญของก๊กมินตั๋งได้ให้สัตยาบันกับทางว่าจะไม่ก่อการเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นอีกต่อไป หากผิดสัญญาจะให้ทางการสยามเนรเทศออกนอกพระราชอาณาจักรโดยทันที²⁹ ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน ก็มีชาวจีนถูกเนรเทศออกไปอีก 2 คน และจนถึงเดือนเมษายนของปีถัดมา เหตุการณ์เคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นจึงได้ค่อยๆสงบลงในที่สุด³⁰ เหตุการณ์ที่จบลงเช่นนี้ เหตุผลสำคัญมีที่มาจาก

การที่ญี่ปุ่นได้ตกลงที่จะชดใช้ค่าเสียหายอันเนื่องมาจากกรณีจิหนานให้แก่จีน อันเป็นข้อตกลงจากการเจรจาเมื่อวันที่ 28 มีนาคม 1929 และผลจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนในสยามครั้งนี้ ได้มีผลกระทบต่อมูลค่าทางการค้าระหว่างสยามกับญี่ปุ่นโดยตรง กล่าวคือ มูลค่าการนำเข้าสินค้าของสยามจากญี่ปุ่นซึ่งเคยสูงถึง 13,113,623 บาท ในปี พ.ศ. 2470 (เมษายน 1927 - มีนาคม 1928) กลับเหลือเพียง 5,392,715 บาทในปี พ.ศ. 2471 (เมษายน 1928 - มีนาคม 1929) และเมื่อเหตุการณ์สงบลงมูลค่าดังกล่าวก็สูงขึ้นเป็น 16,681,638 บาท (เมษายน 1929 - มีนาคม 1930) ตัวเลขมูลค่าที่แตกต่างกันหลายเท่าตัวทั้งก่อนและหลังเหตุการณ์ครั้งนั้น รายงานของทูตญี่ปุ่นยอมรับว่า เหตุการณ์การเคลื่อนไหวคว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่นครั้งนี้ ถือเป็นปัญหาหนทางการค้าระหว่างญี่ปุ่นกับสยาม³¹

ในวันที่ 29 ธันวาคม 1928 ขุนศึกจางซูเหลียงซึ่งปกครองอยู่ทางภาคอีสานของจีน ได้ยอมเปลี่ยนธงของตนมาเป็นธงของก๊กมินตั๋ง การอยู่ภายใต้ร่มธงเดียวกันได้ทำให้จีนเข้าสู่ภาวะความเป็นหนึ่งเดียวหรือรวมชาติได้สำเร็จ สถานการณ์ที่เปลี่ยนไปเช่นนี้ รัฐบาลก๊กมินตั๋งที่นานกิงได้แสดงความปรารถนาที่จะมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับรัฐบาลสยามซึ่งไม่เคยมีมาก่อนนี้ แต่ความปรารถนาในส่วนทางกับนโยบายของสยาม ซึ่งไม่ต้องการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน ด้วยเหตุผลที่ว่า เมื่อไม่มีชาวไทยอยู่ในจีน สยามจึงไม่จำเป็นที่จะขอสิทธิตามสนธิสัญญาจากจีน และก็ไม่มีควมจำเป็นที่จะต้องมีสถานทูตในจีน นอกจากนี้สยามเองมีความต้องการแรงงานอยู่มาก จึงได้เปิดให้ชาวต่างชาติเข้ามาได้โดยไม่มีข้อกีดกันแต่ประการใด พ่อค้าและกรรมกรชาวจีนจำนวนมากจึงได้รับความเสมอภาคเท่าชาวไทย ชาวจีนเหล่านี้ไม่มีความรู้สึกผูกพันกับความเป็นจีน และได้แต่งงานกับชาวไทยจนกลายเป็นชาวไทยไปในที่สุด ขณะที่สยามเองมีพลเมืองอยู่น้อย จึงมีความยินดีที่ชาวจีนได้กลายเป็นชาวไทย แต่ถ้ามองว่ามีความสัมพันธ์ทางการทูต โดยมีทูตจีนประจำสยามด้วย แล้วรัฐบาลสยามกังวลว่า การที่ชาวจีนได้กลายเป็นชาวไทยโดยอิสระนั้นจะต้องหยุดชะงักไป³²

สมมติฐานของรัฐบาลสยามข้างต้นไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ในช่วงทศวรรษ 1920 เพราะในเวลานั้นได้มีผู้หวังชาวจีนเดินทางเข้ามาสู่สยามเพิ่มมากขึ้นกว่าแต่ก่อน และได้แต่งงานกับชายที่เป็นจีนด้วยกัน บุตรหลานจีนเหล่านี้ก็ถูกส่งเข้าไปศึกษาในโรงเรียนจีนซึ่งเกิดขึ้นอย่างมากมายในขณะนั้น ส่วนหนังสือพิมพ์จีนที่มีอยู่มากมายเช่นกันนั้น ก็มักจะมีเนื้อหาที่ปลุกเร้าความรู้สึกชาตินิยมอยู่เสมอจนกระทั่งก่อให้เกิดขบวนการทางการเมืองขึ้นมาดังที่ได้กล่าวมาแล้วตลอดงานศึกษาชิ้นนี้ และต่อกรณีนี้ รัชกาลที่ 7 ก็ทรงกังวลต่อปรากฏการณ์ดังกล่าว ดังเห็นได้จากความตอนหนึ่งในพระราชบันทึกที่ทรงมีไปถึงพระยาภิรมย์ภักดี หรือฟรานซิส บี. แซयर (Francis B. Sayre) ลงวันที่ 23 กรกฎาคม 1926 (พ.ศ. 2469) ดังนี้ :

"ปัญหาอีกประการหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่ามีความสำคัญก็คือปัญหาชาวจีน ชาวจีนมีประโยชน์ในสยามอยู่มาก ในอดีตพวกเขาได้แต่งงานกับหญิงไทย และได้กลายเป็นพลเมืองสยามที่ดียิ่ง แต่นับเนื่องที่ได้เกิดการปฏิวัติในจีนขึ้น ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ขณะนี้ชาวจีนได้นำกรรมาจากรัฐบาลจีน และมีเจตนาที่จะเป็นจีนต่อไป พวกเขาได้สร้างโรงเรียนขึ้นเพื่อสอนภาษาจีนแต่เพียงอย่างเดียว สภาพความยุ่งยากที่เกิดขึ้นนี้ เราจะสูญเสียแหล่งที่มาของพลเมืองที่ดีและขยันไป พร้อมกันนี้ความคิดใหม่จากจีนที่แทรกแซงเข้ามาก็เป็นภัยที่ซ่อนตัวอยู่ มีบางสิ่งที่จะสามารถทำให้ชาวจีนกลายเป็นชาวสยามดังเช่นอดีตหรือไม่?"³³

แม้รัฐบาลสยามเองจะตระหนักดีว่า สถานะของชาวจีนได้เปลี่ยนไปอย่างมากแล้วแต่ก็ยังมองไม่เห็นประโยชน์ที่จะได้รับการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน ส่วนรัฐบาลนานกิงเองก็ได้ส่งเจียงเจินหง เจ้าหน้าระดับสูงของตนเข้ามาเพื่อหยั่งท่าทีของรัฐบาลสยามต่อกรณีดังกล่าว และยังได้สำรวจสภาพทั่วไปของสยามอีกด้วย การเข้ามาของเจียงเจินหง

ครั้งนี้ได้ส่งผลต่อขบวนการทางการเมืองของชาวจีนในสยามอีกครั้งหนึ่ง เมื่อกลุ่มเชิวยุคเสี่ยงเกิดความวิตกว่า คนจะต้องสูญเสียการนำที่มีอยู่ไปและหากการเข้ามาของเจงเขนเขงก่อให้เกิดความวุ่นวายขึ้น พวกคนก็อาจจะถูกรัฐบาลสยามปราบปรามลงไปด้วย แต่สำหรับฝ่ายตรงข้ามกับกลุ่มเชิวยุคเสี่ยงกลับมีความพยายามที่จะใช้การแทรกแซงของรัฐบาลกลางที่นานกิงครั้งนี้ให้เป็นประโยชน์แก่ตน

วันที่ 14 มกราคม 1929 เจงเขนเขงได้เข้าพบเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ โดยมีรองอำมาตย์โทเอ็กยู ชันซื่อ ทำหน้าที่เป็นล่าม เขาได้เอ่ยถึงปัญหาทางพระราชไมตรีกับสยาม แต่เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศได้ปฏิเสธที่จะกล่าวถึงเรื่องนี้ โดยให้เหตุผลว่าเจงเขนเขงนั้นหาได้มีหนังสือแต่งตั้งอย่างถูกต้องธรรมเนียมระหว่างประเทศจากรัฐบาลจีนเพื่อเจรจาทะราชไมตรี³⁴

หนังสือพิมพ์ฮั่วเจียวเยอะเป่า ฉบับวันที่ 21 พฤศจิกายน 1928 ได้ตีพิมพ์บทบรรณาธิการชื่อ "ภารกิจเร่งด่วนของชาวจีนโพ้นทะเลในสยามคือ การทำสัญญาจีน-สยาม" ซึ่งมีเนื้อหาส่วนหนึ่งกล่าวว่า "นับแต่มีการปฏิวัติในจีนเป็นเวลากว่า 10 ปีมานี้ ก็มีแต่การต่อสู้วุ่นวายเกิดขึ้นในจีน ซึ่งทำให้ขาดทางสัญญาพระราชไมตรีกับสยามขึ้นจนถึงปัจจุบันนี้นับเป็นสิ่งที่น่าเสียใจมาก....ขณะนี้การรวมชาติของจีนบรรลุผลสำเร็จแล้ว อีกทั้งเสถียรภาพของรัฐบาลใหม่ก็มีความมั่นคงเพิ่มมากขึ้น เวลานี้นับเป็นโอกาสอันดียิ่งที่จะได้ทำสัญญาพระราชไมตรีอย่างเสมอกันและถ้อยทีถ้อยอาศัยต่อกัน ข้าพเจ้ามีความเชื่อมั่นเป็นอย่างยิ่งว่า หากได้มีสัญญาพระราชไมตรีระหว่างสยามกับจีนแล้ว ไม่เพียงแต่จะทำให้ชาวจีนในสยามจะมีความรู้สึกที่ดีต่อประเทศสยามมากขึ้นเท่านั้น หากแต่ทว่าในทางธุรกิจการค้าของพวกเราที่จะเจริญยิ่งขึ้นเรื่อยๆ อันจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อจีนและสยามร่วมกัน...ข้าพเจ้ายังมีความเชื่อมั่นอีกว่า หากสัญญานี้สำเร็จความรู้สึกเป็นพี่น้องกันก็จะยิ่งแน่นแฟ้นขึ้นและจะได้ประสานมือร่วมกันต่อสู้เพื่อปลดปล่อยตนเองจากอำนาจภายนอกทั้งปวง แล้วสร้างชาติของเราให้ผงาดขึ้นมาในเอเชียตะวันออกอย่างสง่างาม...."³⁵ เนื้อหาดังกล่าวนี้นับว่าตรงกันข้าม

กับท่าทีของหนังสือพิมพ์ฮั่วเจียวเยอะเป่า ฉบับวันที่ 7 มกราคม 1929 ซึ่งเชิวยุคเสี่ยงได้เสนอบทความเรื่องนี้โดยมีเนื้อหาในทำนองว่า เมื่อครั้งที่มีการลอบยิงอั้งคิเองนั้น ก๊กมินตั๋งประจำสยามไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับด้วยเลย แต่พลอยได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง เชิวยุคเสี่ยงและสหยาที่จงรักภักดีหลายคนถูกสอบสวนอย่างเข้มงวดจากตำรวจสยามดังนั้นการเข้ามาของเจงเขนเขงครั้งนี้พร้อมข้อเสนอทำสัญญาพระราชไมตรีนั้น บางทีอาจจะก่อให้เกิดปัญหากับก๊กมินตั๋งในสยามดังเช่นที่ผ่านมาก็ได้ เขาเห็นว่าขณะนี้ยังไม่ถึงเวลาที่จะทำสัญญาพระราชไมตรีต่อกัน นอกจากนี้ในหนังสือพิมพ์หลักเมืองของตันบุญเทียม อังกินันท์ (ค.ศ. 1890 - 1950 : เป็นจีนไหหลำ ผู้นำคนหนึ่งของสาขาใหญ่ก๊กมินตั๋งในสยาม เขาเป็นผู้แปล "ชาวมินจูหิง" ของ ดร.จุนยัตเซิน ออกมาเป็นภาษาไทยโดยมีชื่อว่า "ลัทธิไตรราษฎร์" โดยลงเป็นตอนๆ ในหนังสือพิมพ์หลักเมืองของเขาเมื่อปี 1929 ต่อมาได้จัดพิมพ์รวมเล่มขึ้น) ฉบับวันที่ 19 มกราคม 1929 ได้ตีพิมพ์บทความซึ่งเขียนโดยตันบุญเทียมเอง มีเนื้อหาว่า เขาไม่เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างสยามกับจีนแต่ประการใด เพราะว่าชาวจีนในสยามนั้นได้อยู่ภายใต้การดูแลของรัฐบาลสยามอย่างเสมอภาคกับชาวไทยอยู่แล้ว อีกทั้งทางศูนย์กลางที่นานกิงเองก็ไม่ให้ความสำคัญกับการมีความสัมพันธ์ดังกล่าวมากนัก เพราะยังมีภารกิจสำคัญของก๊กมินตั๋งเองที่ยังจะต้องเข้าไปจัดการแก้ไขอยู่อีกมาก³⁶ ท่าทีของเชิวยุคเสี่ยงดังกล่าวนี้ ได้รับการโต้แย้งจากโควเทียเวเหยียนซึ่งเห็นด้วยกับการมีสัญญาพระราชไมตรีกับจีน³⁷ อย่างไรก็ตาม ควรกล่าวด้วยว่าในเวลานั้นก็ยังมีชาวจีนในสยามอีกจำนวนไม่น้อยที่ต้องการให้มีความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างสยามกับจีนเกิดขึ้น

สำนักงานสาขาใหญ่ของก๊กมินตั๋งในสยามนั้น มีที่ตั้งอยู่ ณ สโมสรคงหัวฮ่วยก๊วน (สมาคมจงหัวแห่งประเทศไทยในปัจจุบัน) ภายใต้การนำของเชิวยุคเสี่ยง สาขาใหญ่ในสยามมีความพยายามที่จะหลีกเลี่ยงการปราบปรามของรัฐบาลสยามอยู่เสมอฮั่วเจียวเยอะเป่า ฉบับวันที่ 2 พฤศจิกายน 1928 ได้ตีพิมพ์ข่าวการลงมติของกรรมการในสโมสรคงหัวฯ ที่ว่าให้ชาวจีนในสยามประดับธงชาติสยามตามอาคารบ้านเรือนของตนเนื่องในวันเฉลิมพระ

ชนมพรรษาของรัชกาลที่ 7 ในวันที่ 8 พฤศจิกายน ก่อนหน้านั้นเมื่อวันที่ 4 เมษายน หนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกันนี้ได้เคยตีพิมพ์ข่าวสรรเสริญสดุดีราชวงศ์จักรี และส่วนหนึ่งของพระราชดำริในการเสด็จเยือนโรงเรียนจีนของรัชกาลที่ 7 มาแล้ว การนำเสนอข่าวในลักษณะทำนองนี้ สร้างความพอพระราชหฤทัยแก่ในหลวงรัชกาลที่ 7 เป็นอย่างยิ่ง³⁸

แม้ว่าสาขาใหญ่ก็มิได้ตั้งในสยามภายใต้การนำของเชื้อวงศ์จะมียุทธวิธีต่างๆ ในการหลบหลีกการปราบปรามของรัฐบาลสยามมาโดยตลอดก็ตาม แต่จนถึงเดือนมิถุนายน 1929 เมื่อสาขาใหญ่ถูกรัฐบาลสยามปราบปรามครั้งใหญ่ ประกอบกับข่าวการแตกแยกขัดแย้งระหว่างสาขาใหญ่ในสยามกับศูนย์กลางพรรคที่นานคิงที่ปรากฏชัดเจนยิ่งขึ้น ก็ได้ส่งผลให้การเคลื่อนไหวทางการเมืองของก๊กมินตั๋งในสยามได้ยุติลงไปเกือบโดยสิ้นเชิง

การปราบปรามก๊กมินตั๋งในสยามครั้งใหญ่มีมูลเหตุที่เริ่มมาจากการที่ 1 มิถุนายน 1929 เมื่อบรรดาสมาชิกของสาขาใหญ่ได้ดำเนินการจัดพิธีรำลึกถึงวันอสัญกรรมของ ดร. ชุนยัตเซ็น ขึ้น การจัดพิธีครั้งนี้ สาขาใหญ่ได้เคยทำเรื่องขออนุญาตต่อเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยมาก่อนหน้านี้ แต่ไม่ได้รับอนุญาต และเมื่อสาขาใหญ่ได้คือแพ่ง จัดพิธีดังกล่าวขึ้นมา จึงได้กลายเป็นมูลเหตุแห่งการถูกปราบปรามในเวลาต่อมา ในรายงานของนายพลตำรวจตรีพระยาอภิธรรมประภาส (หลุย จาติกวณิช) ผู้รั้งอธิบดีกรมตำรวจที่มีไปถึงเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 1929 เรื่อง "พวกจีนคณะก๊กมินตั๋งมีการประชุมในกรุงเทพฯ เนื่องจากการฝังศพหมอชุนยัตเซ็น"³⁹ มีเนื้อหว่า เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม ดังตั้งอยู่ สมาชิกก๊กมินตั๋งได้ยื่นหนังสือขออนุญาตจัดพิธีรำลึกวันอสัญกรรม ดร. ชุนยัตเซ็นที่สโมสรสงฆ์ช่วยก๊วนต่อกรมตำรวจ โดยในหนังสือนั้นได้ขอจะให้ชาวจีนระดับธงจีนโดยลดลงมาครั้งเส้าในระหว่างวันที่ 26 พฤษภาคม ถึง 1 มิถุนายน แต่กรมตำรวจเห็นว่า สโมสรสงฆ์ เป็นที่ตั้งสำนักงานลับของก๊กมินตั๋ง ซึ่งถ้าหากอนุญาตให้จัดพิธีดังกล่าวขึ้นมาแล้ว ก็เท่ากับว่ารัฐบาลสยามยอมรับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของสมาคมลับ ดังนั้นทางกรมตำรวจจึงไม่อนุญาตให้จัดพิธีดังกล่าว และได้เสนอความเห็นนี้

ไปยังเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเห็นด้วยกับความเห็นของกรมตำรวจ และได้มีหนังสือไปยังสมุหเทศาภิบาลในมณฑลต่างๆทั่วสยามให้มีประกาศห้ามมิให้ชาวจีนเดินทางมายังกรุงเทพฯ เพื่อเข้าร่วมพิธีการดังกล่าวโดยเด็ดขาด อีกทั้งยังห้ามมิให้มีการเผยแพร่ลัทธิไตรราษฎร์อีกด้วย รายงานฉบับนี้รายงานต่อไปว่า ต่อมาในวันที่ 25 พฤษภาคม 1929 ชวนเซียมชินป้อ ก็ได้ตีพิมพ์ข่าวว่า ได้มีคำสั่งที่ 18 จากคณะกรรมการกลางก๊กมินตั๋งมายังสาขาใหญ่ในสยามว่า ให้ชาวจีนทุกคนประกอบพิธีไว้อาลัยต่อ ดร. ชุนยัตเซ็น ตลอดระหว่างวันที่ 26 พฤษภาคม ถึง 1 มิถุนายน ด้วยการประดับธงจีนลดธงครึ่งเสาและห้ามมีกิจกรรมรื่นเริงทั้งหลาย จากเรื่องดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการมีอยู่ของสาขาใหญ่ก๊กมินตั๋งในกรุงเทพฯ อันอาจจะเป็นที่ตั้งอยู่ในสมาคมสงฆ์ ซึ่งมิใช่เหตุผลเชิงเป็นประธานอยู่ที่ดี หรือจากการที่มีคำสั่งจากคณะกรรมการกลางก๊กมินตั๋งถึงสาขาใหญ่ของตนในสยามก็ดี ทำให้สันนิษฐานได้ว่า ได้มีสมาคมลับทางการเมืองของชาวจีนปรากฏอยู่จริงในสยาม และสมาคมนี้ก็น่าที่จะมีเชื้อวงศ์เป็นหัวหน้าใหญ่อยู่ด้วย นอกจากนี้ ในวันที่ 29 พฤษภาคม 1929 หนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกันนี้ยังได้ตีพิมพ์บทรำลึกเรื่อง "วันที่ 30 พฤษภาคม ได้เวียนมาบรรจบครบอีกวาระหนึ่ง" โดยมีเนื้อหาที่ชีชวนและปลุกระดมให้ระลึกถึงเหตุการณ์ที่ตำรวจอังกฤษได้สังหารโหดชาวจีนพร้อมกับให้ชาวจีนทุกคนเดินไปตามเส้นทางปฏิวัติของลัทธิไตรราษฎร์ ตราบจนถึงวันที่ 1 มิถุนายน เจ้าหน้าที่ตำรวจก็ได้เดินทางมายังสโมสรสงฆ์ เพื่อสำรวจความเคลื่อนไหวและได้พบว่าชาวจีนกำลังชุมนุมกันอยู่ภายในสโมสรสงฆ์อยู่มากมาย จึงได้เข้าไปบอกให้ที่ชุมนุมสลายตัว โดยอ้างว่าการชุมนุมดังกล่าวไม่อาจจัดขึ้นได้เนื่องจากสาขาใหญ่ของก๊กมินตั๋งเป็นสมาคมลับที่ผิดกฎหมาย เพราะไม่ได้จดทะเบียนกับทางราชการอย่างถูกต้อง และเมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจได้เข้าตรวจค้นที่ทำการสโมสรก็พบเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสาขาใหญ่ก๊กมินตั๋งจริงดังที่สันนิษฐานจากเอกสารเหล่านั้นระบุให้รู้ว่าสาขาใหญ่ก๊กมินตั๋งมีที่ตั้งอยู่ในสโมสรสงฆ์ และยังมิ "กิ่งสาขา" (สาขาย่อย) อีก 38 แห่งกระจายอยู่ทั่วประเทศ และทางเจ้าหน้าที่ตำรวจก็ได้สรุปเหตุการณ์ครั้งนี้ว่า "คณะก๊กมินตั๋งในประเทศสยามเวลานี้ มีแพร่หลายทั่วพระราชอาณาเขต และพวกหัวหน้าได้พยายามเผยแพร่ลัทธินี้ (หมายถึง ลัทธิไตรราษฎร์: ผู้ศึกษา)

ทั้งมีการประชุมเสมอๆ ด้วย" รายงานยังกล่าวต่อไปอีกว่าทางเจ้าหน้าที่ตำรวจยังเห็นควรที่จะติดตามความเคลื่อนไหวของบรรดาตัวหัวหน้าของสาขาใหญ่ก็กมินต้งอย่างใกล้ชิด และยังได้พบว่า กิกมินต้งเป็นผู้ให้การสนับสนุนทางด้านเงินทุนแก่หนังสือพิมพ์จีนและไทยที่อยู่ใต้อิทธิพลของกิกมินต้งเองอีกด้วย ส่วนจากการติดตามความเคลื่อนไหวของบรรดาตัวหัวหน้านั้น เจ้าหน้าที่ตำรวจระบุว่า กรณีความผิดของตั้งเต้าอู๋ บรรณาธิการฮั่วเซียมชินป้อ อยู่ตรงที่เขาได้เคยสัญญากับทางเราไว้แล้วว่า จะไม่ทำการปลุกระดมชาวจีนให้ลุกขึ้นมาต่อต้านอังกฤษและญี่ปุ่นอีก แต่ตั้งเต้าอู๋ก็ผิดสัญญา เมื่อหนังสือพิมพ์ที่เขาเป็นบรรณาธิการอยู่ได้ตีพิมพ์พาดพิงถึงเหตุการณ์ 30 พฤษภาคมตามที่ได้กล่าวไปแล้ว ส่วนกรณีความผิดของตั้งเต้าอู๋ ผู้นำอีกคนหนึ่งนั้นอยู่ตรงที่เขาได้คือแพ่งต่อทางการด้วยการจัดให้มีการชุมนุมของชาวจีนทั้งที่ทางการไม่ได้อนุญาตนั่นเอง อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าภายหลังการดำเนินการครั้งนี้ของเจ้าหน้าที่ตำรวจ และเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยได้ถวายรายงานต่อรัชกาลที่ 7 นั้น ปรากฏว่า ทรงมีพระราชบันทึกตอบกลับมาว่า "เรื่องนี้ตามที่เจ้าหน้าที่หัวนั้นก็นับว่ามีเหตุผลอยู่เพียงพอ แต่การครั้งนี้ผิดกับการ boycottee มาก เพราะจะทำการเคารพหมอบขุนเป็นข้อใหญ่ การที่จะมี speech เรื่อง ซามินจูหิง อะไรเหล่านั้นเป็นฝอยทั้งนั้น ยังไม่เห็นว่าจะควรเอาโทษอะไรกับผู้ที่ทำการในครั้งนี้ ถ้าทำอีกต่อไปก็อาจลงโทษได้"⁴⁰

จากรายงานของผู้รั้งอธิบดีกรมตำรวจถึงเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยดังกล่าวข้างต้นนี้ จะสังเกตได้ว่าสาเหตุสำคัญที่รัฐบาลสยามจำเป็นต้องปราบปรามกิกมินต้งครั้งใหญ่ก็เพราะว่าระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เริ่มถูกสั่นคลอนจากกระแสการปฏิวัติ และในขณะที่เดียวกันลัทธิไตรราษฎร์เองก็มีเนื้อหาที่เป็นอันตรายต่อตัวระบบของรัฐสยามในขณะนั้นอีกด้วย ส่วนสาขาใหญ่ของกิกมินต้งภายหลังการปราบปรามครั้งใหญ่ไปแล้ว ก็ยุติบทบาทที่เคยเปิดเผยของตนส่วนหนึ่งลงพร้อมกับได้เคลื่อนไหวทางการเมืองที่มีการปิดลับมากขึ้น

ส่วนในช่วงที่มีพริ้งพวกรู้ถึงการก่อการของ คร.ซุนยัตเซ็นที่จัดขึ้นในวันนั้น เซียวฮุดเส็งได้เดินทางไปยังประเทศจีน ตั้งแต่วันที่ 25 มกราคม 1929 โดยเดินทางกลับเข้ามาใน

วันที่ 4 มิถุนายน ระหว่างนี้เองหนังสือพิมพ์ต่งฮั่วมิงป้อของเล่าเซียงยู (หรือเล่าอู๋เซียง) ได้ตีพิมพ์บทความโจมตีเซียวฮุดเส็งอย่างรุนแรง เช่นในฉบับวันที่ 4 มิถุนายน 1929 ได้กล่าวหาว่า เซียวฮุดเส็งนั้นเป็นฝ่ายเดียวกับขุนศึกหลี่จี้จินผู้นำของคณะกวางซีอันเป็นฝ่ายตรงข้ามกับฝ่ายเจียงไคเช็ค และได้มีการวางแผนร้ายร่วมกันเพื่อโค่นล้มเจียงไคเช็คอีกด้วย หรือในฉบับวันที่ 14 มิถุนายนก็กล่าวโจมตีว่า เซียวฮุดเส็งกับคณะกวางซีเป็นผู้ทรยศต่อชาติ และหลอกลวงชาวจีนโพ้นทะเลอย่างไรก็ตาม พร้อมกับเปิดโปงข้อกล่าวหาต่างๆ 10 ประการดังนี้: คือ หนึ่ง ไม่ทำตามคำสั่งของ คร.ซุนยัตเซ็น สอง ปกปิดคำสั่งของรัฐบาลนานกิง สาม หลอกลวงประชาชน สี่ สมคบกับคณะกวางซี ห้า ผูกขาดอำนาจภายในพรรค หก ใส่ร้ายผู้อื่นอยู่เสมอ เจ็ด สมคบกับคณะไซซัน แปด สนับสนุนกองทัพพิทักษ์รักษาพรรคที่เป็นศัตรูกับเจียงไคเช็ค เก้า พยายามฉกชิง สิบ ช้องชุมผู้ร้ายตัวการ สำหรับประการที่ 5 นั้นได้วิจารณ์โจมตีว่า ตั้งแต่ที่มีสาขาใหญ่กิกมินต้งขึ้นในสยามมาหลายสิบปีนั้น เซียวฮุดเส็งไม่เคยเปิดเผยถึงผลการบริหารงานของพรรคให้สมาชิกได้รับทราบ ด้านสมาชิกเองก็หาได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของพรรคไม่ได้ แต่รับคำสั่งแต่เพียงประการเดียว ส่วนสมาชิกคนใดที่ไม่เห็นด้วยกับคำสั่งนั้น ก็จะถูกกล่าวหาว่าเป็นพวกก่อกวนพรรค⁴¹ อย่างไรก็ตาม หลังจากนั้นอีกไม่นาน เซียวฮุดเส็งก็เดินทางไปเข้าร่วมกับรัฐบาลกวางตุ้งหรือ "ฝ่ายหรีด" ซึ่งเป็นฝ่ายตรงข้ามกับเจียงไคเช็ค และใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ที่นั่น ส่วนหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมชินป้อของเขาก็หยุดกิจการไปเองในสิ้นเดือนมกราคม ปี 1930 และนับแต่นั้นเป็นต้นมา เซียวฮุดเส็งซึ่งเคยเป็นผู้นำคนสำคัญของสาขาใหญ่กิกมินต้งก็ ค่อย ๆ หดบทบาททางการเมืองของตนในสยามไปในที่สุด

ในปีต่อมา คือ วันที่ 18 กันยายน 1931 ได้เกิดเหตุการณ์กบฏทหารญี่ปุ่นบุกเข้ายึดครองแมนจูเรียและขับไล่ขุนศึกางซุเหลียงออกไปได้สำเร็จ กรณีนี้ได้ส่งผลสะท้อนต่อชาวจีนในสยามอยู่บ้าง หนังสือพิมพ์จีนหลายฉบับได้เสนอให้มีการคว่ำบาตรญี่ปุ่นดังที่เคยทำมาอีกครั้งหนึ่ง และปรากฏว่ามีพ่อค้าส่วนหนึ่งที่กระทำการ ผลก็คือ การเคลื่อนไหวดังกล่าวได้ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจห้ามปรามได้โดยไม่มีควมวุ่นวายเกิดขึ้นมากนัก ที่เป็นเช่นนี้

ด้านหนึ่งเป็นเพราะขณะนั้น สาขาใหญ่ก็กมิตั้งในสยามกำลังตกอยู่ในภาวะของความแตกแยก การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนจึงไม่มีองค์กรใดๆ มารองรับ ดังนั้นการเคลื่อนไหวจึงยากที่จะเกิดขึ้น เกี่ยวกับกรณีหนังสือพิมพ์จีนที่ถูกดักเตือนจากเจ้าหน้าที่ คือ กัวมินยิดป๋อของโจ้วเพ็กจ้านั้น เป็นเพราะหนังสือพิมพ์ของเขามับวันที่ 22 กับ 24 ตุลาคม 1931 "ได้ลงข้อความกล่าวปลุกใจของประชาชนชาวจีนในประเทศสยามให้บอยคอตต์สินค้าญี่ปุ่นและเกลียดชังญี่ปุ่น...เจ้าหน้าที่ตำรวจบาลกองตรวจหนังสือพิมพ์เห็นว่าการที่หนังสือพิมพ์กัวมินยิดป๋อลงข้อความเช่นนี้ เป็นการผิดต่อพระราชบัญญัติสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์... ใจความในหนังสือพิมพ์ กัวมินยิดป๋อ ซึ่งกล่าวปลุกใจของให้ประชาชนชาวจีนในประเทศสยามเกลียดชังญี่ปุ่นนั้นมี 24 ข้อ แต่ข้อความสำคัญมีอยู่ 3 ประการ คือ 1. ให้ชนชาติจีนเกลียดชังญี่ปุ่น 2. ให้พร้อมใจกันทำลายญี่ปุ่น โดยหาว่าญี่ปุ่นป่าเถื่อนปราศจากธรรมะ เทียบรวกวนชาวบ้านให้ได้รับความเดือดร้อน 3. ว่าพวกญี่ปุ่นเป็นพวกอธรรมที่จะทำลายชาติมนุษยซึ่งอาศัยอยู่ในโลกนี้..."⁴²

ตามข้อเขียนชิ้นหนึ่งของเลขานุการสถานทูตญี่ปุ่นในสยามชื่อ อามาดา (Amada Rokuro) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า เมื่อเกิดกรณีญี่ปุ่นยึดครองแมนจูเรียขึ้น หนังสือพิมพ์จีนหลายฉบับก็ได้แสดงความรู้สึกที่รุนแรง พร้อมกับได้เรียกร้องให้สมาคมพาณิชย์จีนร่วมกันคว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่น แต่สมาคมพาณิชย์จีนขณะนั้นมีความเกรงว่าจะถูกรัฐบาลสยามปราบปรามจึงปฏิเสธที่จะเคลื่อนไหว แต่กระนั้น ก็มีกลุ่มพ่อค้าจีนบางกลุ่ม เช่น กลุ่มพ่อค้าผู้ส่งออกข้าว กลุ่มพ่อค้าเบ็ดเตล็ด และกลุ่มพ่อค้าสิ่งทอ เป็นต้น ได้มีการประชุมร่วมกันเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว และได้มีมติให้มีการคว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่นตั้งแต่สิ้นเดือนกันยายนเป็นต้นไป จึงทำให้การค้ากับญี่ปุ่นรายใหญ่หยุดชะงักลงเกือบทั้งหมดในเดือนตุลาคม ทางด้านรัฐบาลสยามนับว่ามีความกังวลในเรื่องดังกล่าวอย่างมาก ทั้งกรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยและกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ต่างทรงเตรียมมาตรการอันเด็ดขาดต่อการเคลื่อนไหวของพ่อค้าจีนอยู่แล้ว ดังนั้นการเคลื่อนไหวครั้งนี้จึงไม่รุนแรงอย่างแต่ก่อน นอกจากการเคลื่อนไหวที่ปิดลับในทางได้

ดินเท่านั้น トラบจนถึงวันที่ 5 มีนาคม 1932 หนังสือพิมพ์จีนในสยามได้ออกฉบับพิเศษขึ้นเพื่อรายงานข่าวว่า กองทัพญี่ปุ่นกำลังเพี้ยงพลำในการสู้รบกับจีนที่เซียงไฮ้ และมีนายพลญี่ปุ่น 2 คน เสียชีวิตระหว่างการสู้รบ ข่าวที่ไม่เป็นความจริงนี้ได้สร้างความยินดีให้กับพ่อค้าจีนอย่างมากและได้พากันชักธงจีนขึ้นในอาคารบ้านเรือนของตน พร้อมกับจุดประทัดเสียงดังไปทั่ว จากนั้น ก็ได้พากันมาชุมนุมในย่านการค้ากลางเมืองแสดงความยินดีอีก และครั้งนี้ก็ได้เข้าคุกคามร้านค้าของชาวญี่ปุ่น ร้านขายยา "ฮิโนเคะ" ถูกปาก้อนหินและโยนประทัดเข้าใส่ เจ้าของร้านตกใจกลัวอย่างมากและได้ไปแจ้งเจ้าหน้าที่ตำรวจ ในอีกไม่นานต่อมาเจ้าหน้าที่ตำรวจจำนวนหลายสิบคนก็ได้เข้ามาสลายการชุมนุมที่กำลังจะบานปลายเป็นความรุนแรงจนสงบลงได้ในที่สุด⁴³ การบอกเล่าของอามาดาคิดกล่าวนี้ ตรงกับการรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์ไทยในขณะนั้น ทั้งนี้ยังมีรายละเอียดที่บอกให้รู้อีกว่า การสลายการชุมนุมเป็นไปโดยการฉีคน้ำเข้าใส่ผู้ชุมนุม ส่วนพวก "อาละวาด" นั้น เจ้าหน้าที่สามารถจับกุมตัวได้กว่า 100 คน โดยจับได้จากสามแยก 70 คน สัมพันธวงศ์ 30 กว่าคน จักรวรรดิ 39 คน สามยอด 8 คน บ้านทราย 20 คน บางรัก 1 คน ทั้งนี้การชุมนุมได้เริ่มต้นกันที่สามแยกและทางกระทรวงมหาดไทยได้สั่งถอนใบอนุญาตเป็นเจ้าของและบรรณาธิการหนังสือพิมพ์กัวมินยิดป๋อ ของนายโจ้วเพ็กจ้า โดยไม่มีกำหนดตั้งแต่วันที่ 2 มิถุนายน 1932 เพราะลงข่าวการปิดสินค้าญี่ปุ่น⁴⁴

จากข้อเขียนของอามาดาที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การปราบปรามการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนในสยามได้มีความเข้มงวดเด็ดขาดขึ้นมาแล้วก่อนการปฏิวัติสยาม 1932 (พ.ศ. 2475) และมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงท่าทีต่างๆ ของชาวจีนไปด้วย เช่น ในวันที่ 14 มกราคม 1930 รัชกาลที่ 7 ได้เสด็จไปทรงเปิดที่ทำการใหม่ของสมาคมพาณิชย์จีน โดยในวันนั้น ลี้ตังจ้วง (พระยาโชฎีกาฯ) อ่านคำกราบบังคมทูลในนามของอึ้งเซ่งชิว นายกสมาคมพาณิชย์จีนได้กล่าวถวายรายงานต่อรัชกาลที่ 7 ความตอนหนึ่งว่า "....ให้ทรงทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท สมามนี้ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2450 ครั้งกระนั้น สมามมีสมาชิกอยู่เพียงเล็กน้อย แต่ได้เจริญวัฒนาการขึ้นโดยลำดับ จนบัดนี้สมาชิกทวีขึ้นมีจำนวนถึง 550 คน

แล้ว สมาชิกของสมาคมพาณิชย์จีนล้วนแต่เป็นพ่อค้าที่เอาใจใส่แต่ในการพาณิชย์ของกรุงสยาม ไม่เกี่ยวข้องด้วยการเมืองใดๆ อันเป็นก๊กเป็นเหล่า สมาคมนี้เป็นสมาคมอิสระ มิได้ขึ้นแก่คนการเมืองใดๆ เคารพแต่พระราชกำหนดกฎหมายกรุงสยามเป็นที่ตั้ง...."⁴⁵ คำกล่าวถวายเป็นงานของนายกสมาคมพาณิชย์จีนในครั้งนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงภาวะการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ไม่อาจเป็นไปได้อย่างเปิดเผยอีกต่อไป รวมทั้งคำกล่าวของนายกสมาคมพาณิชย์จีนเองก็ได้แสดงถึงท่าทีที่เป็นทางการในฐานะผู้นำชาวจีนในสมัยนั้นด้วย

2. ฝ่ายเจียงไคเช็คหรือ"ฝ่ายศูนย์กลาง" กับฝ่ายคณะกรรมการการเมืองประจำภาคหริดี หรือ "ฝ่ายหริดี" ของก๊กมินตั๋งในสยาม

ในเดือนมีนาคม 1931 การเมืองจีนได้เกิดเหตุการณ์สำคัญขึ้นอีกครั้งหนึ่ง อันเนื่องมาจากความขัดแย้งเกี่ยวกับเนื้อหาสาระในการร่างธรรมนูญการปกครองประเทศขึ้น เจียงไคเช็คปรารถนาให้ธรรมนูญที่ร่างขึ้นนั้นมีเนื้อหารองรับอำนาจของตน ในขณะที่หูอันหมินหรือซุฮางมิ่น ประธานรัฐสภาผู้นิยมในระบบประชาธิปไตยไม่ยอมทำตามความปรารถนาของเจียงไคเช็ค การปฏิเสธของซุฮางมิ่นได้เป็นเหตุให้เขาถูกเจียงไคเช็คจับกุมตัวมาควบคุมไว้ เหตุการณ์ครั้งนี้ได้นำมาซึ่งความไม่พอใจของฝ่ายที่อยู่ตรงข้ามกับเจียงไคเช็ค ฝ่ายนี้จึงได้รวมตัวกันจัดตั้งรัฐบาลของตนขึ้นที่มณฑลกว๋างตุ้ง เรียกกันว่า "รัฐบาลกว๋างตุ้ง" เพื่อให้เห็นเป็นคนละฝ่ายกับ "รัฐบาลนานกิง" ที่นำโดยเจียงไคเช็ค "รัฐบาลกว๋างตุ้ง" จัดตั้งขึ้นมาเมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 1931 อย่างไรก็ตามในเดือนกันยายนปีเดียวกันก็เกิดเหตุการณ์ยึดแมนจูเรียของญี่ปุ่น เหตุการณ์นี้ทำให้รัฐบาลจีนทั้ง 2 ฝ่ายต้องหันหน้าเข้ามาร่วมมือกัน แต่นั่นก็เป็นการร่วมมือกันแต่เพียงในนามเท่านั้น เพราะภายหลังการตั้งรัฐบาลแห่งชาติครั้งนี้ "รัฐบาลกว๋างตุ้ง" ก็ได้เปลี่ยนชื่อรัฐบาลของตนโดยเรียกอย่างเป็นทางการใหม่ว่า "คณะกรรมการการเมืองประจำภาคหริดี" หรือไชนันเจ่งบู้อี้ฮวงหุย (ซีหนานเจิ้งวู่ห่วย หยวนฮ่วย) ซึ่งสังกัดรัฐบาลแห่งชาติ คณะกรรมการชุดนี้มีความอิสระอยู่มาก และมีกอง

กำลังทางทหารของบรรดาขุนศึกที่อยู่ในกว๋างตุ้งและกว๋างซีคอยสนับสนุน ส่วนซุฮางมิ่น ภายหลังได้รับการปล่อยตัวแล้ว ตัวเขาก็เป็นผู้นำทางด้านทฤษฎีให้กับคณะกรรมการชุดนี้ และคณะกรรมการชุดนี้มีอายุยาวนานจนถึงปี 1936 และภายหลังการเสียชีวิตของซุฮางมิ่น เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 1936 แล้ว คณะกรรมการชุดนี้จึงสลายตัวไป กลุ่มนี้ถูกเรียกในเวลานั้นว่า "ฝ่ายหริดี" (Xinanpai) หรือฝ่ายไชนัน (ซีหนาน)

ความขัดแย้งแตกแยกทางการเมืองในจีนได้ส่งผลมาซึ่งการเมืองของชาวจีนในสยามด้วย กล่าวคือ ได้ทำให้การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนในสยามตกอยู่ในความซบเซา ภาวะนี้ได้ดำรงยาวนานไปจนถึงปี 1937 เมื่อสงครามต่อต้านญี่ปุ่นหรือสงครามจีน-ญี่ปุ่นได้เกิดขึ้น เอกสารกึ่งทางการของฝ่ายก๊กมินตั๋งในสยามเรื่อง "ประวัติคองห้วยก๊วน (สมาคมจงหัวแห่งประเทศไทย)" ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ช่วงนี้ว่า เมื่อเกิดเหตุการณ์ญี่ปุ่นยึดแมนจูเรียขึ้นมาแล้ว ก๊กมินตั๋งก็เกิดการแตกแยกเป็น 2 ฝ่าย คือ "ฝ่ายศูนย์กลาง" กับ "ฝ่ายหริดี" สาขาใหญ่ก๊กมินตั๋งในสยามก็แตกเป็น 2 ฝ่ายไปด้วย⁴⁶ "ฝ่ายหริดี" มีอิทธิพลเหนือกว่า โดยมีเชียวซุคเส็งเป็นผู้นำคนสำคัญและเมื่อเกิดการแบ่งฝ่ายขึ้นนั้น เชียวซุคเส็งก็ได้เดินทางไปใช้ชีวิตอยู่ในกว๋างตุ้งทราบจนเมื่อมีการปฏิวัติในปี 1932 เชียวซุคเส็งได้โทรเลขมาแสดงความยินดีต่อการปฏิวัติของคณะราษฎรซึ่งเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลของสยามใหม่ในขณะนั้น หลังจากนั้นเชียวซุคเส็งก็ได้พาคณะกรรมการการเมืองประจำภาคหริดี หรือ "ฝ่ายหริดี" มาเยือนสยามในสมัยที่พระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรี โดยได้นำของที่ระลึกอันมีเกียรติมาให้แก่รัฐบาลสยาม อนึ่ง เชียวซุคเส็งในความเป็นจริงแล้ว เขาเป็นญาติกับภรรยาของพ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา หัวหน้าคณะราษฎรขณะนั้น โดยมีฐานะเป็นลุง ซึ่งทั้งภรรยาและพระยาพหลฯ ต่างก็เรียกเชียวซุคเส็งว่า "แป๊ะ" ด้วยความสนิทสนม⁴⁷ และเชียวซุคเส็งเองได้พำนักอยู่กว๋างตุ้งจนถึงเดือนกรกฎาคม 1936⁴⁸

อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์เกี่ยวกับการเสียชีวิตของซุฮางมิ่นนั้น มีเรื่องควรกล่าวด้วยว่า วารสาร ไทอา (ภาษาญี่ปุ่น) ปีที่ 9 ฉบับที่ 11 เดือนพฤศจิกายน 1936 หน้า 69-70 ได้ออก

เล่าเอาไว้เกี่ยวกับเรื่องราวพินัยกรรมของสุฮางมิ่น คือ ภายหลังจากที่สุฮางมิ่นเสียชีวิตด้วยเส้นโลหิตในสมองแตกแล้วเชียวซุคเส็งในฐานะผู้ร่างพินัยกรรมทางการเมืองของสุฮางมิ่นก็ได้เปิดเผย "มรดกทางการเมือง" ของสุฮางมิ่น ซึ่งมีข้อความว่า "ข้าพเจ้าต้องออกไปยังต่างประเทศเพื่อรักษาตัวและฟื้นฟูสุขภาพ แต่จากการประชุมใหญ่ของก๊กมินตั๋งครั้งที่ 5 ได้เรียกร้องให้ข้าพเจ้ากลับมารับใช้ชาติที่กำลังตกอยู่ในสภาวะระส่ำระสาย แต่ได้ปรากฏว่าจากอิทธิพลของต่างชาติที่เพิ่มขยายขึ้นทุกวัน ยังผลให้ข้าพเจ้าทำอะไรไม่ได้ ไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้ ข้าพเจ้ารู้สึกสะเทือนใจและขมขื่นใจอย่างยิ่ง จนทำให้โรคในตัวกำเริบขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง จนไม่สามารถแม้จะลุกขึ้นมาได้อีกต่อไปในที่สุด ข้าพเจ้าได้วิเคราะห์ดูแล้วว่าตลอดระยะเวลา 30 ปีแห่งการปฏิบัติของข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าได้ทำตามเจตนารมณ์ของท่านประธานซุนยัตเซ็นอย่างแน่วแน่ จนข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่า จะมีก็แค่ ลัทธิไครราชวรุ์เท่านั้นที่จะช่วยกอบกู้ชาติจีนได้เป็นผลสำเร็จ กล่าวสำหรับเบื้องหน้าสถานการณ์ในขณะนี้ หากพิจารณาโดยถี่ถ้วนแล้ว จะพบว่าประชาชาติจะไม่ปรากฏเป็นจริง หากไม่ต่อต้านญี่ปุ่น ประชาธิปไตยจะไม่ปรากฏเป็นจริง หากไม่ปราบปรามโจรคอมมิวนิสต์ ประชาธิปไตยจะไม่ปรากฏเป็นจริง หากไม่โค่นล้มเผด็จการทางการเมือง ข้าพเจ้าหวังอย่างลึกซึ้งว่าหากสมาชิกทั้งหลายมีความจงรักภักดีและยึดมั่นต่อคำสอนของท่านประธานซุนยัตเซ็น แล้วการกู้ชาติของพรรคเราก็คงจะปรากฏเป็นจริงได้อย่างสมบูรณ์"

พินัยกรรมข้างต้นสะท้อนจุดยืนในการต่อต้านญี่ปุ่น คอมมิวนิสต์ และเผด็จการของ "ฝ่ายหรีดี" ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ วารสารไทอา ปีที่ 9 ฉบับที่ 12 เดือนธันวาคม 1936 หน้า 31-42 ยังได้ให้รายละเอียดเพิ่มเติมอีกว่า ภายหลังการเสียชีวิตของสุฮางมิ่นไปแล้วรัฐบาลนานกิงของฝ่ายเจียงไคเช็คได้กดดันให้ "ฝ่ายหรีดี" หันมาเข้าร่วมกับรัฐบาลกลาง แต่ "ฝ่ายหรีดี" ได้ยื่นเงื่อนไขให้ทางรัฐบาลนานกิงดำเนินการต่อต้านญี่ปุ่น พร้อมกันนั้นขู่ว่าหากทางใดของ "ฝ่ายหรีดี" ก็ได้ยกทัพขึ้นไปทางเหนือเพื่อชักชวนฝ่ายเจียงไคเช็คให้เข้าร่วมต่อต้านญี่ปุ่น แต่ถูกฝ่ายหลังสามารถสกัดกั้นเอาไว้ได้ ผลก็คือว่านายพลหูอันโหมว ขุนศึกคนสำคัญของ "ฝ่ายหรีดี" ได้แปรพักตร์เข้าร่วมกับฝ่ายเจียงไคเช็ค และเป็นเหตุให้กองกำลัง

ทางทหารของ "ฝ่ายหรีดี" สลายตัวไปในที่สุด เมื่อสถานการณ์พลิกกลับเช่นนี้ รัฐบาลนานกิงจึงได้จัดให้มีการประชุมคณะกรรมการกลางของก๊กมินตั๋งครั้งที่ 2 ขึ้น ในวันที่ 11 กรกฎาคม 1936 มีมติให้ยุบสลายคณะกรรมการการเมืองประจำภาคหรีดี อีก 3 วันต่อมาฝ่ายของเชียวซุคเส็ง ก็ได้จัดประชุมของฝ่ายตนขึ้นมาบ้างในวันที่ 14 โดยที่ประชุมมีมติ ไม่ยอมรับมติของรัฐบาลนานกิง เมื่อเป็นเช่นนี้ ฝ่ายรัฐบาลนานกิงจึงมอบหมายให้หูอันโหมวลงมาควบคุมสถานการณ์ในกวางตุ้ง อันเป็นที่ตั้งของ "ฝ่ายหรีดี" และส่งผลให้ "ฝ่ายหรีดี" ถึงกาลสลายตัวในที่สุด โดยแกนนำและสมาชิกจำนวนไม่น้อยได้หลบหนีเข้าไปยังฮ่องกง ส่วนเชียวซุคเส็งก็ได้เดินทางต่อมายังกรุงเทพฯ นั่นเอง

กล่าวสำหรับสภาพทั่วไปของ "ฝ่ายหรีดี" ในสยาม ได้ปรากฏหลักฐานจากข้อเขียนของชาวญี่ปุ่น 2 คน คนแรกคือ ยาดาเบ ยาสูกิจิ (Yatabe Yasukichi) อัครราชทูตญี่ปุ่นประจำสยามเมื่อปี 1936 ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า "ชาวจีนในสยามเกือบทั้งหมดมาจากภาคใต้ของจีน ในหัวของชาวจีนเหล่านี้เชื่อกันอยู่ว่า รัฐบาลแห่งชาติกับรัฐบาล "ฝ่ายหรีดี" เป็นคนละรัฐบาลกัน เช่นในกรณีแมนจูเรียและเหตุการณ์สุ่ยรื่อที่ซึ่งได้มีผลต่อความรู้สึกของชาวจีนในสยามน้อยเกินคาด ทั้งนี้ได้จากการที่ว่าบาตรสินค้าญี่ปุ่นของชาวจีนอันเนื่องมาจาก 2 กรณีดังกล่าวไม่รุนแรงดังเช่นแต่ก่อน"⁴⁹ ส่วนอีกคนหนึ่งก็คือ อามาตาคึกกล่าวว่า "พลพรรคของฝ่ายเจียงไคเช็คกับฝ่ายวังจิงไว ในสยามมีอยู่พอ ๆ กัน ภาวะนี้ดำรงอยู่นานแล้ว...."⁵⁰

"ฝ่ายศูนย์กลาง" มีตันซิ่วเม้ง หวังหลี่ (Tan Siew Meng: ค.ศ. 1904 - 1945) เป็นหัวหน้ากลุ่มในสยาม หลักฐานร่วมสมัยของญี่ปุ่นกล่าวว่า เขาเป็นนายทุนใหญ่ที่สนับสนุนเจียงไคเช็คอย่างมั่นคง⁵¹ ฝ่ายตันซิ่วเม้งมีกิจกรรมของตนในหมู่ชาวจีนด้วยการถูกทำร้ายจาก "ฝ่ายหรีดี" หรือฝ่ายเชียวซุคเส็ง ซึ่งต่อมาฝ่ายนี้ได้รับการสืบทอดการเคลื่อนไหวโดยกลุ่มที่ถูกเรียกว่า "ฝ่ายสมาคมแต้จิ๋ว" ซึ่งมีเหี้ยกวงเอี่ยม (ค.ศ. 1879 - 1939)⁵² เป็นหัวหน้ากลุ่ม

ตันฉิวเม้งเป็นชาวจีนโพ้นทะเลรุ่นที่ 3 เกิดที่เมืองจีน ในวัยเด็กได้เรียนหนังสืออยู่ที่ชั่วเถาและฮ่องกงจนมีอายุ 21 ปี ด้วยเหตุนี้เขาจึงใช้ภาษาไทยได้ไม่ค่อยดีนัก⁵³ ชีวิตภายหลังการศึกษา เขาได้กลายเป็นผู้สืบทอดธุรกิจของตระกูลหรือบริษัทหวังหลี ซึ่งมีกิจการมากมาย เช่น โรงสี การค้าระหว่างประเทศ กิจการขนส่งทางทะเล ธุรกิจการเงินและการประกันภัย จนได้มีตำแหน่งผู้จัดการใหญ่เมื่ออายุ 26 ปี ในปี 1932 เขาได้รับเลือกให้เป็นนายกสมาคมพาณิชย์จีน คนที่ 13 ทั้งที่มีอายุเพียง 28 ปี⁵⁴ และดำรงอยู่ในตำแหน่งนี้ตามวาระตั้งแต่เดือนเมษายน 1932 ถึงเดือนมีนาคม 1934 ตำแหน่งนายกสมาคมของเขาครั้งนี้เกิดขึ้นเพราะม้าเลียบคุน (มา บูลกุล : ค.ศ. 1897 - 1964 เป็นคนในบังคับอังกฤษ เป็นต้นตระกูลที่เป็นเจ้าของ "มานูครอง" ในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นนายกอยู่แต่เดิมไม่ขอสมัครต่อเหตุผลก็เพราะว่ากิจการธุรกิจของเขามีฐานะล้มละลาย⁵⁵ โดยตำแหน่งอันสำคัญของเขา ตันฉิวเม้งมีความกระตือรือร้นต่อกิจการของสมาคมอย่างมาก เขาเริ่มกิจกรรมด้วยโครงการสร้างโรงเรียนจีนระดับมัธยมและหอประชุมใหญ่ของสมาคมขึ้น โครงการทั้งสองของเขาสำเร็จและเปิดใช้ในวันที่ 1 มกราคม 1934⁵⁶ โดยโรงเรียนมีชื่อว่า "จงหัวจงเซี่ย" เมื่อแรกเริ่มเปิดโรงเรียน ถูกถือเป็นโรงเรียนจีนแห่งแรกและแห่งเดียวในสยามที่มีหลักสูตรจนถึงระดับมัธยมต้น (หรือ ม.ศ.1 - 3 ในปัจจุบัน) และต่อมาในปี 1938 ก็ได้ขยายไปจนถึงระดับมัธยมปลาย(หรือ ม.ศ.4-6 ในปัจจุบัน)⁵⁷ นอกจากนี้ เขายังได้จัดให้มีการแข่งขันกีฬาขึ้นในหมู่นักเรียนโรงเรียนจีนทั่วประเทศโดยกำหนดวันแข่งขันเป็นวันที่ 10 ตุลาคม 1932 อันตรงกับวันชาติของสาธารณรัฐจีน และมีโรงเรียนที่เข้าแข่งทั้งสิ้น 22 โรงเรียน ที่สำคัญก็คือ การแข่งขันครั้งนี้ยังได้มีการทูลเชิญรัชกาลที่ 7 เสด็จมาทอดพระเนตรอีกด้วย กิจกรรมของสมาคมพาณิชย์จีนภายใต้การนำของตันฉิวเม้งในครั้งนี้ถือเป็นประวัติดีการที่ไม่เคยปรากฏมาทั้งก่อนหน้าและหลังจากนี้อีกเลย⁵⁸

ภายหลังการปฏิวัติ ในปลายปี 1932 รัฐบาลสยามได้มีการประกาศกระทรวงธรรมการใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ในท้องที่กรุงเทพมหานครขึ้น การประกาศครั้งนี้ย่อมหมายความว่า เด็กนักเรียนโรงเรียนจีนที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานครทุกคนจะต้อง

เข้าเรียนภาษาไทยตามภาคบังคับ เมื่อเป็นเช่นนี้โรงเรียนจีนทั่วกรุงเทพฯ ขณะนั้นจึงได้รับผลกระทบอย่างมาก ตันฉิวเม้งในฐานะนายกสมาคมพาณิชย์จีนได้เป็นตัวแทนเข้าร้องเรียนต่อรัฐบาล เพื่อให้ผ่อนผันต่อโรงเรียนจีน และได้ประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่งโดยรัฐบาลยอมรับให้โรงเรียนจีนซึ่งเปิดสอนมาก่อนอยู่ในเกณฑ์ภาคบังคับตามประกาศของกระทรวงธรรมการนั้นในที่สุด⁵⁹

นอกจากนี้แล้วในปี 1932 เช่นกัน ตันฉิวเม้งก็ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นข้าหลวงพาณิชย์จีนจากกระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐจีนเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม ตำแหน่งนี้ทำให้ตันฉิวเม้งมีฐานะเป็นข้าราชการคนหนึ่งของจีนไปโดยปริยาย⁶⁰ ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องนี้คือว่า ขณะนั้น รัฐบาลนานกิงได้ออกประกาศว่า สินค้าใดที่จะนำเข้ามายังจีนซึ่งมีมูลค่าเกินกว่า 200 เหรียญจีนแล้ว จะต้องได้รับอนุญาตจากกงสุล หรือข้าหลวงพาณิชย์ของจีนที่ประจำอยู่ ณ ประเทศนั้นๆ และโดยที่สยามยังไม่มีสำนักงานดังกล่าวอยู่ รัฐบาลนานกิงจึงได้เจรจากับรัฐบาลสยามขณะนั้น เพื่อขอเปิดสำนักงานข้าหลวงพาณิชย์จีนขึ้น รัฐบาลสยามได้ตกลงตามคำขอของจีน ฝ่ายจีนจึงได้แต่งตั้งให้ตันฉิวเม้งเป็นข้าหลวงพาณิชย์จีนประจำสยามขึ้น⁶¹ การแต่งตั้งตันฉิวเม้งครั้งนี้ของรัฐบาลนานกิง ปรากฏว่า "ฝ่ายหรีดี" หรือฝ่ายเชิวซุดเส็งไม่เห็นด้วย⁶² และเนื่องจากตำแหน่งนี้มีชื่อในภาษาจีนกลางว่า "ซางวูจวน เหยียน" ฝ่ายเชิวซุดเส็งในสมาคมแต่ใจที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับฝ่ายตันฉิวเม้งจึงเรียกฝ่ายตันฉิวเม้งว่า "ฝ่ายซางจวน" (หรือเซียงจวน) ทั้งนี้โดยถือว่าตันฉิวเม้งเป็นหัวหน้ากลุ่ม⁶³ อย่างไรก็ตาม ตำแหน่งดังกล่าวของตันฉิวเม้งก็ยังคงถูกกำหนดขอบเขตหน้าที่ที่รัฐบาลสยามให้อำนาจอยู่เพียงแต่การควบคุมสินค้าระหว่างสยามกับจีนเท่านั้น ไม่ให้มีหน้าที่ดังกงสุลหรือการทูตทั่วไป แต่แม้จะถูกกำหนดขอบเขตหน้าที่เอาไว้เช่นนั้น ตันฉิวเม้งก็ได้ดำเนินกิจกรรมหรือหน้าที่ของตนอย่างเป็นที่น่าสังเกต เช่น วันที่ 20 พฤษภาคม 1939 เมื่อจางไถเงารัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมได้เดินทางมาเยือนสยามและได้พบปะกับหลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีขณะนั้นพร้อมผู้นำรัฐบาลคนอื่นๆ "ซางจวน" ก็ทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการโดยตลอด⁶⁴ หรือในเดือนตุลาคม 1937 ตันฉิวเม้งในฐานะข้าหลวงพาณิชย์

จีนประจำกรุงสยามเขียนหนังสือทางราชการถึงอธิบดีกรมพาณิชย์ว่า “ข้าพเจ้าขอเรียนให้ทราบทั่ว คร.ลึงปิง ข้ารัฐการจีนจะได้มาถึงประเทศสยามในวันที่ 2 พฤศจิกายน นี้ ข้าพเจ้าจะรู้สึกมีความยินดีเป็นอันมาก ถ้าท่านจะกรุณาให้ความสะดวกประการต่างๆ....”⁶⁵ จากตัวอย่างกิจกรรมเช่นนี้เองจึงเป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ “ชาวจวน” จะถูกกำหนดขอบเขตหน้าที่จากรัฐบาลสยามอย่างจำกัดก็ตาม แต่ “ชาวจวน” ก็ได้ดำเนินกิจกรรมบางประการของตนโดยมีหน้าที่ ๆ ไม่แตกต่างกับหน้าที่ทางการทูตเลย

ตำแหน่งของต้นฉิวเม้งไม่ว่าจะในฐานะนายกสมาคมพาณิชย์จีนก็ดี หรือในฐานะข้าหลวงพาณิชย์จีนก็ดี ล้วนเป็นตำแหน่งที่ตั้งกักอยู่ในองค์กรที่ชาวจีนในสยามขณะนั้นให้ความเชื่อถือมากที่สุด แต่กระนั้นก็ได้ไม่ได้หมายความว่า สังคมการเมืองของชาวจีนในสยามจะดำรงอยู่อย่างมีเอกภาพไม่ ความแตกแยกขัดแย้งก็ยังคงมีอยู่ดังก่อนหน้า ซึ่งตรงกันข้ามกับที่จี.วิลเลียม สกินเนอร์ เคยกล่าวไว้ในงานเรื่อง Chinese Society in Thailand : An Analytical History (1957) ของเขาว่า “...เมื่อตอนก่อนเกิดสงครามจีน-ญี่ปุ่นขึ้นนั้น ชุมชนชาวจีนในประเทศสยาม เมื่อเทียบกับสมัยก่อนแล้ว มีการปกครองกันดีและเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในทางการเมือง...” (หน้า 246: ฉบับแปลภาษาไทย- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เป็นบรรณาธิการ) อย่างสิ้นเชิง ดังมีตัวอย่างเช่นในปี 1932 ข้อมูลจากรายงานวิเคราะห์ที่รัฐบาลสยามสามารถยึดมาได้จากฝ่ายคอมมิวนิสต์จีนในสยามได้แสดงปรากฏการณ์ดังกล่าวไว้อย่างน่าสนใจ

กล่าวคือ ในวันที่ 30 มกราคม 1933 เจ้าหน้าที่ตำรวจสามารถจับสมาชิกของคณะกรรมการมิวนิสต์สยามได้จำนวนหนึ่ง เป็นชาวจีนไหหลำ 7 คนและชาวเวียดนาม 1 คน พร้อมกับยึดเอกสารได้จำนวนหนึ่ง จากเอกสารที่มีหัวข้อว่า “ความเป็นอยู่ของชาวจีนในสยาม” (ภาษาจีน - ผู้ศึกษา) ได้ให้ภาพความขัดแย้งทางการเมืองของชาวจีนในสยามเอาไว้ว่า “คนไทยในสยามโดยมากโง่ เพราะอยู่ภายในได้ความบังคับในทางการเมืองปกครอง ไม่มีความรู้ในทางการเมืองการเก็บเหมือง จะมีอยู่ก็แต่พวกชาวจีนเท่านั้นที่มีความรู้ทางการเมือง” แต่สำหรับก๊ก

มินตั้งแล้วกลับเป็นพวกที่ไม่มีความรู้ที่ก้าวหน้าทันสมัย และพูดแต่คำว่ารักชาติ แล้วก็ส่งเงินไปให้กับบรรดาขุนศึกที่ฉ้อฉลในจีน โดยได้รับเครื่องรัฐอิสริยาภรณ์ที่ไม่ต่างกับเศษเหล็ก ขณะเดียวกันก็เอาใจรัฐบาลสยามมาโดยตลอด ก๊กมินตั๋งในระยะหลังก็มีความแตกแยกกันโดยแบ่งเป็นฝ่ายรัฐบาลนานกิงของเจียงไคเช็คกับฝ่ายรัฐบาล “ไชนัน” หรือ “ฝ่ายหฺรดี” ของเซียวฮุดเส็ง ก๊กมินตั๋งฝ่ายเจียงไคเช็คมีหนังสือพิมพ์ของตนชื่อ “ฉั่นจิงยี้ต้อ” และมีการส่งนักข่าวมาประจำอยู่ในหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ นอกจากนี้ยังได้แต่งตั้งให้ต้นฉิวเม้งเป็นข้าหลวงพาณิชย์จีนอีกด้วย⁶⁶

นอกจากนี้เอกสารหลักฐานของจีนเองอีกจำนวนหนึ่งยังกล่าวอีกว่า เมื่อครั้งเกิดสงครามต่อต้านญี่ปุ่นขึ้นในปี 1937 นั้น ทั้งก๊กมินตั๋งและพรรคคอมมิวนิสต์ในสยามต่างได้จัดตั้งองค์กรของตนขึ้นเพื่อดำเนินการต่อต้านญี่ปุ่นโดยเฉพาะ และองค์กรทั้งสองก็ได้ส่งตัวแทนของตนเข้าปรึกษาหารือเพื่อแสวงหาความร่วมมือ ก๊กมินตั๋งเสนอให้พรรคของตนเป็นพรรคที่ถูกต้องอย่างเป็นทางการของจีน โดยพรรคคอมมิวนิสต์มาขึ้นต่อ แต่พรรคคอมมิวนิสต์ไม่เห็นด้วยพร้อมๆ กับตอบโต้ และยกตัวอย่างสภาพของก๊กมินตั๋งในสยามขึ้นมาว่า ก๊กมินตั๋งนั้นขาดเอกภาพมีการแบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ ก๊กมินตั๋งฝ่ายกว้างคู้ กับก๊กมินตั๋งฝ่ายนานกิง และแม้ในฝ่ายนานกิงเองก็ยังสามารถแบ่งเป็นอีก 2 ขั้ว คือ ขั้วที่นำโดยเจียงไคเช็คกับขั้วที่นำโดยวังจิงไว⁶⁷

เอกสารของฝ่ายจีนชั้นหนึ่งคือหนังสือ “ประมวลสารสนเทศของก๊กมินตั๋ง ปี 1934” (จงกั๋วทวิหมินต่างเหียนเจี้ยน) กล่าวไว้ว่า องค์กรจัดตั้งของก๊กมินตั๋งในสยามมีสาขาใหญ่ตั้งอยู่ 1 สาขา สาขาสามัญ 13 สาขา สาขาวิสามัญที่ขึ้นต่อศูนย์กลาง 14 สาขา และสาขาย่อย 57 สาขา มีสมาชิกทั้งสิ้น 9,543 คน ซึ่งรวมสมาชิกสำรองอีก 818 คนเข้าไปด้วย⁶⁸ จากตัวเลขดังกล่าวนี้ อาจเห็นได้ว่าองค์กรก๊กมินตั๋งในสยามเป็นองค์กรที่ใหญ่ แต่การที่มีแต่ความแตกแยกและมีกิจกรรมน้อยมาก นับว่าเป็นสิ่งที่สวนทางกับขนาดขององค์กรเป็นอย่างมาก ข้อสังเกตในที่นี้ตรงกับหลักฐานของญี่ปุ่น ซึ่งกล่าวว่า แม้สาขาของก๊กมินตั๋งใน

สยามจะกระจายอยู่ทั่วประเทศก็ตาม แต่ก็มิเพียง "ซื้อ" เท่านั้น กิจกรรมมีน้อยมาก สาเหตุสำคัญนอกจากเกิดจากความแตกแยกแล้ว ส่วนหนึ่งยังมาจากการปราบปรามของรัฐบาลสยามอีกด้วย⁶⁹

กล่าวสำหรับการปราบปรามของรัฐบาลสยามที่มีต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนในสยามแล้ว ภายหลังการปฏิวัติ 2475 ก็ได้เพิ่มความรุนแรงยิ่งขึ้น หนังสือ "ลัทธิไตรราษฎร์" ของตันบุญเทียม อังกินันท์ ซึ่งได้พิมพ์ขายมาเป็นเวลาช้านานได้กลายเป็นหนังสือต้องห้าม เพราะถูกถือว่าเป็นหนังสือที่ขัดต่อ พ.ร.บ.ว่าด้วยคอมมิวนิสต์ พร้อมกันนั้นทางการก็ได้ทำการยึดหนังสือเล่มนี้ และห้ามเผยแพร่ต่อไป⁷⁰ นอกจากนี้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยได้มีคำสั่งในวันที่ 6 กันยายน 1932 ถึงสมุหเทศาภิบาลว่าการขอจดทะเบียนขอตั้งสมาคมของก๊กมินตั๋งในสยามนั้นขัดกับรัฐประศาสนโยบายของรัฐบาลสยาม เพราะองค์การนี้มีเจตนาที่จะเผยแพร่ลัทธิไตรราษฎร์ของตน อันจะนำมาสู่การทำลายความสงบเรียบร้อยของประชาชนได้ จึงไม่อนุญาตให้ก๊กมินตั๋งจดทะเบียนเป็นสมาคมทั้งในและนอกกรุงเทพมหานคร และหากองค์กรก๊กมินตั๋งส่วนใด "....อันแสดงให้เห็นว่าได้มีการก่อสมาคมขึ้น เจ้าหน้าที่ย่อมมีอำนาจจับกุมมิให้กระทำการเช่นนั้น ๆ และฟ้องร้องบุคคลที่สำแดงตนเป็นสมาชิกในสมาคมที่ก่อกันขึ้นนั้นได้ตาม พ.ร.บ. เพิ่มเติมกฎหมายลักษณะอาชญา พ.ศ. 2468 มาตรา 367"⁷¹ ส่วนบัตรสมาชิกก๊กมินตั๋งที่ถูกส่งจากจีนเข้าสู่สยามนั้น ศาลากรได้ดำเนินการริบบัตรสมาชิกเอาไว้ และจากกรณีนี้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยยังมีหนังสือรายงานขึ้นไปถึงนายกรัฐมนตรีเพื่อปรึกษาหารือว่า การที่ก๊กมินตั๋งเข้ามาเคลื่อนไหวในสยามนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแพร่ลัทธิ และมีสาขาอยู่ทั่วประเทศ โดยขึ้นต่อกับ สมาคมตงหัวฮ่วยก๊วน (หมายถึง สมาคมจงหัวฯ หรือ สโมสรจีนกรุงเทพฯ) ซึ่งแต่ก่อนมีเชื้อฮุกตงเป็นหัวหน้า ครั้นต่อมาถูกปราบปรามจากทางการก็ยังมีสำนักงานดำเนินการอยู่ในทางลับ และการดำเนินนโยบายของรัฐมนตรีมหาดไทยคนก่อนก็เป็นไปอย่างเด็ดขาด มาบัดนี้มีรัฐบาลชุดใหม่เข้ามาบริหารแทนรัฐมนตรีมหาดไทยจึงขอทราบ

ความเห็นจากนายกรัฐมนตรีว่าจะยังคงนโยบายดังก่อนหรือไม่ และต่อมาในวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 1933 คณะรัฐมนตรีก็มีมติให้คงนโยบายเดิมเอาไว้ต่อไป⁷²

จะเห็นได้ว่านโยบายของรัฐบาลสยามหลังการปฏิวัติ 2475 นั้นมีความรุนแรงมากกว่ารัฐบาลในยุคก่อนหน้านี้เป็นอย่างมาก ในขณะที่รัฐบาลสยามก่อนหน้านี้ให้การผ่อนปรนกับชาวจีนพร้อมทั้งให้ความเสมอภาคเช่นชาวไทยทั่วไปนั้น รัฐบาลสยามหลังการปฏิวัติ 2475 กลับมีความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงชาวจีนให้เป็นชาวไทยด้วยมาตรการต่างๆ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ การใช้มาตรการอันเข้มงวดกวดขันในกรณีโรงเรียนจีน ดังที่ได้กล่าวไปก่อนหน้านี้ไปบ้างแล้วว่ารัฐบาลสยามภายหลัง 2475 ได้มีนโยบายให้นักเรียนที่อยู่ในวัยภาคบังคับการศึกษาต้องเรียนภาษาไทยทั้งหมดและสร้างความเดือดร้อนให้แก่โรงเรียนจีนอย่างมากมาย รายละเอียดของเรื่องนี้มีอยู่ว่าจากนโยบายดังกล่าวนี้ชั่วโมงเรียนภาษาจีนแต่เดิมที่มีอยู่ 20 ชั่วโมงต่อสัปดาห์จะต้องถูกยกเลิกไปหมด ซึ่งเท่ากับการบังคับให้โรงเรียนทุกแห่งต้องสอนแต่ภาษาไทยนั่นเอง และจากกรณีนี้ ชาวจีนที่ได้รับความเดือดร้อนก็ได้รวมตัวเข้าร้องเรียนต่อทางรัฐบาล ผู้รวมตัวร้องเรียนมีเช่น สมาคมพาณิชย์จีน และครูใหญ่โรงเรียนจีนทั่วประเทศได้รวมตัวกันร้องเรียนต่อรัฐมนตรีกระทรวงธรรมการ นอกจากนี้พ่อค้าชาวจีน 332 คนและผู้ปกครองเด็กนักเรียนโรงเรียนจีน 6,137 คน ที่รวมลงชื่อเสนอเรื่องร้องเรียนต่อสภาผู้แทนราษฎรสยามอีก ผลของการร้องเรียนครั้งนี้ประสบผลสำเร็จไม่มากนักและสร้างความรู้สึกรังเกียจต่อชาวจีนอย่างรุนแรง จนกล่าวได้ว่าไม่มีเหตุการณ์ครั้งใดจะได้กระทบกระเทือนจิตใจของชาวจีนได้มากเท่าเหตุการณ์ครั้งนี้เลย⁷³ ผลสำเร็จที่ประสบมาไม่มากนักมีอยู่ว่า ตั้งแต่เมษายน 1934 รัฐบาลสยามยอมผ่อนผันให้โรงเรียนจีนยังคงสอนภาษาจีนได้ 7.5 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ สำหรับชั้นประถมปีที่ 1-3 และ 12.5 ชั่วโมงต่อสัปดาห์สำหรับชั้นประถมปีที่ 4-5 แต่ก็ควรกล่าวด้วยว่า แม้รัฐบาลสยามจะได้ผ่อนผันให้แก่โรงเรียนจีนเหมือนกับที่ได้ผ่อนผันให้กับโรงเรียนฝรั่งก็ตาม แต่มาถึงเดือนมกราคม ปี 1935 พระสารสาสน์ประพันธ์รัฐมนตรีกระทรวงธรรมการพยายามถอนอนุมัติการเทียบหลักสูตรประถมศึกษาในโรงเรียนจีน โดยอ้างว่า "...โรงเรียนฝรั่งไม่มีภัยอันใด

เหมือนทางแผนกโรงเรียนจีน..." ซึ่งหมายความว่าไม่อนุมัติให้โรงเรียนจีนเป็นโรงเรียนประถมศึกษาถูกต้องตามกฎหมายไทย โรงเรียนจีนจึงไม่สามารถรับนักเรียนในวัยภาคบังคับ ความพยายามของรัฐมนตรีกระทรวงธรรมการครั้งนี้ ยังมีความกระทบกระเทือนอย่างมาก หนังสือพิมพ์ในเมืองจีนก็ลงข่าวเรื่องคนจีนจะบอยคอตข้าวสารสยาม เนื่องจากรัฐบาลบังคับชาวจีนในสยามแรงเกินไป และในเดือนกันยายน 1935 รัฐบาลสยามต้องส่งนายวิลาศ โอสถานนท์ เพื่อสำรวจข้าวบอยคอตข้าวสยามในเมืองจีน เพราะเมืองจีนเป็นตลาดข้าวสำคัญของไทย กระทั่งต่อมาในเดือนเมษายน 1936 เมื่อกระทรวงธรรมการยอมผ่อนผัน โดยให้มีการเปลี่ยนแปลงใหม่ดังนี้คือ ให้โรงเรียนจีนสอนภาษาจีนได้ 5.5 ชั่วโมงต่อสัปดาห์สำหรับชั้นประถมปีที่ 1-3 และ 11.5 ชั่วโมงต่อสัปดาห์สำหรับชั้นประถมปีที่ 4-5⁷⁴ แรงกดดันต่อชาวจีนของรัฐบาลสยามในกรณีโรงเรียนจีนดังกล่าวนี้ส่งผลกระทบกระเทือนต่อสังคมจีนในสยามขณะนั้นอย่างมาก โรงเรียนจีนต่างๆ เริ่มถูกสั่งปิดนับแต่ช่วงปี 1939 และตราบจนปี 1940 โรงเรียนจีนซึ่งเคยมีมากที่สุดในปี 1936 ถึง 259 แห่ง (ในปี 1936 รัฐบาลจีนสำรวจโรงเรียนจีนในสยามถึง 158 แห่ง ตามฮั่วเฉียวเยอะเป่า วันที่ 4 พฤษภาคม 1936) ก็ถูกปิดจนหมดทั่วประเทศ หนังสือพิมพ์ตงจ้วนหลังสงครามวิจารณ์ว่า ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในครั้งนี้ นับว่ามีเพียงแห่งเดียวในโลกคือ สยาม⁷⁵

ทัศนคติต่อชาวจีนในเชิงลบของรัฐบาลสยามที่เป็นไปอย่างรุนแรงนี้ ส่วนหนึ่งผูกติดกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของก๊กมินตั๋งในสยามอยู่ไม่น้อย ดังจะเห็นได้จากกรณีตัวอย่างจากการที่ เจ้าหน้าที่กระทรวงธรรมการได้ออกสำรวจสภาพโรงเรียนจีนนั้น ในบางแห่งได้พบว่ามีการสอน"...ให้ประชาชนตลอดจนนักเรียนทั้งหลายจงทำการสักการะซุนบ๊ว (หมายถึงซุนเหวิน ซึ่งเป็นอีกชื่อหนึ่งของ ดร.ซุนยัตเซ็น - ผู้ศึกษา)..." และ "...กระทำให้สมกับที่ได้เป็นผู้นำชาติต่อไปไม่ว่าจะอยู่ในประเทศใด ชาติใด" ผลจากการสำรวจและพบกับข้อเท็จจริงทำนองนี้ กระทรวงธรรมการก็ได้มีร่างคำแถลงการณ์ในวันที่ 16 มกราคม 1935 ออกมาว่า "กระทรวงธรรมการจะเพิกเฉยละเลยต่อไปอีกอย่างไรก็ได้ด้วยปรากฏว่า ครุจีนสมัยใหม่นี้ ดำเนินการสั่งสอนลัทธิการเมืองต่างๆ อันจะนำมาซึ่งความ

ไม่สงบสุขแห่งประเทศ จำเป็นอยู่เองที่กระทรวงธรรมการจะต้องป้องกันและรักษาไว้ซึ่งความแน่นอนและมั่นคงให้แก่ชุมชนที่จะเติบโตมาในภายหลัง ถ้าจีนปล่อยไป ดังที่เป็นอยู่เช่นนี้แล้ว ก็จะเป็นภัยแก่หลักแห่งความเป็นเอกราช กระทรวงธรรมการเล็งเห็นภัยที่จะอาจบังเกิดมีมาในกาลข้างหน้าด้วยประการฉะนี้ จึงเห็นเป็นการจำเป็นโดยแท้ที่จะปล่อยให้การดำเนินไปโดยสภาพเช่นนี้ไม่ได้ และจะยอมผ่อนผันกันต่อไปอีกไม่ได้ด้วย จึงต้องกระทำการโดยเด็ดขาดทันที"⁷⁶

3. การเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นและภูชาติของ "ฝ่ายสมาคมแต้จิ๋ว" กับ "ฝ่ายตันฉิวเม้ง"

การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของผู้นำชาวจีนที่เคลื่อนไหวทางการเมืองในยุคหลังเชียวซุคเรื่องนี้ มีปัญหาในด้านข้อมูลเป็นอย่างมาก ผู้ศึกษาได้พยายามสัมภาษณ์บุคคลร่วมสมัยในยุคนั้น⁷⁷ บุคคลเหล่านี้ได้เอ่ยชื่อบุคคลที่เขาคิดว่ามีบทบาทสำคัญขึ้นมาจำนวนหนึ่งไม่ว่าจะเป็นโจ้วเพ็กงำ (จินแต้จิ๋ว) ตันฉิวเม้ง ล้วน ว่องวานิช หรือ หวังหิ้วยหลวง (ค.ศ. 1891 - 1964 : เป็นจีนไหหลำ บิดาของบุญยง ว่องวานิช) โกศล สุนตระกูล หรือสุนกิมฮวด หรือ สุนเต็กเต็ง [ค.ศ. 1883-1959 : เป็นจีนไหหลำในบังคับอังกฤษ แปลงชาติเป็นไทยเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 1942 เป็นพี่ชายของพระยาศรีวิสารวาท (เทียนเลียง สุนตระกูล) และหลวงสิทธิสยามการ (เทียนฮอก สุนตระกูล) และเป็นบิดาของสมหมาย สุนตระกูล] ข้อมูลสัมภาษณ์เหล่านี้แม้จะมีประโยชน์ไม่น้อย แต่บทบาทและฐานะของผู้นำในยุคนี้อย่างแท้จริงยังเลือนลางอยู่ ในขณะเดียวกัน ข้อมูลทางด้านเอกสารที่เกี่ยวกับองค์กรก็มีน้อยเต็มที และทำให้สันนิษฐานได้ว่า บางทีพ่อค้าที่มีชื่อเสียงซึ่งสนับสนุนก๊กมินตั๋งในสยามขณะนั้น อาจไม่ใช่บุคคลที่มีบทบาทสำคัญเลย และอาจจะไม่ใช่แม้กระทั่งสมาชิกของพรรคการเมือง พรรคนี้ด้วยซ้ำไป เพราะพึงเข้าใจด้วยว่า บรรดาพ่อค้าที่มีอยู่จำนวนมากนั้น มีอยู่ไม่น้อยเลยที่ไม่ชอบก๊กมินตั๋ง⁷⁸ ในขณะเดียวกัน ข้อมูลจากที่ได้สำรวจศึกษามาก็ยังอาจสันนิษฐานได้ด้วยอีกว่า บางทีบุคคลที่ปราศจากชื่อเสียงอีกจำนวนไม่น้อยนั้น แท้ที่จริงแล้ว อาจจะ

เป็นบุคคลที่มีบทบาทหรืออำนาจมากกว่าพ่อค้าที่มีชื่อเสียงด้วยก็ได้ เช่น มีเอกสารชิ้นหนึ่งในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (2) สร. 0201. 82/9, ซึ่งปลัดกระทรวงมหาดไทย รายงานต่อ ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 1938 ว่า “นายคิฟอง แซ่ลิ้ม จีนแคะ เป็นสมาชิกของสมาคมก๊กมินตั๋งและมีหน้าที่เป็นผู้แทนกงสุลจีนที่สิงคโปร์ สำหรับออกหนังสือประจำตัวคนจีนต่างด้าวที่อยู่ในสยามที่สมัครเป็นสมาชิกของสมาคมก๊กมินตั๋ง...” ดูเหมือนว่านายคิฟองนี้เป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งของก๊กมินตั๋งในสยาม แต่ไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับเขา ด้วยเหตุผลของความขาดแคลนในแง่ข้อมูลดังกล่าวนี้เอง การศึกษาในหัวข้อนี้จึงมุ่งพิจารณาบทบาทของพ่อค้าใหญ่ที่มีชื่อเสียงที่สนับสนุนก๊กมินตั๋งเป็นหลักจากหลักฐานเท่าที่มีอยู่

สายโยงใยทางการเมืองของ “ฝ่ายहरดี” หรือฝ่ายเชียวซูดเล้ง ถูกสืบทอดมารวมอยู่ที่กลุ่มของจีนแต้จิ๋วในสยามกลุ่มหนึ่ง ต่อมากลุ่มนี้ก็ได้นำตัวกันจัดตั้งสมาคมแต้จิ๋วขึ้นและถูกเรียกว่า “ฝ่ายสมาคมแต้จิ๋ว” บุคคลสำคัญในกลุ่มนี้ประกอบด้วย เขียวกวงเอี่ยม ดันกงซวง หรือ ซวน ดันธนะ (ค.ศ.1901-1947) เลี้ยวกงโพ้ว หรือ ขุนเศรษฐภักดี (ค.ศ.1893-1980) แต้จือปิง (ค.ศ. 1888-1944 : บิดาของอุเทน เทชะไพฑูริย์) และอ้อจือเหลียง (ค.ศ. 1900-1974: บิดาของชอชิง เอื้อวัฒนะกุล) ข้อมูลจำนวนหนึ่งเกี่ยวกับฝ่ายสมาคมแต้จิ๋วที่ชี้ให้เห็นถึงสายโยงใยของกลุ่มนี้กับ “ฝ่ายहरดี” ได้อย่างชัดเจนไม่น้อย เช่น ดันเล้งซือ บิดาของดันกงซวงเป็นเพื่อนน้ำมิตรของเชียวซูดเล้ง⁷⁹ แต้จือปิงเข้ามาเป็นสมาชิกของลงเหมิงฮุย โดยการแนะนำของเชียวซูดเล้ง⁸⁰ ครั้งหนึ่งเมื่อมีการจัดงานศพของตั้งมุยต้ง ซึ่งมีเชียวซูดเล้งและลิ้มแป๊ะก็เป็นเจ้าภาพนั้น มีผู้เข้าร่วมจาก “ฝ่ายสมาคมแต้จิ๋ว” แทบทุกคนโดยแทบไม่มี “ฝ่ายซางจวน” ของตันชีวเม้งเข้าร่วมในงานเลย⁸¹ และในครั้งที่สงครามต่อต้านญี่ปุ่นเกิดขึ้นนั้น จีนได้ตั้งสาขาของตนเพื่อขายพันธบัตรไปยังที่ต่างๆ เฉพาะในสยามมีเชียวซูดเล้งเป็นประธาน โดยรองประธานอีก 5 คนก็คือคณะบุคคลเดียวกับ 5 คนที่ก่อตั้งสมาคมแต้จิ๋วดังที่ได้กล่าวไปข้างต้นของย่อหน้านี้แล้ว⁸² นอกจากนี้ เอกสารของญี่ปุ่นยังมีที่ระบุอีกว่า เขียวกวงเอี่ยมและดันกงซวงอยู่ “ฝ่ายहरดี” ส่วนเลี้ยวกงโพ้วเป็นฝ่ายตรงข้ามกับฝ่ายตันชีว

เม้ง⁸³ ส่วนข้อเขียนของอามาตาก็ยังกล่าวอีกว่า หนังสือพิมพ์ดังกล่าวก็ยึดป้อและคงจ่วนเป็นตัวแทนของฝ่ายเชียวซูดเล้ง⁸⁴ จากการค้นคว้าของผู้ศึกษา เฉพาะหนังสือพิมพ์ดังกล่าวก็ยึดป้อซึ่งเริ่มเผยแพร่ครั้งแรกเมื่อเดือนตุลาคม 1938 และสิ้นสุดลงในเดือนกรกฎาคม 1939 นั้นพบว่า มีข่าวและบทความเกี่ยวกับข้อเสนอของเชียวซูดเล้งอยู่หลายครั้งดังที่อามาตาก็กล่าวไว้จริง โดยเฉพาะข่าวของเชียวซูดเล้งที่มีการเสนออยู่ในครั้งนั้น ก็เพราะขณะนั้นเชียวซูดเล้งได้เดินทางกลับมายังสยามแล้ว และเขาได้เสนอข้อคิดเห็นของเขาต่อรัฐบาลนานกิงอยู่หลายครั้ง ทั้งนี้ข่าวสารเกี่ยวกับ “ฝ่ายซางจวน” ของตันชีวเม้งแทบไม่มีเลย.

ส่วนประวัติของบุคคลทั้ง 5 ดังกล่าวอาจอธิบายโดยสังเขปได้ดังนี้ :

เขียวกวงเอี่ยม มีภูมิลำเนาเป็นชาวนานจก ไม่มีการศึกษาอย่างเป็นทางการ และได้เดินทางเข้าสู่สยามตั้งแต่อายุ 23 สามารถตั้งตัวได้จากการทำธุรกิจเดินเรือลำเลียงส่งข้าวระหว่างกรุงเทพฯ-เกาะสีชัง บริษัทของเขาชื่อ กวางเฮงหลี ต้นปี 1939 เขามีเรืออยู่ 20 ลำ รวมระวางน้ำหนักได้ 6,400 ตัน และเมื่อสิ้นเดือนกันยายน 1942 กวางเฮงหลีก็กลายเป็นส่วนหนึ่งของบริษัทเรือลำเลียงจำกัดซึ่งรัฐบาลเป็นผู้จัดตั้งโดยตระกูลเอี่ยมสุริย์มีหุ้นอยู่ด้วย⁸⁵ นอกจากนี้ เขายังเป็นเจ้าของธุรกิจโรงสีและโรงสุราอีกด้วย⁸⁶

ดันกงซวง เป็นชาวจีนโพ้นทะเลรุ่นที่ 2 เป็นที่นับหน้าถือตากันในหมู่ชาวจีนด้วยกัน เขาเป็นคอมปราโดร์ของธนาคารแห่งหนึ่ง มีธุรกิจการประกันภัย โรงสีและโรงรับจำนำ⁸⁷

เลี้ยวกงโพ้วหรือขุนเศรษฐภักดี บุตรพระยาประคินันท์ภูมिरัตน์ (เลี้ยวเป้าซัง) [นายอากรอยู่ที่นครศรีธรรมราชและสุราษฎร์ธานี ได้รับบรรดาศักดิ์ในสมัยรัชกาลที่ 6 และเป็นนายกสมาคมพาณิชย์จีนคนที่ 9] เป็นเจ้าของตลาดสดหลายแห่ง โดยยังมีธุรกิจโรงสี โรงน้ำแข็ง โรงหนังและบริษัทขายผลิตภัณฑ์ไฟฟ้าในจังหวัดทางภาคใต้ ส่วนในกรุงเทพฯ เขามีธุรกิจธนาคาร การประกันภัย และโรงสี⁸⁸

แต่จื่อปิง เข้ามาสู่สยามตั้งแต่อายุ 18 ต่อมาได้รับสัมปทานตั้งโรงงานฝิ่น ปลอมเงินกู้
ค้าข้าว กล่าวกันว่าเขามีความกว้างขวางในแวดวงข้าราชการ⁸⁹

อื่อจื่อเหลียง เดินทางสู่สยามเมื่ออายุ 19 เริ่มต้นธุรกิจด้วยการขายสีย้อมผ้า ต่อมา
ก็ขยายออกไปสู่ธุรกิจโรงสี และโรงไม้⁹⁰

บุคคลทั้งห้านี้ถือได้ว่าเป็นมันสมองสำคัญของ "ฝ่ายสมาคมแต่จิ๋ว" ในการพยายาม
ช่วงชิงการนำสังคมชาวจีนในไทยจาก "ฝ่ายซางจวน" โดยเฉพาะในสมาคมพาณิชย์จีน⁹¹
และการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญก็มาถึงเมื่อมีการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารชุดใหม่ของ
สมาคมพาณิชย์จีนขึ้นในวันที่ 1 มีนาคม 1936 ผลการเลือกตั้งครั้งนี้ปรากฏว่า เทียนกง
เอี่ยมได้รับการเลือกตั้งด้วยคะแนนสูงสุดอันดับ 1 เท่ากับ 195 คะแนน ส่วนตันฉิวเม้งได้รับ
เลือกตั้งด้วยคะแนนเป็นอันดับ 2 เท่ากับ 140 คะแนน⁹² และจากบรรดาคณะกรรมการ
บริหารที่ได้รับการเลือกตั้งมาทั้งสิ้น 15 คนนี้ จะต้องทำการเลือกบุคคล 1 ใน 15 ขึ้นมาเป็น
นายกสมาคมฯ กันด้วยตัวเอง การเลือกขั้นตอนนี้มีความยุ่งยากมาก เมื่อถึงยุคหลง ล่าช้า
หรืออึ้งไจ้หน้า (ค.ศ. 1880 - 1939 : บิดาของโชติ ล่าช้า และจุลินทร์ ล่าช้า เป็นจีนแคะและ
อยู่ในบังคับฝรั่งเศส เป็นพ่อตาของตันฉิวเม้ง) ซึ่งคาดหมายว่าจะได้รับตำแหน่งนายก
สมาคมนั้นได้ขอถอนตัวออกจากทุกตำแหน่ง⁹³ ส่วนบุคคลอีก 2 คนที่ได้รับการคาดหมาย
เป็นคนต่อมาคือ ม้าเลียบคุนกับบังลู้อ้วนก็ปฏิเสธที่จะรับตำแหน่งนี้ทั้งๆที่ได้รับเลือกเป็น
นายกฯ โดยทางการแล้วก็ตาม⁹⁴ ความยุ่งยากเกี่ยวกับตำแหน่งนายกสมาคมนี้ดำรงอยู่นาน
ประมาณ 2 เดือน กระทั่งในกลางเดือนพฤษภาคม ทุกอย่างก็สิ้นสุดลงเมื่อเทียนกงเอี่ยมได้
รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกสมาคมในที่สุด ในการเลือกตั้งนายกฯ ใหม่ในวันที่ 13
พฤษภาคม เทียนกงเอี่ยมได้ 11 คะแนน ส่วนตันฉิวเม้งได้ 2 คะแนน⁹⁵ และการหมดสิทธิ์
ในตำแหน่งเดียวกันนี้ของตันฉิวเม้งก็ทำให้การนำของ "ฝ่ายซางจวน" ในสมาคมพาณิชย์
จีนสิ้นสุดลง

ต่อมาได้เกิดสงครามจีน-ญี่ปุ่นขึ้นเมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 1937 สงครามครั้งนี้ได้ก่อ
กระแสวนขึ้นตัวของชาวจีนโพ้นทะเลในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างมาก และได้มี
การรวมตัวกันเพื่อสนับสนุนฝ่ายจีนที่แผ่นดินใหญ่ ในระหว่างนั้น "ฝ่ายสมาคมแต่จิ๋ว" ก็ได้
ดำเนินการจดทะเบียนจัดตั้งสมาคมขึ้นอย่างเป็นทางการในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 1938 ข้อมูล
บางแห่งชี้ว่า การก่อตั้งครั้งนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญประการหนึ่งคือ เพื่อต่อต้านญี่ปุ่นและกั
ชาติจีน เมื่อแรกตั้งสมาคมนั้นมีตันกงชวงเป็นนายกสมาคม เลี้ยวกงโพ้วเป็นรองนายก
สมาคม โดยเทียนกงเอี่ยมทำหน้าที่เหรัญญิก และอื่อจื่อเหลียงเป็นเลขานุการ⁹⁶ และบุคคล
ทั้งห้าของ "ฝ่ายสมาคมแต่จิ๋ว" ก็ได้รับรางวัลนอกหนังสือพิมพ์ของนครฉงชิ่งหนึ่งชื่อ "ตงก๊ก
ยิดป้อ" เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม เพื่อแข่งกับฮั่วเฉียวเยอะเป้าของฝ่ายตันฉิวเม้ง ฮั่วเฉียวเยอะเป้า
ในขณะนั้นมียอดพิมพ์สูงถึง 10,000 ฉบับ ซึ่งถือว่าเป็นยอดพิมพ์ที่สูงที่สุดในบรรดา
หนังสือพิมพ์จีนสมัยนั้น⁹⁷ ตงก๊กยิดป้อ มีลีคียง หรือยง เลิศบรรณพงษ์ (ค.ศ. 1909 - 1983)
เป็นบรรณาธิการ เขาเป็นญาติกับเลี้ยวกงโพ้ว และเป็นผู้มีการศึกษาสูงคือ จบทางด้าน
เศรษฐศาสตร์จากเซี่ยงไฮ้ เขาจึงเป็นปัญญาชนคนหนึ่งด้วย⁹⁸ ตงก๊กยิดป้อฉบับวันที่ 1
ตุลาคม เขาได้เขียนคำแถลงฉบับปฐมฤกษ์ว่า ภารกิจเร่งด่วนของชาตินี้ในขณะนี้ก็คือ การ
กู้ชาติและหนังสือพิมพ์ก็เป็นเครื่องมือสำคัญชิ้นหนึ่งของภารกิจนั้น และตงก๊กยิดป้อจะขอ
เริ่มภารกิจดังกล่าวตั้งแต่นี้เป็นต้นไป⁹⁹ เกี่ยวกับการที่ "ฝ่ายสมาคมแต่จิ๋ว" ได้ออก
หนังสือพิมพ์ของฝ่ายตนเพื่อโต้ตอบกับหนังสือพิมพ์ฮั่วเฉียวเยอะเป้าของฝ่ายตันฉิวเม้งนั้น
เจน นิมนานนิตย์ หรือลิ้มเจน (ค.ศ. 1911-) นักหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้นได้เขียนเอาไว้ว่า
สังคมจีนในขณะนั้นแบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายศูนย์กลางที่มีตันฉิวเม้งเป็นผู้นำฝ่ายหนึ่งกับฝ่าย
ตันกงชวงซึ่งเป็นฝ่ายเดียวกับ "ฝ่ายสมาคมแต่จิ๋ว" ฝ่ายแรกมีหนังสือพิมพ์ฮั่วเฉียวเยอะเป้า
เป็นเครื่องมือและฝ่ายหลังออกหนังสือพิมพ์ตงก๊กยิดป้อเพื่อตอบโต้กับฝ่ายแรก ตงก๊กยิดป้อ
เป็นหนังสือพิมพ์ที่ "ฝ่ายสมาคมแต่จิ๋ว" ซื้อกิจการต่อมาจาก ลีเจ็กจิน หรืออารีย์ ลีวีระ (ค.ศ.
1913 - 1953) ซึ่งแต่เดิมมีชื่อว่า "เซียนจิงซื่อป้อ" (ซื่อป้อฉบับจีน) ก่อนที่จะถูกเปลี่ยนชื่อมา
เป็น "ตงก๊กยิดป้อ" ในที่สุด¹⁰⁰

"จดหมายเหตุชาวจีนโพ้นทะเล - ประเทศไทย" ซึ่งจัดทำโดยรัฐบาลได้หัวนได้กล่าวถึงเรื่องราวช่วงสงครามต่อต้านญี่ปุ่นในสมัยนั้นว่า "ในเมืองไทยมีผู้นำของชาวจีนอยู่ 2 คน คนหนึ่งคือ ดันฉิวเม้ง ข้าหลวงพาณิชย์จีน สังกัดกระทรวงการต่างประเทศจีน และอีกคนหนึ่งคือ เหี้ยกวงเอี่ยม นายกสมาคมพาณิชย์จีน บุคคลทั้งสองเป็นที่ได้รับความเคารพยกย่องในหมู่ชาวจีนในเมืองไทยและมีบทบาทในการชี้นำสังคมชาวจีนอยู่เสมอ.....ทั้งสองต่างก็มีองค์กร สมาชิกรและหนังสือพิมพ์เป็นของตนเอง และเมื่อได้เกิดสงครามต่อต้านญี่ปุ่นขึ้นนั้น ทั้งสองต่างก็ได้ทุ่มเททั้งการโฆษณาชวนเชื่อ การทุ่มซื้อพันธบัตรกู้ชาติและการส่งข่าวสารเพื่อช่วยเหลือภาวะขาดแคลนอาหารในจีนอย่างเต็มที่"¹⁰¹ จะสังเกตได้ว่าปรากฏการณ์ตามที่จดหมายเหตุดังกล่าวได้กล่าวไว้นั้น การทุ่มเทของบุคคลทั้งสองเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำมากกว่าร่วมมือกัน

พึงเข้าใจด้วยว่า แม้จะมีการแบ่งเป็นฝักฝ่ายเกิดขึ้น แต่ทั้งสองฝ่ายก็ตั้งกติกายับยั้งกัน กักมันตั้ง¹⁰² อย่างไรก็ดี เมื่อได้เกิดสงครามต่อต้านญี่ปุ่นขึ้นได้ไม่นาน ก็ได้เกิดความร่วมมือขึ้นระหว่างกักมันตั้งกับพรรคคอมมิวนิสต์จีน เพื่อต่อต้านญี่ปุ่นในรูปของแนวร่วมสงครามต่อต้านญี่ปุ่นกู้ชาติจีน เมื่อเป็นเช่นนี้ การช่วยเหลือต่างๆ จากชาวจีนโพ้นทะเลที่กระจายอยู่ตามที่ต่างๆ ก็ย่อมครอบคลุมมาถึงการช่วยเหลือทั้งสองพรรคการเมืองในองค์กรแนวร่วมด้วย

เกี่ยวกับทัศนะที่มีต่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนนั้น ดังกักยิดโปได้ให้ทัศนะของตนในบทนำเรื่อง "ว่าด้วยการต่อต้านคอมมิวนิสต์" ของหนังสือพิมพ์ไว้อย่างน่าสนใจว่า "ประเทศของเรา (หมายถึงประเทศจีน-ผู้ศึกษา) ในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา มีประวัติศาสตร์ที่นองเลือด เพราะการต่อต้านพรรคคอมมิวนิสต์จีน แต่ขณะนี้พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้ละทิ้งทฤษฎีการต่อสู้ทางชนชั้นของตนไป แล้วหันมาสนับสนุนรัฐบาลแห่งชาติ ให้ความเคารพต่อลัทธิไตรราษฎร์ และสนับสนุนแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านญี่ปุ่น อันเป็นการเพิ่มกำลังให้กับประเทศจีนของเรา ขณะนี้ไม่มีปัญหาจากคอมมิวนิสต์ในจีนต่อไปอีกแล้ว..."¹⁰³ ข้อความ

จากบทนำดังกล่าว ชี้ให้เห็นถึงทัศนะที่มองพรรคคอมมิวนิสต์จีนในแง่ที่ดีขึ้น และคงกักยิดโปก็ได้อุทิศหน้ากระดาษของตนเพื่อเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับพรรคการเมืองนี้ อีกด้วย เช่น ได้ตีพิมพ์รายละเอียดระเบียบการสมัครเข้ากองทัพลูที่ 8 (ตีป่าลูจวิน) และกองทัพลูที่ 4 ใหม่ (ชินชื้อจวิน) ของพรรคคอมมิวนิสต์จีน และเมื่อโจวเอินไหลในฐานะตัวแทนของกองทัพลูได้มีจดหมายรับรองรหัสสมาชิกตามแถบทะเลใต้ ซึ่งคงกักยิดโปก็ได้ตีพิมพ์จดหมายฉบับนี้ด้วย¹⁰⁴ นอกจากนี้คงกักยิดโปแจ้งหมายเลขบัญชีธนาคารของพรรคคอมมิวนิสต์จีนในฮ่องกง ซึ่งฝากในนามของเลี้ยวเจงจื้อ ผู้นำคนหนึ่งของพรรคฯ ให้แก่ผู้มีความประสงค์จะบริจาคเงินให้กับพรรคฯ โดยผ่านธนาคาร¹⁰⁵ และยังได้เผยแพร่บทความเรื่อง "พัฒนาขึ้นใหม่ของสงครามต่อต้านญี่ปุ่นและแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านญี่ปุ่น" อันเป็นรายงานของเหมาเจ๋อตุง ประธานพรรคฯ ที่เสนอต่อที่ประชุมคณะกรรมการกลางชาวยุวครั้งที่ 6 เดือนตุลาคม 1938 ลงในตงกิกยิดโปอีกด้วย¹⁰⁶ หนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกันนี้ยังได้รายงานถึงกิจกรรมของชาวจีนโพ้นทะเลที่ถูกเนรเทศกลับไปยังชั่วเถาดังเช่นกิจกรรมของสมาคมสหชาต่อต้านศัตรูแห่งจีนโพ้นทะเลจากสยาม (เขียนเฉียวข้างตึงจื้อฮุ่ย ชื่อย่อว่า เขียนข้างฮุ่ย)¹⁰⁷ โดยสวีเสี่ย (ฮือเฮียบ) เป็นหัวหน้า และกิจกรรมของครูฝ่ายซ้ายที่เคยอยู่ในโรงเรียนจีนซึ่งเดินทางกลับชั่วเถาเพราะโรงเรียนถูกปิด และได้รวมตัวกันตั้งโรงเรียนของฝ่ายซ้ายขึ้น ชื่อโรงเรียนมัธยมจีนโพ้นทะเลได้ (หนานเฉียวจงเจี๋ย) มีหวงเจิง(อิงเซี่ย)เป็นครูใหญ่¹⁰⁸

หนังสือพิมพ์ฮัวเฉียวเยอะเป้าของฝ่ายดันฉิวเม้งก็มีท่าทีที่เปลี่ยนไป กล่าวคือได้มองภาพลักษณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์จีนเปลี่ยนไป เช่น จากที่เคยเรียกพรรคคอมมิวนิสต์จีนว่า "โจรคอมมิวนิสต์" มาตลอดจนถึงปี 1936 เมื่อเกิดสงครามต่อต้านญี่ปุ่นและมีความร่วมมือระหว่างกักมันตั้งกับพรรคคอมมิวนิสต์จีนขึ้นในปี 1937 คำว่า "โจร" ก็ไม่ปรากฏให้เห็นอีก และครั้งหนึ่งที่สมาชิกระดับหัวหน้าของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในไทยถูกตำรวจจับกุมได้ 22 คนในเดือนกุมภาพันธ์ 1938 ดันฉิวเม้งก็แสดงท่าทีที่แสดงความเห็นใจต่อผู้ที่โดนจับอย่างลึกซึ้ง พร้อมทั้งได้ส่งตัวแทนไปเยี่ยมเยียนครอบครัวของผู้ที่ถูกจับ พยายามหาทางช่วยเหลือครอบครัวของบุคคลเหล่านี้¹⁰⁹

ส่วนที่เกี่ยวกับกิจกรรมของฝ่ายต้นชีวเม้งที่ต่อต้านญี่ปุ่นมีการดำเนินการดังต่อไปนี้ ในกรณีของฮั่วเฉียวเยอะเป้าของต้นชีวเม้งนั้น นักข่าวของหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ คือหวู่จี้เยี่ย (โจวเก็งกั๊ก) ได้เขียนเรื่องนี้ไว้ว่า มีการแสดงการเรียกร้องความเห็นใจจากหนังสือพิมพ์ไทย ให้มีความเข้าใจจีนในฐานะคู่สงครามของญี่ปุ่นให้มากขึ้น นอกจากนี้ ยังได้ดำเนินการเพื่อให้สังคมไทยมีทัศนคติที่ดีต่อจีนมากขึ้นด้วยเช่น หนังสือข่าวที่ได้จากสำนักข่าวของรัฐบาลจีน (จงหยางเซ่อ) และแปลเป็นภาษาไทยไปยังหนังสือพิมพ์ไทยฉบับต่าง ๆ แต่ต่อมาได้ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจห้ามไว้ สอง ต้นชีวเม้งได้ออกทุนรอนของตนเองเป็นค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการเชิญนักหนังสือพิมพ์ไทยจำนวนหนึ่งเดินทางไปดูสถานการณ์สงครามในพื้นที่ประเทศจีน เพื่อไม่ให้หนังสือพิมพ์หลงเชื่อข่าวโฆษณาชวนเชื่อของฝ่ายญี่ปุ่น¹¹⁰ ซึ่งมีหนังสือพิมพ์ไทย 3 ฉบับด้วยกันที่ได้ไปคือ ประชาชาติ ไทยใหม่ และสยามนิกร การเดินทางเริ่มตั้งแต่วันที่ 2 พฤศจิกายน 1937 และกลับเมื่อวันที่ 13 ธันวาคมปีเดียวกัน¹¹¹ ควรกล่าวด้วยว่า วิธีการทำนองนี้ ญี่ปุ่นก็ใช้อยู่บ้าง กล่าวคือ ในช่วงต้นพฤศจิกายน 1937 นั้น ได้มีนักข่าวไทยจากหนังสือพิมพ์ไทยฉบับภาษาอังกฤษคือสยามครอนิกเกิ้ล (Siam Chronicle) เจ้าของเดียวกับหนังสือพิมพ์ สยามนิกร ในสมัยนั้น ชื่อ สุภา ศิริमानนท์ได้เดินทางไปทำข่าวสงครามในจีนยังไ้ โดยสังเกตการณ์อยู่ในบริเวณการสู้รบของฝ่ายญี่ปุ่น สุภาได้รายงานข่าวไปตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ที่ตนสังกัดว่า จีนกำลังตกอยู่ในสถานการณ์ที่เสียเปรียบ ข่าวดังกล่าวนี้อาจยังความไม่พอใจให้แก่ชาวจีนในไทยอย่างมาก และได้ประทุพวงหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ด้วยการดลโฆษณาแจ้งความเป็นเวลา 1 อาทิตย์ ทางสยามครอนิกเกิ้ลเองก็ได้เรียกตัวสุภาให้เดินทางกลับโดยด่วน แต่สุภาไม่ปรารถนาที่จะกลับและมีเจตจำนงค์ที่จะอยู่ญี่ปุ่นต่อไป ทั้งนี้เขาจะได้รับการสนับสนุนเงินทุนให้อยู่ในญี่ปุ่นโดยกระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่นภายใต้ข้อแม้ที่ว่า สุภาจะต้องได้รับอนุญาตจากสยามครอนิกเกิ้ลให้อยู่ต่อไป หลังจากมีการโต้ตอบข้อความทางโทรเลขที่ญี่ปุ่นส่งให้กับสุภาแล้วหลายครั้ง ในที่สุดสยามครอนิกเกิ้ลก็อนุญาตให้เขาอยู่ในญี่ปุ่นต่อไปได้ สุภาอยู่ที่ญี่ปุ่นนานประมาณ 6 เดือนและเดินทางออกจากญี่ปุ่นในวันที่ 17 มิถุนายน 1938¹¹² อย่างไรก็ตาม หนังสือพิมพ์ไทยโดยส่วนใหญ่จะมีทัศนคติที่เห็นใจฝ่ายจีนในกรณีสงครามต่อต้านญี่ปุ่น เช่น ข้อความตอนหนึ่งของข่าวทำนองนี้ใน

หนังสือพิมพ์ไทยใหม่ที่ว่า "ความรู้สึกในทางรักชาติของชนชาวจีนซึ่งมีอยู่ในสยามเวลานี้ ตามสายตาของคนไทยทั่วไปเห็นว่า จีนส่วนมากได้พยายามหาหนทางช่วยเหลือแลส่งเสริมกำลังน้ำใจแก่กำลังทรัพย์ชนชาติของตนที่กำลังรบอยู่กับญี่ปุ่นอยู่นั้นเป็นอย่งน่าชม" ข่าวดังกล่าวยังได้รายงานต่อไปอีกว่า ในวันที่ 7 กรกฎาคม 1938 อันเป็นวาระครบรอบ 1 ปีของสงครามต่อต้านญี่ปุ่นนั้นชาวจีน "...ได้ทำพิธีปิดห้างร้าน ...งดการรื่นเริงและกินเจ..." อีกด้วย¹¹³

กรณีการต่อต้านญี่ปุ่นของฝ่ายต้นชีวเม้งยังคงดำเนินอยู่ต่อไป ประธานหอการค้าญี่ปุ่นในสยามสมัยนั้นชื่อ ฮิราโน กุญิ (Hirano Gunji) ซึ่งเป็นประธานสาขาของมิตซูบูกิซึ่งประจำประเทศไทยอยู่ด้วยนั้นได้เขียนถึงเขาว่า "บุคคลที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อถือของชาวจีนมากที่สุดก็คือ ต้นชีวเม้ง ข่าพลวงพามิชยจีนอันขึ้นต่อโดยตรงกับรัฐบาลจุงกิง ชาวจีนผู้หนึ่งเคยเล่าให้ฟังว่า เขาเป็นคนหนึ่งที่ต่อต้านญี่ปุ่นอย่างลับๆ"¹¹⁴ ซึ่งดูเหมือนว่า ฝ่ายญี่ปุ่นจะรู้เรื่องราวของต้นชีวเม้งไม่มากนัก อย่างไรก็ตามเมื่อรัฐบาลจุงกิงได้จัดให้มีการประชุมใหญ่สมัชชาแห่งชาติ (National People's Political Congress) ซึ่งประกอบไปด้วยตัวแทนจากมณฑลต่างๆของจีนและตัวแทนชาวจีนโพ้นทะเลที่กระจายอยู่ตามที่ต่าง ๆ ทั่วโลกนั้น ต้นชีวเม้งก็ได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกสมัชชาแห่งชาติชุดที่ 1 ในฐานะตัวแทนของชาวจีนในไทยเพียงคนเดียวและเข้าร่วมในการประชุมครั้งนี้¹¹⁵ นอกจากนี้ คณะกรรมการพรรคชาวยุโรปพันธมิตรรัฐบาลสมัยสงคราม ซึ่งก่อตั้งขึ้นโดยรัฐบาลจุงกิงและมีเจียงไคเช็คเป็นประธานอยู่นั้น ก็ปรากฏว่าต้นชีวเม้งก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็น 1 ในจำนวนคณะกรรมการที่มีอยู่ทั้งสิ้น 24 คนอีกด้วย ควรกล่าวเพิ่มเติมด้วยว่า สำหรับตัวแทนของสิงคโปร์ (เมื่อครั้งยังขึ้นอยู่กับรัฐมลายู) นั่นก็คือ ตั้งกาก็และโอวฮันโฮ้ว นั่นเอง¹¹⁶ จากการที่ต้นชีวเม้งได้เข้าร่วมประชุมสมัชชาแห่งชาติชุดที่ 1 ครั้งที่ 3 เมื่อปี 1939 เขาได้ให้สัมภาษณ์ที่เมืองจีนและต่อมาหนังสือพิมพ์ไทยถ่ายทอดมาอีกชั้นหนึ่งว่า สำหรับไทยนั้นสามารถขายพันธบัตรของรัฐบาลจุงกิงได้ 1 ล้านเหรียญจีน (เมื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลอื่นๆ ยอดจำนวนนี้น่าจะน้อยกว่าความเป็นจริง - ผู้ศึกษา) และยังกล่าวต่อไปว่า เขามีความเชื่อมั่นอย่างยิ่งว่า จีนจะ

เป็นฝ่ายได้รับชัยชนะในสงครามต่อต้านญี่ปุ่นในที่สุด¹¹⁷ การไปจีนครั้งนี้ของเขานอกจากจะไปในการกิจดังกล่าวแล้ว เขายังได้ใช้โอกาสนี้ในการสำรวจสถานการณ์การลงทุนในจีนตามคำเชิญชวนของรัฐบาลจูกิงอีกด้วย เพราะเนื่องจากขณะนั้นรัฐบาลจูกิงเองมีนโยบายในการระดมการลงทุนชาวจีนโพ้นทะเลเพื่อใช้เป็นทุนในการทำสงครามต่อต้านญี่ปุ่นอยู่ด้วยการสำรวจของเขาเกิดขึ้นที่มณฑลยูนนาน(ยูนนาน) และซีชว่น(เสฉวน) อันเป็นมณฑลที่รัฐบาลจูกิงเปิดให้สำหรับการลงทุน และจากการสำรวจครั้งนี้ตันจิ่วมั่งได้ให้สัมภาษณ์ว่ามณฑลทั้งสองมีทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์และจะเป็นฐานที่มั่นอันสำคัญในการต่อต้านญี่ปุ่นต่อไป¹¹⁸ และเมื่อเดินทางกลับถึงไทยในวันที่ 12 พฤษภาคม ตันจิ่วมั่งก็ได้รับการต้อนรับจากชาวจีนในไทยจำนวนมากอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ในการนี้เขายังได้กล่าวแสดงความเชื่อมั่นในชัยชนะของรัฐบาลจูกิงอีกเช่นเคย พร้อมกันนี้ก็ได้ชักชวนให้ชาวจีนในไทยทั้งหลายเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในการสนับสนุนจีนในสงครามต่อต้านญี่ปุ่นภายใต้กฎหมายไทย¹¹⁹ และต่อมาในวันที่ 16 พฤษภาคม เขาก็ได้เดินทางไปกล่าวรายงานการเยือนจีนครั้งนี้ของเขาต่อสมาคมพาณิชย์จีนอีกด้วย การรายงานครั้งนี้เกิดขึ้นในขณะที่เหี้ยกวงเอี่ยมเดินทางไปจีน โดยมีบังลู้อ้ว (โกศล ปังศรีวงศ์ หรือ บี.เอ็ด.ฮั่ว : ค.ศ.1885-1967 เป็นปู่ของธีระพงศ์ ปังศรีวงศ์) ทำหน้าที่รักษาการแทนนายกสมาคม บังลู้อ้วได้ต้อนรับตันจิ่วมั่งในสมาคมแห่งนี้อย่างเอิกเกริก¹²⁰ และตราประทับปี 1940 ตันจิ่วมั่งก็ได้รับร่วมกับนายทุนท้องถิ่นและชาวจีนโพ้นทะเลจำนวนหนึ่ง ตั้งบริษัทหัวซีพัฒนาที่ดินจำกัด (หัวซีเงินจิกู่เฟินโฮ่วเซี่ยนกงซือ) ขึ้นเพื่อประกอบธุรกิจทางด้านพัฒนาการเกษตรอุตสาหกรรมเหมืองแร่ การค้าและการเงินขึ้นในมณฑลยูนนาน¹²¹ ตันจิ่วมั่งยังได้รับการแต่งตั้งเป็นสมาชิกสมัชชาแห่งชาติชุดที่ 2 ปลายปี 1940 สมาชิกสภา มี 240 คน ตัวแทนชาวจีนโพ้นทะเลจากทั่วโลกมี 6 คน และตันจิ่วมั่งเป็น 1 ใน 6 คนนี้ (ตงวัน 24 ธันวาคม 1940)

การเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นของชาวจีนในไทยเกิดขึ้นโดยผ่านกิจกรรมต่างๆ ซึ่งมีอยู่ 5 ลักษณะคือ หนึ่ง เรียกรับเงินหรือบรรณาการซื้อพันธบัตรรัฐบาลจูกิง สอง ช่วยสนับสนุน

ทางด้านปัจจัยต่าง ๆ ไปยังชาวจีนในบ้านเกิดที่แผ่นดินใหญ่ สาม กลับยังบ้านเกิดเมืองนอนในจีนเพื่อเข้าร่วมการต่อสู้ สี่ เข้าลงทุนในจีน และ ห้า คำบาตรสินค้าญี่ปุ่น กล่าวเฉพาะในลักษณะสุดท้ายนี้เป็นการเคลื่อนไหวของชาวจีนจำนวนหนึ่ง ซึ่งแบ่งเป็น 2 ฝ่ายด้วยกันคือ ฝ่ายคอมมิวนิสต์กับฝ่ายชาวชนรักชาติ การเคลื่อนไหวคำบาตรนี้ทำให้พ่อค้าจีนจำนวนหนึ่งซึ่งส่วนหนึ่งอยู่ "ฝ่ายสมาคมแต่จิ๋ว" ต้องถูกจับตาสอดส่องจากทั้ง 2 กลุ่มนี้ไปด้วย นอกจากนี้เอกสารของ"ฝ่ายสมาคมแต่จิ๋ว"ไม่เคยกล่าวถึงกิจกรรมหรือการเคลื่อนไหวคำบาตรฯของตนเลย ดังนั้น เกี่ยวกับประเด็นในลักษณะนี้จึงจะขอลำดับถึงในบทต่อไป อันเกี่ยวข้องกับเคลื่อนไหวของฝ่ายคอมมิวนิสต์โดยตรง ส่วนการเคลื่อนไหวของ "ฝ่ายสมาคมแต่จิ๋ว" จะกล่าวถึงเฉพาะ 4 ลักษณะแรกข้างต้นเป็นสำคัญต่อไป

กิจกรรมการเคลื่อนไหวของ"ฝ่ายสมาคมแต่จิ๋ว"ในช่วงสงครามต่อต้านญี่ปุ่นนี้ก็ยังคงเกี่ยวกับทางด้านการขายพันธบัตร โดยได้ตั้งหน่วยงานสาขาของตนในไทย เรียกว่าสาขาคณะกรรมการบรรณาการขายพันธบัตรรัฐบาลสมัยสงครามในสยาม(น้วนมู่กงจ้ายเซี่ยนหลอเฟิ่นฮุย) โดยมีเซียวฮุดเส็งเป็นประธาน¹²² และมีรองประธาน 5 คนซึ่งเป็นคณะบุคคลเดียวกันกับแกนนำ "ฝ่ายสมาคมแต่จิ๋ว" ดังที่ได้กล่าวไปแล้วก่อนหน้านี้ ตำแหน่งดังกล่าวถูกแต่งตั้งจากรัฐบาลจูกิง และมีหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับการบรรณาการขายพันธบัตรเพื่อกรกู้ชาติแก่ชาวจีนโพ้นทะเลในไทย แล้วส่งรายได้ทั้งหมดไปยังศูนย์กลางพรรคในจีน¹²³ ในช่วงนี้เซียวฮุดเส็งได้เดินทางกลับจากกวางตุ้งมาใช้ชีวิตอยู่ในไทยพร้อมกับเริ่มมีสุขภาพที่ทรุดโทรมลง แต่กล่าวสำหรับการต่อต้านญี่ปุ่นแล้ว เขายังมีจิตใจที่มุ่งมั่นเด็ดเดี่ยว และระหว่างที่อยู่ในเมืองไทยนี้เองที่เขาได้เสนอแนวทางในการต่อต้านญี่ปุ่นแก่เจียงไคเช็คอยู่หลายครั้ง จนเจียงไคเช็คได้เชิญชวนให้เขาเข้าร่วมกับรัฐบาลที่จูกิง แต่เขาได้ปฏิเสธเพราะสุขภาพไม่เอื้ออำนวยถึงแม้ใจจริงอยากจะเข้าร่วมก็ตาม และโดยเหตุผลเดียวกันนี้ เซียวฮุดเส็งก็ถึงแก่อสัญกรรมในวันที่ 31 พฤษภาคม 1939 เมื่อมีอายุได้ 75 ปี¹²⁴ อย่างไรก็ดีตาม ดังได้กล่าวไปถึงก่อนหน้านี้ถึงตำแหน่ง 1 ใน 24 คนของคณะกรรมการบรรณาการขายพันธบัตรฯของตันจิ่วมั่งนั้น ข้อมูลนี้ก็กลับไม่ปรากฏอยู่ในเอกสารหลักฐานของ"ฝ่ายสมาคมแต่จิ๋ว" เลยแม้แต่

น้อย เกี่ยวกับประเด็นนี้ทำให้เป็นการยากที่จะรู้ได้ถึงความสัมพันธ์ที่ชัดเจนระหว่างต้นชีว
มั่งกับสาขาคณะกรรมการชุดนี้ในไทย

ในวันที่ 10 ตุลาคม 1938 ได้มีการประชุมใหญ่ชาวจีนโพ้นทะเลในแถบทะเลใต้เพื่อ
ช่วยชาติและประชาชนผู้ประสบเคราะห์ในมาตุภูมิ(หนานหยางเกอะฮั่วเจียวโจวเงินจู่กั๋ว
หนานหมินได้เปี่ยวคำฮุย)ขึ้นที่สิงคโปร์ การประชุมครั้งนี้ประกอบด้วยชาวจีนที่อาศัยอยู่ใน
รัฐอาณานิคมของ 4 ประเทศ คือ อังกฤษ ฝรั่งเศส สหรัฐฯ และฮอลแลนด์ ดังนั้นชาวจีน
ที่เข้าร่วมประชุมจึงมาจากมลายู พม่า อินโดจีน ชองกง อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ ทั้งนี้ มี
ตัวแทนจากสยามเพียงประเทศเดียวที่ไม่ได้เป็นรัฐอาณานิคม การประชุมครั้งนี้มีองค์กรชาว
จีนโพ้นทะเลเข้าร่วม 45 องค์กร รวมตัวแทนทั้งสิ้น 168 คน และที่ประชุมมีมติให้ตั้ง
สมาคมตามชื่อของการประชุมครั้งนี้และมีชื่อว่า "หนานเฉียวจ้งฮุย" ในหนังสือ"हन
รลึงถึงหนานเฉียว" ของตั้งกาก็กล่าวว่า ตัวแทนชาวจีนจากสยามมีจำนวนน้อยที่สุด
กรุงเทพฯซึ่งเป็นเมืองที่มีการค้าของชาวจีนจำนวนมากและเป็นที่อาศัยของชาวจีนจำนวน
มหาศาลได้ถูกรัฐบาลสยามซึ่งนิยมญี่ปุ่นห้ามมิให้มีการเรียไ้เงินเพื่อสนับสนุนการต่อต้าน
ญี่ปุ่นในจีน ด้วยเหตุนี้ จึงยากที่จะส่งตัวแทนมาร่วมประชุมในครั้งนี้ ตัวแทนที่มาประชุม
ส่วนใหญ่จึงมาจากต่างจังหวัด คือ ปัตตานี นราธิวาส ตรัง ร่อนพิบูลย์ และกรุงเทพฯ¹²⁵
และตงก๊กฮิปปอ ฉบับวันที่ 26 มกราคม 1939 ได้เสนอข่าวเกี่ยวกับเชื้อฮุคเสี่ยงโดยมีการ
เยยชื่อของหนานเฉียวจ้งฮุยไว้ด้วย จึงน่าจะสันนิษฐานได้ว่า ตัวแทนที่เข้าร่วมการประชุม
ของหนานเฉียวจ้งฮุยที่ผ่านมานั้นน่าจะมีคนของ"ฝ่ายสมาคมแค้ว"รวมอยู่ด้วย

ควรกล่าวด้วยว่า องค์กรที่จัดตั้งขึ้นเพื่อขายพันธบัตรนี้น่าที่จะมีการเรียไ้เงินไป
สนับสนุนการต่อต้านญี่ปุ่นในจีนอยู่เช่นกัน แต่การดำเนินการดังกล่าวไม่อาจกระทำไ้โดย
เปิดเผย ทั้งนี้ เป็นเพราะรัฐบาลสยามได้ออก พ.ร.บ. ควบคุมการเรียไ้ พ.ศ. 2480 (ค.ศ.
1937) พ.ร.บ.ฉบับนี้ประกาศเมื่อวันที่ 20 กันยายน และมีผลบังคับใช้หลังประกาศ 90 วัน
หรือในปลายปีเดียวกันนั่นเอง ความบางตอนที่น่าสนใจของ พ.ร.บ.ฉบับนี้ที่มีผลกระทบ

ต่อการเรียไ้ของชาวจีนอยู่ที่มาตรา 6 (1) (3) และ (4) ซึ่งกำหนดลักษณะการเรียไ้ที่ห้าม
กระทำเอาไว้และมีรายละเอียด โดยลำดับดังนี้:

(1) การเรียไ้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมทรัพย์สินมาใช้เป็นค่าปรับ ค่าเสีย
หายค่าธรรมเนียม หรือค่าทนาย แทนหรือชดใช้ให้แก่จำเลยในคดีอาญา แต่ทั้งนี้ย่อมไม่
หมายความว่า การเรียไ้ให้ช่วยเหลือกันในระหว่างวงศญาติของจำเลยตามประเพณี

(3) การเรียไ้อันอาจเป็นเหตุให้เสื่อมทรามแก่ความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอัน
ดีของประชาชน

(4) การเรียไ้อันอาจเป็นเหตุกระทบกระเทือนอย่างรุนแรงถึงทางพระราชไมตรีต่อ
รัฐบาลต่างประเทศ

ชาวจีนในไทยได้ใช้วิธีการเลี้ยงข้อห้ามดังกล่าวโดยให้แต่ละคนส่งเงินในนามส่วนตัว
และเป็นไปด้วยความสมัครใจของแต่ละคน¹²⁶. โดยไม่มีการที่มิควมมารองรับอย่าง
เปิดเผย ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วน่าที่จะมีองค์กรที่ดูแลการเรียไ้เงินอยู่จริง แม้ข้อมูล
หลักฐานเกี่ยวกับองค์กรที่ทำหน้าที่เรียไ้เงินในสยามจะไม่ถูกเปิดเผยแม้จนในปัจจุบัน แต่
จากข้อมูลบางด้านก็ทำให้เห็นถึงร่องรอยของการเรียไ้เงินและขายพันธบัตรของชาวจีนใน
สยามอยู่พอสมควร การเรียไ้และขายพันธบัตรได้ดำเนินการผ่านสมาคมวิชาชีพต่างๆ ของ
ชาวจีน สมาคมจีนแต่ละภาษา โรงเรียนจีน และแหล่งทำงานของคนจีนตามโรงงานหรือ
บริษัทห้างร้านต่างๆ การเก็บเงินมีทั้งที่เก็บเป็นรายเดือนและรายสัปดาห์ เมื่อเก็บได้แล้ว
ระยะหนึ่งก็จะรวบรวมส่งต่อไปยังองค์กรระดับสูงของชาวจีน เช่น สมาคมพาณิชย์จีนต่อไป
และองค์กรเหล่านี้ก็จะส่งเงินต่อไปยังรัฐบาลจนถึงในที่สุด ฝ่ายโฆษณาของสมาคมพาณิชย์
จีนได้เคยทำสถิติรายได้ที่ไ้รับจากการเรียไ้ระหว่างเดือนสิงหาคม 1937 ถึงเดือน
กุมภาพันธ์ 1938 ว่ามีอยู่สูง 705,086 บาท¹²⁷ และในการประชุมของหนานเฉียวจ้งฮุย เมื่อ
วันที่ 10 ตุลาคม 1938 ตามที่ได้กล่าวไปแล้วก่อนหน้านี้ นั้น ก็มีรายงานจากที่ประชุมว่า ตัว
แทนจากสยามได้แจ้งยอดรายรับจากการเรียไ้เงินและขายพันธบัตรจากชาวจีน ประมาณ
8,000,000 เหรียญจีน¹²⁸ และต่อมายังได้ประกาศอีกว่า รายรับจากสยามระหว่างเดือน

พฤศจิกายน 1938 ถึงเดือนเมษายน 1939 (6 เดือน) สูงประมาณ 2,400,000 เหรียญจีน¹²⁹ นอกจากนี้เอกสารของฝ่ายญี่ปุ่นยังได้ระบุอีกว่าในระยะเวลา 1 ปีของสงครามต่อต้านญี่ปุ่น ชาวจีนโพ้นทะเลในสยามได้มีการบริจาคเงินช่วยจีนไปแล้วเท่ากับ 4,770,000 เหรียญจีน และขอครบทั่วโลกเท่ากับ 100 ล้านเหรียญจีน จากหลายซึ่งรวมสิงคโปร์ด้วยนั้นเท่ากับ 32 ล้านเหรียญจีน อินโดนีเซีย 11 ล้านเหรียญจีน ฟิลิปปินส์ 8.74 ล้านเหรียญจีน¹³⁰ ส่วนการประกาศของรัฐบาลอังกฤษเองเมื่อสิ้นปี 1939 ระบุว่า สาขาในสยามส่งเงินจากการบริจาคมาเท่ากับ 9.45 ล้านเหรียญจีน และยังคงกล่าวอีกว่า ได้รับจากสิงคโปร์เท่ากับ 82.32 ล้านเหรียญจีน ขวา 28.40 ล้านเหรียญจีน และฟิลิปปินส์ 16.91 ล้านเหรียญจีน¹³¹ สำหรับข้อมูลอีกชุดหนึ่งของรัฐบาลอังกฤษที่ให้นานเฉียวงอยู่นามานั้นยังเปิดเผยอีกว่า ครบจนถึงเดือนตุลาคมปี 1940 เฉพาะรายได้จากการบริจาคอย่างเดียวที่กระทำผ่านกงสุลจีนทั่วโลกและธนาคารต่างๆ และส่งตรงถึงรัฐบาลอังกฤษนั้นสูงเท่ากับ 294.39 ล้านเหรียญจีน ทั้งนี้เฉพาะที่มาจากสยามเท่ากับ 10.42 ล้านเหรียญจีน¹³² นอกจากนี้ตัวเลขที่กล่าวมาทั้งหมดแล้ว ยังมีข้อมูลจากข้อเขียนของนักวิชาการจีนอีกด้วยกล่าวว่า นับแต่ที่เริ่มมีการเรียไรเงินเรื่อยมา ครบจนถึงวันที่เหี้ยกวงเอี่ยมผู้นำคนหนึ่งของ "ฝ่ายสมาคมแต้จิ๋ว" ถูกฆาตกรรมถึงแก่ชีวิต ในวันที่ 21 พฤศจิกายน 1939 นั้นปรากฏว่ามียอดเงินที่ส่งมาถึงรัฐบาลอังกฤษจากสยามรวมเท่ากับ 6 ล้านเหรียญจีน¹³³

อาจกล่าวได้ว่า การที่ชาวจีนในสยามขณะนั้นได้ให้ความสนับสนุนฝ่ายก๊กมินตั๋งมากกว่าฝ่ายคอมมิวนิสต์ก็เพราะว่า ชาวจีนโดยส่วนมากนิยมฝ่ายก๊กมินตั๋งมากกว่า¹³⁴ และในจำนวนนี้ก็รวมถึงพ่อค้าจีนใหญ่ ๆ อยู่ด้วย ดังนั้น ฝ่ายก๊กมินตั๋งจึงได้เงินมาโดยสะดวกและไม่จำเป็นต้องใช้วิธีการบีบบังคับมากนัก¹³⁵ ซึ่งตรงกันข้ามกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ที่มักจะใช้วิธีการบีบบังคับเอาเงินจากพ่อค้าจีนจำนวนหนึ่ง ด้วยสาเหตุที่ว่า เมื่อสงครามต่อต้านญี่ปุ่นในจีนยืดเยื้อไประยะหนึ่ง พ่อค้าจีนเหล่านี้ก็หันมาค้าขายกับญี่ปุ่นดั้งเดิม โดยอ้างว่าตนได้บริจาคเงินให้แก่รัฐบาลอังกฤษไปแล้วจำนวนไม่น้อย พ่อค้าจีนเหล่านี้จึงได้รับการพ่วงเล้งหรือจับดาบพฤติกรรมจากฝ่ายคอมมิวนิสต์และฝ่ายเยาวชนรักชาติที่มีความร่ำร้อนสูง และส่วนหนึ่ง

ของพ่อค้าจีนเหล่านี้ก็สังกัดอยู่กับ "ฝ่ายสมาคมแต้จิ๋ว"

"ฝ่ายสมาคมแต้จิ๋ว" ไม่เพียงแต่จะมีกิจกรรมเกี่ยวกับการเรียไรเงินและขายพันธบัตรโดยผ่านสาขาของตนที่มีเครือข่ายสูงถึงผู้นำเท่านั้น กิจกรรมอีกอย่างหนึ่งที่ "ฝ่ายสมาคมแต้จิ๋ว" ถือว่ามีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับการต่อต้านญี่ปุ่นอยู่ด้วยก็คือ กรณีการรณรงค์ช่วยภาวะขาดแคลนในแต้จิ๋ว (เตี้ยข้าว) มณฑลกว่างตุง กรณีนี้เกิดขึ้นเนื่องจากภัยจากสงคราม ประกอบกับภาวะแห้งแล้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่นั้นและได้ทำให้บรรดาพ่อค้าขายข้าวพากันโก่งราคาข้าวจนสูงขึ้น และส่งผลให้ประชาชนในแถบนั้นได้รับความเดือดร้อนโดยทั่วไป "ฝ่ายสมาคมแต้จิ๋ว" ได้ให้การช่วยเหลือโดยการส่งข้าวจากสยามไปยังเตี้ยข้าวแล้วขายในราคาถูกเพื่อบรรเทาความเดือดร้อน จากกิจกรรมนี้ "ฝ่ายสมาคมแต้จิ๋ว" ก็ได้ร่วมกันจัดตั้ง "บริษัทแต้จิ๋วบีเจียบเพ็งเถี่ยวกงซี จำกัด" ขึ้น เพื่อขายข้าวในราคาถูกโดยเฉพาะ ภายในปี 1938 มีรายงานว่า บริษัทฯ สามารถส่งข้าวไปยังเตี้ยข้าว 20,000 กระสอบ โดยได้รับการยกเว้นภาษีนำเข้าจากรัฐบาลจีน หลังจากที่ภาวะความแห้งแล้งเริ่มหมดไป และการปลูกข้าวในพื้นที่นั้นเริ่มดีขึ้น การส่งข้าวจึงหยุดไประยะหนึ่ง จนในปีถัดมาคือ เดือนกุมภาพันธ์ 1939 ก็เกิดภาวะขาดแคลนขึ้นมาอีก ทางบริษัทฯ ก็ส่งข้าวไปอีก¹³⁶ จากข่าวของดกก็ยึดปอ ฉบับวันที่ 21 ตุลาคม 1938 ได้เคยกล่าวถึงกรณีนี้เอาไว้ว่า ข้าวที่ส่งไปจากบริษัทฯ นี้ ส่วนหนึ่งได้นำไปแจกยังค่ายผู้ประสบภัยจากสงครามและชาวประมงในเหยี่ยวเพ็งที่ไม่อาจออกทะเลไปหาปลาได้เพราะภาวะสงคราม อย่างไรก็ตามบริษัทฯ ก็ต้องหยุดกิจกรรมของตนลงไปในเดือนมิถุนายน 1939 เมื่อญี่ปุ่นสามารถบุกเข้ายึดหัวเกาะเอาไว้ได้¹³⁷

สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้สงครามต่อต้านญี่ปุ่นขยายตัวสูงขึ้นในเวลาต่อมา ก็เพราะว่า ได้เกิดกระแสความรักชาติของพวกเขาวชนจีนแผ่กว้างไปทั่วประเทศ กระแสนี้ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากความไม่พอใจของเขาวชนจีนที่มีต่อบรรดาแกนนำของก๊กมินตั๋งซึ่งมีอายุมากขึ้นและพยายามที่จะหาทางประนีประนอมหรืออ่อนข้อกับญี่ปุ่นอยู่เสมอ¹³⁸ และจากเหตุนี้ ก็ได้นำมาสู่การทำทาสญี่ปุ่นของเขาวชนจีนในเวลาต่อมา เขาวชนจีนในสยามก็ได้

รับผลจากกระแสดังกล่าวไม่ต่างจากเขาวชนในจีน ได้มีการเดินทางไปยังจีนเพื่อรับใช้ชาติ จากเขาวชนจีนในสยามถึงประมาณ 2,000 คน¹³⁹ โดยเขาวชนจีนเหล่านี้ส่วนหนึ่งได้เข้ารับการศึกษานในโรงเรียนนายร้อยกองทัพบกกลาง(หวังผู่)กว่า 300 คน ส่วนมากของจำนวนนี้จะเรียนอยู่ ณ สาขาที่ 4 และแบ่งได้เป็น 2 รุ่นคือ รุ่นที่ 16 ซึ่งเข้ารับการศึกษานในเดือนธันวาคม 1938 กับรุ่นที่ 17 ซึ่งเข้ารับการศึกษานในปี 1939¹⁴⁰ อดีตนายทหารกว่า 300 คนจากสมัยนั้นที่ยังมีชีวิตอยู่ในเมืองไทยจนถึงปัจจุบัน มีอยู่ประมาณ 200 คน¹⁴¹

ส่วนบทบาทของ "ฝ่ายสมาคมदैจิ่ว" อันมีเหี้ยกวงเอี่ยมเป็นผู้นำที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางกลับไปรับใช้ชาติของเขาวชนจีนในไทยนั้น โจวจงเจ็ก (สาคร สุจิรัตนชัย) เลขาธิการของเหี้ยกวงเอี่ยมได้เขียนเล่าเอาไว้ว่า กรณีการปะทะกันระหว่างกองทหารจีนกับญี่ปุ่นบริเวณสะพานมาร์โคโปโล(ลู่วัวเขียว) ได้ทำให้สงครามระหว่างสองฝ่ายแผ่กว้างออกไปทั่วจีน และส่งผลให้ชาวจีนโพ้นทะเลตามที่ต่างๆ ทั่วโลกรวมตัวกันด้วยความสามัคคีเพื่อทำการกู้ชาติขึ้น เขาวชนจีนในขณะนั้น "กรุ๊ปไปด้วยเลือดรักชาติ" และองค์กรที่เกี่ยวกับการกู้ชาติก็เกิดขึ้นหลายกลุ่ม บางกลุ่มก็อาสาสมัครรับใช้ชาติไปสู่สมรภูมิโดยตรง บางกลุ่มเดินทางไปศึกษายังโรงเรียนนายร้อยหวังผู่ บางกลุ่มก็ให้การสนับสนุนทางด้านเวชภัณฑ์ และบางกลุ่มก็รับสมัครอาสาสมัครไปเป็นพลขับ (หมายถึง การขับรถเพื่อขนอาวุธยุทโธปกรณ์จากพม่าไปยังจุงกิงโดยผ่านเส้นทางสาย Burma Road) กลุ่มต่างๆ ที่มีหน้าที่ตามที่กล่าวมานี้ สมาคมพาณิชย์จีนเป็นผู้รับรอง พร้อมทั้งเป็นผู้รับผิดชอบในการแนะนำหรือหาที่รองรับในจีนให้กับการปฏิบัติการทั้งหลายนั้น ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเดินทาง เหี้ยกวงเอี่ยมเป็นผู้ออกให้ นอกจากนี้ เหี้ยกวงเอี่ยมยังได้ให้เงินส่วนตัวของเขาเองอีกจำนวนหนึ่งแก่บรรดาอาสาสมัครเพื่อติดตัวเป็นค่าใช้จ่าย และในวันที่บรรดาอาสาสมัครออกเดินทาง เหี้ยกวงเอี่ยมยังได้เดินทางไปส่งถึงบนเรือด้วยตัวของเขาเองอีกด้วย¹⁴²

ควรกล่าวด้วยว่า การเคลื่อนไหว"กู้ชาติ"ของชาวจีนในสยามขณะนั้นหาได้มีเพียงแค่ในหมู่วาชนไต้หวันแต่เพียงฝ่ายเดียวไม่ ในหมู่วาชนไหหลำก็ไม่นับว่ามีบทบาทไม่น้อยเช่น

เดียวกัน บุคคลที่ ควรกล่าวถึงเป็นอันดับแรกในที่นี้คือ ล้วน ว่องวานิช เขาเป็นลูกจีนกำพร้าตั้งแต่วัยเด็ก และเดินทางเข้ามายังสยามโดยอาศัยอยู่กับญาติ ล้วนได้รับการศึกษาจากโรงเรียนอัสสัมชัญในกรุงเทพฯ เมื่อจบการศึกษาก็มีโอกาสเข้าอบรมทางด้านการแพทย์กับหมอชาวเยอรมันและชาวอิตาลี จากนั้นก็ได้เข้าทำงานอยู่ในห้างขายยา 2-3 แห่ง และมีหุ้นอยู่ในร้านขายยากับบั้งลู้อ้ว(โกศล ปิงศรีวังค์) และจีนไหหลำอีกจำนวนหนึ่ง ล้วนเริ่มตั้งตัวได้ในปี 1928 เมื่อเขาจับช่วงซื้อกิจการห้างขายยาจากชาวอังกฤษและดำเนินกิจการภายใต้ชื่อ "ห้างขายยาอังกฤษ(ตรางู)" นับแต่นั้นมา ล้วนเป็นสมาชิกคนหนึ่งของลงเหมิงฮ่วย โดยสมัครเข้าเป็นสมาชิกในปี 1908 เมื่อครั้งที่ ดร.ขุนยัตเซ็นเดินทางเข้ามายังสยาม และเมื่อลงเหมิงฮ่วยเปลี่ยนมาเป็นก๊กมินตั๋งแล้ว ล้วนก็ยังคงเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองนี้มาตลอดเช่นกัน ต่อมาเมื่อเกิดสงครามต่อต้านญี่ปุ่นขึ้นในปี 1937 ได้มีเขาวชนจีนรักชาติกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นแรงงานฝีมือ ตั้งแต่ช่างก่อสร้าง ช่างยนต์ ช่างเหล็ก บุรุษพยาบาล และคนขับรถ เป็นต้น มีความตั้งใจที่จะอาสาสมัครไปรับใช้ชาติ แต่ขาดทุนทรัพย์ ล้วนก็ได้บริจาคเงินส่วนตัวของเขาเป็นค่าเดินทางให้แก่เขาวชนจีนกลุ่มนี้ พร้อมกันนั้น ก็ได้จัดตั้งคณะอาสาสมัครของตนขึ้นในราวปี 1938 โดยได้รับการสนับสนุนจากตันจิ่วมั่ง และเอ็กยู่ ชันชื่อ คณะอาสาสมัครของล้วนถูกแบ่งออกเป็น 6 หน่วยย่อย คือ หน่วยที่ 1 ทำหน้าที่เป็นบุรุษพยาบาลทหารที่ได้รับบาดเจ็บจากการสู้รบที่ซัวเถาและฉางซา หน่วยที่ 2 ช่วยชาวจีนไหหลำที่หนีการยึดครองของญี่ปุ่นที่เกาะไหหลำมายังแผ่นดินใหญ่ด้วยการเปิดฟาร์มให้ทำงานในบริเวณอ่าวกว้างโจว หน่วยที่ 3 เป็นทหารรับใช้ในสนามรบ หน่วยที่ 4 เป็นช่างฝีมือในโรงงานเครื่องกลของทหารที่ก๊วยหลิน หน่วยที่ 5 ทำงานอยู่ในโรงพยาบาลที่หลิวโจว มณฑลกว่างซี หน่วยที่ 6 เป็นพลขับขนส่งทหารที่ได้รับบาดเจ็บไปส่งยังโรงพยาบาลในก๊วยโจวและยูนนาน¹⁴³ จนถึงปี 1940 ล้วนก็ถูกตำรวจไทยที่จับตัวดูกิจกรรมทางการเมือง จนในที่สุดเขาก็โดนจับกุมในเดือนมีนาคม 1940 พร้อมกับชาวจีนอีกหลายคน เช่น บั้งลู้อ้ว (โกศล ปิงศรีวังค์) แกนนานคนหนึ่งของสมาคมพาณิชย์จีน โจวจงเจ็ก นายเคต่าย(หลวงสิทธิโรปกรณ์)และแกนนำของฮั้งยี่ต่างๆ รวมกว่า 200 คน¹⁴⁴ (รายละเอียดเกี่ยวกับการจับกุมครั้งนี้จะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า) และถูกเนรเทศในวันที่ 8 มิถุนายน ปี

เดียวกันนั่นเอง เมื่อถูกเนรเทศไปยังจีน ล้วนก็ได้ช่วยชาติจีนในหลายเรื่อง ๆ สำคัญเรื่องหนึ่งก็คือ เขาได้ช่วยให้ สงวน ตูลารักษ์ ตัวแทนเสรีไทยได้พบปะเจรจากับเจียงไคเช็ค ที่จุงกิงในเดือนสิงหาคม 1943 นอกจากนี้ เขายังได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการคนหนึ่งของคณะกรรมการชาวจีนโพ้นทะเลจากรัฐบาลจุงกิงอีกด้วย ในปี 1945 ภายหลังจากที่สงครามได้ยุติลงแล้ว ล้วนได้เดินทางกลับมายังประเทศไทยพร้อมทั้งให้สัมภาษณ์ต่อหนังสือพิมพ์ว่า สาเหตุที่เขาโดนเนรเทศก็เพราะตัวเขาเป็นหัวหน้าของคณะอาสาสมัครนั่นเอง¹⁴⁵

นอกจากนี้ ในวันที่ 20 มกราคม 1939 ได้มีการประชุมชาวจีนไหหลำโพ้นทะเลจากที่ต่าง ๆ คือ ฮ่องกง สิงคโปร์ มลายู เวียดนาม ขวา และสยาม การประชุมมีขึ้นที่ฮ่องกงและมีวัตถุประสงค์ของการประชุมอยู่ที่การต่อต้านญี่ปุ่น ที่ประชุมมีมติให้จัดตั้ง "คณะกรรมการประสานงานชาวจีนไหหลำโพ้นทะเล" (โจงเฉียวเหลียนเฮอะจ่งฮุย) ขึ้น โดยมีช่งจื่อเหวิน (หรือ ที.วี.ชุง แกนนาคคนหนึ่งของก๊กมินตั๋งและญาติสนิทของเจียงไคเช็ค) และช่งซ่งหลิง เป็นประธานกิตติมศักดิ์ คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วยคณะกรรมการอำนวยการ 11 คน โดยมีตัวแทนจากสยาม 2 คนคือ ล้วน ว่องวานิช และบั้งลูฮั่ว (โกศล ปัทมศรีวงศ์) และยังมีคณะกรรมการบริหารอีก 28 คน โดยมีกรรมการจากสยาม 4 คนได้แก่ โกศล สุนทรระกูล ตันบุญเทียม อังกินันท์ จิวักดั่ง และลิมฮังเจ็ก¹⁴⁶ คณะกรรมการชุดนี้ช่วยเหลือทั้งฝ่ายก๊กมินตั๋งและฝ่ายคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะกับการให้ความช่วยเหลือฝ่ายคอมมิวนิสต์ เอกสารของฝ่ายคอมมิวนิสต์จีนระบุว่า คณะกรรมการชุดนี้ได้ให้ความช่วยเหลือแก่กองกำลัง "โจงหย่าจิงคู้" อันเป็นกองกำลังทหารของฝ่ายคอมมิวนิสต์จีนในเกาะไหหลำ¹⁴⁷ เกี่ยวกับเรื่องความช่วยเหลือหรือสนับสนุนการกู้ชาติของชาวจีนไหหลำนี้ เอกสารของฝ่ายญี่ปุ่นได้กล่าวไว้ว่า บรรดาชาวจีนส่วนใหญ่ที่อยู่ในสยามเมื่อปี 1938 คือ จีนแต้จิ๋ว ซึ่งมักมีเรื่องขัดแย้งกับชาวจีนไหหลำอยู่เสมอ ชาวจีนไหหลำเริ่มคิดหวังกับก๊กมินตั๋งของเจียงไคเช็คและกำลังหันไปนิยมฝ่ายคอมมิวนิสต์จีนค่อนข้างมาก และการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารของสมาคมพาณิชย์จีน เมื่อปี 1938 นั้น ก็ได้ปรากฏการณ์การต่อสู้หรือขัดแย้งระหว่างจีนแต้จิ๋วกับจีนไหหลำอย่างชัดเจน¹⁴⁸

เชิงอรรถบทที่ 1

1. รวมเหตุการณ์สำคัญช่วง 90 ปีของก๊กมินตั๋ง, (ได้หวัน : คณะกรรมการการศึกษาประวัติศาสตร์แห่งคณะกรรมการกลางก๊กมินตั๋ง), 1984 ; 55-56. (ภาษาจีน) หนังสือที่ระลึกครบรอบ 60 ปีของสมาคมจงหัวแห่งประเทศไทย, (กรุงเทพฯ), 1967. (ภาษาจีน) ในเล่มหลังนี้ได้ระบุว่า ดร.ชุนยัตเซินได้เข้ามาเมืองไทยเมื่อฤดูใบไม้ร่วงปี 1907 ซึ่งน่าจะเป็นความเข้าใจผิด

2. หจข. ร.6 ม.3.6 ก. (จีน)/9 หนังสือจากเจ้าพระยาบรมราช เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ถึง เสนาบดี กระทรวงต่างประเทศ วันที่ 12 ธันวาคม 2468 กล่าวว่า :

"...ในครั้งหนึ่งซึ่งเมื่อครั้งหมอชุนยัตเซินเป็นหัวหน้าคณะก๊กเหิงยังมีชื่อเสียงอยู่ ก็ได้เคยเข้ามาในกรุงเทพฯ ครั้งหนึ่งเวลานั้นตกลงในทางการให้หมอมัน ในหน้าที่เสนาบดีกระทรวงนครบาล จัดการเรียกหมอชุนยัตเซินมาสนทนาดมถึงกิจการที่มุ่งหมายเข้ามาด้วยสถานใด แลทั้งได้มีคำสั่งตักเตือนแก่ตัวไว้ให้รักษาจรรยา ห้ามมิให้สำแดงกิริยาวาจและการกระทำสิ่งใดที่นอกเหนือจากทางสุภาพเรียบร้อย หรือเป็นข้อรังเกียจในทางการปกครองทุกอย่าง ซึ่งเขาเองก็รับรองว่าจะปฏิบัติตามความประสงค์ของเจ้าพนักงาน ภายหลังหมอชุนยัตเซินทำผิดคำรับรองนั้น มีการเที่ยวเจรจาแลสำแดง สุนทรพจน์บางแห่ง ซึ่งต้องห้ามตามเหตุผลอันไม่ควร ผลที่สุดจึงได้ใช้อำนาจจับไล่หมอชุนยัตเซินออกไปจากพระราชอาณาจักสยาม..."

ในการเข้ามาเมืองไทยของชุนยัตเซินคราวนี้ ชูฮางมิน (ชูฮั่นหมิน) ได้เข้ามาพร้อมกันและเขาเป็นผู้ช่วยบรรณาธิการ น.ส.พ.ฮั่วเซียมชินป้ออยู่ระยะหนึ่ง (หจข. ร.6 น.4.7/3)

3. คูรายละเอียดยใน หนังสืองานศพ นายเชียวสุตเสง สี่บุญเรือง, (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์พานิชสุกผล), 1939, และใน หนังสืองานศพนายคงเหลียน สี่บุญเรือง, (กรุงเทพฯ : บริษัทการพิมพ์ไทยจำกัด), 1941.

4. หจข. ร. 7 ม.8/2.

5. ฮาตาโนะ เคนอิชิ, ประวัติกรรมตั้ง (โตเกียว : โรงพิมพ์โคโต), 1943 ; 438. (ภาษาญี่ปุ่น)

6. เอ็ญ ชันซื่อ เป็นจีนแต่จิวที่เข้ามาเมืองไทยตั้งแต่เด็ก และทำงานที่โรงพิมพ์ของเชียวสุตเสงในเมื่อประมาณปี 1905 ได้ทำหน้าที่เป็นล่ามภาษาจีนของกระทรวงยุติธรรม โดยการฝากของเชียวสุตเสง ต่อมาในปี 1923 ก็ได้เป็นเนติบัณฑิตสยาม และเริ่มประกอบอาชีพทนายความ เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงมากในฐานะที่ปรึกษาทางกฎหมายของสมาคมชาวจีนต่างๆ หจก. ร.6 ม.3.6ก (จีน)/9

7. หจข. ร.6 ม.3. 6 ก (จีน) /9.

8. ฮั่วเซียมชินป้อ, 25 มิถุนายน 1925. (ภาษาจีน)

9. หจข. ร.6 ม.3. 6 ก (จีน)/9 ควรกล่าวด้วยว่า การที่ทางการต้องชี้แจงให้ทูตอังกฤษทราบเกี่ยวกับคำสั่งดังกล่าว ก็เพราะว่า เชียวสุตเสงเป็นคนในบังคับอังกฤษตามสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในขณะนั้น

10. เสียงเคียวป้อ, 26 มิถุนายน 1925. (ภาษาจีน)

11. หจข. ร. 6 ม. 3.6 ก (จีน)/9

12. เพิ่งอ้าง

13. อ้างแล้ว

14. อ้างแล้ว

15. หนังสือที่ระลึกครบรอบ 60 ปีฯ อ้างแล้ว

16. คูรายละเอียดยใน หลีแซ, 2-29 เมษายน 1927. (ภาษาจีน)

17. ฮาตาเบ ฮาสุกิชิ, ผลกระทบจากการคว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่นในสยาม, (โตเกียว : กองการค้าต่างประเทศ กรมพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์และอุตสาหกรรม), 1929 : 2. (ภาษาญี่ปุ่น)

18. หจข. ร.7 ม.18/6.

19. เพิ่งอ้าง

20. อ้างแล้ว

21. หอจดหมายเหตุการทูต, กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น, E.3.3.0 J/X1-SI 7, เอกสารเรื่อง "การคว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่นของนานาประเทศ : กรณีประเทศไทย". (ภาษาญี่ปุ่น)

22. ยาดาบะ ยาสุกิ, อ้างแล้ว : 6.

23. หจข. ร.7 ม.18/6.

24. หอจดหมายเหตุการทูต, อ้างแล้ว

25. หนังสือพิมพ์บางกอกการเมือง, 3 สิงหาคม 1928.

26. หจข. ร.7 ม.18/6.

27. ฮั่วเซียมชินป้อ, 24 สิงหาคม 1928, 12 มิถุนายน 1929 เชี่ยวสุดเสี่ยงปฏิเสธข้อหานี้ เขากล่าวว่า ตัวเขาเองนั้นถูกให้ร้ายมาโดยตลอดที่ผ่านมาจากฝ่ายตรงข้ามในก๊กมินตั๋ง แม้แต่การไปงานพิธีศพของ ดร.ซุนยัตเซ็นไม่ทันเพราะเป็นไข้มาเลเรีย ก็ยังถูกฝ่ายตรงข้ามกล่าวหาว่า ไม่ใช่ก๊กมินตั๋ง ส่วนเรื่องเกี่ยวกับจิ้งโตะเองถูกเนรเทศนั้น เขากล่าวว่าฝ่ายตรงข้ามให้ร้ายว่าตัวเขาอยู่เบื้องหลัง แต่เพราะเหตุว่าจิ้งโตะเองก่อความวุ่นวายในเมืองไทยขึ้นมาเอง มีหน้าซำก่อนถูกเนรเทศนั้น จิ้งโตะเองยังได้ขอร้องให้ตำรวจอย่าได้ส่งตนเองไปยังซัวเถา แต่ให้ส่งไปยังไห่เค้าแทน เพราะด้วยเกรงว่า สมักรพรรคพวกของเชื้อวงศ์ที่อยู่ในซัวเถาจะมาสังหารตัวจิ้งโตะเอง

28. หจข. 2.7 ม.18/6 และ คณะจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกแก่วิญญานวिरชนแห่งชมรมชาวจีนโพ้นทะเลที่กลับจากประเทศไทย, บันทึกวิญญานวिरชนจีนโพ้นทะเลในไทย (2), (ปักกิ่ง : สำนักพิมพ์จงกั๋วหัวเฉียว), 1991 : 101. (ภาษาจีน)

29. หจข. ร.7 ม.18/8. เหตุการณ์อันนี้นั้น ดูได้จาก หนังสืองานศพนายพลตำรวจโท พระยาอธิการบดีประกาศ (หลุย จาติกวณิช) (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ตำรวจ), 1955 : (9) -

(10). กลุ่มที่ยังอ้างตัวเองเป็นอันรพาลจีน ซึ่งพยายามไถเงินจากเขาโดยอ้างเหตุผลต่อต้านญี่ปุ่น แต่ที่จริงไม่เกี่ยวกับการเมือง

30. หอจดหมายเหตุการทูต, อ้างแล้ว.

31. หอจดหมายเหตุการทูต, กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น, E 3.2.0 X1-SI 1, เอกสารเรื่อง "ภาวะการค้าของนานาประเทศ : กรณีประเทศสยาม". (ภาษาญี่ปุ่น)

32. หจข. (2) สร.0201.76/1 โดยเฉพาะ Memorandum on Diplomatic Relations with China and Treatment of Chinese, (4 มกราคม 1929 : กระทรวงการต่างประเทศไทย).

33. หจข. สบ. 2. 47/32, "Problems of Siam", พระราชบัณฑิตของ ร.7, ลงวันที่ 23 กรกฎาคม 1926 (พ.ศ. 2469)

34. หจข. สบ. 2. 47/134.

35. ฮั่วเฉียวเยอะเป้า, 21 พฤศจิกายน 1928. (ภาษาจีน)

36. หลักเมือง, 19 มกราคม 1929.

37. หจข. สบ. 2. 47/134.

38. หจข. ร.7 ม.18/5. ฮั่วเซียมชินป้อ, 4 เมษายน 1928. การเสด็จเยือนโรงเรียนของรัชกาลที่ 7 ตามที่ฮั่วเซียมชินป้อ กล่าวถึงนั้น หมายถึงการเสด็จเยือนโรงเรียน 4 แห่งใน

กรุงเทพฯ เมื่อเดือนมีนาคม 2470 (ค.ศ. 1928) อยู่ใน หนังสืองานศพ นายเชียวของฮ้วน สิบญูเรื่อง, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร), 1928.

39. หจข. ร.7 ม.18/8 ในกรณีฮัวเซียมจีนป้อตามที่ปรากฏในรายงาน ผู้ศึกษาได้ทำการตรวจสอบกับหนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าวโดยตรงแล้ว.

40. หจข. ร.7 ม.18/8.

41. ตงฮัวมิ่งป้อ, 14 มิถุนายน 1929. (ภาษาจีน)

42. ไทยใหม่, 4 พฤศจิกายน 1931 และ กัวมินยิคป้อ, 22, 24 ตุลาคม 1931. ประวัติโจ้วเพ็กง้า (ค.ศ.1883?-1962?). ตามคำให้สัมภาษณ์ของลูกชาย คือ คุณวิชย เจริญวิทย์ (โจ้วแก๊งเลียง) กับผู้ศึกษา เมื่อวันที่ 7 มกราคม 1994 นั้น เขาเป็นคนแต่จิ๋ว เข้ามาเมืองไทยอายุ 20 ปี ทำการค้าขายข้าวและเหล้า พอสร้างตัวได้แล้วก็หุ่มทรายได้เพื่อออกหนังสือพิมพ์ฝ่ายก๊กมินตั๋ง หลังจากถูกเนรเทศจากเมืองไทย ปี 1939 แล้วก็ไปใช้ชีวิตอยู่ที่จุงกิง และกลับมาเมืองไทย โดยเครื่องบินเที่ยวเดียวกับทูตจีน หลี่เทียะเจิง เมื่อต้นปี 1946

43. อามาตา โรกุโร, มองชาวจีนโพ้นทะเลที่ตั้งถิ่นฐานในไทย, (โตเกียว : สมาคมนานโย), 1939 : 124 (ภาษาญี่ปุ่น). ข่าวก่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนในสยามครั้งนี้ มีเรื่องควรกล่าวด้วยว่า ต่อมาในปี 1932 เจ้าหน้าที่ตำรวจสามารถจับกุมพ่อค้าขายเครื่องยาจีนได้ 29 คนในข้อหาดังสมาคมลับ "เสียงเอี้ยะกงซ้อ" โดยได้ก่อตั้งมาปีกว่าแล้ว จากข่าวนี้อาจจะสังเกตได้ว่า การเคลื่อนไหวทางการเมืองด้วยการรวมกลุ่มเชิงวิชาชีพนี้ สอดคล้องกับข้อเขียนของอามาตา โรกุโร อยู่ไม่น้อย, ดู ไทยใหม่, 10 ตุลาคม 1932.

44. ไทยใหม่, 7 มีนาคม 1932, หจข. (2) สร.0201.92/14 และ พิมพ์ไทย, 4 มิถุนายน 1932.

45. หจข. สบ. 2. 47/179 และ ฮัวเฉียวเยอะเป้า, 15 มกราคม 1930.

46. หนังสือครบรอบ 60 ปีฯ, อ้างแล้ว.

47. หนังสืองานศพ นายเชียวฮุดเสง สิบญูเรื่อง, อ้างแล้ว.

48. ประชาชาติ, 17 กรกฎาคม 1936.

49. ยาดาบะ ยาสุกิจิ, สถานการณ์ในสยามหลังปฏิวัติ 2475, (โตเกียว : สมาคมการทูตญี่ปุ่น), 1936 : 31 (ภาษาญี่ปุ่น)

50. อามาตา โรกุโร, อ้างแล้ว : 134.

51. อิเคะ คิวกะ, "ความเคลื่อนไหวของชาวจีนในไทย", ชิงอาเจีย, กรกฎาคม 1941 : 26 (ภาษาญี่ปุ่น) ทะกะฮา ทาเมโอ, สภาพของชาวจีนโพ้นทะเลในแถบทะเลใต้, (ไต้หวัน : สำนักงานผู้ว่าทั่วไปของเกาะไต้หวัน) 1938 : 17. (ภาษาญี่ปุ่น)

52. ปีเกิดของเหี้ยกวงเอี่ยม ดูได้จาก ภักดีต่อประเทศชาติด้วยจิตใจอันเด็ดเดี่ยวพิมพ์เนื่องในโอกาสครบรอบ 30 ปีแห่งการอสัญกรรมและพิธีเปิด "ศาลาเอี้ยมสุริย์", (กรุงเทพฯ) 1969 : 4 (ภาษาจีน) ซึ่งระบุว่าเขาเกิด 24 กุมภาพันธ์ 2422 (ตามการนับแบบปัจจุบันก็คือ ค.ศ. 1879) แต่ใน บันทึกวิญญูณวীরชนฯ (2), อ้างแล้ว : 32 ระบุว่า เหี้ยกวงเอี่ยมเกิดในปี

1878 ซึ่งห่างกัน 1 ปี, ประวัติเหี้ยกวงเอี่ยม ดูได้จากหนังสือ อัมพร เอี่ยมสุรีย์, รักชาติยิ่งชีพ: ชีวิตประวัติเหี้ยกวงเอี่ยม (กรุงเทพฯ : มีเดีย เพรส), 1994.

53. หนังสืองานศพ นายตันชีวเม้ง หวังหลี่, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อัมพลพิทยา), 1954. คุณหญิงจางง์ศรี รัตนิน, คุณาวากลางมหาสมุทร, (กรุงเทพฯ : ปาปรัส พับลิเคชั่น), 1995.

54. หนังสืองานศพ นายตันชีวเม้ง หวังหลี่ และ นางทองพูล หวังหลี่ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ตีรณสาร), 1972 : 2.

55. หวู่จี้เอี้ย (โจวเก็งก), 50 ปีในต่างแดน : ความทรงจำของนักหนังสือพิมพ์คนหนึ่ง (ภาคต้น), (กรุงเทพฯ : ศรีบุรณการพิมพ์), 1972 : 163. (ภาษาจีน)

56. ประชาชาติ, 3 มกราคม 1934.

57. ดงก๊กยิดบ้อ, 16 มกราคม 1939. (ภาษาจีน)

58. หวู่จี้เอี้ย, อ้างแล้ว : 164.

59. หจข. (2) สร. 0201.52/6 และ (2) สร. 0201. 2.4.2/1.

60. หจข. (2) สร. 0201.77/3.

61. ไทยใหม่, 7 ตุลาคม 1932.

62. ไทยใหม่, 6 มีนาคม 1933.

63. หวู่จี้เอี้ย, อ้างแล้ว, : 216.

64. ประชาชาติ, 22 พฤษภาคม 1939.

65. หจข. สร. 0201. 9.3/16.

66. หจข. กต. 39/26.

67. คณะจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกแด่วิญญาณวีรชนแห่งขบวนการชาวจีนโพ้นทะเลที่กลับจากประเทศไทย, บันทึกวิญญาณวีรชนจีนโพ้นทะเลในไทย (1), (ปักกิ่ง : สำนักพิมพ์จงกั๋วหัวเฉียว), 1989 : 212. (ภาษาจีน)

68. โทอาเค็งคิวโซ, งานวิจัย การต่อต้านญี่ปุ่นและภูชาติของชาวจีนโพ้นทะเลในแถบทะเลใต้, (โตเกียว), 1945 : 63. (ภาษาญี่ปุ่น)

69. ชินโตโจ, การเคลื่อนไหวของชาวจีนในสยาม : รายงานวิจัยฉบับที่ 65 ของห้องสยามมิตซูบิ, (โตเกียว), 1936 : 10. (ภาษาญี่ปุ่น)

70. ไทยใหม่, 22 พฤษภาคม 1933.

71. หจข. (2) สร. 0201. 77/4.

72. เพิ่งอ้าง

73. คงจ้วน, 5 พฤศจิกายน 1945. (ภาษาจีน) ส่วนรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทยได้รายงานต่อนายกรัฐมนตรี เมื่อ วันที่ 15 กรกฎาคม 1933 ว่า “วันที่ 17 เดือนนี้จะมีพวกจีนมายื่นเรื่องราวต่อเจ้าคุณในเรื่องโรงเรียนจีน--ข้าพเจ้าเคยได้ทราบว่ามีเรื่องที่เคยร้องกันมาก่อนตั้งแต่รัฐบาลชุดที่ต้องออกไปเท่าที่ได้ทราบเรื่องก็อยู่ในฐานว่าพวกจีนไม่ประสงค์จะให้เรียนภาษาไทย จะต้องการเรียนแต่ภาษาจีนหรืออะไรก็ตามชอบใจ ไม่คำนึงถึงกฎหมายบ้านเมืองเสียทีเดียว ชี้แจงให้จนถึงกับว่าทางราชการประสงค์เพียงแต่ชั้นเด็กอายุน้อยที่อยู่ในระหว่างปฐมศึกษาต้องเรียนภาษาไทย...” (หงซ. (2) สร.0201.92/19).

74. หงซ. (2) สร. 0201. 24.2/1 และ (2) สร.0201.92/19 และ สร.0201.19/35 หลุย พนมยงค์ (ตั้งหังซอ) ผู้เป็นน้องชายของปรีดี พนมยงค์ รับราชการด้านตรวจโรงเรียนจีนที่กระทรวงธรรมการ ระหว่าง 1933 ถึง 1937 หลุยถูกวิจารณ์จากชาวจีนว่าเข้มงวดตรวจโรงเรียนจีนมากเกินไป เขาเรียนหนังสือจีนมากกว่า 15 ปี ที่แต้จิ๋ว เมืองจีน ด้วย คงจ้วน 20 สิงหาคม 1945, หนังสืองานศพนายหลุย พนมยงค์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สินทวี) 1961.

75. คงจ้วน, 30 ตุลาคม 1945.

76. หงซ. (2) สร. 0201. 24.2/1 แม้จะถูกปราบปรามจากรัฐบาลสยามอย่างรุนแรง แต่ชาวจีนโพ้นทะเลในสยามก็ยังคงผูกพันตนเองไว้กับความเป็นจีน (Chineseness) อยู่ค่อนข้างสูง กล่าวเฉพาะในกรณีโรงเรียนจีนนั้น แม้จะถูกกดดันอย่างหนัก ก็ยังคงไม่ลดความพยายามที่จะให้โรงเรียนของตนได้รับการรับรองจากคณะกรรมการชาวจีนโพ้นทะเลแห่งประเทศไทย ตัวอย่างเช่น โรงเรียนก่วงสัว ของสมาคมชาวกวางตุ้ง ได้รับการรับรองและทะเบียนเมื่อปลายปี 1935 โรงเรียนจีนเด็กของสมาคมชาวแค้ได้รับการรับรองเมื่อปี 1937 เป็นต้น ดู หนังสือที่ระลึกครบรอบ 100 ปี สมาคมก่วงสัว, (กรุงเทพฯ), 1977 : 3 (ภาษาจีน) และ หนังสือที่ระลึกเนื่องในโอกาสเปิดสมาคมนักเรียนเก่าโรงเรียนจีนเด็ก, (กรุงเทพฯ), 1987 : 127. (ภาษาจีน)

77. ผู้ที่ให้สัมภาษณ์ในที่นี้ คือ หลานตงไห่ (วันที่ 9 และ 19 กรกฎาคม 1992) บทสัมภาษณ์นี้ต่อมาได้รับการตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์สากล วันที่ 24-27 สิงหาคม 1992 และเล่าหมงฮุ้น (วันที่ 12 กรกฎาคม 1992).

78. สัมภาษณ์ ตั้งเทียงสี่ (พ.ต.อ.เทียน สุโกศล) (วันที่ 25 มีนาคม 1993).

79. สมาคมจีนโพ้นทะเล (บรรณาธิการ), ประวัติชาวจีนโพ้นทะเลที่มีชื่อเสียง (2), (ใต้หวัน), 1987 : 88. (ภาษาจีน)

80. อุเทน เศชะไพบูลย์, (แต่ใจแล้ว) รวมข้อคิดของอุเทน เศชะไพบูลย์ (กรุงเทพฯ : บริษัทไทยวิสินการพิมพ์), 1987 : 25. (ภาษาจีน)

81. หนังสืออนุสรณ์คุณพ่อตั้งมุขตั้ง : ราลิกสันบุญปีที่ 50 (กรุงเทพฯ), 1987. (ภาษาจีน)

82. หนังสืองานศพขุนเศรษฐภักดี (กรุงเทพฯ : นิวไวก์การพิมพ์), 1981 : B. (ภาษาจีน)

83. ทะกาย่า ทาเมโอ, อ้างแล้ว, : 23.

84. อามาคา โรกูโร, อ้างแล้ว, : 55.

85. ดงก๊กยิดป้อ, 14 เมษายน 1939 และ หงซ. สร.0201.23/36.

86. ภักดีต่อประเทศชาติฯ, อ้างแล้ว.

87. ประวัติชาวจีนโพ้นทะเลที่มีชื่อเสียง (2), อ้างแล้ว, : 87-89.
88. หนังสืองานศพขุนเศรษฐกิติ, อ้างแล้ว, : A-B.
89. ทะก่า ทาเมโอ, อ้างแล้ว, : 24.
90. หนังสืองานศพ นายอ้อจือเหลียง, (กรุงเทพฯ : บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด), 1976. (ภาษาจีน)
91. หวู่เจี๋ย, อ้างแล้ว, : 216.
92. ฮั่วเฉียวเยอะเป้า, 2 มีนาคม 1936.
93. ฮั่วเฉียวเยอะเป้า, 5 มีนาคม 1936. ส่วนอิงยุคหลง ล่าช้า เป็นคนบังคับฝรั่งเศส นั้น ดูได้จากเอกสาร หจข. ศธ.54.1/45.
94. ฮั่วเฉียวเยอะเป้า, 17 และ 23 มีนาคม, 21, 24 เมษายน, 1, 9 พฤษภาคม 1936.
95. ฮั่วเฉียวเยอะเป้า, 14 พฤษภาคม 1936.
96. หนังสืองานศพนายอ้อจือเหลียง, อ้างแล้ว, : 10.
97. หวู่เจี๋ย, อ้างแล้ว : 208 และ 218.

98. หนังสืองานศพ นายขง เลิศบรรณพงษ์ (ลีคี่ยัง) (กรุงเทพฯ: หจก. ว. วีระการพิมพ์), 1983.
99. ดงก๊กยิดป้อ, 1 ตุลาคม 1938.
100. ชินจงเหวียน (ตงจ้วน) ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสครบรอบ 50 ปีของหนังสือพิมพ์ ค.ศ.1938-1988 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชินจงเหวียน), 1988 : 5. (ภาษาจีน)
101. คณะบรรณาธิการบันทึกชาวจีนโพ้นทะเล, จดหมายเหตุชาวจีนโพ้นทะเล-ประเทศไทย, (ไต้หวัน), 1959 : 163-164. (ภาษาจีน)
102. ฝ่ายที่สังกัดก๊กมินตั๋งโดยตรงนั้น มีองค์กรที่ถูกตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการมารองรับอยู่ด้วยกัน 2 องค์กร คือ สมาคมสนับสนุนการต่อต้านศัตรูและภูมิลำเนาของชาวจีนแห่งสยาม (เขียนหลอหว่เฉียวข้างตี้จี้กั๋วโหว่หยวนฮู่) และคณะเยาวชนลัทธิไตรราษฎร์ แต่เนื่องจากข้อมูลเกี่ยวกับองค์กรทั้งสองมีอยู่น้อยมาก จึงขอไม่กล่าวถึงในที่นี้ ควรกล่าวเพิ่มเติมด้วยว่า องค์กรแรกที่กล่าวถึงได้เลิกสลายไปเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 1946 หลังจากสงครามต่อต้านญี่ปุ่นสิ้นสุดลง (ดู ตงจ้วน, 15 กุมภาพันธ์ 1946.) ส่วนองค์กรหลังได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อมีการประชุมสมัชชาสามัญสามัญของก๊กมินตั๋งเดือนเมษายน 1938 ในเมืองจีน มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ได้เข้ามาเป็นสมาชิก เป็นองค์กรที่มีสาขาในไทยอยู่ด้วย โดยมี ขง เลิศบรรณพงษ์ หรือลีคี่ยัง เป็นหัวหน้าสาขาในกรุงเทพฯ ดงก๊กยิดป้อ, 8 ตุลาคม 1938 และ สารานุกรมว่าด้วยเรื่องชาวจีนในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิทยากร), 1967 : 39. (ภาษาจีน)
103. ดงก๊กยิดป้อ, 3 มีนาคม 1939.

104. ดงก๊กยิดป้อ, 1 ธันวาคม 1938 และ 16 มกราคม 1939.
105. ดงก๊กยิดป้อ, 27 มกราคม 1939.
106. ดงก๊กยิดป้อ, จาก 17 ธันวาคม 1938 ถึง มกราคม 1939 ติดต่อกันหลายวัน.
107. ดงก๊กยิดป้อ, 24 และ 28 ธันวาคม 1939.
108. ดงก๊กยิดป้อ, 7 พฤศจิกายน 1938 และ 14 กุมภาพันธ์ 1939.
109. ฮั่วเฉียวเยอะเป้า, 16 กุมภาพันธ์ 1938.
110. หวู่จี้เยี่ย, อ้างแล้ว : 216.
111. ประชาชาติ, 2 พฤศจิกายน และ 18 ธันวาคม 1937.
112. หอจดหมายเหตุการทูต, กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น, A. 3.5.0 2-33 “เรื่องเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับนักข่าวต่างชาติ : กรณีนักข่าวไทย” (ภาษาญี่ปุ่น) อาซาฮิ (โตเกียว), 17 มิถุนายน 1938. สภาเคยให้สัมภาษณ์กับผู้ศึกษาเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 1981 ว่า เมื่อเขาอยู่ที่โตเกียวถือโอกาสหาหนังสือเกี่ยวกับ Marxism และจากการอ่านหนังสือประเภทนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาสังคมนิยมของท่าน.
113. ไทยใหม่, 9 กรกฎาคม 1938 สำหรับการสนับสนุนขบวนการคนชาวจีนของหนังสือพิมพ์ไทยนั้น หนังสือพิมพ์ผดุงชาติ 2 มีนาคม 1939 เขียนในหัวข้อ “ประชาธิปไตยเป็นปากเสียงคณะอั้งยี่?” ว่า “นายสนธิ เจริญรัฐ บรรณาธิการ น.ส.พ. ประชามิตรและกั

เป็นเลขานุการของสโมสรสมมิตร (สโมสรสามัคคีจีนสยาม) ฯลฯ ด้วยเดิมเป็นชาวโคราช เคยได้รับเลือกเป็นผู้แทนจังหวัดนครราชสีมา เมื่อคราวที่แล้วมา นายสนธิ หาญเข้าสมัครเป็นผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร ก็ไม่ใช่เพราะหวังความสนับสนุนของคณะอั้งยี่หรือ และอั้งยี่คณะไหนเล่าเป็นผู้สนับสนุน ประชาชนก็รู้กันทั้งนั้น เมื่อคราวหลวงวิจิตรวาทการ พูดถึง ฮิตเลอร์จับยิว ประชามิตรออกวางแทนจีนคณะอั้งยี่อย่างเต็มที่ หนังสือพิมพ์ไทยไม่น้อยกว่า 2 ฉบับต้องเป็นปากเสียงของคณะอั้งยี่กิตติมศักดิ์”

114. อิราโน กุนยี, “สภาพปัจจุบันของสยามและชาวจีนโพ้นทะเล”, นานโย, ปีที่ 24 เล่มที่ 10, ตุลาคม 1938 : 19. (ภาษาญี่ปุ่น)
115. หนังสืองานศพ นายตันชีวเม้ง หวังหลี, อ้างแล้ว, มียาฮาร่า ทาเกโอะ, บทรำพึงในสายลมกับบางเรื่องในเมืองไทย, (โตเกียว : โอคาคุระ โซโบ), 1940 : 80. (ภาษาญี่ปุ่น)
116. เจิงยู่เอียน, ชาวจีนโพ้นทะเลกับสงครามต่อต้านญี่ปุ่น, (เจิ้งตู : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยซ้อชวน), 1988 : 140. (ภาษาจีน)
117. ประชาชาติ, 13 กุมภาพันธ์ 1939.
118. เจิงยู่เอียน, อ้างแล้ว : 143 และ โทอาเค็งคิวโซ, อ้างแล้ว : 436.
119. ประชาชาติ, 16 พฤษภาคม 1939.
120. ประชาชาติ, 18 พฤษภาคม 1939.
121. เจิงยู่เอียน, อ้างแล้ว : 143 และ โทอาเค็งคิวโซ, อ้างแล้ว : 436.

122. *ดงก็ยัคป้อ*, 1 มิถุนายน 1939 เป็นฉบับวันที่มีการรายงานการเสียชีวิตของเชียวซุคเล้ง พร้อมเสนอชีวประวัติของเขาประกอบไปด้วย และในประวัตินี้เองที่ได้กล่าวตำแหน่งนี้ของเชียวซุคเล้ง.

123. *หนังสืองานศพ นายอ้อจ้อเหลียง*, อ้างแล้ว : 9. *หนังสืองานศพนายเลี้ยวกงโพ้ว*, อ้างแล้ว, อุเทน เตชะไพบูลย์, อ้างแล้ว : 26. และสมาคมจีนโพ้นทะเล (บรรณาธิการ) อ้างแล้ว : 88.

124. *ประชาชาติ*, 2 มิถุนายน 1939.

125. *ดั่งกาก็*, *หวนรำลึกถึงหนานเฉียว*, (ฮ่องกง : สำนักพิมพ์เฉาเหวียน), 1979 : 48-49 และ 59. (ภาษาจีน)

126. *ดงก็ยัคป้อ*, 29 พฤศจิกายน 1938 หนังสือพิมพ์ฉบับวันดังกล่าวนี้ ได้เสนอข่าวจีนหนึ่งที่สอศแทรกความคิดเห็นไปด้วยว่า ชาวจีนโพ้นทะเลในสยามได้มีความตั้งใจสนับสนุนการต่อต้านศัตรูของประเทศชาติมาเป็นเวลาร่วมปีแล้ว แต่โดยภาวะแวดล้อมบางประการที่มาบังคับ จึงไม่อาจทำให้ความตั้งใจของชาวจีนโพ้นทะเลในสยามบังเกิดผลสมความตั้งใจ และชาวจีนโพ้นทะเลจำนวนมากเหล่านี้ ก็ได้ใช้วิธีการสนับสนุนโดยเป็นไปในนามส่วนตัวและขึ้นอยู่กับความสมัครใจของแต่ละคนในการส่งเงินไปช่วยเหลือประเทศชาติ และโดยวิธีการเดียวกันนี้ พวกเขาก็ได้ใช้กับการซื้อพันธบัตรด้วย.

127. *ทะก่าฮ่า ทาเมโอ*, อ้างแล้ว ; 46-47.

128. กองที่ 3 กรมยุโรปและเอเชีย กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น, *แถบทะเลใต้กับชาวจีนโพ้นทะเล (โตเกียว)*, 1939 : 376-378 (ภาษาญี่ปุ่น) ข้อมูลในส่วนนี้ ทางญี่ปุ่นได้

รับจากหนังสือพิมพ์หนานหยางซางเป้าของสิงคโปร์ ที่รายงานข่าวเกี่ยวกับการประชุมของหนานเฉียวจ้งฮุ่ยในขณะนั้น.

129. *ดงจ้วน*, 12 กรกฎาคม 1939 ตามการเปิดเผยของหนานเฉียวจ้งฮุ่ย เขียนว่า 2 ล้าน 4 แสนเหรียญจีน แต่ คณะบรรณาธิการบันทึกข่าวจีนโพ้นทะเล, อ้างแล้ว : 164. เขียนว่า 2 ล้าน 4 แสนบาท.

130. โอชิม่า ชิเกโอะ, "นโยบายของญี่ปุ่นต่อการเคลื่อนไหวของชาวจีนโพ้นทะเลในสิงคโปร์และที่อื่นๆ" *วารสารไคหัวนจิโฮ*, เมษายน 1939 : 36. (ภาษาญี่ปุ่น)

131. *โทอาเค็งคิวโซ*, อ้างแล้ว : 361.

132. *นานโย*, ปีที่ 27 ฉบับที่ 4 เมษายน 1941 : 113. (ภาษาญี่ปุ่น)

133. หวางเหมียนฉาง, "เกียรติประวัติอันรุ่งโรจน์ของผู้รักชาติ บันทึกชีวิตเหี้ยมขมแก่รองประธานสมาคมชาวจีนโพ้นทะเลและสมาชิกสภาประชาชน", *วารสารกว้างดงเหวินสื่อจื่อเลี้ยว* ฉบับที่ 57, 1988 : 8. (ภาษาจีน)

134. จากการสัมภาษณ์ พ.ต.อ.เทียน สุโกศล, วันที่ 5 กรกฎาคม 1992, และหลานดงไห่, วันที่ 9 และ 19 กรกฎาคม 1992.

135. จากการสัมภาษณ์ หลานดงไห่, 9 และ 19 กรกฎาคม 1992.

136. *ดงก็ยัคป้อ*, 24 และ 27 กุมภาพันธ์ 1939.

137. หนังสืองานศพ นายเลี้ยวกงโพ้ว, อ้างแล้ว : B และ หนังสืองานศพ นายอื้อจือเหลียง, อ้างแล้ว : 11.

138. กองบรรณสาร, กระทรวงการต่างประเทศไทย, WW. 2/2 : 15/15 เป็นรายงานของพระมิตรกรรมรักษา ทุกไทยประจำญี่ปุ่นถึงรัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศ เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 1937.

139. คณะบรรณาธิการบันทึกชาวจีนโพ้นทะเล, จดหมายเหตุชาวจีนโพ้นทะเลบททั่วไป, (ดัดหัว : คณะกรรมการชาวจีนโพ้นทะเล), 1956 : 475 (ภาษาจีน) และ หวงเจินหวู ชาวจีนโพ้นทะเลกับการปฏิวัติจีน, (ดัดหัว : สถาบันวิจัยการป้องกันประเทศ และสถาบันวิจัยวัฒนธรรมจีน), 1963 : 300. (ภาษาจีน)

140. ดงก๊กยิดป้อ, 20 ตุลาคม 1938 หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ได้เสนอข่าวเกี่ยวกับการเปิดรับสมัครผู้ที่มีความประสงค์จะรับใช้ชาติ โดยแจ้งว่าให้เดินทางไปสมัครยังโรงเรียนนายร้อยกองทัพบกกลาง (หวังฝู่) สาขาที่ 4 ณ นครกว่างโจว ภายในเดือนพฤศจิกายน 1938.

141. สมาคมนักเรียนเก่าจีนในไทย, วิเคราะห์เลือกกับเหล็ก (เฉียนเสี่ยวสงฟง): บันทึกข้อเท็จจริงการต่อต้านญี่ปุ่นของชาวจีนโพ้นทะเลในไทย, (กรุงเทพฯ : สโมสรนักเรียนเก่าหวังฝู่ในไทย), 1991 : 494. (ภาษาจีน) และสัมภาษณ์ลิ้มเทียน (6 กรกฎาคม 1992).

142. ไชวจงเจ็ก, "บางเรื่องเกี่ยวกับการริเริ่มก่อตั้งสมาคมแต่จิ๋วของเหี้ยกวงเอี่ยม", หนังสือที่ระลึกเนื่องในโอกาสครบรอบ 45 ปีของการก่อตั้งสมาคมแต่จิ๋วแห่งประเทศไทย, (กรุงเทพฯ), 1983 : 54. (ภาษาจีน)

143. หนังสืองานศพ สาธุชนานุสรณ์ นายล้วน ว่องวานิช, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สว่างศิลป์), 1965 : 3 (ภาษาจีนและไทย) ฟังกล่าวด้วยว่า การอ้างอิงจากหนังสือเล่มนี้ยังมีปัญหาอยู่ตรงที่มีข้อเขียนหลายชิ้นที่กล่าวถึงประเด็นเดียวกันอย่างขัดแย้งกัน เช่น ประเด็นเกี่ยวกับการแบ่งหน่วยย่อยเป็น 6 หน่วยของคณะอาสาสมัครของล้วน ว่องวานิช นั้น บางข้อเขียนก็กล่าวว่าถูกแบ่งก่อนที่จะจะถูกทางการเนรเทศ บางข้อเขียนก็ว่าแบ่งหลังจากที่ถูกทางการเนรเทศไปจีนแล้ว เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การกล่าวถึงประเด็นต่างๆ ในที่นี้ก็ใกล้เคียงกับข้อเท็จจริงมากที่สุด เพราะได้อาศัยหลักฐานจากที่อื่นๆ ด้วย.

144. หอจดหมายเหตุการทูต, กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น, A. 6.0.0. 1-27, "เรื่องเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับการเมืองภายในประเทศต่างๆ : กรณีประเทศไทย เล่ม 2". (ภาษาญี่ปุ่น)

145. ประชาชาติ, 14 มิถุนายน 1940, และ มวนหมินเป้า, 29 ธันวาคม 1945, ดงจ้วน, 20 สิงหาคม 1945 และ ฮึงเก้า, บทบันทึกเมื่อถูกจีนไปเป็นทหารสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด), 1964 : 37-38. (ภาษาจีน)

146. ดงก๊กยิดป้อ, 1 มีนาคม 1939.

147. เย็นก๊วยเสียง, กระแสคลื่นรักชาติระลอกที่ 2 ของชาวจีนโพ้นทะเล (ปักกิ่ง: สำนักพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์คอมมิวนิสต์จีน), 1989 : 181. (ภาษาจีน)

148. กองที่ 1 กรมเอเชียตะวันออก กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น, รายงานประจำปีเกี่ยวกับสยาม ไชวะ ปีที่ 13 (โตเกียว), 1938 : 35. (ภาษาญี่ปุ่น)

บทที่ 2

กิจกรรมทางการเมืองของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยาม

1. การเคลื่อนไหวทางการเมืองของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยาม : สมัยคณะคอมมิวนิสต์สยาม

ขบวนการคอมมิวนิสต์ในสยามถูกกล่าวถึงครั้งแรกโดยทูตอังกฤษ ทั้งนี้ตั้งแต่ปลายปี 1920 ทางทูตอังกฤษได้มีรายงานต่อรัฐบาลสยามเกี่ยวกับการเข้ามาเมืองไทยของคอมมิวนิสต์ต่างชาติเช่น ชาวฮอลแลนด์ และชาวรัสเซีย เป็นต้น แต่ในเวลานั้น รัฐบาลสยามไม่ได้ให้ความสนใจมากนัก และคงที่ได้กล่าวไปแล้วในบทก่อนที่ว่า นับแต่วันที่ 30 พฤศจิกายน 1924 เมื่อได้มีการแยกตัวของพวกคอมมิวนิสต์ชาวจีนในสยามออกจากก๊กมินตั๋ง โดยตั้งเป็น "สาขาที่ 2" และต่อมาได้เกิดขบวนการ 30 พฤษภาคมขึ้นในปี 1925 จนขบวนการนี้ได้ส่งผลสะท้อนมาถึงสยาม และทำให้มีการเคลื่อนไหวของชาวจีนในสยามขึ้นนั้น ทางทูตอังกฤษก็มีบันทึกพร้อมกับเสนอความเห็นให้รัฐบาลสยามปราบปรามคอมมิวนิสต์ในสยาม ซึ่งผลก็เป็นดังเดิม คือ รัฐบาลสยามไม่ได้ให้ความสนใจมากนัก

จากข้อเท็จจริงข้างต้นนี้ ชี้ให้เห็นว่าขบวนการคอมมิวนิสต์ในสยามได้ถูกจัดตั้งขึ้นมาแล้ว อย่างช้าก็ในปี 1924 แต่จากหนังสือของฝ่ายจีน 3 เล่มที่ได้รับการตีพิมพ์ในปัจจุบันนั้น ได้ให้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับขบวนการคอมมิวนิสต์จีนในสยามว่า ถูกจัดตั้งขึ้นในปี 1926 และยกเลิกไปในปี 1953² ซึ่งขัดกับข้อมูลข้างต้น และในหนังสือทั้ง 3 เล่มนี้ยังได้เรียกขบวนการคอมมิวนิสต์ในสยามสมัยนั้นด้วยชื่อที่แตกต่างกันไป เช่น พรรคชาวจีนโพ้นทะเล พรรคปฏิวัติไต้หวัน องค์การปฏิวัติฝ่ายซ้ายหัวเหี้ยว องค์การชาวจีนโพ้นทะเลก้าวหน้าในสยาม และองค์การปฏิวัติรักษาติ เป็นต้น ถึงที่สุดแล้วไม่มีชื่อที่เป็นทางการของคนอย่างแน่นอนโดยรวมไปจนถึงตัวผู้นำและ โครงสร้างองค์กรของขบวนการในระยะก่อตั้งนี้ด้วย

อย่างไรก็ตาม หลักฐานเอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติของไทยได้ระบุว่า บุคคลคนแรกที่เคลื่อนไหวทางการเมืองโดยยึดถือลัทธิคอมมิวนิสต์ในสยาม คือ ทำจินชำหรือถ้าจินชาม เขาเคยร่วมมืออยู่กับฝ่ายเขียวสุดเล่ง ในวันที่ 1 มีนาคม ปี 1922 ทำจินชำได้ออกหนังสือพิมพ์จีนชื่อ "คิวเซ็ง" ขึ้น³ และได้ใช้โรงพิมพ์ที่พิมพ์หนังสือพิมพ์นี้ตีพิมพ์เอกสารเกี่ยวกับ "บอลเชวิค" พร้อมทั้งได้เปิดห้องสมุด "เปลี่ยนแปลงประเทศจีน" และตั้งชมรมศึกษาขึ้นมา "เป็นสถานที่สำหรับรับและรวบรวมพวกอันมีลักษณะต่างๆ ให้เป็นคณะเดียวกัน ได้มีผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิกแล้ว 100 กว่าคน"

ต่อมา รัฐบาลสยามได้พยายามที่จะเนรเทศทำจินชำด้วยเหตุผลที่ว่า เขาได้ทำการวิพากษ์วิจารณ์อังกฤษและญี่ปุ่น อีกทั้งยังได้ยกย่องระบอบสาธารณรัฐ กับบอลเชวิคอีกด้วย เนื่องจากทำจินชำเป็นคนในบังคับของฮอลันดา รัฐบาลสยามจึงต้องขออนุมัติการเนรเทศจากกงสุลฮอลแลนด์ตามข้อตกลงเกี่ยวกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ในระยะแรกทางกงสุลฮอลแลนด์ไม่อนุมัติ แต่ต่อมาก็ยอมตามคำขอจากรัฐบาลสยามในที่สุด และทำให้รัฐบาลสยามสามารถเนรเทศทำจินชำได้เป็นผลสำเร็จในวันที่ 19 พฤษภาคม 1926⁴

เมื่อทำจินชำ ถูกเนรเทศหนังสือพิมพ์คิวเซ็งก็ปิดตัวเอง โดยมีบุคคล 2 คน คือ เต้แซ่

อิด (หรือแต่เสเอ็ก) กับเฮงโป้วโซย (หรือเฮงโป้ซอ) ได้รับช่วงทำกิจการหนังสือพิมพ์ต่อไปโดยออกหนังสือพิมพ์ชื่อ "หลี่แซ" ขึ้นโดยแต่แซอิดเป็นบรรณาธิการทั่วไป และเฮงโป้วโซยเป็นเจ้าของ บุคคลทั้งสองนี้ต่างสังกัดกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ในก๊กมินตั๋ง กล่าวสำหรับตัวของเฮงโป้วโซยแล้ว เขาเคยมีกิจกรรมกับโรงเรียนเผยอิง กล่าวคือ ในเดือนกรกฎาคม 1924 ได้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการของโรงเรียนเผยอิงขึ้น แต่กรรมการส่วนใหญ่ปฏิเสธที่จะเป็นกรรมการ คณะกรรมการที่สมบูรณ์จึงเกิดขึ้นไม่ได้ สภาพดังกล่าวนี้ได้ทำให้ปัญญาชนคนหนุ่มกลุ่มหนึ่งทนเห็นสภาพไม่ได้ จึงได้เข้ามาจัดการแก้ปัญหาขึ้น ด้วยการตั้งกรรมการบริหารขึ้นมาทำกิจกรรมให้กับโรงเรียนเผยอิง โดยมีแต่ก๊กมิ่งเป็นนายกฯ นายเคต่าย (หลวงสิทสุโรปรกรณ์) เป็นฝ่ายหาทุน และเฮงโป้วโซยเป็นประธานในที่ประชุม ข้อมูลของบุคคลทั้งสองนอกจากที่กล่าวมาแล้ว ก็ไม่พบรายละเอียดอันใดอีกเลย ความรับรู้ครั้งสุดท้ายก็คือ เมื่อมีการแยกตัวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ออกจากก๊กมินตั๋งในปี 1927 คณะกรรมการชำระพรรคของก๊กมินตั๋งในสยามก็ไล่บุคคลทั้งสองออกจากพรรคไปด้วยข้อหาที่ว่าเป็นพวกคอมมิวนิสต์ เหตุการณ์หลังจากนี้ก็คือสิ่งที่ได้กล่าวมาแล้วในบทก่อนนั่นคือการตอบโต้กับของฝ่ายคอมมิวนิสต์กับฝ่ายก๊กมินตั๋งโดยผ่านหนังสือพิมพ์หลี่แซกับฮั่วเซียมจินป้อตามลำดับนั่นเอง

ในช่วงปี 1927 รัฐบาลหัวฮั่นที่จัดตั้งขึ้นโดยพรรคคอมมิวนิสต์จีนร่วมกับฝ่ายซ้ายในก๊กมินตั๋งที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับเจียงไคเช็คได้ส่งอึ้งฉก๊วง หรืออันหมิน-หวง (Hanmin Huang) เข้ามายังสยามในฐานะเจ้าหน้าที่พิเศษเกี่ยวกับกิจการโพ้นทะเลของก๊กมินตั๋ง (เอกสารของทางการสยามใน หจข. ร.7 ม.18/1 เรียกว่า คณะเกามินตั๋ง "ฝ่ายแดง" และเรียกตำแหน่งของอึ้งฉก๊วงว่า "หัวหน้าคณะเกียตเหมิง") อนึ่ง ควรกล่าวถึงความเป็นมาของรัฐบาลหัวฮั่นด้วยว่า ในเดือนกรกฎาคม 1926 ก๊กมินตั๋งที่กว้างไกลได้ยกทัพขึ้นไปปราบขุนศึกทางภาคเหนือ โดยมีเจียงไคเช็คดำรงตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการทั่วไปของกองทัพก๊กมินตั๋งในขณะนั้น แต่ฝ่ายตรงข้ามของเจียงไคเช็คในก๊กมินตั๋งคือ วังจิงไว ซึ่งเป็นผู้นำฝ่ายซ้ายในพรรคนี้ได้ร่วมมือกับพรรคคอมมิวนิสต์จีนแยกตัวจากเจียงไคเช็คไปตั้งรัฐบาลที่หัว

ฮั่นขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ 1927 พร้อมกันนั้นก็ได้อำนาจในรัฐบาลตนลดตำแหน่งของเจียงไคเช็คลงเพียงแต่กรรมการการทหารของก๊กมินตั๋ง รัฐบาลหัวฮั่นแต่งตั้งแพ่เจ็กมั้นเป็นหัวหน้าฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ของพรรค (โฮ่งวูโป้วเซียง) อันเป็นตำแหน่งที่ซ้ำซ้อนกับตำแหน่งที่เซียวซุดเล้งได้รับการแต่งตั้งจากฝ่ายเจียงไคเช็คเมื่อปลายเดือนกุมภาพันธ์ 1927 ส่วนตัวเจียงไคเช็คเองนั้นก็ได้ไปจัดตั้งรัฐบาลของคนจีนในนานกิง รัฐบาลหัวฮั่นได้อยู่มาจนถึงวันที่ 15 กรกฎาคม 1927 เมื่อฝ่ายซ้ายในก๊กมินตั๋งของวังจิงไวได้ลงมือกวาดล้างพรรคของพรรคคอมมิวนิสต์จีนให้ออกไปจากการร่วมรัฐบาลหัวฮั่น หลังจากนั้นอีกไม่กี่เดือน รัฐบาลหัวฮั่นก็เข้าร่วมกับรัฐบาลนานกิงในเดือนตุลาคม ปีเดียวกันในที่สุด อึ้งฉก๊วงได้เดินทางเข้าสยามในวันที่ 14 เมษายน อันเป็นวันเดียวกันกับที่แต่แซอิดถูกรัฐบาลสยามจับกุมตัว อึ้งฉก๊วง เป็นจีนแต่จิ๋ว อายุ 24 ปีเกิดในสิงคโปร์ เคยศึกษาที่ปารีส ฝรั่งเศส และเป็นรองบรรณาธิการกั๋วหมินรายปึกซ์ที่เผยแพร่ในปี 1926 ที่นั่นด้วย หน้าที่ๆได้รับมอบหมายจากเลขาธิการกองอำนวยการสภาากลางของประเทศจีน ที่เมืองบูเชียงและฮั่นเค้า (คือหัวฮั่น - ผู้ศึกษา) ก็คือ "ด้วยการประชุมครั้งที่ 79 ได้ตกลงพร้อมกันว่า ให้ส่งนายอึ้งฉก๊วงสหราชอาณาจักรไปเป็นผู้จัดการของคณะเกามินตั๋งในประเทศสยาม ฉะนั้นจึงแจ้งมาให้ทราบ" เมื่ออึ้งฉก๊วงเดินทางมาถึงสยามก็ขึ้นไปยังลำปางเพื่อเลื่อนไหวชักชวนจีนอั้งยี่ที่นั่นให้เข้ามารวมเป็นพวกเดียวกัน รัฐบาลสยามซึ่งเฝ้าจับตามองพฤติกรรมของเขายู่นนั้นมีความหวั่นเกรงว่า ก๊กมินตั๋งจะถูกเปลี่ยนเป็นฝ่ายซ้ายและจะมีอิทธิพลขึ้นในหมู่ชาวจีนในสยาม จึงได้ทำการจับกุมอึ้งฉก๊วงในวันที่ 2 พฤษภาคม และเนรเทศออกจากสยามไปพร้อมกับแต่แซอิดในราวกลางเดือนพฤษภาคมปีเดียวกันนั่นเอง โดยเฉพาะกรณีของแต่แซอิด ซึ่งอยู่ที่เมืองไทยมา 8 ปี ได้มีคำสั่งดังนี้ "ได้พิจารณาเรื่องกรมตำรวจขออนุญาตเนรเทศ นายแต่แซอิดจีนนอก ชาวแต่จิ๋วอายุ 36 ปี บรรณาธิการหนังสือพิมพ์หลี่แซ ดำบลถนนเขาวราช พรรคพวกของนายเฮงโป้วโซย นายอึ้งฉก๊วง ซึ่งเจ้าพนักงานตรวจค้นได้หลักฐานปรากฏว่าเป็นคนต่างค้าว อันไม่พึงปรารถนาจะให้อยู่ในพระราชอาณาจักรสยาม เพราะฉะนั้นให้เนรเทศนายแต่แซอิดออกไปเสีย ห้ามไม่ให้กลับเข้ามาอีกจนตลอดชีวิต สั่ง ณ วันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2470"

นอกจากนี้ จากเอกสารที่เจ้าหน้าที่ตำรวจยึดมาได้ นั้น ยังพบว่าการเคลื่อนไหวของ แต่แซ่อี้ดและเฮงไป๋วโซยยังมีการพยายามจัดตั้งเป็นองค์กรขึ้นอีกด้วย กล่าวคือ แต่แซ่อี้ดอยู่ฝ่ายจัดการ อิวกวง (จิ๋วกวง) อยู่กองประกาศ อี้กั๊วเจียง อยู่คณะพาณิชย์ ตั้งแซ่โหวง อยู่คณะกรรมการ ก๊อดซิวทัง อยู่คณะชาวนา ตั้งเสี่ยวฮิบอยู่ฝ่ายสตรีและเฮงไป๋วโซยอยู่คณะหนุ่ม จะเห็นได้ว่า แต่แซ่อี้ดนั้นมีฐานะเป็นหัวหน้าขององค์กรนี้นั่นเอง และโดยเฉพาะสำหรับจิ๋วกวง (อายุ 23 ปี) นั้น ให้การตอบตำรวจไทยว่า “ข้าพเจ้าเป็นคนเกิดเมืองซูเป ประเทศจีน เรียนหนังสือจีน 11 ปี และพูดภาษาไทยได้ เมื่อนาน 6 เดือนมานี้ ข้าพเจ้าได้รับหนังสือแต่งตั้งจากเมืองกวางตุ้งให้ข้าพเจ้ามีหน้าที่เป็นคนตรวจการสโมสรรักษาเหมงเชียงบู๊ (สาขาที่ 2 - ผู้ศึกษา) ก็มิได้ตั้งในเมืองไทย ตลอดจนตามหัวเมือง และข้าพเจ้ามีหน้าที่แจ้งเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องแก่สโมสรรักษาเหมงเชียงบู๊ ตลอดจนสาขาในเมืองไทยไปส่งเมืองจีน - สโมสรรักษาเหมงเชียงบู๊มีสาขาแยกตั้งตามหัวเมืองไทยประมาณ 19-20 แห่ง” (พจ. ร.7 ม.21/3)⁹ และบรรดาชื่อเหล่านี้ก็ถูกโจมตีอยู่ในฮั่วเซียมซินป้อ ว่าเป็นพวก“สาขาที่ 2” หรือนั้มนั้งเชียงหวาย (หน้าเหมงเชียงบู๊) จึงสันนิษฐานว่าเป็นกลุ่มเดียวกับแต่แซ่อี้ดจริงนั่นเอง แต่เอกสารฝ่ายจีนไม่ได้กล่าวถึงแต่แซ่อี้ดเอาไว้เลย อาจเป็นได้ว่ากิจกรรมเริ่มแรกของกลุ่มไม่ได้รับความสำคัญจากพรรคใหญ่ในจีนด้วย

ควรกล่าวเพิ่มเติมด้วยว่า นอกจากบุคคลที่ถูกเนรเทศดังกล่าวไปแล้ว ก็ยังมีอีกหลายคน คือ เล่าท่งไส่ ซึ่งถูกจับได้ในวันที่ 11 มิถุนายน 1927 ด้วยข้อหาเป็นพวก“บอลเชวิค” เพราะมีการกระทำที่เกลี้ยกล่อมคนในสยามให้เข้าคณะ และยังมีการติดต่อส่งข่าวสารไปมากับคณะใหญ่ในเมืองจีนอีกด้วย เล่าท่งไส่ ถูกเนรเทศออกไปในวันที่ 22 มิถุนายน ปีเดียวกัน ลิมจ๊กซ้วน (จีนนอก ชาวแต้จิ๋ว อายุ 21) ครูฝ่ายภาษาจีนในโรงเรียนชาหมินที่ตำบลหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ถูกเนรเทศเมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 1927 ในข้อหาว่าตั้งสมาคมเผยแพร่ลัทธิบอลเชวิคและเป็นพวกของนายแต่แซ่อี้ด และจิงฮิง (จีนนอก ชาวแต้จิ๋ว อายุ 31 ปี) กับโปเอง (จีนนอก ชาวแต้จิ๋ว อายุ 31 ปี) ก็ถูกเนรเทศเมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 1927 ในข้อหาจัดตั้งคณะกักมิดั้งขึ้นที่จังหวัดเพชรบุรี และมีเอกสารบอลเชวิคและรูปถ่ายกับนายแต่แซ่อี้ด¹⁰

จากข้อเท็จจริงตามที่ได้กล่าวถึงการเคลื่อนไหวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามในระยะแรก ๆ นั้น ผู้ศึกษาพบว่า ข้อเท็จจริงเหล่านั้นมีรายละเอียดมากกว่าที่กล่าวไว้ในงานศึกษาของ J.H. Brimmell เรื่อง: "Communism in South East Asia" อยู่ไม่น้อย หนังสือเล่มนี้แม้จะจัดได้ว่าเป็นการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวดีที่สุด แต่ก็หาได้ชี้ให้เห็นถึงบุคคลในขบวนการคอมมิวนิสต์คนอื่น ๆ ไม่ นอกจากอึ้งฉงคังหรือฮั่นหมิน-หวง (Hanmin Huang) เป็นคนแรกเท่านั้น¹¹

ภายหลังการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ในปี 1925 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 7 องค์ต่อมาในปลายปีเดียวกันนั้น ทรงมีความกังวลต่อปัญหาการเคลื่อนไหวของฝ่ายคอมมิวนิสต์จีนในสยามมากกว่าพระเชษฐาธิราช เหตุแห่งความกังวลนั้นว่ามีมูลอยู่มาก เช่น เมื่อมีการยึดหนังสือที่ถูกส่งมาจากจีนสู่สยามที่ทำเรือได้ในปี 1926 เป็นต้นมานั้น ปรากฏว่าหนังสือหรือเอกสารที่ยึดได้นั้นล้วนมีเนื้อหาที่เป็นภัยต่อระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นอย่างมาก ที่สำคัญก็คือว่า พระองค์ทรงได้อ่านหนังสือหรือเอกสารที่ยึดมาได้ด้วยพระองค์เอง เช่น มีหนังสืออยู่ 3 เล่ม เกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์ที่ทรงได้อ่านนั้น พระองค์ทรงมีพระราชวิจารณ์ว่า “หนังสือเหล่านี้เป็นเรื่องที่ defend พวกแดงอย่างฉลาดมาก คนแต่งเป็นคนฉลาดและมีความรู้ดี หนังสืออย่างนี้อันตรายมาก”¹²

นับแต่เดือนเมษายน 1927 เป็นต้นมา ได้มีการปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์จีนอย่างรุนแรงเกิดขึ้นในจีน ผลของการปราบปรามในช่วงนั้นได้ปรากฏว่า พลพรรคของพรรคการเมืองนี้จำนวนไม่น้อยต่างได้หลบหนีออกไปยังต่างประเทศ และที่เข้ามาสยามก็มีอยู่ไม่น้อย บุคคลที่เข้ามาในสมัยนี้ต่อมาได้เป็นแกนนำของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยาม และเท่าที่ปรากฏนามก็มีเช่น หลิวชู่สือ (เล่าโส่วเจี๊ยะ) หวู่จื่อจือ (โง่ติจี้) หวงเย่าหวาน สวีอี้ชิน สวีเสียบ (ฮื่อเสียบ) หวูหลินมาน และหลี่หัว เป็นต้น ส่วนกิจกรรมการเคลื่อนไหวของบุคคลเหล่านี้จะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า

กระทั่งปลายปี 1929 ก็ปรากฏว่ากิจกรรมหรือการเคลื่อนไหวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามก็เพิ่มความถี่มากขึ้น ได้มีการพิมพ์ใบปลิวเพื่อโฆษณาชวนเชื่อเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์ไม่เฉพาะแต่ภาษาจีนเท่านั้น หากแต่ยังได้มีภาคภาษาไทยและภาษาอังกฤษเกิดขึ้นอีกด้วย ใบปลิวเหล่านี้ลงนามผู้จัดพิมพ์ว่า "คณะคอมมิวนิสต์ทะเลใต้ เป็นสมาชิกพิเศษแห่งสยาม" (The South Sea Communist Party, Special Committee in Siam : หนานหยางกั๋งฉ่านต่างเขียนหล่อเพื่อเปี้ยเหว่ยหยวนฮ่วย) เช่น : ใบปลิวแผ่นหนึ่ง ลงวันที่ 11 ธันวาคม 1929 ซึ่งถูกพิมพ์เผยแพร่เป็น 3 ภาษา คือ จีน อังกฤษ และไทย และมีชื่อว่า "ระลึกถึงปีที่ 2 แห่งการจลาจลที่กว้างไกล : แถลงการณ์ถึงมวลชนผู้ยากไร้ในสยาม" มีเนื้อหาสำคัญในเชิงเรียกร้องอยู่ 10 ข้อมีความในทำนองว่า 1. ร่วมกันพิทักษ์เจตนารมณ์การจลาจลที่กว้างไกล 2. คัดค้านสงครามของพวกจักรวรรดินิยม 3. ร่วมกันโค่นล้มจักรวรรดินิยมอังกฤษและฝรั่งเศสที่กดขี่ขูดรีดมวลชนสยาม 4. สนับสนุนศูนย์กลางการปฏิวัติโลก-สหภาพโซเวียต 5. โค่นล้มการปกครองของเผด็จการทรราชย์ ขุนนางและเจ้าที่ดินในสยาม 6. สถาปนาสาธารณรัฐประชาธิปไตยขึ้นในสยาม 7. เสรีภาพโดยสมบูรณ์ในการพูดพิมพ์ สมาคมและนัดหยุดงาน 8. สามัคคีการต่อสู้ของประชาชนในเมืองขึ้นให้ถึงที่สุด 9. บรรลุภารกิจปฏิวัติประชาชนชาติในแถบทะเลใต้ให้สำเร็จโดยสมบูรณ์ 10. การปฏิวัติโลกจงเจริญ. ใบปลิวชิ้นนี้ถูกแจกโดยทิ้งออกจากรถยนต์ในขณะที่กำลังแล่น¹³

ในระยะเดียวกันนี้เอง กลุ่มผู้แจกใบปลิวเหล่านี้ได้จัดให้มีการประชุมขึ้นที่โรงเรียนจีนเต็กในวันที่ 12 ธันวาคม 1929 แต่ได้ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมไว้ได้ทั้งหมดซึ่งมีอยู่ 22 คน ในบรรดา 22 คนนี้เป็นจีนไหหลำ 18 คน กวางตุ้ง 2 คน และแต้จิ๋ว 2 คน ทั้งนี้ เป็นตัวแทนจากคณะใหญ่ที่ตั้งอยู่ในสิงคโปร์ 2 คน คนหนึ่งชื่อตันก๊กทิว นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ตำรวจยังยึดเอกสารในที่ประชุมได้อีกจำนวนมาก มีอยู่ชิ้นหนึ่งที่น่าสนใจไม่น้อย คือ เป็นเอกสารที่มีเนื้อหาเชิงวิจารณ์การปฏิบัติงานของ "สมาชิกพิเศษแห่งสยาม" หรือสาขาในสยาม โดยถูกวิจารณ์จาก "คณะคอมมิวนิสต์ทะเลใต้" ซึ่งเป็น "คณะใหญ่" ตั้งอยู่ที่สิงคโปร์ เนื้อหาการวิจารณ์เริ่มต้นจากการกล่าวถึงการไม่รายงานความก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของ

สาขาในสยาม จนต้องส่งตัวแทนมาสำรวจเอง แต่ก็ทราบสภาพได้น้อยคณะใหญ่จึงเห็นเป็นการปฏิบัติงานที่ยังมีข้อบกพร่องอยู่ โดยได้แบ่งประเด็นการวิจารณ์ออกเป็นดังนี้ เช่น: หนึ่ง การทำงานของคณะกรรมการอำนวยการในสยามยังรวมศูนย์อยู่ที่เลขานุการ ซึ่งจะมีผลทำให้คณะกรรมการฯ ขาดความรู้และประสบการณ์ในการทำงาน สอง การปฏิบัติงานยังเข้าไม่ถึงชนชั้นล่างอย่างแท้จริง สาม ควรรวมกลุ่มวิชาชีพต่างๆ ให้อยู่ในสมาคมเดียวกันสี่ สาขาในสยามเก็บค่าสมาชิกเกินกว่าที่คณะใหญ่กำหนดไว้ ห้า การนัดหยุดงานยังอาศัยเสียงส่วนน้อยมาบังคับเสียงส่วนใหญ่ เช่น กรณีการนัดหยุดงานของ โรงเลื่อย และ หก สาขาพรรคมีหน้าที่ชี้นำคนงานในการเจรจาต่อรองกับนายจ้าง สาขาพรรคไม่ควรเข้าร่วมต่อรองด้วย เป็นต้น มีเอกสารที่ยึดได้อีกชิ้นหนึ่งได้แสดงบัญชีการสนับสนุนการนัดหยุดงานของคนงานดังนี้ : รายได้จากคณะกรรมการเย็บเสื้อ 19.89 บาท โรงเลื่อย 134.39 บาท ขายเครื่องมือ 15 บาท ค่าไม้ 15 บาท โรงพิมพ์ 13.75 บาท ขายขนมปัง 7 บาท ลูกจ้าง 5 บาท ตัดผม 4 บาท ก่อสร้าง 2 บาท ทำงานกับชาวต่างประเทศ 17.30 บาท วางเสาตึก 9 บาท ช่างทอง 2.50 บาท และช่างไม้ 9.50 บาท¹⁴ .

จะสังเกตได้ว่า การเคลื่อนไหวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามมีลักษณะองค์กรที่เป็นรูปร่างขึ้นแล้ว แต่ด้วยเหตุที่เป็นระยะเริ่มต้น จึงเป็นธรรมชาติอยู่เองที่จะเห็นได้ถึงการเขียนขบวนการหรือ องค์กรทางการเมืองที่ยังอ่อนค้อยในประสบการณ์อยู่มาก

รายงานของเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยถึงราชเลขาธิการเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 1930 กล่าวถึงกรณีการจับกุมฝ่ายคอมมิวนิสต์ 22 คนว่า ได้ส่งผลให้กิจกรรมของฝ่ายคอมมิวนิสต์หยุดชะงักลง และทั้งหมดได้ถูกลงโทษจำคุกเป็นเวลา 15 ปี ปรับเป็นเงิน 5,000 บาท และรัชกาลที่ 7 ได้ทรงรับทราบพร้อมมีพระราชบันทึกรายงานว่า "...การจับกุมคราวนี้ทำดีมาก จับได้เร็วและได้คนสำคัญ ตำรวจควรได้รับความชมอย่างสูง"¹⁵ อนึ่งเกี่ยวกับข้อวิพากษ์ของรัฐบาลสยามต่อกรณีการเคลื่อนไหวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ หรือ "บอลเชวิค"

นั้น ควรกล่าวด้วยว่าในปี 1929 นั้นเอง รัฐบาลสยามก็ได้หาวิธีการป้องกันและปราบปราม การเคลื่อนไหวดังกล่าวอยู่ด้วย โดยเฉพาะกับไทยเนรเทศนั้น รัฐบาลสยามได้มีคำสั่งลับ เรื่อง "หลักการเนรเทศคนต่างด้าว" ออกมาใช้โดยได้กำหนดลักษณะบุคคลที่เข้าข่ายการ เนรเทศเอาไว้ด้วย และในข้อที่ 1 ของคำสั่งลับนี้มีข้อความว่า "1. บุคคลซึ่งปรากฏหรือมี เหตุผลกอร์ปด้วยหลักฐานพอสมควรที่จะเชื่อได้ว่าเป็นผู้เกี่ยวข้องแก่การที่จะนำมาซึ่งเหตุ ร้ายแก่การปกครองแก่ความสงบราบคาบ หรือความสุขเกษมสำราญของประชากรราษฎร หรือ ความสันติภาพของบ้านเมือง เช่น พวกแอนนาทิสต์ หรือคอมมิวนิสต์ บอลเชวิค..."¹⁶

ข้อมูลเกี่ยวกับการจับกุมฝ่ายคอมมิวนิสต์ 22 คนในครั้งนั้น นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ในหนังสือ "บันทึกวิญญูณวีรชนจีนโพ้นทะเลในไทย" เล่มที่ 2 และเล่มที่ 3 ยังได้กล่าวถึง บุคคล 4 คนในบรรดา 22 คนอีกด้วย คือ สวีฟางเหว่ย (ค.ศ.1911-1942) ตันคกคิว (ค.ศ. 1906-1982) เฉินจื่อกว้าง (ค.ศ.1906-1974) และสิงอีสิง (ค.ศ.1911-1978) สวีฟางเหว่ยเข้า เป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์จีนที่กวางตุ้งเมื่อปี 1926 และเมื่อเกิดเหตุปราบปรามฝ่าย คอมมิวนิสต์โดยก๊กมินตั๋งขึ้น เขาก็หลบหนีเข้ามาอยู่ในสยาม ตันคกคิว เกิดที่ไหหลำ เข้า เป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์จีนเมื่อปี 1926 และไปอยู่ที่สิงคโปร์ โดยได้รับอนุมัติจาก องค์กรเมื่อปี 1929 แล้วจึงได้เข้าสู่สยามในเวลาต่อมา ส่วนเฉินจื่อกว้างนั้นก็เป็นจีนไหหลำ เช่นกัน เข้าสู่สยามเมื่ออายุได้ 20 ปี เขาเป็นสมาชิกของพรรคชาวจีนโพ้นทะเลในสยาม บุคคลทั้งสามถูกปล่อยออกจากที่คุมขังในเดือนกรกฎาคม 1938 และถูกเนรเทศกลับไปยัง จีน ตลอดเวลาที่อยู่ในจีน ทั้งสามคนยังคงเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองกับพรรค คอมมิวนิสต์จีนจนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิตสำหรับสิงอีสิงเกิดที่ไหหลำ เข้ามาเมืองไทย ปี 1924 ทำงานกรรมกรในโรงพิมพ์ เข้าเป็นสมาชิกองค์กรก้าวหน้า ปี 1928 และเป็นผู้นำ คนหนึ่งในคณะกรรมการโรงพิมพ์¹⁷

แม้จะได้มีการจับกุมครั้งใหญ่เกิดขึ้นไปแล้วก็ตาม แต่ทว่าความคิดของรัฐบาลสยาม ที่ว่า การเคลื่อนไหวกของขบวนการคอมมิวนิสต์ในสยามได้หยุดชะงักไปด้วยนั้น กลับไม่

เป็นไปดังที่คิด เพราะในปี 1930 อันเป็นปีเดียวกับที่ได้เกิดคณะคอมมิวนิสต์สยาม (ซึ่ง จะได้กล่าวถึงรายละเอียดต่อไปข้างหน้า) ขึ้นนั้น ปรากฏว่า รัฐบาลสยามก็สามารถปราบปรามการเคลื่อนไหวกของขบวนการดังกล่าวได้อีก 9 กรณี

กรณีแรก ปรากฏในรายงานของเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยถึงราชเลขาธิการเมื่อ วันที่ 15 เมษายน เรื่อง"จีนก่อความไม่เรียบร้อย"¹⁸ โดยกล่าวว่าตำรวจสามารถจับกุมชาวจีน ไหหลำที่เกาะสมุยได้ 7 คน พร้อมเอกสารและตั้งข้อหาว่า เผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ "ติ เดียนวิธีดำเนินการปกครองของรัฐบาลสยามต่างๆ และหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ปลุกใจ พลเมืองให้กระด้างกระเดื่อง เป็นปฏิปักษ์ต่อลัทธิจักรพรรดิ" ดำเนินการไปในทางประ ชาธิปไตย และโฆษณาให้ประชาชนทำลายล้างพวกจักรพรรดิ" โดยผู้ต้องหาทั้ง 7 คนนี้ มี แกนนำ 2 คนถูกส่งฟ้องศาล ส่วนที่เหลือถูกเนรเทศ

กรณีที่สอง ตำรวจได้ทำการยึดข้อสอบของโรงเรียนกวดหวาที่ตำบลสระประทุม กรุงเทพฯ ข้อสอบดังกล่าว "มีข้อความปลุกใจไปในทางลัทธิคอมมิวนิสต์" เช่น มีการถาม ถึงความหมายของ "ขบวนการ 4 พฤษภาคม" (ขบวนการนี้เกิดขึ้นเนื่องจากการเดินขบวน ประท้วงรัฐบาลจีนของนักศึกษาปักกิ่งประมาณ 3,000 คน เกี่ยวกับกรณีเขตเช่าต่างชาติที่ ซานตงและชิงเต่า การเดินขบวนประท้วงดังกล่าวต่อมาได้ขยายไปยังที่ต่างๆ ของประเทศ จีน และได้มีการขยายผลทางการเมืองเป็นประเด็นอื่น ๆ ในเวลาต่อมา อิทธิพลของขบวน การนี้มีผลสะท้อนอย่างสูงต่อสังคมการเมืองจีนในช่วงนั้น คล้ายๆกับกรณี 14 ตุลาคมของ สังคมการเมืองไทย-บรรณาธิการ) ความหมายของวันเมย์เดย์ หรือถามถึงความแตกต่าง ระหว่างเจ้าที่ดินกับชาวนาไร่ที่ดิน เป็นต้น พร้อมกันนี้ ตำรวจยังได้ทำการจับกุมครูในโรง เรียนอีก 8 คน เป็นครูใหญ่ 1 คน และครูน้อยอีก 7 คน และใน 7 คนหลังนี้เป็นจีนไหหลำ 5 คน จีนกะ 2 คน ครูทั้ง 8 คนถูกจับกุมพร้อมยึดข้อสอบเมื่อวันที่ 31 มกราคม 1930 และถูกเนรเทศเมื่อวันที่ 10 เมษายนปีเดียวกัน

กรณีที่สาม ตำรวจได้ทำการจับกุมจีนคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นชาวไหหลำจำนวน 11 คนได้ที่ตำบลท่าเรือ จ.อยุธยา ทั้ง 11 คนถูกจับกุมเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 1930 และถูกเนรเทศในวันที่ 14 เมษายนปีเดียวกัน

กรณีที่สี่ ตำรวจได้ทำการจับกุมจีนคอมมิวนิสต์ได้ในระหว่างที่ชาวจีนเหล่านี้กำลังประชุมกันอยู่ที่โรงเรียนศิเม้ง ตำบลท่าเสา อำเภอบางโพ จังหวัดอุดรดิตถ์ ในวันที่ 1 มีนาคม 1930 ผู้ถูกจับกุมมีทั้งสิ้น 27 คนและจับได้พร้อมของกลางที่เป็น "ภาพชวานาน้ำดาไหล บนหลังมีของบรรทุกอยู่ 4 อย่าง คือ ภาชนะต่าง ๆ ใบเสร็จหนี้สินของรัฐบาล ค่าเช่าที่ค่ามา และมีปัญหาเขียนไว้ว่า ความเจ็บปวดลำบากของชาวนาจะอาศัยได้ใครไปกำจัด ซึ่งเป็นภาพการเตือนรัฐบาลว่า กดขี่ชาวนาและชักชวนปลุกใจให้รวมกัน" ในบรรดาผู้ถูกจับกุม 27 คนนี้ มีอยู่ 3 คนต้องโทษเนรเทศ เกี่ยวกับกรณีนี้ การที่ตำรวจสามารถติดตามจับกุมได้ก็เพราะมีการแจ้งข่าวการประชุมของชาวจีนในที่ดังกล่าวตีพิมพ์อยู่ในหนังสือพิมพ์ฮั่วเจียวเยอะเป้านั่นเอง ส่วนกรณี 3 คนที่ต้องโทษเนรเทศนั้น มีคนหนึ่งชื่อเจียบย่วนเป็นจีนไหหลำ แต่มีหลักฐานจากพาสปอร์ตว่า เกิดในเวียดนาม สามารถพูดภาษาเวียดนามและจีนไหหลำได้เป็นอย่างดี เป็นคนมีความรู้สูง และเดินทางไปจังหวัดอุดรดิตถ์ก่อนหน้าวันจับกุม 1 วันและเมื่อถูกจับกุมได้ปฏิเสธว่า ไม่ใช่คนเวียดนาม โดยให้การว่าตนเองเป็นคนจีน ดังนั้น เมื่อต้องโทษเนรเทศ จึงมีปัญหาการส่งตัวกลับยังประเทศถิ่นเกิด เพราะทางสถานทูตฝรั่งเศสเองก็ต้องการตัวเจียบย่วนด้วย เกี่ยวกับปัญหานี้ทางการไทยได้ให้ทางสถานทูตฝรั่งเศสดำเนินการเจรจากับกระทรวงการต่างประเทศด้วยตนเองต่อไป¹⁹ ส่วนอีก 2 คนที่เหลือเป็นครูโรงเรียนจีน

กรณีที่ห้า ในวันที่ 1 พฤษภาคม 1930 ซึ่งเป็นวันเมย์เดย์นั้น ตำรวจได้ทำการกวาดจับเป็นพิเศษต่อชาวจีนในสยาม และในการสำรวจความเคลื่อนไหวนั้น ได้พบว่าที่โรงเรียนปวยฮั่ว ตำบลถนน 22 กรกฎาคม อำเภอป้อมปราบ ได้ประดับธงชาติจีน ตำรวจเห็นผิดปกติจึงได้เข้าตรวจค้นและพบเอกสารหลักฐานจำนวนมากที่เป็นของฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้

ในห้องของนางเฮ้งอู๋เม้ง จึงได้เข้าทำการจับกุมผู้เกี่ยวข้องซึ่งเป็นครูได้ 3 คนเป็นสตรีทั้งสิ้น และนางเฮ้งอู๋เม้งก็เป็น 1 ใน 3 คนนี้ด้วย ที่น่าสนใจก็คือ เอกสารที่ยึดมาได้ชิ้นหนึ่งซึ่งมีชื่อว่า "ร่างแยกประเภทการปกครองและเศรษฐกิจของสยามกับวิธีการของสมาคม" ลงวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 1930 และลงชื่อว่า "กรรมกรในสยาม" มีเนื้อหาเชิงวิเคราะห์สังคมสยามขณะนั้น ว่าสยามนั้นเป็นเมืองขึ้นของจักรวรรดินิยมอังกฤษ และเวลานี้จักรวรรดินิยมอเมริกาและญี่ปุ่น ก็มีความขัดแย้งกับจักรวรรดินิยมอังกฤษเพื่อแย่งชิงกันยึดครองสยาม ส่วนรัฐบาลสยามนั้นก็ก็เป็นรัฐบาลที่ประกอบด้วยชนชั้นเจ้าที่ดินศักดินา หรือ "ผู้มีอำนาจราชศักดิ์" ขณะเดียวกัน ก็มีชนชั้นนายทุนนายหน้า ซึ่งช่วยเหลือพวกจักรวรรดินิยมอยู่ด้วย พวกจักรวรรดินิยมต้องการรักษารัฐบาลศักดินาเอาไว้เพื่อดำรงผลประโยชน์จากการกดขี่ขูดรีดของตนต่อไป เมื่อเป็นเช่นนี้ทางออกของชาวนาชาวไร่จึงอยู่ที่การจับพวกจักรวรรดินิยมออกไป พร้อมกับโค่นล้มรัฐบาลของชนชั้นศักดินาที่ร่วมมือกับชนชั้นนายทุนนายหน้า ซึ่งทำตัวเป็นเครื่องมือของจักรวรรดินิยม การต่อสู้ของชาวนาชาวไร่ที่ไรที่ดินและถูกกดขี่ขูดรีดให้หลุดจากอิทธิพลจักรวรรดินิยมและศักดินานิยมจึงเป็นพื้นฐานของการปฏิวัติประชาธิปไตย "...ทางที่จะหนีให้พ้นทุกขก็มีแต่ต้องกำจัดพวกกษัตริย์จักรพรรดิกับพวกที่เป็นเครื่องมือของเขาเสียและต้องคัดค้านการตั้งรัฐสภาตามกฎหมายซึ่งเป็นการล่อลวงมหาชนนั้นด้วย..." นอกจากนี้ เอกสารดังกล่าวยังไม่เห็นด้วยกับการที่จะร่วมมือกับชนชั้นนายทุนในเมื่อการต่อสู้ระหว่างชนชั้นนายทุนกับชนชั้นศักดินาเกิดขึ้นอีกด้วย และยังได้ยืนยันถึงการปฏิวัติของชนชั้นกรรมาชีพอย่างเด็ดเดี่ยว ส่วนครูสตรีทั้ง 3 คนที่ถูกจับกุมนั้น ต่อมา ก็ถูกต้องโทษเนรเทศในวันที่ 5 มิถุนายน ต่อกรณีนี้รัชกาลที่ 7 ทรงมีความเห็นว่า "เนรเทศนั้นดีแล้ว สำเนาคำแปลฉบับที่หนึ่งนั้นออกจะแต่งดีมาก ไม่ใช่คนโง่ทำ และไม่ได้ทำมาจากเมืองจีน แต่งขึ้นในเมืองไทย ผู้แต่งเป็นผู้ที่มีความรู้ดีพอใช้น่าสังเกตมาก ควรจะให้เสนาบดีทุกคนได้อ่านเพื่อทราบไว้ว่า การเผยแผ่ลัทธิ Communist ในเมืองไทยเป็นไปอย่างไรให้กระทรวงมหาดไทยส่งสำเนาเป็นการลับก็ได้ ข้อความที่แต่งในเอกสารฉบับนั้น ถ้าได้เผยแผ่ให้ชนชั้นชาวนาในประเทศสยามฟัง อาจมีผู้เลื่อมใสเห็นจริงตามได้มาก ผิดกับฉบับอื่น ๆ ที่ได้เคยเห็นมามาก"²⁰

จากกรณีนี้ มีข้อสังเกตบางประการที่สำคัญไม่น้อยคือ ประเด็นแรก เป็นความแตกต่างของการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนในสยามระหว่างฝ่ายก๊กมินตั๋งกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ ขณะที่การเคลื่อนไหวของฝ่ายก๊กมินตั๋งมีกลุ่มเป้าหมายที่ค่อนข้างจำกัดอยู่ที่ชาวจีนในสยามและขอบเขตการเคลื่อนไหวก็มุ่งไปที่จีนแผ่นดินใหญ่โดยตรงนั้น แต่กับฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามแล้ว หากได้มีกลุ่มเป้าหมายจำกัดเฉพาะชาวจีนในสยามไม่ หากแต่ยังได้รวมเอาชาวไทยเข้ามาด้วย ที่สำคัญก็คือขอบเขตการเคลื่อนไหวหรือ "การปฏิวัติ" ของฝ่ายนี้ก็คือ ขอบเขตในสยามโดยตรง และคงเป็นเพราะสาเหตุนี้ที่รัฐบาลจึงได้ลงมือปราบปรามฝ่ายคอมมิวนิสต์อย่างเด็ดขาดมากกว่าฝ่ายก๊กมินตั๋งโดยเปรียบเทียบ ประเด็นต่อมา เกี่ยวกับแนวความคิดทางการเมืองของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามโดยตรง กล่าวคือ ฝ่ายนี้ไม่เห็นด้วยกับการปฏิวัติประชาธิปไตยของชนชั้นนายทุน ด้วยเหตุผลที่ว่า แม้ชนชั้นนายทุนจะทำลายชนชั้นศักดินาซึ่งเป็นศัตรูของมวลชนผู้ยากไร้ก็ตาม แต่โดยเนื้อแท้แล้ว ชนชั้นนายทุนก็เป็นศัตรูของมวลชนผู้ยากไร้เช่นกัน การปฏิวัติประชาธิปไตยของชนชั้นนายทุนจึงถูกมองว่าเป็นเสมือนกับภาพมายาที่หลอกลวงประชาชนนั่นเอง แนวความคิดเช่นนี้ปรากฏขึ้นในสยามในช่วงปี 1930 เวลานั้น ได้มีการก่อตั้งคณะราษฎรอย่างลับๆ ขึ้นมาแล้ว และคราบจนถึงปี 1932 (พ.ศ.2475) ที่คณะราษฎรได้กระทำการปฏิวัติจนสำเร็จนั้น แนวความคิดดังกล่าวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามก็ยังคงไม่เปลี่ยนแปลง

กรณีที่หก ในวันที่ 5 พฤษภาคม 1930 ที่จังหวัดเพชรบุรี ตำรวจได้รับรายงานว่าได้มีการสอนลัทธิคอมมิวนิสต์ขึ้นในโรงเรียนจีน จึงได้เข้าทำการจับกุมครูจีนผู้สอน และญาติได้ 2 คนซึ่งเป็นจีนแต่จีวพร้อมเอกสารจำนวนมาก ทั้งนี้เป็นหนังสือ 14 เล่มที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์เช่น : การปฏิวัติรัสเซีย วิเคราะห์ระบบทุนนิยมญี่ปุ่น ขบวนการสังคมนิยมญี่ปุ่น วัตถุนิยมประวัติศาสตร์ ประวัติของมาร์กซ์และเอนเกล และ ฯลฯ บุคคลทั้งสองต้องโทษเนรเทศในเวลาต่อมา

กรณีที่เจ็ด ในวันที่ 28 กรกฎาคม 1930 ตำรวจได้รับรายงานว่าได้มีการประชุม

ของชาวจีนขึ้นที่โรงเรียนมีกัง ตั้งอยู่ในบริเวณตึกแถวหลังวัดเทพศิรินทร์ จึงได้เข้าจับกุมครูจีนได้ 4 คน พร้อมเอกสารเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์จำนวนหนึ่ง ครูทั้ง 4 คนต้องโทษเนรเทศในวันที่ 5 กันยายน

กรณีที่แปด ในวันที่ 27 กันยายน 1930 มีผู้มาแจ้งตำรวจว่ามีชาวจีนและ 2 คนที่ผู้แจ้งรู้จักเพราะอยู่บ้านเดียวกันที่เมืองจีนเป็นคอมมิวนิสต์ จีนและทั้งสองคนเคยฆ่าคนและเผาบ้านคนเมื่อครั้งอยู่ในจีน แล้วหลบเข้ามาในสยาม ทั้งสองต้องโทษเนรเทศในวันที่ 21 ตุลาคม

กรณีที่เก้า กรณีนี้มีที่มาจากในวันที่ 30 สิงหาคม 1930 บริเวณถนนนครสวรรค์ ย่านนางเลิ้ง ตำรวจได้พบใบปลิวภาษาจีนปิดอยู่กับกำแพง ซึ่งแปลได้ความว่ามีเนื้อหาที่ปลุกระดมของฝ่ายคอมมิวนิสต์ เรื่องนี้เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยได้รายงานไปยังราชเลขาธิการ ต่อมารัชกาลที่ 7 ทรงมีพระราชบันทึกตอบมาว่า "ทราบ ดูออกจะถึงความพยายามมากขึ้น คนสำคัญที่เป็นผู้ที่หนุนาการเผยแพร่อย่างแรงและที่เป็นคนฉลาด และน่าเป็นคนที่มีอันจะกินเรายังจับไม่ได้" พระราชบันทึกตอบดังกล่าวของรัชกาลที่ 7 ได้ส่งผลให้มีการจับกุมบุคคลอื่นอีกกล่าวได้ว่าเป็นแกนนำของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในเวลาต่อมา ซึ่งจะได้กล่าวถึงกรณีที่เก้าดังต่อไปนี้ คือ ได้มีรายงานจากทูตอังกฤษถึงกระทรวงการต่างประเทศแจ้งว่าได้มีบุคคลผู้หนึ่งชื่อ ังตจี (หวู่จื้อจื่อ) ถูกส่งตัวมาจากจีนเพื่อให้เป็นหัวหน้ารับผิดชอบงานของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยาม²¹ ภายหลังรับทราบจากรายงานของทูตอังกฤษแล้ว ตำรวจได้เข้าตรวจค้นที่พักของังตจี ซึ่งเปิดเป็นร้านขายของชำตั้งอยู่ในตึกแถวริมถนนราชปรารภ ตำบลมักกะสัน เมื่อเดือนสิงหาคม 1930 เพื่อเป็นการบังหน้าที่ตั้งของศูนย์กลางฝ่ายคอมมิวนิสต์สยาม และตำรวจได้พบเอกสารหลายชิ้นที่มีความสำคัญมาก เช่น เอกสารคำสั่งจากคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีน เป็นต้น และเอกสารฝ่ายไทยยังได้กล่าวถึงังตจีด้วยว่า เขาเคยเข้ามาเป็นครูอยู่ในสยามเป็นเวลา 15 ปีแล้วได้เดินทางกลับประเทศจีน ต่อมา ก็ได้เดินทางมาสยามอีกครั้งในปี 1930 โดยเปิดร้านประกอบอาชีพเป็นการบัง

หน้าอยู่ในกรุงเทพฯ ส่วนเอกสารฝ่ายจีนที่เผยแพร่เมื่อเร็ว ๆ นี้ยังมีรายละเอียดเกี่ยวกับโงติจิ อีกด้วยว่า โงติจิเป็นจีนแต้จิ๋ว เข้าเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์จีนตั้งแต่อยู่ในจีน ในปี 1926 เขาได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเลขานุการคณะกรรมการของพรรคฯ ในเขตซัวเถา เมื่อเกิดการปราบปรามคอมมิวนิสต์ครั้งใหญ่ในจีนเมื่อปี 1927 โงติจิจึงได้หลบหนีเข้ามายังสยาม พร้อมกับภรรยาซึ่งเป็นครูในเดือนมกราคม 1928 ในสยาม ทั้งเขาและภรรยาต่างประกอบอาชีพเป็นครูโรงเรียนจีน หลังจากที่ได้มีการติดต่อกับพรรคคอมมิวนิสต์ของชาวจีนได้แล้ว เขาก็ได้รับการแต่งตั้ง ให้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้รับผิดชอบด้านโฆษณาของคณะกรรมการของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามเมื่อเดือนเมษายน 1930 คณะกรรมการนี้ถูกจัดตั้งโดยสำนักงานตะวันออกไกลของโคมินเทิร์น (Far Eastern Bureau, Comintern) และต่อมาในเดือนตุลาคม ปีเดียวกันนั่นเอง โงติจิก็ถูกตำรวจจับกุมโดยการให้ข่าวของฝ่ายก๊กมินตั๋งในสยาม²² ในกรณีของโงติจิจากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า ขณะนั้น "คณะคอมมิวนิสต์สยาม" ได้เริ่มเกิดเป็นรูปขององค์กรอย่างเป็นทางการขึ้นมาแล้ว เพราะมีหลักฐานว่าคณะคอมมิวนิสต์สยามได้ถูกก่อตั้งขึ้นแล้วตั้งแต่เดือนเมษายน 1930 ซึ่งสอดคล้องกับกรณีสุดท้ายจากที่ได้กล่าวมานี้ว่า รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้จะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า

กล่าวสำหรับกรณีที่เกิดขึ้นนี้ ภายหลังจากที่ได้มีการจับกุมตัวโงติจิแล้ว ตำรวจก็ได้ระดมกำลังปราบปรามครั้งใหญ่รวมถึงในต่างจังหวัดด้วย และสามารถจับกุมสมาชิกของฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้เป็นจำนวนถึง 30 คน พร้อมเอกสารจากการกวาดจับที่แบ่งเป็นต่างจังหวัด 9 แห่งและกรุงเทพฯ 6 แห่ง และในบรรดา 30 คนนี้มีที่อยู่ในกรุงเทพฯ 8 คน โดยเป็นครูโรงเรียนจีน 5 คน เจ้าของร้าน 1 คนและกรรมกร 2 คน ส่วนต่างจังหวัดแบ่งได้ดังนี้คือ จากนครราชสีมาซึ่งมีอยู่ 4 สาขา ถูกจับ 8 คน แบ่งเป็นครูโรงเรียนจีน 7 คนและเจ้าของร้าน 1 คน จากสระบุรีซึ่งมี 2 สาขา ถูกจับ 7 คน แบ่งเป็นเจ้าของร้าน 1 คนและกรรมกรไหหลำ 6 คน จากอ่างทองซึ่งมีอยู่ 3 สาขา ถูกจับ 5 คน แบ่งเป็นเจ้าของร้าน 1 คน และกรรมกรไหหลำ 4 คน นอกจากนี้มีอีก 2 คน ซึ่งระบุแต่เพียงว่าเป็นเจ้าของร้านหนังสือ จากผู้ถูกจับกุมรวมทั้งสิ้น 30 คนนี้ ต่อมา ได้ถูกเนรเทศทั้งหมด ส่วนตัวของโงติจิ

นั้นถูกตัดสินจำคุก 15 ปี และถูกปล่อยตัวเมื่อเดือนมีนาคม 1939 และถูกเนรเทศออกนอกสยามไปในที่สุด ชีวิตของโงติจิหลังเนรเทศเขาได้อาศัยอยู่ที่ฮ่องกงและทำงานอยู่ในคณะกรรมการชาวจีนโพ้นทะเลของพรรคคอมมิวนิสต์จีนสำนักงานฮ่องกง โดยทำงานร่วมกับเลี้ยวเจิงจื้อผู้นำคนหนึ่งของพรรคฯขณะนั้น²³ มีเกร็ดเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับโงติจิเล่าไว้ว่า ระหว่างที่โงติจิถูกตัดสินให้ปล่อยตัวนั้น เขาได้ทำการเรียไ้เงินเพื่อสนับสนุนสงครามต่อต้านญี่ปุ่นจากเพื่อนร่วมคุกด้วย โดยรวบรวมได้ 8.60 บาท เงินจำนวนนี้ส่วนหนึ่งได้มาจากการบริจาคของเพื่อนร่วมคุกที่เป็นคอมมิวนิสต์ไทยกับคอมมิวนิสต์เวียดนาม หนังสือพิมพ์ตงก๊กยิดโปซึ่งเป็นผู้รายงานเกร็ดเรื่องนี้กล่าวยกย่องการเรียไ้เงินของโงติจิว่าเป็นปรากฏการณ์ของจิตใจสากลนิยม (Internationlist) อย่างแท้จริง²⁴

แม้การกวาดล้างจับกุมฝ่ายคอมมิวนิสต์ครั้งสำคัญจะอยู่ที่ 9 กรณีที่อยู่ในรายงานตามที่ได้อ้างอิงไปแล้วก็ตาม แต่ควรกล่าวด้วยว่า การจับตาดำเนินการเคลื่อนไหวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ของตำรวจจากกรณีอื่นๆในปีเดียวกันก็มีเช่นกัน โดยเฉพาะกับการจับใหญ่ที่เกิดขึ้นในวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 1930 เมื่อตำรวจทราบเหตุ ก็ได้พยายามสืบสวนและส่งสายเข้าไปสืบเรื่องเป็นเวลา 3 เดือน จนทราบว่าจะมีตัวแกนนำฝ่ายคอมมิวนิสต์จาก 3 สาขาในกรุงเทพฯจะจัดให้มีการประชุมขึ้นโดยอาศัยการล่องเรือไปตามแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นการบังหน้า ตำรวจจึงได้แตงนอกเครื่องแบบปลอมตัวล่องเรือติดตามไปด้วย และสามารถจับกุมแกนนำเหล่านี้ได้ 9 คนโดยหนีไปได้ 1 คน และจากการจับกุมครั้งนี้ได้ขยายผลให้ตำรวจสามารถจับกุมเพิ่มได้อีก 19 คน รวมทั้งสิ้น 28 คน ทั้งหมดนี้ถูกส่งฟ้อง 16 คน เนรเทศ 10 คนและปล่อยตัว 2 คน ทั้งนี้ 2 ใน 28 คนมีชื่อว่า หลีอังกาบกับไค้ว²⁵ นอกจากนี้ ในวันที่ 1 มิถุนายน 1930 ตำรวจสามารถจับกุมฝ่ายคอมมิวนิสต์ระดับหัวหน้าจากจังหวัดพิจิตรได้ที่สถานีรถไฟกรุงเทพฯ 2 คนเป็นชาวเวียดนามในบังคับฝรั่งเศส ชื่อ หว่องเอง และปุนเสา ทั้งสองถูกตัดสินต้องโทษเนรเทศเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน ปีเดียวกัน²⁶

จากการกวาดล้างฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามของรัฐบาลขณะนั้น น่าจะกล่าวได้ว่า ประสพผลสำเร็จอยู่พอสมควร หลักฐานของฝ่ายอังกฤษได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า ในเดือนมีนาคม 1931 ทางตำรวจสันติบาลที่สิงคโปร์ได้เซ็นเซอร์จดหมายฉบับหนึ่ง ซึ่งเป็นของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยาม จดหมายฉบับนั้นได้ระบุว่า การกวาดล้างของ "ภัยขาว" ต่อพลพรรคคอมมิวนิสต์นั้น สามารถจับกุมได้ถึงกว่า 100 คน และปัจจุบันเหลืออยู่กว่า 200 คน และเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพไม่มากนัก²⁷ จากหลักฐานดังกล่าว นอกจากจะชี้ให้เห็นถึงผลการปราบปรามของรัฐบาลสยามแล้ว ยังทำให้เชื่อได้อีกว่า การคงเหลือสมาชิกกว่า 200 คนของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามนั้น ย่อมหมายความว่าความถึงการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่จะยังคงเกิดขึ้นต่อไป

ปี 1930 อันเป็นปีที่กล่าวกันว่าเป็นปีที่เกิดคณะคอมมิวนิสต์สยามขึ้นนั้น งานวิจัยของชาวญี่ปุ่นผู้หนึ่งซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องเวียดนามได้กล่าวไว้ว่า ในวันที่ 20 เมษายน 1930 ได้มีการประชุมเพื่อจัดตั้งคณะคอมมิวนิสต์สยามขึ้น โดยมีสมาชิกชาวจีนและชาวเวียดนามเข้าร่วมด้วยและมีโฮจิมินห์เป็นประธานในที่ประชุม²⁸ แต่จากการตรวจสอบของผู้ศึกษาพบว่า ในเอกสารของจีนที่เผยแพร่เมื่อเร็ว ๆ นี้กลับไม่ได้กล่าวถึงคณะคอมมิวนิสต์สยามเลยแม้แต่น้อย และจะมีการอ้างแต่พรรคชาวจีนโพ้นทะเลเท่านั้น แต่ในขณะเดียวกัน ข้อมูลจากแหล่งเดียวกันของฝ่ายจีนเองก็ได้กล่าวถึงกิจกรรมและการเคลื่อนไหวทางการเมืองของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามขณะนั้นได้ตรงกับกิจกรรมและการเคลื่อนไหวของคณะคอมมิวนิสต์สยาม นอกจากนี้ แหล่งข้อมูลเดียวกันยังได้ให้ข้อมูลขณะที่เขียนถึงประวัติแกนนำคนหนึ่งของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยาม คือ หลิวชู่สือ (ค.ศ. 1899 - 1942) ด้วยว่า ในสมัยนั้นได้มีมติของโคมินเทิร์นถึงสมาชิกฝ่ายคอมมิวนิสต์ในทุกประเทศว่า ไม่ว่าจะมาจากที่ใดก็ให้เข้าไปอยู่ในขบวนการปฏิวัติชนชั้นกรรมาชีพในประเทศนั้น ๆ และจะต้องอุทิศตัวให้กับการปฏิวัติโลกด้วยจิตใจเสียสละ²⁹ จากกิจกรรมหรือการเคลื่อนไหวที่ดี หรือจากมติดีของโคมินเทิร์นที่ดี ย่อมกล่าวได้ว่า แม้จะไม่มีการเอ่ยชื่อของคณะคอมมิวนิสต์สยามอยู่ในเอกสารจีนก็ตาม บรรดาบุคคลทั้งหลายที่ได้เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกิจกรรมหรือการเคลื่อนไหว

ไหวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามในขณะทีคณะคอมมิวนิสต์สยามได้เกิดขึ้นนั้น บุคคลเหล่านั้นย่อมต้องเป็นส่วนหนึ่งของคณะคอมมิวนิสต์สยามไปด้วย และนอกจากคณะคอมมิวนิสต์สยามแล้วก็ไม่มีการเมืองพรรคหนึ่งพรรคใดอีกเลยในฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามเช่นกัน

หลักฐานชิ้นหนึ่งซึ่งยืนยันการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของคณะคอมมิวนิสต์สยามปรากฏอยู่ในเอกสารประวัติพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) อันเป็นพรรคที่มีพัฒนาการมาจากคณะคอมมิวนิสต์สยาม แต่ทั้งนี้ก็ควรกล่าวด้วยว่า ประวัติที่เป็นทางการของพรรคนี้อยู่ไม่เคยปรากฏ และเอกสารหลักฐานที่จะเสนอในที่นี้ถือกันว่าเป็นเอกสารกึ่งทางการ เพราะเขียนโดย วิรัช อังคदार ผู้นำคนหนึ่งของ พคท. ขณะเขียนได้ใช้นามปากกาว่า "ธ.วิฑูร" ชื่อเอกสารคือ "ประวัติและบทเรียนบางประการของพรรคเรา" พิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2521 ส่วนหนึ่งของเอกสารชิ้นนี้ได้กล่าวพาดพิงถึงคณะคอมมิวนิสต์สยามเอาไว้ว่า³⁰

"การเผยแพร่ลัทธิมาร์กซ์ในประเทศเราและการเกิดขึ้นของพรรคการเมืองลัทธิมาร์กซ์ในประเทศเรามีลักษณะพิเศษของตนต่างกับประเทศในเอเชียอาคเนย์บางประเทศซึ่งรับผลสะท้อนมาจากยุโรปโดยตรง คือเราได้รับมาจากทางตะวันออก หลังการปฏิวัติตุลาคมนที่ยิ่งใหญ่ เราได้รับผลสะท้อนมาจากการปฏิวัติของจีนและเวียดนาม ข้อนี้ต่างกับพรรคบางพรรคเช่น พรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซีย ซึ่งตั้งพรรคเมื่อปี 2463 ได้รับผลสะท้อนมาจากยุโรป พรรคเวียดนาม ตั้งพรรคเมื่อปี 2473 ได้รับผลสะท้อนจากยุโรป และจีน สหายโฮจิมินห์เองได้เคยเคลื่อนไหวในฝรั่งเศส เป็นผู้ที่ได้แยกตัวออกจากพรรคสังคมนิยมฝรั่งเศสมาตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ฝรั่งเศส แล้วยังเคยเข้าร่วมการ

เคลื่อนไหวกฎบัตรจีนด้วย ประเทศไทยมิใช่มิมีนักเรียนนอกไปศึกษาที่ยุโรป ก่อนมีกลุ่มลัทธิมาร์กซ์ในประเทศไทยที่รับผลสะท้อนจากจีนและเวียดนาม ก็เคยมีคนไทยไปศึกษาในยุโรปไม่ได้ นำเอาลัทธิมาร์กซ์กลับมา....

โดยทั่วไปในประเทศต่างๆ กลุ่มลัทธิมาร์กซ์มักเกิดขึ้นในหมู่ปัญญาชนก่อน แต่เนื่องจากปัญญาชนไทยที่เรียนในประเทศตะวันตกไม่ได้นำลัทธิมาร์กซ์กลับเข้ามาในประเทศไทย ฉะนั้นการเผยแพร่ลัทธิมาร์กซ์ในประเทศไทยจึงเกิดจากการที่มีคนไทยไปเรียนที่เมืองจีน ได้ไปสัมผัสพรรคคอมมิวนิสต์จีนและนำเข้ามาเผยแพร่ทางหนึ่ง ต่อมาในปี 2468-2470 การปฏิวัติจีนพ่ายแพ้ นักปฏิวัติจีนส่วนหนึ่งก็ได้เข้ามาเคลื่อนไหวเผยแพร่ลัทธิมาร์กซ์ในไทยด้วย

อีกทางหนึ่งก่อนปี 2473 ชาวคอมมิวนิสต์เวียดนามที่เข้ามาในประเทศไทยก็ได้เผยแพร่ลัทธิมาร์กซ์ในไทยเช่นกัน เมื่อปี 2473 โซเวียตแห่งตังห้ (การลุกขึ้นสู้ของประชาชนเวียดนาม จังหวัดเหซุอัน-หาคิงห์) ได้พ่ายแพ้ลงสหภาพเวียดนามอีกส่วนหนึ่งก็ได้เข้ามาเคลื่อนไหวในไทยด้วย.....

ก่อนปี 2473 หน่วยลัทธิมาร์กซ์ในไทยมีการเคลื่อนไหวบ้าง แต่ประวัติตอนนี้เรายังรวบรวมไม่ได้ครบถ้วน รู้แต่ว่า ขณะนี้มีการตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ สาขาเอเชียอาคเนย์ขึ้น (หน่วยพรรคหนานหยาง) ปี 2473 สหภาพโซเวียตได้เป็นตัวแทนของสากลที่ 3 (หมายถึงโคมินเทิร์น - ผู้ศึกษา) มาจัดตั้งคณะกรรมการชั่วคราวพรรคคอมมิวนิสต์สยามขึ้น ต่อมาเมื่อปี 2478 สากลที่ 3 ได้รับ

รองพรรคคอมมิวนิสต์สยามเป็นสาขาสำรอง (คือยังไม่ใช่พรรคที่สมบูรณ์แล้ว) ของตน ถ้าหากนับตั้งแต่ตอนนั้นเป็นต้นมาก็เป็นเวลาอีก 40 กว่าปีแล้ว

พรรคคอมมิวนิสต์สยามได้เสนอจุดมุ่งหมายการปฏิวัติ โค่นจักรพรรดินิยมและศักดินานิยม เพื่อสถาปนารัฐกรรมกรชาวนาแห่งสยาม ขณะนั้นสมาชิกพรรคส่วนใหญ่เป็นคนจีนและเวียดนาม พวกเขาได้ไปจัดตั้งกรรมกร นักเรียน ชาวนา ได้จำนวนหนึ่ง นำกรรมกรต่อสู้เพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ เคลื่อนไหวในวันสำคัญๆ เช่น วันกรรมกรสากล วันปฏิวัติสังคมนิยม ตุลาคมที่ยิ่งใหญ่ มีการทิ้งระเบิด ชักธงแดงบนไม้ บนตัวตึกสูงๆ เป็นต้น นอกจากนั้น พวกเขายังได้พยายามไปเคลื่อนไหวในหมู่ชาวนาในภาคอีสาน ติดต่อกับชาวนาได้จำนวนหนึ่ง การเคลื่อนไหวของพวกเขาได้ถูกรัฐบาลปฏิบัติปราบปรามหนัก โดยเฉพาะไปจับเอาคนที่ประวัติไม่แจ่มชัดเข้ามาอยู่ในองค์การจัดตั้ง ทำให้สายลับสันติบาลสามารถแทรกเข้ามาทำลายองค์การจัดตั้งไปหลายครั้ง มาถึงปี 2478-2479 สมาชิกส่วนใหญ่ที่เป็นคนเวียดนามเชื้อชาติเวียดนามก็ถูกศัตรูจับเข้าคุกบ้าง และถูกเนรเทศออกจากไทยบ้าง

ปี 2480 สงครามต่อต้านการรุกรานของญี่ปุ่นในจีนได้เกิดขึ้น สมาชิกพรรคที่เป็นคนจีนในไทย และเชื้อชาติจีนมีการเคลื่อนไหวในหมู่คนจีน สนับสนุนสงครามต่อต้านญี่ปุ่นของประชาชนจีน ชนชั้นปกครองไทยก็ได้ทำการปราบปรามเป็นการใหญ่ สหภาพเหล่านี้ถูกจับกุม ถูกเนรเทศไปก็ไม่ค่อย

ชาวคอมมิวนิสต์ที่ถูกจับกุมคุมขังได้ยื่นหัตถ์ต่อผู้บนศาลและในคุกอย่างองอาจกล่าวหาญโฆษณาแนวทางนโยบายของพรรคต่อนักโทษอื่นๆ แปรคุกตารางเป็นโรงเรียนแห่งการศึกษาและฝึกฝนตนเอง เป็นที่เคารพนับถือของนักโทษการเมืองอื่นๆ และนักโทษทั่วไป สร้างประเพณีสืบทอดอันดีงามของชาวคอมมิวนิสต์ในขณะที่ถูกเป็นผู้ต้องหาหรือนักโทษการเมือง และปฏิบัติกันเช่นนี้ตลอดมา

ถึงปี 2482 สภาพการนำอ่อนมาก องค์การจัดตั้งที่มีอยู่เกิดแตกเป็นกลุ่มเล็กน้อย ขาดความเป็นเอกภาพ เมื่อเป็นเช่นนี้ คณะนำจึงได้ไปขอความเห็นจากผู้แทนของสากลที่ 3 ซึ่งขณะนั้นประจำอยู่ที่ฮ่องกง ปี 2483 ผู้แทนสากลที่ 3 ได้เสนอให้ตั้งคณะกรรมการพิเศษขึ้นชุดหนึ่ง เพื่อรวบรวมองค์การจัดตั้งให้เป็นเอกภาพกัน จะได้จัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ของประเทศไทยขึ้นมาใหม่ คณะกรรมการพิเศษคณะนี้ได้ทำงานไปจำนวนหนึ่ง ทำให้องค์การจัดตั้งรวมตัวขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้เพาะกำลังใหม่ขึ้นจากกรรมกร นักเรียนและชนชั้นนายทุนน้อยในเมือง ขณะนั้นสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้เกิดขึ้นแล้ว ก่อนญี่ปุ่นบุกเข้าไทยเล็กน้อยภายในองค์การจัดตั้งมีสหไทยกับสหชาวจีน ส่วนสหชาวยุโรปนามได้หันไปเคลื่อนไหวเพื่อภารกิจการปลดปล่อยปิตุภูมิของตนแล้ว

ปลายปี 2484 ญี่ปุ่นเข้ายึดครองประเทศไทย องค์การจัดตั้งมวลชนที่มีอยู่เดิมส่วนใหญ่เป็นอัมพาต ดำเนินการไม่ได้ จำเป็นต้องทำการจัดตั้งกันใหม่ เริ่มต้นได้มีการตั้งกองอาสาสมัครขึ้นเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นด้วยกำลังอาวุธ แต่ขณะนั้นกำลังที่มีการจัดตั้งของ

พรรคยังเล็กมาก หนึ่ง ปี 2485 เป็นปีที่ญี่ปุ่นกำลังได้รับชัยชนะฝ่ายสัมพันธมิตร คือ อเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศสกำลังอยู่ในสภาพถอยและพ่ายแพ้ ญี่ปุ่นยึดครองเอเชียอาคเนย์ไว้ได้เกือบทั้งหมด กระแสคลื่นการปฏิวัติประเทศเรากำลังลดต่ำลง ชนชั้นปกครองไทยได้ยอมจำนนต่อญี่ปุ่น แล้วร่วมมือกับญี่ปุ่นทำการปราบปรามการเคลื่อนไหวต่อสู้ของประชาชน ขณะนั้น พรรคต้องแบกรับภาระหน้าที่ ที่มูกำลังที่มีอยู่ทั้งหมดไปปลุกระดมจัดตั้งมวลชนขยายกำลัง ดำเนินสงครามปลดแอกประชาชาติ ขับไล่โจรญี่ปุ่นกำจัดรัฐบาล ขาชาชาติ กอบกู้เอกราช พิทักษ์ปิตุภูมิ ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้ ปลายปี 2485 พรรคจึงได้เปิดประชุมสมัชชา 1 ขึ้น

ที่กล่าวมานี้คือประวัติของพรรคในระยะแรก เป็นระยะที่ลัทธิมาร์กซ์ได้เผยแพร่ในหมู่ปัญญาชน กรรมกรชาวนาและผู้ใช้แรงงานอื่นๆ ของประเทศเรา สร้างเงื่อนไขให้แก่การก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ กระทั่งได้ก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์สยามขึ้นแล้ว แต่ก็ถูกปราบปรามอย่างหนัก สหชาวจีนและสหชาวยุโรปนามมีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวระยะนี้

สหชาวดังประเทศได้ปฏิบัติตามหลักของสากลที่ 3 ถือว่าชาวคอมมิวนิสต์ไม่ว่าไปอยู่ในประเทศใดก็ตามเข้าร่วมองค์การจัดตั้งและทำการเคลื่อนไหวที่นั่น สหชาวจีนและสหชาวยุโรปนามจำนวนไม่น้อยที่พำนักอยู่ในประเทศไทย ได้เข้าร่วมดำเนินการปฏิวัติในประเทศไทย ได้อุทิศผลงานที่ใหญ่หลวงให้แก่การปฏิวัติในประเทศไทย พวกเขาบางคนต้องเข้าคุก บางคนต้องเสียชีวิตและที่ถูกเนรเทศก็มีจำนวนมาก พวกเขาได้ปูพื้นเบื้องต้นให้

แก่การเคลื่อนไหวลัทธิคอมมิวนิสต์ และการเคลื่อนไหวกรรมกร
ในประเทศไทยสร้างผลงานที่สำคัญให้แก่พรรคและประชาชน
ไทย"

จากข้อความในเอกสารข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าแม้ "พรรคคอมมิวนิสต์สยาม" จะได้รับการรับรองจากสากลที่ 3 ที่มีโฮจิมินห์เป็นตัวแทนให้มี "คณะกรรมการชั่วคราว" ขึ้นมาดูแล
อยู่นั้น ก็ได้บอกให้รู้ถึงลักษณะความเป็นองค์กรของพรรคการเมืองนี้ และยังสามารถ
เห็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันในแง่กิจกรรมหรือการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นจริงในช่วงนั้นดัง
กรณีของโงติจิที่ถูกแต่งตั้งจากสำนักงานตะวันออกไกลของโคมินเทิร์นให้มีตำแหน่งอยู่ใน
คณะกรรมการของฝ่ายคอมมิวนิสต์สยามขณะนั้น

กิจกรรมและการเคลื่อนไหวของฝ่ายคอมมิวนิสต์สยามที่เป็นไปด้วยความคึกคักนับ
แต่ปลาย ทศวรรษ 1920 เรื่อยมานั้น ได้ปรากฏอยู่ในหนังสือ "บันทึกวิญญานวิรชนจีน
โพ้นทะเลในไทย" ทั้ง 3 เล่ม หลายแห่งและหนังสือทั้ง 3 เล่มนี้ได้บอกให้รู้ว่า ฝ่าย
คอมมิวนิสต์ในสยามมีองค์กรของตนเองหลายองค์กร และองค์กรเหล่านี้ก็มีสมาชิกชาวจีน
กระจายอยู่ไปทั่ว นอกจากนี้ ยังมีโครงสร้างการบริหารขององค์กรอีกด้วย เช่น มีคณะกรรมการ
ประจำภาคอีสาน เหนือและใต้ ในกรุงเทพฯก็มีคณะกรรมการประจำเทศบาล
กรุงเทพฯ นอกนั้นก็เป็นที่คณะกรรมการประจำจังหวัด ชาวจีนที่เป็นสมาชิกในองค์กรของ
ฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยาม ส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนที่เพิ่งเดินทางเข้ามาใหม่ และประกอบ
อาชีพต่างๆ กันไป เช่น เป็นครูโรงเรียนจีน นักหนังสือพิมพ์ ช่างในโรงพิมพ์ โรงเลื่อย โรง
เหล็ก โรงไม้ขีดไฟ ตลอดจนไปจนถึงช่างกล นอกจากสมาชิกที่เป็นปัญญาชนหรือแรงงานฝีมือ
และกรรมกรแล้ว โรงเรียนจีนของฝ่ายคอมมิวนิสต์ยังสามารถดึงเอาขุนนางจำนวนไม่น้อย
มาร่วมอยู่ในขบวนการด้วย วิธีการสร้างสมาชิกบางวิธีจะปรากฏในรูปของชมรมศึกษา ซึ่ง
เปิดโอกาสให้บุคคลต่างๆ สามารถเข้ามาอ่านหรือศึกษาหนังสือของชมรมได้ และหนังสือ
เหล่านั้นก็มีเนื้อหาเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์ บางวิธีก็ปรากฏในรูปของการจัดตั้งชมรม

วิทยาศาสตร์สังคม ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซ์โดยตรง อย่างไรก็ตาม ในปี 1937 ฝ่าย
คอมมิวนิสต์ในสยามได้เคยอาศัยหรือขอคำชี้แนะมาจากสำนักงานประจำฮ่องกงของกองทัพ
ที่ 8 ซึ่งมีเลี้ยวเจิงจือเป็นผู้ดูแลอยู่³¹ และในปี 1941 พวกเขาก็กังเคยอาศัยหรือขอคำชี้แนะจาก
คณะกรรมการชาวจีนโพ้นทะเลของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ซึ่งยังคงตั้งสำนักงานอยู่ใน
ฮ่องกงและมีเลี้ยวเจิงจือเป็นผู้ดูแลอยู่เช่นเดิม โดยมีโงติจิเข้าร่วมด้วย³² หนังสือทั้ง 3 เล่ม
ของฝ่ายจีนดังกล่าวที่ใช้ข้างในที่นี้ ยังได้ชี้ให้เห็นอีกด้วยว่า พรรคการเมืองที่ถูกเรียกชื่อ
ต่างๆ ของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามนี้ แม้จะสัมพันธ์กับพรรคคอมมิวนิสต์จีนอย่างแนบ
แน่น แต่ก็ถูกถือเป็นคนละพรรค เพราะเมื่อสมาชิกจากพรรคคอมมิวนิสต์จีนเข้าสู่สยามเพื่อ
เคลื่อนไหวทางการเมืองนั้น สมาชิกเหล่านี้ต้องสมัครเข้าพรรคการเมืองของฝ่ายคอมมิวนิสต์
ในสยามใหม่³³ ในขณะเดียวกัน เมื่อชาวจีนในฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามเดินทางเข้าสู่สยาม
อัน (ฐานที่มั่นและศูนย์กลางพรรคคอมมิวนิสต์จีนในระหว่างปี 1937-1947 - บรรณาธิการ)
พวกเขาก็ต้องสมัครเข้าเป็นสมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์จีนใหม่อีกเช่นกัน³⁴ ปรากฏการณ์
เช่นนี้ ชี้ให้เห็นถึงความสอดคล้องกับมติของโคมินเทิร์นที่ได้กล่าวไปถึงก่อนหน้านี้แล้วได้
เป็นอย่างดี ด้วยเหตุดังนั้น ภายใต้อิทธิพลของพรรคการเมืองที่ถูกเรียกไปต่างๆ แต่โดยเนื้อแท้คือ
พรรคเดียวกันคือเป็นคณะคอมมิวนิสต์สยามทั้งสิ้นนั่นเอง

กล่าวในแง่ของการจัดตั้งองค์กรเพื่อเคลื่อนไหวทางการเมืองนั้น ฝ่ายคอมมิวนิสต์
ในสยามก็ได้ดำเนินการอยู่ไม่น้อย ในช่วง ปี 1927 ฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามได้มีการจัดตั้ง
สมาคมแอนติอิมพีเรียลลิสต์สยาม (เขียนหลอฝานตี้ด่างเหมิง)³⁵ และก่อนปี 1932 ก็ได้จัด
ตั้งคณะคอมมิวนิสต์หนุ่มสยาม (เขียนหลอกังฉานต่างซิงเหนียนถวน) ขึ้นมา³⁶ องค์กรทั้ง
สองนี้ได้ขยายสาขาขององค์กรไปยังท้องถิ่นต่างๆ เพื่อให้มีความเป็นองค์กรมวลชนมากขึ้น
ส่วนการเคลื่อนไหวขององค์กรในโรงเรียนจีนของฝ่ายคอมมิวนิสต์ ก็มีปรากฏขึ้นเช่นกัน
กล่าวคือได้มีครูหัวก้าวหน้ากลุ่มหนึ่งซึ่งไม่เห็นด้วยกับการบริหารของโรงเรียนอิงฮุ้น (หวง
หวน : เป็นโรงเรียนจีนตั้งขึ้นในปี 1927 เปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นประถมจนถึงชั้นมัธยม
ต้น) จึงได้ลาออกมาตั้งโรงเรียนจงลือ (ซ่งซิก) ในวันที่ 1 มิถุนายน 1932³⁷ นอกจากนี้ ใน

วันที่ 9 ธันวาคม 1935 เมื่อได้เกิดการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายในปักกิ่ง เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลเจียงไคเช็คต่อสู้กับญี่ปุ่นจริงจังมากขึ้นนั้น การเคลื่อนไหวดังกล่าวได้ส่งผลกระทบมามายังโรงเรียนจีนในสยามด้วยเช่นกัน จงหัวจงเซีย (จงหัววิทยาลัย) ได้มีการนัดหยุดเรียนของนักเรียนภายใต้การนำขององค์กรเยาวชนก้าวหน้าเมื่อวันที่ 21 มีนาคม 1936³⁸ แต่เนื่องจากมีข้อห้ามในการทำกิจกรรมหรือเคลื่อนไหวทางการเมือง นักเรียนบางคนจึงถูกไล่ออก ขณะนั้นได้มีสมาชิกฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามระดับหัวหน้า 2 คนคือ หวงเย่าหวาน (ค.ศ. 1903 - 1976) และหวูหลินมาน (ค.ศ. 1911 - 1948) ซึ่งเป็นครูสอนอยู่ในโรงเรียนซูฮั่น (ฉู๋นัง) ได้เชิญนักเรียนที่ถูกไล่ออกเหล่านั้นเข้ามาเรียนในโรงเรียนของตน³⁹ หลังจากนั้นไม่ถึงปีฝ่ายคอมมิวนิสต์ของครูโรงเรียนซูฮั่นได้แยกตัวออกไปตั้งโรงเรียนฉีหมิง (จีเม้ง) เริ่มแรกนั้น โรงเรียนนี้เปิดสอนเฉพาะภาคค่ำ ต่อมาในปี 1937 จึงได้เปลี่ยนเป็นภาคปกติและเปิดหลักสูตรฝึกหัดครูด้วย หลังจากนั้น ก็ได้มีการเปลี่ยนชื่อของโรงเรียนอีก 2 ครั้ง เป็นชินจงหัว และจงกิงตามลำดับ⁴⁰ โรงเรียนจีน "ฝ่ายซ้าย" ฉงลือ (ช่งจิก) และฉีหมิงนี้ ถูกถือว่าเป็นโรงเรียนที่สร้างนักปฏิวัติอาชีพอย่างแท้จริง และไม่ปรากฏว่ามีการบริหารของโรงเรียนแต่ประการใด และทราบแต่เพียงว่า ได้รับความช่วยเหลือจากเหียงกวงเอี่ยมมาโดยตลอดบรรดานักเรียนฝ่ายซ้ายก็จัดตั้งสมาคมสหนักเรียนสยาม (เขียนหลอเซียะเจิงเหลียนเฮอะฮุ่ย) ก่อนปี 1933⁴¹

กล่าวกันว่า ทางเลือกสำหรับอนาคตของนักเรียนระดับมัธยมของโรงเรียนจีนเวลานั้น มีอยู่ 2 ทางเลือก ทางเลือกหนึ่งคือ เมื่อจบการศึกษาแล้วก็ไปเรียนต่ออังกฤษหรือจุฬงิงในระดับมหาวิทยาลัย หรือไม่ก็เรียนต่อในโรงเรียนของพวกมิชชันนารีหรือโรงเรียนฝรั่ง และเมื่อจบออกมาก็ไปเรียนต่ออังกฤษหรือประเทศตะวันตกอื่นๆ ทางเลือกนี้ เป็นทางเลือกเพื่ออนาคตส่วนตัว ส่วนอีกทางเลือกหนึ่งคือ เมื่อจบการศึกษาแล้วก็เข้าร่วมการปฏิวัติเพื่อประเทศจีน ทางเลือกนี้หมายความว่าความถึงดลระอนาคตของตนเพื่อชาติ⁴² สำหรับนักเรียนในยุคสมัยนั้นแล้ว มีความเจ็บแค้นในตัวเจียงไคเช็คอย่างมาก เพราะกระทำตนเป็นเครื่องมือของพวกจักรพรรดินิยม ฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามได้อาศัยโอกาสจากความรู้สึกดังกล่าว

ของบรรดานักเรียนเหล่านี้มาขยายขบวนการของตนให้กว้างขวางออกไป เช่น เมื่อได้สมาชิกเพิ่มเข้าไปในองค์กรเยาวชนก้าวหน้าแล้วก็ส่งเสริมให้เยาวชนเหล่านี้ไปศึกษาลัทธิคอมมิวนิสต์ในชมรมนักอ่านของตน บางครั้งก็ส่งเสริมให้เข้าร่วมกิจกรรมของชมรมศิลปะการแสดง การแสดงที่มีชื่อเรื่องหนึ่งที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการต่อต้านญี่ปุ่นของชมรมนี้คือ "หมู่บ้านเดือนสิงหาคม" ครั้งหนึ่ง เมื่อหลู่ซันนักคิดนักเขียนหัวก้าวหน้าและสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้เสียชีวิตลง เยาวชนหัวก้าวหน้ากว่าพันคนจากโรงเรียนจีน ชมรมนักอ่าน และองค์กรมวลชนต่างๆ ได้จัดให้มีพิธีไว้อาลัยหลู่ซันขึ้น ณ หอประชุมใหญ่ของสมาคมพาณิชย์จีนในวันที่ 19 ตุลาคม 1936 ทั้งนี้ โดยได้รับอนุญาตจากเหียงกวงเอี่ยม กล่าวเฉพาะเหียงกวงเอี่ยมแล้ว เขาได้ให้ความช่วยเหลือขบวนการฝ่ายซ้ายเสมอมา บทบาทเช่นนี้ของเขานับว่าเป็นเรื่องที่มีความเสี่ยงอยู่ไม่น้อยเลย⁴³

ส่วนองค์กรกรรมกรของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามก็มีการจัดตั้งขึ้นเช่นกัน คือ คณะกรรมกรโรงเลื่อยกรุงเทพฯ (ม่านกู่หัวจงเหวินกงฮุ่ย) ก่อตั้งขึ้นในปี 1927 กรรมกรในโรงเลื่อยร้อยละ 95 เป็นชาวจีนไหหลำ สมาคมกรรมกรสีแดงสยาม (ซีเซอะกงฮุ่ย) เป็นกรรมกรจากโรงงานไม้ซิดไฟ⁴⁴ และสมาคมสหกรรมกรประเทศสยาม (เขียนหลอจงกงฮุ่ย) ตั้งขึ้นก่อนปี 1932 เป็นศูนย์กลางของขบวนการกรรมกร⁴⁵

ในส่วนที่เกี่ยวกับแกนนำของฝ่ายคอมมิวนิสต์สยามในช่วงทศวรรษ 1930 นั้น ผู้รับผิดชอบสูงสุดคือ หลิวซู่ลือ หรือเล่าโล่วเจียะ (ค.ศ. 1899-1942) เขาเข้ามาสยามหลังการปราบคอมมิวนิสต์ครั้งใหญ่ในจีนเมื่อปี 1927 และในสยามเขาเป็นผู้รับผิดชอบ "องค์กรก้าวหน้าในสยาม" ในปี 1934 เขาได้เดินทางไปประชุมพรรคคอมมิวนิสต์ที่เซี่ยงไฮ้ ในฐานะตัวแทนพรรคจากสยามร่วมกับผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์จีนในขณะนั้น และในช่วงเวลาเดียวกันก็ยังได้ประชุมร่วมกับตัวแทนพรรคจากเวียดนามเพื่อแสวงหาความร่วมมือในการปฏิวัติร่วมกัน⁴⁶ แกนนำอีกคนหนึ่งคือ หวงเย่าหวาน เขาเกิดที่เหมยเซียน มณฑลกลางตุ้ง เป็นจีนแคะ เป็นผู้ก่อตั้งโรงเรียนฉีหมิง ในปี 1937 เขาดำรงตำแหน่งเลขาธิการในคณะ

กรรมการประจำเทศบาลกรุงเทพฯ⁴⁷ บุคคลทั้งสองถูกจับกุมในช่วงฤดูฝนปี 1939 และต้องโทษเนรเทศ กล่าวเฉพาะหวงเย่หวน เขาได้เดินทางกลับเข้ามาสยามอีกครั้งหนึ่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง และดำเนินบทบาทอยู่ในขบวนการฝ่ายซ้ายต่อไป แกนนำที่เหลือจากนี้ จะได้กล่าวถึงต่อไปข้างหน้า

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามนั้น ข้อมูลโดยส่วนใหญ่ที่กล่าวมาข้างต้นจะอิงอยู่กับเอกสารฝ่ายจีน สำหรับเอกสารฝ่ายไทยแล้ว ผู้ศึกษาพบว่า นับแต่ที่รัฐบาลสยามได้ทำการปราบปรามฝ่ายคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรงเมื่อปี 1930 ก็ไม่พบข่าวสารหรือข้อมูลอันใดในหอคจคหมาย เหตุที่เกี่ยวข้องกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามอีกเลยตลอดปี 1931 แต่การเคลื่อนไหวของขบวนการทางการเมืองฝ่ายนี้ก็ได้มาปรากฏอีกในปี 1932 อันเป็นช่วงเดียวกับ "การปฏิวัติสยาม 2475" นั่นเอง ลักษณะหรือรูปแบบการเคลื่อนไหวที่ปรากฏในช่วงนี้ของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามจะออกมาในรูปของการเผยแพร่ใบปลิวด้วยวิธีการต่างๆ และมักจะเป็นข่าวอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์เสมอ เช่น หัวข้อข่าว "คอมมิวนิสต์" ของหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งได้ลงว่า การเคลื่อนไหวของฝ่ายคอมมิวนิสต์นั้นได้ทำให้สังคมการเมืองเกิดความรู้สึกอย่างหนึ่งขึ้นคือ "ไม่ว่าจะเกิดเหตุอะไร ประชาชนเป็นสงสัยว่า เป็นการกระทำของพวกคณะคอมมิวนิสต์ทั้งนั้น..." และ "...อันตรายเรื่องคอมมิวนิสต์ในเวลานี้ยังมีความเจริญเพียงแคไหน ? พวกคอมมิวนิสต์มีกำลังสักเท่าไร? นี่เป็นปัญหาที่ดูเหมือนไม่มีใครทราบแน่นอน แม้แต่ในราชการ"⁴⁸ แต่ใบปลิวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ยังคงมีอยู่ต่อไปด้วยเนื้อหาที่รุนแรง จนสร้างความตกใจให้แก่ชาวไทย และคำว่า "คอมมิวนิสต์" ก็ถูกใช้ทับศัพท์ในภาษาไทยก็ในช่วงนี้เอง

เกี่ยวกับการปฏิวัติ 2475 ฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามไม่ได้ฝากความหวังอะไรมากนัก ดังที่ได้กล่าวไปข้างแล้วก่อนหน้านี้ ฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามมีท่าทีหรือทัศนคติที่ชัดเจนของตนต่อการปฏิวัติ 2475 ดังปรากฏในบทวิเคราะห์จากเอกสารจีนหนึ่ง ที่ทางการสยามยึดมา

ได้ระหว่างการจับกุมคอมมิวนิสต์ที่เป็นจีนไหหลำ 9 คน ในเดือนสิงหาคม ปี 1932 ดังจะกล่าวย่อหน้าต่อไป เอกสารจีนนี้วิเคราะห์การปฏิวัติ 2475 ว่า "ในคราวเปลี่ยนการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พวกคณะราษฎรก็เป็นผู้แทนของพวกที่มีทรัพย์สินติดต่อกับพวกหัวหน้าทหารส่วนหนึ่ง พร้อมกับพวกอำมาตย์ที่หมดหวังต่อความดีในราชการ... ลูกขึ้นคิด โคน บัดลังก์แห่งเจ้าแผ่นดิน... แต่ลัทธิดีกอกงหิง (จักรวรรดินิยม - ผู้ศึกษา) ยังมั่นคงแบบแผนเก่า..."⁴⁹

ต้นเดือนมิถุนายน 1932 ดำรงสามารถจับกุมตัวสมาชิกฝ่ายคอมมิวนิสต์ที่ทิ้งใบปลิวได้ 7 คน พร้อมเอกสารบางส่วน คนทั้ง 7 คือ นายพง นายคุณ นายแก้ว นายเก้ง นายดินอิด นายบุ้นกี และนายคิม ทั้งหมดเป็นจีนไหหลำและถูกควบคุมตัวไปยังสถานีตำรวจสำราญราษฎร์⁵⁰ ต่อมาในวันที่ 7 สิงหาคม ดำรงก็ได้เข้าทำการจับกุมสมาชิกของฝ่ายนี้ได้อีก 9 คน เป็นจีนไหหลำทั้งหมด มีนายชกอัน แซ่ฉิม เป็นหัวหน้า ทั้ง 9 คนได้เข้าบ้าน 2 หลัง บริเวณวงเวียน 22 กรกฎาคม หลังหนึ่งเป็นที่พัก อีกหลังหนึ่งเป็นสำนักงานเพื่อประชุมและผลิตใบปลิว หลักฐานที่ยึดได้นั้น นอกจากจะมีใบปลิวปลุกระดมแล้ว ยังมีทะเบียนสมาชิกและที่อยู่สาขาต่างๆ ของฝ่ายคอมมิวนิสต์อีกด้วยและ 9 คนนี้ ถูกเนรเทศเมื่อวันที่ 16 กันยายน 1932⁵¹ ส่วนวิธีการแจกใบปลิววิธีหนึ่งของฝ่ายนี้จากที่เป็นข่าวก็คือ - การเช่ารถแท็กซี่แจกใบปลิว⁵²

ภายหลังการจับกุมดังกล่าวข้างต้น ยังได้ปรากฏหลักฐานจาก หจข.กต.39/25 รายงานว่า เซซิล ดอร์เมอร์ (Cecil Dormer) อัครราชทูตอังกฤษในกรุงเทพฯ ได้ทำหนังสือถึงกระทรวงการต่างประเทศ ลง วันที่ 7 ตุลาคม 1932 โดยแสดงความประสงค์ที่จะให้ทางการสยามช่วยจัดส่งลายมือและรูปถ่ายของพลพรรคฝ่ายคอมมิวนิสต์ทั้ง 9 คนที่ถูกจับกุม และถูกเนรเทศนั้นเพื่อเก็บไว้เป็นข้อมูล พร้อมกับเอกสารฉบับนี้ ทางทูตอังกฤษยังได้ส่งข้อมูลหลักฐานที่เป็นจดหมายของคณะกรรมการบริหาร ฝ่ายคอมมิวนิสต์สยามที่มีไปถึงฝ่ายคอมมิวนิสต์มลายู ลงวันที่ 20 กันยายน 1932 และถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจมาลายูตรวจค้น

ได้ จดหมายฉบับดังกล่าวได้บอกให้รู้ว่า ฝ่ายคอมมิวนิสต์สยามมีสมาชิกอยู่ 325 คน ในจำนวนนี้เป็นชาวเวียดนาม 55 คน จีนแต่เจ้าประมาณ 10 คน ที่เหลือนอกนั้นเป็นจีนไหหลำ นอกจากนี้จดหมายยังได้แจ้งถึงมติจากที่ประชุมผู้แทนพรรคที่จัดให้มีขึ้นระหว่างวันที่ 1-2 กันยายน 1932 ว่าได้มีการเลือกคณะกรรมการบริหารขึ้นมา 5 คน คือ เต็ง เป็นเลขาธิการ ลิ่ม เป็นกรรมการฝ่ายจัดตั้ง เล้า เป็นกรรมการฝ่ายโฆษณาชวนเชื่อ อ่อง และฮุน เป็นกรรมการบริหาร ทั้งนี้มี ลี และ ลิ่ม เป็นกรรมการบริหารสำรอง ที่ประชุมเดียวกันนี้ยังได้มีมติให้ออกวารสารรายเดือน ชื่อ "วารสารชีนา" (The Guide : จีนคำป้อ) และมีมติให้ต่อสู้กับคณะราษฎรอีกด้วย นอกจากนี้จดหมายฉบับเดียวกันนี้ ยังได้บอกให้อีกด้วยว่าสมาคมสหกรรมกรประเทศสยาม มีสภาพแรงงานในสังกัดอยู่ 8 สภาพโดยมีสมาชิกทั้งสิ้น 172 คน และสมาคมแอนติอิมพีเรียลิสต์สยาม มีสาขาอยู่ 8 สาขา มีสมาชิก 80 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นจีนไหหลำ ส่วนขบวนการของชาวนานั้นยังไม่มีการจัดตั้ง

ช่วงกลางคืนวันที่ 30 กันยายน จนถึงเช้าตรู่วันที่ 1 ตุลาคม 1932 ได้มีการแจกใบปลิวโดยผู้ที่ลงนามว่า "คณะคอมมิวนิสต์สยาม" และ "คณะคอมมิวนิสต์หนุ่มสยาม" แจกไปในหลายจังหวัดด้วยคือ กรุงเทพฯ ธนบุรี นครราชสีมา อุบลราชธานี อุรุยา สระบุรี เพชรบุรี นครสวรรค์ และพิษณุโลก⁵³ ใบปลิวที่แจกลงวันที่ 30 กันยายน โดยชื่อของผู้จัดพิมพ์ใบปลิวพิมพ์ด้วยหมึกแดงเป็น 3 ภาษา คือ จีน อังกฤษและไทย ส่วนข้อความในใบปลิวนั้น นอกจากจะเป็นไปในการทำนองปลุกระดมแล้ว ยังได้กล่าวพาดพิงไปถึงพระยาพลพลพยุหเสนา หลวงประดิษฐมนูธรรม และสถาบันพระมหากษัตริย์อีกด้วย⁵⁴

รายละเอียดเกี่ยวกับใบปลิวดังกล่าว ได้ปรากฏอยู่ในหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษในสยาม และมีข้อความขึ้นต้นว่า "กรรมกร ! ชาวนา ! ทหาร ! และราษฎรสยามผู้ถูกกดขี่ทั้งหลาย !..." แล้วจึงได้เริ่มเนื้อหาต่อไปทำนองว่า รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ถูกโค่นล้มลงไปแล้วชั่วข้ามคืน เพื่อแลกเปลี่ยนกับระบอบรัฐธรรมนูญใหม่ แต่ระบอบใหม่นี้มาจากราษฎร ของราษฎรและเพื่อราษฎรอย่างแท้จริงหรือไม่ยังน่าสงสัย? เพราะสมาชิก

ของรัฐบาลชุดใหม่ต่างประกอบไปด้วยผู้มีฐานะร่ำรวยและผู้มีอำนาจ ซึ่งเคยถูกกดขี่จากพวกเจ้า บุคคลเหล่านี้ได้อ้างชื่อราษฎรเข้าทำการยึดอำนาจมาเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง และเมื่อพิจารณาดูรายชื่อจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ถูกแต่งตั้งแล้ว จะเข้าใจได้ทันทีว่า สมาชิกเหล่านี้ล้วนเคยอยู่กับรัฐบาลเก่าทั้งสิ้น และไม่มีตัวแทนของราษฎรผู้ถูกกดขี่เป็นสมาชิกแม้แต่คนเดียว ดังนั้น ราษฎรสยามนับแต่อดีตที่เคยถูกกดขี่จากบุคคลคนเดียวที่ถูกเปลี่ยนมาเป็นถูกกดขี่จากบุคคลหลายคน เช่น เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี หลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นต้น "ตื่นเถิด ! ราษฎรสยามผู้ถูกกดขี่ทั้งหลาย !..." คณะราษฎรที่อนักปฏิวัติจอมปลอมที่ไม่ได้ทำประโยชน์อันใดแก่พวกเรา ราษฎรสยามจะต้องเจริญรอยตามการปฏิวัติของสหชาวยุโรป และร่วมกันต่อสู้กับกษัตริย์ พวกเจ้า คณะราษฎร นักปฏิวัติจอมปลอมและจักรวรรดินิยม และเพื่ออิสรภาพอย่างแท้จริงของราษฎรสยาม เราจะต้องสถาปนารัฐบาลโซเวียตขึ้นในสยาม ลงชื่อคณะคอมมิวนิสต์สยาม (Communist Party of Siam) คณะคอมมิวนิสต์หนุ่มสยาม (Communist Young Party of Siam) ลงวันที่ 30 กันยายน 1932⁵⁵ และในหนังสือพิมพ์จีนเองก็มีการลงข่าวเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวครั้งนี้ด้วยว่า ได้มีการแจกใบปลิวเป็น 3 ภาษาคือ จีน อังกฤษ และไทย ขึ้นโดยคณะคอมมิวนิสต์หนุ่มสยาม (เขียนหลอกทั้งถ้อยคำต่างจึงเหนียนถวน)⁵⁶

การแจกใบปลิวครั้งสำคัญครั้งนี้ของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยาม หาได้รอดพ้นการจับกุมของเจ้าหน้าที่ไปได้ไม่ ในวันที่ 5 ตุลาคม ตำรวจก็สามารถจับกุมผู้กระทำการได้ 9 คน ที่บริเวณ สามยอด ทั้งหมดเป็นจีนไหหลำ⁵⁷ และจากการชี้ตัวของพยานคนหนึ่ง ทำให้รู้ว่า 1 ใน 9 นั้นเป็นผู้แจกใบปลิวในจังหวัดอุรุยา การจับกุมครั้งนี้ได้มีการตั้งข้อสังเกตด้วยว่า แม้จะมีหลักฐานว่าทุกคนอยู่ใน "คณะคอมมิวนิสต์หนุ่มสยาม" แต่ก็ไม่มีผู้ใดเป็นชาวไทยเลยแม้แต่คนเดียว⁵⁸ นอกจากกรณีแจกใบปลิวนี้แล้ว ต่อมาในวันที่ 28 ตุลาคม ตำรวจยังได้จับกุมชายจีนคนหนึ่งขณะเดินอยู่ในยามวิกาลและได้แสดงอาการพิรุณ เมื่อตรวจค้นกระเป๋าที่ชายจีนผู้นี้ถือมาด้วย ก็พบเอกสารเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ 3 ฉบับ ตำรวจจึงได้ควบคุมตัวไว้ดำเนินคดีต่อไป⁵⁹ ทั้งนี้ ก่อนหน้าวันที่ 28 ตุลาคมก็ได้มีข่าวลือว่า พวกคอมมิวนิสต์จะก่อ

เรื่องนี้อาจจนถึงเลือดคอกยางออกแพร่กระจายไปทั่ว แต่ข่าวลือนี้ไม่ได้ส่งผลกระทบกระเทือนมากมายนัก⁶⁰

หลังจากมีการจับกุมผู้แจกใบปลิวไปแล้วอีกประมาณ 1 เดือน ก็เกิดปรากฏการณ์ทำนองเดียวกันนี้ขึ้นมาอีก กล่าวคือ เช้าตรู่วันที่ 6 พฤศจิกายน ได้มีการแจกใบปลิวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามเผยแพร่เป็น 2 ภาษา คือไทยและจีน หนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งเก็บความได้ดังนี้ : "...ใบปลิวนี้แสดงว่า ในวันที่ 7 พฤศจิกายนนี้ เป็นวันที่ระลอกแห่งความสำเร็จของวิวัติชนรัสเซีย แล้วก็เล่าความพิสดารว่า คนยากคนจนถูกพวกมีเงินข่มเหงอยู่อย่างไร และหาว่าประเทศทั้งหลาย กำลังเตรียมทำสงครามข่มเหงโซเวียตรัสเซียอยู่ในเวลานี้ ลงท้ายหารัฐบาลใหม่ว่าเป็นพวก อิมเปเรียลลิสต์เหมือนกัน มีคำชักชวนตั้งเป็นข้อ ๆ 11 ข้อ ขอให้ช่วยเหลือโซเวียตรัสเซียลงท้ายว่า ชะโย และเขียนรูปค้อนกับรูปเคียวไขว้กัน อันเป็นเครื่องหมายของโซเวียต ใบปลิวลงวันที่ 7 พฤศจิกายน และใส่ชื่อห้อยท้ายว่า คณะคอมมิวนิสต์สยาม"⁶¹ และพอถึงช่วงเทศกาลฉลองรัฐธรรมนูญ คือในวันที่ 11 ธันวาคม ก็ได้ปรากฏมีการแจกใบปลิวขึ้นมาอีกโดยลงชื่อ "คณะคอมมิวนิสต์หนุ่มสยาม" ใบปลิวมี 2 ภาษา คือ ไทยและจีน และถูกแจกในบริเวณงานฉลองรัฐธรรมนูญ⁶² ปรากฏจนปลายเดือนธันวาคม ก็มีการแจกใบปลิวมีเนื้อหาเหมือนเดิม แต่ไม่ได้ใส่ชื่อ "คณะคอมมิวนิสต์หนุ่มสยาม" และชื่อใหม่ที่ใช้ก็คือ "สมาคมกรรมกรสีแดงสยาม" ใบปลิวนี้มุ่งแจกไปยังกรรมกรรกรางโดยตรง⁶³

ภายหลังที่มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามกันอย่างคึกคัก ในที่สุดทางตำรวจก็ได้ประกาศให้รางวัลนำจับ 500 บาทแก่ผู้ที่สามารถแจ้งเบาะแสความเคลื่อนไหวของฝ่ายนี้แก่ตำรวจ ขณะเดียวกัน ตำรวจสันติบาลก็ใช้เวลาไปไม่น้อยในการสืบสวนร่องรอยของฝ่ายนี้ กระทั่งในคืนวันที่ 15 มกราคม 1933 ทางตำรวจก็เข้าทำการจับกุมนายเปลี่ยน เกตุบุญ ได้ขณะกำลังแจกใบปลิวอยู่ตรงบริเวณกระทรวงมหาดไทย พร้อมยึดใบปลิวเอาไว้ได้ หลังจากนั้นก็ได้เข้าค้นบ้านนายเปลี่ยนที่ตรอกข้างวัดอำมาตย์ศิริ ก็พบ

หลักฐานประกอบหลายชิ้นเช่น ตรายางเครื่องหมายค้อนและเคียวไขว้กัน ต้นร่างลัทธิคอมมิวนิสต์ เป็นต้น จากการสอบสวนพบว่า นายเปลี่ยนเพิ่งเข้ามาเช่าบ้านหลังนี้ได้เพียง 2 วัน นอกจากนี้ ในช่วงเดียวกันกับที่จับนายเปลี่ยนนั้น ตำรวจอีกส่วนหนึ่งก็ได้เข้าจับกุมนายประสงค์พร้อมเอกสาร เมื่อเช้าตรู่วันที่ 16 มกราคม ก่อนหน้านั้น ตำรวจได้สืบทราบว่ามีนายประสงค์เป็นพรรคพวกเดียวกันกับคณะคอมมิวนิสต์หนุ่มสยาม และมีอาชีพขายอาหารประจำอยู่ในกรมทหาร นายเปลี่ยนถูกควบคุมตัวที่สถานีสามยอด ส่วนนายประสงค์ถูกควบคุมตัวอยู่ที่สถานีสำราญราษฎร์⁶⁴ ทั้งสองอาชญาบัตรได้ว่าเป็นชาวไทยที่ปรากฏอยู่ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามเป็นครั้งแรก

อย่างไรก็ตาม การแจกใบปลิวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งนี้ ต่อมาหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ได้วิจารณ์ชาวไทยด้วยกันว่า ไม่ให้ความสนใจที่จะแจ้งตำรวจเมื่อเห็นพวกคอมมิวนิสต์แจกใบปลิว และเสนอว่าควรจะช่วยทางราชการในการปราบปรามพวกคอมมิวนิสต์บ้าง พร้อมกันนั้นหนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกันนี้ก็ได้ออกข่าว นักเรียนโรงเรียนเพาะช่างคนหนึ่ง ซึ่งได้ติดตามชาวจีนไหหลำ 2 คนคือ นายลิ้มกับนายเข้าดุ่น ซึ่งกำลังแจกใบปลิวไปทั่ว นักเรียนคนนี้ได้แจ้งตำรวจในบริเวณนั้น และสามารถทำให้ตำรวจจับกุมจีนไหหลำทั้งสองคนได้ในที่สุด⁶⁵ เกี่ยวกับการสืบติดตามพวกคอมมิวนิสต์ของชาวไทยขณะนั้น ได้ปรากฏอยู่ไม่น้อย และมักจะเป็นคนในวัยหนุ่ม ซึ่งแม้แต่ในต่างจังหวัดก็เกิดขึ้นเช่นกัน ดังกรณีเด็กนักเรียนวัยรุ่นคนหนึ่งซึ่งจังหวัดหนองคายที่สามารถสืบติดตามจนสามารถทำให้ตำรวจจับคอมมิวนิสต์ได้ในที่สุดในปี 1934⁶⁶

ต่อมาในปี 1933 การเคลื่อนไหวแจกใบปลิวก็ยังเกิดขึ้นมาอีก ในวันที่ 21 มกราคม ปีนั้น อันตรงกับปีที่ 9 ของการอสัญกรรมของเลนิน อดีตผู้นำโซเวียต ก็ได้มีการแจกใบปลิวเพื่อระลึกถึงวันดังกล่าวเกิดขึ้น โดยกระทำในนามของ "สมาคมสหกรรมกรประเทศสยาม" ใบปลิวนี้มีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์ชนชั้นปกครองขณะนั้นอย่างรุนแรง และมุ่งตรงไปยังระบอบใหม่ที่เป็นไปโดยความร่วมมือของกลุ่มเจ้าและคณะราษฎรเป็นหลักพร้อมกันนั้น

ใบปลิวดังกล่าวก็ยังได้ชี้ทางออกให้ราษฎรสยามขณะนั้นว่า "...พวกเราที่ถูกกดขี่ทั้งหลาย จึงร่วมสามัคคีพร้อมกันพยายามทำอย่างเลนิน ลีเบอรคแนชกับลูเซมเบอร์ก ทำการล้มพวก อิมพีเรียลลิสม์เสีย สร้างรัฐบาลใหม่อันไม่ฝืนต่อมนุษยธรรม คือ รัฐบาลโซเวียต"⁶⁷

การจับกุมของตำรวจที่เกิดขึ้นอีกครั้งในวันที่ 30 มกราคม ได้ทำให้ทราบถึงความ คิดของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามเพิ่มขึ้นไม่น้อย กล่าวคือ การจับกุมในวันนั้น นอกจากจะ สามารถควบคุมตัว คอมมิวนิสต์ที่เป็นจีนไหหลำ 7 คน กับเวียดนามอีก 1 คนได้แล้ว จาก เอกสารที่ยึดได้เป็นจำนวนมากนั้น มีอยู่ชิ้นหนึ่งชื่อ "สมาคมพหุวิชาชีพจีนสยามเข้ามอบน้อม คณะราษฎรอย่างน่าละอาย" เป็นบทความที่ถูกตีพิมพ์ในวารสารพองเขาวชน (แซนนี้โต้เจง) ฉบับที่ 16 วันที่ 10 มกราคม 1933 ได้แสดงทัศนะของตนว่า "...รัฐบาลใหม่ก็ดำเนินการไม่ ผิดแปลกไปกับรัฐบาลเก่า ไม่คิดถึงราษฎร เป็นต้นว่า ข้อความในรัฐธรรมนูญนั้นก็แสดงให้เห็นว่า คอยช่วยเหลือพวกชนาธิปไตย บีบคั้นกดขี่ประชาชนพลเมืองทั้งหลาย อยากจะขอยุติ ไว้ในที่นี้ว่า เมื่อรัฐธรรมนูญประกาศใช้แล้ว ก็เท่ากับว่าโชครวนสำหรับใส่ขาและมือของ พวกคนจนที่ถูกนำออกมาใช้แล้วเหมือนกัน รัฐธรรมนูญนี้แหละคือ บ่อเกิดแห่งความมั่งคั่ง ของพวกชนาธิปไตย" เมื่อได้วิจารณ์รัฐบาลแล้ว บทความชิ้นนี้ก็กล่าวต่อไปถึงคนบางกลุ่มว่า เป็นพวกปัญญาอ่อน ที่เข้าใจว่าการกดขี่ขูดรีดจะหมดไป พร้อมกับกล่าววิพากษ์วิจารณ์ สมาคมพหุวิชาชีพจีนว่า เป็นพวกที่สนับสนุนคณะราษฎรและรัฐธรรมนูญ และในคราว ฉลองรัฐธรรมนูญวันที่ 15 ธันวาคม 1932 ก็เข้าร่วมงานด้วยการส่งนักเรียนจีนเข้าร่วมขบวน แห่โคมไฟ โดยหาได้คำนึงถึงเวลาอันมีค่าของนักเรียนแม้แต่เน้อย พฤติกรรมเช่นนี้ของ สมาคมพหุวิชาชีพจีนที่เอาใจรัฐบาลไม่แตกต่างกับสุนัขรับใช้ของรัฐบาลสยาม และเป็นพฤติกรรมที่ไร้ยางอาย สาเหตุสำคัญที่สมาคมพหุวิชาชีพจีนกระทำเช่นนี้ ก็เพราะต้องการให้มีการ ปรามปรามฝ่ายคอมมิวนิสต์ขึ้นนั่นเอง ดังจะเห็นได้จากเมื่อครั้งที่มีการนัดหยุดงานของ กรรมกรรถลากขึ้น (คือวันที่ 4 และ 5 สิงหาคม 1932 - ผู้ศึกษา) สมาคมพหุวิชาชีพจีนก็แค่ พูดยาวจะช่วย แต่ในที่สุดก็ไม่ได้ช่วยอะไรเลย นอกจากเอกสารชิ้นนี้ที่ทำให้รู้ว่าฝ่าย คอมมิวนิสต์ในสยามมีสิ่งพิมพ์ประจำเป็นของตนเองแล้ว ก็ยังมีอีกชิ้นหนึ่งที่ถูกยึดมาได้ใน

คราวเดียวกันชื่อ "วารสารซิน่า" (จีเต้าป้อ) สำหรับวารสารฉบับนี้ คณะกรรมการสยาม (ซึ่งน่าจะสันนิษฐานได้ว่า เป็นองค์กรเดียวกับ คณะกรรมการชั่วคราว) มีมติให้ออกเผยแพร่ฉบับแรกวันที่ 17 พฤศจิกายน 1932 โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ประการคือ ต้องการ ให้วารสารฉบับนี้ยกระดับทางทฤษฎีกับสมาชิก และยกระดับการปฏิบัติงานขององค์กร⁶⁸

หลังการปฏิวัติ 2475 ผ่านไป 1 ปี กิจกรรมและการเคลื่อนไหวที่ออกมาโดยคณะ คอมมิวนิสต์สยามมีอยู่อย่างมากมาย แม้กระทั่งการออกวารสารเป็นของตนเอง แต่เมื่อมี การปรามปรามเกิดขึ้น ผู้โดนจับส่วนมากกลับเป็นคนจีน เอกสารสำคัญของพรรคก็เป็น ภาษาจีน และสิ่งที่สังเกตได้อย่างชัดเจนก็คือ คณะคอมมิวนิสต์สยามไม่มีความหวังกับ รัฐบาลสยามหลังการปฏิวัติ 2475 เลยแม้แต่เน้อย จนทำให้น่าเชื่อไปด้วยว่า คณะ คอมมิวนิสต์สยามไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีบทบาทในการปฏิวัติ 2475 หรือแม้แต่ร่วมอยู่ ในคณะราษฎรแต่ประการใด ซึ่งตรงกันข้ามกับเอกสารไทยหลายชิ้นที่เชื่อว่า ขบวนการ ทางการเมืองนี้มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ด้วย แม้แต่กับตัวของปรีดี พนมยงค์เองซึ่งมีความคิด สังคมนิยมก็ถูกดึงมาให้เกี่ยวข้องกับคณะคอมมิวนิสต์สยาม⁶⁹ ทั้งๆ ที่ความจริงก็หาเป็นเช่น นั้นไม่ กล่าวสำหรับกรณีของปรีดี พนมยงค์ นั้น ไม่เพียงเอกสารไทยหลายชิ้นจะได้ พยายามสื่อถึงความสัมพันธ์ดังกล่าว แม้แต่อดีตผู้นำร่วมสมัยกับเขาขณะนั้น ก็ยังได้นำเอา กิจกรรมของคณะคอมมิวนิสต์สยามมาเป็นข้ออ้างในการปรามความคิดเชิงสังคมนิยมของ เขาเอง และได้กลายเป็นที่มาของ พ.ร.บ. ว่าด้วยคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2476 (ค.ศ.1933) อันมี ชื่อเสียงและได้ส่งผลต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการคอมมิวนิสต์ในเวลาต่อมา

พ.ร.บ.ฉบับดังกล่าวได้ให้นิยามเกี่ยวกับศัพท์คอมมิวนิสต์เพื่อเป็นมาตรฐานสำหรับ กำหนดว่าใครมีการกระทำที่เข้าข่ายนิยามดังกล่าวจะต้องได้รับโทษไว้ดังนี้ :

"มาตรา 3 ในพระราชบัญญัตินี้คำว่า

(1) คอมมิวนิสต์ หมายความว่า วิธีการหรือหลักการทางเศรษฐกิจซึ่งประกอบ

ด้วยการเลิกจ้างเสียทั้งหมดหรือแต่บางส่วนซึ่งกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของเอกชน โดยให้ประเทศหรือประชาชนร่วมกันเข้าเป็นเจ้าของเสียเอง

(2) ลัทธิคอมมิวนิสต์ หมายความว่า ลัทธิใดๆ ซึ่งบ่งความถึงการสนับสนุนส่งเสริมการรวมกรรมสิทธิ์ที่ดินหรือรวมการอุตสาหกรรม หรือรวมทุน หรือรวมแรงงานเข้าเป็นของรัฐบาล (Nationalization of land or industry or capital or labour)"

กฎหมายฉบับนี้ เริ่มมีการประกาศใช้ในวันที่ 2 เมษายน 1933 และหลังจากการประกาศใช้แล้ว ก็ปรากฏว่าคดีเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์มีน้อยลงอย่างมาก มีการจับกุมเพียงแค่รายเดียวในวันที่ 30 กรกฎาคม⁷⁰ หลังจากนั้น ก็ไม่ปรากฏมีรายงานข่าวอันใดอีกเลยอีกประมาณ 3 เดือน จนถึงเดือนพฤศจิกายน ในวันที่ 8 ซึ่งเป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษาของรัชกาลที่ 7 ก็ปรากฏว่ามีการแจกใบปลิวที่กรุงเทพฯ ขึ้นมาอีก โดยเนื้อหาใบปลิวยังคงเหมือนกับที่ผ่านมา แต่ไม่มีการแสดงเครื่องหมายอันใด ต่อมาตำรวจได้ตัวผู้ต้องสงสัยมา 1 คนเป็นจีนแต่จีวจื่อชื่อนายจั้น ซึ่งจากการค้นตัวพบมีใบปลิวอยู่ 2 แผ่น ซึ่งนายจั้นอ้างว่าเก็บมาได้จากตามทาง ตำรวจได้คุมตัวไว้เป็นผู้ต้องสงสัย⁷¹ นอกจากนี้ยังมีการจับกุมฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้ที่อำเภอปากน้ำ จังหวัดกระบี่ ผู้ถูกจับเป็นพ่อค้าร้านทอง 1 คนกับลูกจ้างอีก 3 คน⁷²

เอกสารของรัฐบาลสยามเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยาม นอกจากที่กล่าวมาจนถึงปี 1933 แล้ว ที่เหลือออกนั้นไม่อาจค้นคว้าได้อีก เพราะทางหอจดหมายเหตุฯ "งดบริการ" จึงไม่อาจทราบความเคลื่อนไหวในเอกสารหลักฐานส่วนนี้ได้ เอกสารหลักฐานที่ได้มาจึงเป็นหนังสือพิมพ์ไทยและจีนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งจะปรากฏข่าวการเคลื่อนไหวของฝ่ายคอมมิวนิสต์อย่างมากมาในช่วงระหว่างปี 1934-1936 ผู้ถูกจับกุมส่วนใหญ่ยังคงเกิดขึ้นจากการแจกและปิดใบปลิวตามสถานที่ต่างๆ และยังคงลงชื่อองค์กรเป็นคณะคอมมิวนิสต์สยามหรือคณะคอมมิวนิสต์หนุ่มสยามชื่อใดชื่อหนึ่งหรือทั้งสองชื่อ ส่วนสถานที่แจก นอกจากในกรุงเทพฯ แล้ว ยังเกิดขึ้นในทางภาคอีสานอีกด้วย ข้อ

น่าสังเกตก็คือว่าในกรุงเทพฯ นั้น ใบปลิวมีทั้งภาษาจีนและไทย คนถูกจับกุมส่วนใหญ่ยังคงเป็นชาวจีน มีบ้างที่เป็นชาวเวียดนามและชาวไทย แต่น้อยมาก และกรณีการแจกใบปลิวทางภาคอีสานนั้น เริ่มแพร่ขยายมากขึ้นในปี 1934 ผู้ดำเนินการเป็นชาวเวียดนาม ใบปลิวที่แจกเป็นภาษาไทยภาษาเดียวและมีเนื้อหาทำนองชักชวนคนไทยเข้าร่วมขบวนการ ที่สำคัญก็คือ ข้อความของใบปลิวนั้น ไม่เพียงจะเหมือนกับใบปลิวที่ถูกแจกในกรุงเทพฯ เท่านั้น หากวันที่ลงมือแจกก็ยังเป็นวันเดียวกันเป็นส่วนมากอีกด้วย ข้อที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือ การเคลื่อนไหวที่กรุงเทพฯ นั้น นอกจากจะได้มีการแจกใบปลิวตามที่สาธารณะแล้ว ยังมีที่สถานที่ราชการอีกด้วย และการเคลื่อนไหวของฝ่ายกรุงเทพฯ เริ่มมีความระมัดระวังมากขึ้น การติดตามจับกุมของตำรวจจึงเป็นไปด้วยความลำบากมากขึ้นด้วย ส่วนทางภาคอีสานนั้น มีปรากฏอยู่ในจังหวัดต่างๆ ตั้งแต่ นครราชสีมา อุบลราชธานี นครพนม สกลนคร และหนองคาย ก็มีลักษณะที่ทำหายมากขึ้น โดยบางครั้งผู้เคลื่อนไหวถึงกับชิงแผ่นผ้าที่มีข้อความปลุกระดมหรือไม่ก็ปีกธงของฝ่ายคอมมิวนิสต์ขึ้นในสถานที่ราชการ โดยที่เจ้าหน้าที่เองก็ไม่สามารถจับกุมผู้กระทำผิดได้⁷³

ข้อมูลที่ได้จากหนังสือพิมพ์ไทยใหม่และประชาชาติ บอกให้รู้ว่า การเคลื่อนไหวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในอีสานนั้นมีความตึงเครียดมากในปี 1934 และเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาในใบปลิวขึ้นมาบ้างเช่น เหตุการณ์แจกใบปลิวที่เกิดขึ้นในจังหวัดหนองคายและนครพนมที่ถูกปฏิบัติการตั้งแต่คืนวันที่ 31 มีนาคม โดยมีเจตนาให้ประชาชนได้รับในตอนเช้าตรู่ วันที่ 1 เมษายน อันเป็นวันขึ้นปีใหม่ของสยามในขณะนั้น ข้อความของใบปลิว แม้จะยังคงวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลอย่างรุนแรงเช่นเดิม แต่ก็มีข้อความบางตอนที่น่าสังเกตเช่น "...ภาษีต่างๆ และรัชูปการว่าจะลดก็ไม่เห็นลด มีแต่ทวีขึ้นด้วยซ้ำไป ราษฎรไม่มีเงินเสียค่ารัชูปการก็ถูกจับมาทำงานโยธา หน้าคำคร่ำเครียดตั้ง 15 วัน อาหารการกินก็อดๆ หายๆ เพราะจ่ายให้วันละ 6 สตางค์เท่านั้น..." ข้อความหลังจากนั้นก็ชักชวนให้ประชาชนขัดขวางรัฐบาลด้วยวิธีการต่างๆ และลงชื่อท้ายใบปลิวว่า "คอมมิวนิสต์"⁷⁴ จากการตรวจสอบของผู้ศึกษา ไม่พบว่าได้มีการเคลื่อนไหวก่อนหน้านั้น การเคลื่อนไหวปรากฏขึ้นในวันที่

ใหม่ 1 เมษายน 1934 จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นวันเริ่มการเคลื่อนไหวครั้งใหม่ของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในภาคอีสานก็ว่าได้ และการเคลื่อนไหวทำนองดังกล่าวนี้ ก็ยังคงมีขึ้นอีกในเช้าตรู่ของวันที่ 28 เมษายน ในนามของคณะคอมมิวนิสต์สยามโดยตรง การเคลื่อนไหวครั้งนี้มีเจตนารำลึกถึงวันเมย์เคย์คือวันที่ 1 พฤษภาคม ไปปลิวถูกแจกพร้อมกันในกรุงเทพฯ และภาคอีสาน อันประกอบไปด้วยจังหวัดหนองคาย อุบลราชธานี อุรธานี นครราชสีมา เลย ขอนแก่น สกลนคร และนครพนม ต่อกรณีนี้ "ประชาชาติ" ได้ตั้งข้อสังเกตเชิงวิเคราะห์ว่าการที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์หันไปเคลื่อนไหวในต่างจังหวัดนั้น เป็นเพราะการเคลื่อนไหวในกรุงเทพฯ ไม่ประสบผลสำเร็จ และการเปลี่ยนไปต่างจังหวัดนี้ก็เพราะฝ่ายคอมมิวนิสต์เข้าใจว่า คนต่างจังหวัดคงจะหัวอ่อน "...พอที่จะปลุกปั่นให้หลงลืมปากได้ง่ายกว่ากรรมกรชาวกรุง..." จะอย่างไรก็ตาม พระประทุมเทวาภิบาล ข้าหลวงจังหวัดหนองคายก็ได้มีแถลงการณ์ออกมาตอบโต้การเคลื่อนไหวครั้งนี้ด้วย เนื้อหาในแถลงการณ์ได้ชี้แจงเหตุผลต่างๆ ไม่ให้ประชาชนหลงเชื่อคำตามไปปลิว โดยกล่าวถึงประเด็นความเสมอภาคระหว่างคนจนกับคนรวยว่า เป็นเรื่องของความขยันหมั่นเพียรของแต่ละคน คนรายนั้นก่อนจะรวยก็เคยจนมาก่อนเช่นกัน นอกจากนี้ ยังได้ชี้แจงเกี่ยวกับเงินรัฐูปการว่า รัฐบาลไม่ทอดทิ้งปัญหานี้ และเข้าใจถึงห้วงของราษฎรที่ยากจนอยู่เสมอ จึงได้ทำการลดเงินรัฐูปการลงไปแล้ว 1 บาท พร้อมทั้งได้ขอความเห็นใจว่ารัฐบาลปัจจุบันมีความหวังดีต่อพลเมืองเพียงไร ในท้ายแถลงการณ์ข้าหลวงจังหวัดหนองคายยังได้ประกาศตั้งรางวัลนำจับ 100 บาท สำหรับผู้สามารถชี้เบาะแสของคอมมิวนิสต์ที่แจกไปปลิวอีกด้วย⁷⁵

ส่วน "ไทยใหม่" เองนั้นก็ได้นำข้อสังเกตเชิงวิเคราะห์คล้าย "ประชาชาติ" เช่นกัน กล่าวคือ ข่าวดาหัวในฉบับวันที่ 30 พฤษภาคม 1934 ที่ว่า "ญวนเข้ามาแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์" ได้กล่าวถึงการเคลื่อนไหวดังกล่าวว่า ในระยะสองสามเดือนที่ผ่านมา พวกคอมมิวนิสต์ผู้มีนามว่า "คอมมิวนิสต์หนุ่มสยาม" ได้เคลื่อนไหวในภาคอีสานมากผิดปกติ และยังได้เคลื่อนไหวไปถึงสถานที่ราชการด้วยวิธีการที่ทำหาย (ดังที่ได้กล่าวมาแล้วก่อนหน้านี้) มากยิ่งขึ้นอีกด้วย และในฉบับเดียวกันนี้ ยังรายงานอีกว่า ได้มีการจับกุมชาวเวียดนามขณะแจกไป

ปลิวได้ 2 คน⁷⁶

การเคลื่อนไหวยังคงเกิดขึ้นอีกในคืนวันที่ 12 กันยายน ปีเดียวกัน โดยได้มีการแจกใบปลิวพร้อมกันในกรุงเทพฯ เชียงใหม่ สุรินทร์ และหนองคาย ที่หนองคายถือได้ว่าเป็นครั้งที่ 3 ของปี 1934 ใบปลิวมีเนื้อหาที่ระลึกถึงปีที่ 4 ของการก่อตั้งรัฐบาลโซเวียตหงายอัน (แห่งดิ่ง : Nghe Tinh Soviet) ส่วนที่เชียงใหม่มีเนื้อหาปลุกกระดมให้โค่นล้มรัฐบาล โดยมีใบปลิวถูกปิดอยู่ที่ศาลากลางจังหวัดอีกด้วย ตำรวจเชียงใหม่สันนิษฐานว่า ผู้เคลื่อนไหวคงมาจากกรุงเทพฯ โดยทางรถด่วน เมื่อปฏิบัติการเสร็จก็รีบเดินทางกลับทันที⁷⁷ และจากการเคลื่อนไหวที่มีลักษณะทำหายของฝ่ายคอมมิวนิสต์นี้เอง ต่อมากระทรวงมหาดไทยจึงได้มีคำสั่งด่วนไปถึงจังหวัดต่างๆ ในภาคอีสานให้ระแวดระวังคนแปลกหน้าที่เดินทางผ่านเข้ามาเพื่อป้องกันการเคลื่อนไหวของฝ่ายนี้⁷⁸ ส่วนในทางกรุงเทพฯ นั้น การเคลื่อนไหวยังคงมีขึ้นอีกในวันที่ 5 พฤศจิกายน กล่าวคือได้มีการแจกใบปลิวซึ่งมุ่งเจตนาให้ตรงกับวันเฉลิมพระชนมพรรษาของรัชกาลที่ 7 ในวันที่ 8 พฤศจิกายน ใบปลิวที่แจกคราวนี้ลงชื่อกลุ่มผู้กระทำกรว่า "สมาคมแอนติอิมพีเรียลลิสต์สยาม"⁷⁹ และในวันที่ 23 เดือนเดียวกันนี้ ตำรวจก็ได้บุกเข้าหลาย "ห้องคอมมิวนิสต์" ที่มีที่ทำการอยู่ที่ตำบลสวนกวาดดู่ วงเวียน 22 กรกฎาคม การบุกหลายครั้งนี้ตำรวจสามารถจับกุมครุจินแต่จิว ซึ่งเคยสอนอยู่ในโรงเรียนที่ถูกสั่งปิดไปแล้วได้ 2 คน คือ นายเฮียง แซ่ปึง และนายไ้ แซ่เฮ้ง และทั้งสองก็ถูกส่งฟ้องศาลตามพ.ร.บ.ว่าด้วยคอมมิวนิสต์ ส่วนหลักฐานที่ยึดมาได้ก็มี เช่น บัญชีรายชื่อสมาชิก 2 เล่ม เอกสารภาษาจีน เอกสารหนังสือพิมพ์ ใบปลิวภาษาจีน ใบรับสมัครสมาชิกที่ส่งมาสมัคร และแท่นพิมพ์ เป็นต้น⁸⁰

ครั้นถึงปี 1935 การเคลื่อนไหวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามก็ยังคงคึกคักอยู่เช่นเดิม โดยในวันที่ 16 มีนาคม ได้มีการแจกใบปลิวที่เชียงใหม่ และในวันที่ 20 มีนาคม ก็มีการแจกใบปลิวลงชื่อผู้กระทำกรร่วม 2 คณะ คือ คณะคอมมิวนิสต์สยาม และคณะคอมมิวนิสต์หนุ่มสยาม ใบปลิวถูกแจกไปในหลายพื้นที่ในกรุงเทพฯ รวมทั้งถูกส่งไปยัง

สำนักงานหนังสือพิมพ์ด้วย และมีผู้สังเกตเห็นบุคคลที่แจกใบปลิวครั้งนี้ด้วยว่า มีชาวไทยร่วมแจกอยู่ด้วย⁸¹ หลังจากวันนั้นไม่นาน การแจกใบปลิวก็มีขึ้นอีกในคืนวันที่ 28 เมษายน เป็นการแจกที่มีเจตนาให้ตรงกับวันเมย์เดย์ และยังคงลงชื่อผู้กระทำการร่วมกันทั้ง 2 คณะดังเดิมคราวนี้ "พวกคอมมิวนิสต์ได้นำใบปลิวเที่ยวโปรยและปิดตามฝาผนังตึกรั้วสังกะสีแทบทั่วจังหวัดพระนครและผู้ทรงแค้นใจไว้ที่สะพานพุทธยอดฟ้าฯ" และตำรวจสามารถจับกุมตัวช่างพิมพ์จีนไหหล้าได้ 2 คน ระหว่างกำลังปฏิบัติการในตรอกบริเวณโรงเรียนจีน "เล่งฮั่ว" ถนนโมคริจิตร ชื่อนายเกื้อกหย่ง และนายเจียง นอกจากนี้ ในคืนวันเดียวกันยังได้มีการแจกใบปลิวขึ้นที่จังหวัดนครราชสีมาอีกด้วย⁸² ต่อมาในวันที่ 4 พฤษภาคม ก็ยังมีการทิ้งใบปลิวที่ทำเรื่องจ้างปราจีนบุรี โดยลงชื่อ "สมาคมกรรมกรแดงแห่งสยาม"⁸³ และในราวกลางเดือนพฤษภาคม ได้มีหนังสือของฝ่ายคอมมิวนิสต์ลงชื่อ "ยูวชนสยาม" ถูกส่งไปยังผู้นำทางการเมืองและสำนักงานต่างๆ⁸⁴

ในวันที่ 27 มิถุนายน เหตุการณ์แจกใบปลิวที่กรุงเทพฯ ยังมีติดตามมาอีกเช่นเคย คราวนี้ลงชื่อ ผู้กระทำการ 2 คณะ ร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง แต่ปฏิบัติการครั้งนี้ ตำรวจสามารถจับกุมนักเรียนจีน โรงเรียนช่งซิก (ลงชื่อ หรือซ่งซิก) ได้ 2 คน คือ นายลกยั้ง แซ่ฮึง อายุ 18 ปี และนายกวงซิง อายุ 17 ปี เป็นจีนแต่ใจทั้ง 2 คน จากการสอบปากคำ ทำให้ตำรวจรู้ที่ตั้งสำนักงานของฝ่ายนี้ว่าอยู่ที่ตรอกเต้าหู้ หลังโรงพยาบาลกลาง และได้เข้าทำการบุกทลายเป็นผลสำเร็จพร้อมยึดของกลางซึ่งมีหนังสือพิมพ์ยูวชนสยามฉบับที่ 7 และเอกสารที่เกี่ยวกับการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์อีกจำนวนหนึ่ง รวมทั้งใบปลิวที่มีทั้งภาษาไทยและจีน นอกจากนี้ยังสามารถจับกุมชาวจีนแต่ใจได้อีก 4 คน คือ นายชงฮวด แซ่เฮ้ง นายเลียง แซ่เฮ้ง นายเอี่ยมบัก แซ่ไคว และนายลักกิม แซ่ปึง ทั้งหมดมีอายุอยู่ในราว 18-20⁸⁵ และถัดมาในเดือนกรกฎาคม วันที่ 28 ตำรวจก็สามารถบุกทลายแหล่งของฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้อีกที่ตรอกหม้อ ย่านสำราญราษฎร์ สามารถจับชาวจีนไหหล้าได้ 3 คน คือ นายซัง แซ่ฮุ่น นายคู้ แซ่ลี และนายเอ็ง แซ่หย่วน พร้อมกันนี้ ยังสามารถยึดหลักฐานได้อีกจำนวนหนึ่ง พร้อมทั้งอาวุธประเภทมีดขลุ่ย สามง่าม และวัตถุที่สงสัยว่าจะเป็นวัตถุระเบิด

นอกจากนี้ ยังมีเอกสารทะเบียนสมาชิกและธนบัตรปลอมอีกด้วย⁸⁶ และในระหว่างคืนวันที่ 31 กรกฎาคม จนถึงเช้าตรู่วันที่ 1 สิงหาคม ก็ได้มีการแจกใบปลิว โดยวิธีพับใส่ในซองสีทากิเล็กกว่าซองจดหมายในทั่วกรุงเทพฯ และในโรงเรียนวัดนานคร นอกจากนี้ ยังได้มีการผูกธงรูปค้อนกับเคียวของคอมมิวนิสต์ไว้ที่บริเวณสะพานกษัตริย์ศึก และทำขรถรางอีกด้วย ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ ใบปลิวยังได้ถูกแจกในจังหวัดพิษณุโลก เพชรบุรี และขอนแก่น ที่พิษณุโลกนั้นถือว่าเป็นครั้งแรกและลงชื่อผู้กระทำการว่า "คณะคอมมิวนิสต์หนุ่มสยาม" ส่วนที่ขอนแก่นนั้นยังได้มีการติดธงคอมมิวนิสต์ในบริเวณสนามบินอีกด้วย กรณีที่กล่าวถึงนี้ ที่กรุงเทพฯ ตำรวจสามารถจับกุมจีนแต่ใจได้ 1 คน ชื่อนายเติก แซ่เอา⁸⁷ และในวันที่ 5 สิงหาคม ตำรวจได้จับกุมจีนและ 2 คน คือ นายฮ้วนเก้น แซ่เชียว และนายฮ้วนฮิ้น แซ่ฉิน ในโรงหนัง "น้ำแซ" ขณะพยายามแจกใบปลิวในโรงหนังโดยทำท่าดูหนังบังหน้า⁸⁸ ในวันที่ 23 เดือนเดียวกัน ตำรวจก็เข้าทำการตรวจค้นและจับกุมบุคคลในร้านตัดผมย่านแมนศรี ชื่อ "ฮั่วเอ็ง" จับจีนไหหล้าได้ 1 คน ชื่อ ฟินยกตุ่น พร้อมเอกสารคอมมิวนิสต์ การจับกุมครั้งนี้เกิดขึ้นจากการตามสืบของตำรวจสันติบาล⁸⁹

เดือนต่อมา คือ พฤศจิกายน การแจกใบปลิวได้เกิดขึ้นที่เชียงใหม่ในวันที่ 13 โดยถูกทิ้งเกลื่อนกลาดตามถนนสายต่างๆ ในเมือง⁹⁰ วันถัดมาที่กรุงเทพฯ ก็มีการแจกอีกเช่นกัน คราวนี้เนื้อหาในใบปลิวได้กล่าวถึงเงินรัชูปการขึ้นมามาก โดยได้พูดพาดพิงไปถึงผู้ที่ถูกจับไปทำงานโยธาแล้วประท้วงโดยไม่ยอมกินอาหารด้วย⁹¹ และพอถึงช่วงมีการฉลองรัฐธรรมนูญ กรณีแจกใบปลิวก็เกิดขึ้นอีกในคืนวันที่ 9 ธันวาคม ลงชื่อผู้กระทำการเป็น "คณะคอมมิวนิสต์หนุ่มสยาม" นอกจากตามท้องถนนแล้ว ใบปลิวยังถูกนำไปแจกยังท้องสนามหลวง และพระราชอุทยานสราญรมย์ ซึ่งกำลังมีประชาชนเที่ยวงานกันอย่างคับคั่ง กรณีนี้ตำรวจจับชาวจีนได้ 1 คน คือ นายเซ่งนุ่น⁹²

ส่วนทางภาคอีสาน การแจกใบปลิวยังคงคึกคักอยู่เช่นเดิม ในวันที่ 10 มีนาคม 1935 ได้มีการแจกใบปลิวและตำรวจจับกุมชาวเวียดนามได้ 1 คน ชื่อ นายโงว ที่อุดรธานี และ

ในจังหวัดเดียวกันนี้อีกเช่นกันในวันที่ 15 มีนาคม นักโทษชาวเวียดนามที่ต้องซื้อหา คอมมิวนิสต์จำนวน 38 คนก็ได้พากันประท้วงเจ้าหน้าที่ของเรือนจำถึงขั้นปะทะกัน เป็นที่น่าสงสัยว่า เจ้าหน้าที่เรือนจำที่ถูกประท้วงครั้งนี้ได้วิ่งหนีจากการพยายามกลุ่มรุมทำร้ายของ นักโทษชาวเวียดนามไปหานักโทษไทย และได้ให้นักโทษไทยช่วยเหลือไว้ โดยมีการปะทะกัน กับนักโทษชาวเวียดนาม ด้วยเหตุผลที่ว่า ไม่ชอบนักโทษชาวเวียดนามเป็นพื้นเดิมเพราะ "นักโทษญวนมักจองหองและสามหาว"⁹³ และในวันที่ 10 เมษายน ที่จังหวัดขอนแก่น ตำรวจก็จับชาวเวียดนามได้ 1 คน ขณะพยายามแจกใบปลิว ซึ่งมีเนื้อหาปลุกระดมให้คน ค้างเงินรัฐูปการขัดขืนในการใช้งานโยธา⁹⁴

เจ้าหน้าที่ฯ รับผิดชอบเกี่ยวกับการปราบปรามคอมมิวนิสต์ประจำจังหวัดนครพนม ได้ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ไทยใหม่ว่า เท่าที่สอบสวนนั้น ปรากฏว่ามีคอมมิวนิสต์อยู่ใน นครพนมประมาณ 500 คน ส่วนมากเป็นชาวเวียดนาม แต่ใบปลิวที่แจกนั้นเป็นภาษาไทย นอกจากนี้ ยังมีผ้าป้ายและธงคอมมิวนิสต์ คนพวกนี้เคยแจกหนังสือพิมพ์ยุวชนสยามอีกด้วย สำหรับใบปลิวนั้น บางครั้งก็ถูกส่งมาจากฝั่งลาว แต่ก็ใช้ภาษาไทยได้ถูกต้อง ทางทางได้ พยายามปราบปรามอยู่อย่างมาก แต่คอมมิวนิสต์พวกนี้ก็มักจะย้ายที่หลบซ่อนเสมอ จน ยากแก่การปราบปราม ที่ผ่านมาก็เคยจับกุมส่งกระทรวงมหาดไทยแล้วเกือบร้อยคน⁹⁵ คำ ให้สัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่จังหวัดนครพนมครั้งนี้ ต่อมาได้ถูกแก้ไขข้อมูลบางประการโดย ข้าหลวงประจำจังหวัดนครพนมว่า ตัวเลขพวกคอมมิวนิสต์ 500 คนในจังหวัดนครพนมนั้น ไม่ตรงกับความจริง ที่แท้มีเพียงครึ่งหนึ่งของจำนวนนั้นเท่านั้น ส่วนข้อมูลนอกจากนั้นมีความถูกต้อง นอกจากนี้ ข้าหลวงยังกล่าวด้วยว่า การแจกใบปลิวในนครพนมนั้นบางครั้งก็ ใส่ในซองสีดำ และสถานที่แจกก็ปรากฏขึ้นในท้องไร่ท้องนาด้วย⁹⁶

นครราชสีมา ซึ่งเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีการเคลื่อนไหวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ก็ยังคงไม่ แพ้กันนั้น ข้าหลวงก็ได้ประกาศตั้งรางวัลนำจับแก่ผู้สามารถชี้เบาะแสการเคลื่อนไหวของ พวกคอมมิวนิสต์แจ้งแก่ทางราชการเป็นมูลค่า 100 บาท การตั้งรางวัลนำจับครั้งนี้ ทำให้

ทางการสามารถจับกุมพวกคอมมิวนิสต์ได้ 4 คน คือ นายเขียว วัฒนพันธุ์ ถูกลงโทษจำคุก 10 ปี นายเส็ง มานะพันธุ์ ถูกลงโทษจำคุก 7 ปี นายนวน พงษ์ศรี ถูกลงโทษจำคุก 7 ปี และ นายทอง สมศรีไชย (ขณะนั้นยังอยู่ในระหว่างพิจารณาคดี)⁹⁷ เป็นที่น่าสังเกตว่า บุคคลทั้ง 4 นี้ล้วนมีเชื้อไทยทั้งหมด ในส่วนที่เกี่ยวกับชาวเวียดนามก็ยังมีข่าวการจับกุมอยู่ไม่ขาด เช่น มีการจับสมาชิกคอมมิวนิสต์ชาวเวียดนาม 9 คน เป็นชาย 7 หญิง 2 ที่จังหวัดนครพนม และอุดรธานี ส่งมายังสันติบาลที่กรุงเทพฯ เมื่อเดือนมิถุนายน⁹⁸ และในเดือนเดียวกัน วันที่ 6 ยังสามารถจับกุมได้อีก 4 คน ขณะพยายามขัดขวางการสร้างทางรถไฟอำเภอมหาแก้ง อุดรธานี เป็นชาวเวียดนามเช่นกัน คือ นายเหือง นายโสม นายติเหียง และนายโอบิน นอกจากนี้ ยังได้ค้นพบอุโมงค์ขนาดนั่งได้ 3 คน ที่คนทั้ง 4 ใช้เป็นที่ผลิตและเก็บใบปลิว ของฝ่ายคอมมิวนิสต์อีกด้วย⁹⁹ และต่อมาในเดือนพฤศจิกายนก็ยังจับชาวเวียดนามได้อีก 3 คน เป็นชาย 2 หญิง 1 ขณะกำลังแจกใบปลิวอยู่บริเวณสถานีรถไฟอำเภอดุหมพรมพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ ใบปลิวทั้งหมดเป็นภาษาไทย¹⁰⁰

จนเมื่อล่วงปี 1936 ข่าวสารการเคลื่อนไหวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามก็เริ่มหายไปจากหนังสือพิมพ์ และเท่าที่เป็นข่าวปรากฏออกมาอยู่บ้างนั้น จะเป็นไปในช่วงครึ่งปี แรกเท่านั้น เช่น ในวันที่ 21 มกราคม 1936 ได้มีการทิ้งใบปลิวเกิดขึ้นที่กรุงเทพฯ โดยมี ชื่อลงท้ายว่า "สมาคมนักเรียนสยาม"¹⁰¹ เหตุผลประการหนึ่งที่น่าจะทำให้เข้าใจได้ถึง การเงียบหายไปของข่าวสารการเคลื่อนไหวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามนับจาก ค.ศ.นี้ ก็คือ ได้ เกิดการจับกุมครั้งสำคัญขึ้นในกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 19 เมษายน ผู้ถูกจับกุมเป็นบุคคลใน ระดับหัวหน้าจำนวน 12 คน ต่อมาจับเพิ่มอีก 2 คน รวมเป็น 14 คน เป็นชาวจีน 8 คน (ไหหลำ 5, และ 1 กวางตุ้ง 1 แต่จีว 1) คนไทย 4 คน คนเวียดนาม 2 คน พวกเขาเป็น หัวหน้าคอมมิวนิสต์สยามในเมืองต่างๆของประเทศสยาม ในจำนวนนี้มีคนหนึ่งมาจาก เชียงไฮ้ ตำรวจไทยเข้าใจว่าบุคคลคนนี้เป็นตัวแทนจากมอสโคว์ ผู้เป็นหัวหน้าสูงสุดคน หนึ่ง ชื่อ Le Manh Trinh (เลมานตริง) เป็นชาวเวียดนาม ที่เหลืออีกนั้นก็มีเช่น นาย สุรินทร์, Le Pak Menh (หลิปักเม้ง) และนายสมบุรณ์ ทั้ง 3 คนนี้อยู่ในระดับกรรมการก

นางของพรรคในคณะคอมมิวนิสต์สยาม และถูกจับกุมได้ระหว่างกำลังประชุมอยู่ในบ้านของ Le Manh Trinh ตำรวจไทยยึดได้เอกสารภาษาอังกฤษฝรั่งเศสและจีนอีกจำนวนหนึ่งระหว่างถูกส่งไปสถานตำรวจนั้น คนและตะโกนเป็นภาษาไทยอย่างชัดเจนว่า “คณะคอมมิวนิสต์หนุ่มสยาม จงเจริญ!” กล่าวเฉพาะ Le Pak Menh นั้นไม่สามารถพูดภาษาไทยได้ ต้องใช้ล่ามฝรั่งเศสเข้าช่วยแปล บุคคลทั้งหมดถูกลงโทษจำคุก 3-4 ปี¹⁰² และหลังจากการจับใหญ่ในคราวนี้ ข่าวการเคลื่อนไหวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามที่กรุงเทพฯ ก็ค่อยเงียบหายไป จะมีปรากฏขึ้นก็เพียงครั้งเดียว คือ ในวันที่ 30 กรกฎาคม เมื่อได้มีการจับจีนและ 2 คน และจีนไหหลำ 1 คน พร้อมทั้งใบปลิว (ประชาชาติ 1 สิงหาคม 1936) และภายหลังจากนี้ไปแล้ว ก็ไม่ปรากฏข่าวอีกเลย

ส่วนทางภาคอีสาน จังหวัดขอนแก่นอันเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางประจำภาคอีสาน ในวันที่ 24 สิงหาคม ตำรวจได้บุกเข้าตรวจค้นสำนักงานกลางประจำภาคอีสานของฝ่ายคอมมิวนิสต์สามารถยึดเอกสารภาษาเวียดนามชื่อ “บอลเชวิค” คำสั่งของคณะกรรมการกลางจากกรุงเทพฯ เอกสารรายงานการประชุมครั้งต่างๆ พร้อมทั้งเอกสารการประชุมกรรมการระหว่างประเทศ ครั้งที่ 7 ที่ส่งมาจากมอสโก เป็นภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส (สันนิษฐานว่า น่าจะหมายถึงเอกสารการประชุมคอมมิวนิสต์สากลครั้งที่ 7 ของโคมินเทิร์น ที่จัดขึ้นในกรุงมอสโก ระหว่างเดือน กรกฎาคม-สิงหาคม 1935 - ผู้ศึกษา) มีบุคคล 3 คน ถูกจับในสำนักงานกลางแห่งนี้ คือ นายก็เป็นชาวไทย มีตำแหน่งเป็นกรรมการคณะคอมมิวนิสต์ทางภาคอีสาน นายแดง ชาวเวียดนาม มีหน้าที่เป็นผู้รักษาการและนางสาวเสงี่ยม เป็นลูกครึ่งไทย-จีน เป็นเลขานุการ¹⁰³ ต่อมาช่วงเช้าในวันที่ 31 ตุลาคม ตำรวจขอนแก่นก็ได้สังเกตเห็นมีการประชุมชาวเวียดนามประมาณ 30-40 คนขึ้นในป่าริมสนามบิน ตำบลพระลับ จึงได้เข้าทำการจับกุมผู้ร่วมประชุมได้ 11 คน และยึดเอกสารได้จำนวนมาก เหตุการณ์จับกุมครั้งนี้ได้บานปลายออกไป เมื่อได้มีชาวเวียดนามประมาณ 50 คนออกมาเดินขบวนพร้อมกับขบวนคอมมิวนิสต์กลางที่สาธารณะ และเรียกร้องให้มีการโค่นล้มรัฐบาลสยาม ตำรวจได้ทำการสกัดกั้นและสลายฝูงชนจนเกิดการปะทะกันขึ้น ฝ่าย

ตำรวจบาดเจ็บ 4 คน ฝ่ายเวียดนามถูกยิงเสียชีวิต 2 คน บาดเจ็บ 10 คน และถูกจับ 121 คน กรณีนี้เป็นที่สนใจของทูตฝรั่งเศสประจำสยามมาก และได้ทำรายงานขอทราบรายละเอียดไปถึงกระทรวงการต่างประเทศและทางกระทรวงก็ได้มีหนังสือถามไปยังกระทรวงมหาดไทยอีกชั้นหนึ่ง บันทึกตอบของกระทรวงมหาดไทยได้ให้สถิติที่น่าสนใจว่าในเหตุการณ์ครั้งนี้ตำรวจได้จับกุมบุคคลที่เป็นชาวอินโดจีนในบังคับฝรั่งเศสมีทั้งสิ้น 194 คน โดยแบ่งเป็นชาวเวียดนาม 193 คน ลาว 1 คน โดยมีไทยอีก 7 คน¹⁰⁴ กล่าวสำหรับรัฐบาลอินโดจีนฝรั่งเศสแล้ว ได้ให้ความสนใจกับความเคลื่อนไหวของพวกคอมมิวนิสต์ชาวเวียดนามที่อยู่ในสยามเป็นอย่างมาก และได้ติดตามสืบค้นเรื่องราวโดยได้รับความร่วมมือจากรัฐบาลสยาม โดยที่ฝ่ายสถานทูตฝรั่งเศสในสยามมีเจ้าหน้าที่คนหนึ่งรับผิดชอบงานทางด้านนี้โดยเฉพาะชื่อ Do Hung (โดฮุง) เขาได้ส่งสายลับจำนวนหนึ่งแทรกซึมเข้าไปหาข้อมูลในฝ่ายคอมมิวนิสต์สยาม นอกจากนี้ ก็ยังได้เข้าพบกับข้าหลวงประจำจังหวัดต่างๆ ในภาคอีสานอยู่เสมอ¹⁰⁵

อย่างไรก็ตาม ครึ่งหลังของปี 1936 ข่าวเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ก็เงียบหายไปเป็นเวลาหลายปี ระหว่างนั้น มีปรากฏเป็นข่าวเล็กๆ เพียงครั้งเดียว ว่าเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 1940 ได้มีการแจกใบปลิวของพวกคอมมิวนิสต์ไทย¹⁰⁶ การเงียบหายไปของข่าวการเคลื่อนไหวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในครั้งนี้ “ประชาชาติ” ได้วิเคราะห์ว่าเป็นเพราะคนไทยไม่กลัวคอมมิวนิสต์อีกต่อไป จึงไม่จำเป็นต้องลงข่าวเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ และโดยตัวของคอมมิวนิสต์เองก็ไม่มีค่าเพียงพอที่จะให้มีการลงข่าวนั้น¹⁰⁷ แต่กระนั้น เหตุผลสำคัญที่ทำให้การเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ในสยามไม่ปรากฏเป็นข่าวอีกเลยนั้น น่าจะมาจากการที่ฝ่ายรัฐบาลได้ทำลายปราบปรามศูนย์กลางคณะคอมมิวนิสต์ทั้งในกรุงเทพฯ และภาคอีสานมากกว่าเหตุผลอื่นใด เหตุผลนี้สอดคล้องกับความเห็นของอุดม สีสุวรรณ ที่ว่า “องค์กรสลายตัวไป เพราะถูกปราบปราม”¹⁰⁸ เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือ อาจเป็นไปได้ว่า ในปี 1937 อันเป็นปีที่ได้เกิดสงครามต่อต้านญี่ปุ่นขึ้นนั้น ฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามที่เป็นชาวจีน

ได้มีการปรับขบวนการของตนครั้งใหม่ เพื่อเปลี่ยนยุทธศาสตร์ของตนมาเป็นการต่อต้านญี่ปุ่นแทน การเคลื่อนไหวจึงชะงักลงระยะหนึ่ง ซึ่งจะได้กล่าวรายละเอียดต่อไปข้างหน้า

2. ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นและกู้ชาติของ "ข้างเหลียน"

มติเดิมของโคมินเทิร์นเมื่อปี 1928 ต่อแนวทางการปฏิวัติคอมมิวนิสต์สากลก็คือ ให้พรรคชนชั้นกรรมาชีพทุกพรรคยึดแนวทางการปฏิวัติด้วยความรุนแรง โดยไม่มีการประนีประนอมกับรัฐทุนนิยมชนชั้นเจ้าที่ดินและจักรวรรดินิยมโดยเด็ดขาด ซึ่งได้มีผลทำให้แนวทางการต่อสู้ของคณะคอมมิวนิสต์สยามนับแต่ช่วงปี 1928 เป็นต้นมา มุ่งไปสู่การสถาปนารัฐโซเวียตอย่างชัดเจน ภายหลังมติจากการประชุมครั้งนั้นผ่านไปอีกหลายปี มติดังกล่าวก็มีการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่ง เมื่อมีการประชุมโคมินเทิร์นขึ้นเป็นครั้งที่ 7 ในระหว่างเดือนกรกฎาคม-สิงหาคมปี 1935 ขณะนั้น สถานการณ์โลกได้เปลี่ยนไป รัสเซียถูกแวดล้อมด้วยศัตรูที่เป็นประเทศฟาสซิสต์อย่างเยอรมันนีและญี่ปุ่น มติในที่ประชุมครั้งที่ 7 จึงได้มีการเปลี่ยนแนวทางจากเดิมมาเป็นการต่อต้านฟาสซิสต์เยอรมันนีและญี่ปุ่น โดยให้ความร่วมมือกับอังกฤษ ฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นรัฐจักรวรรดินิยม การมีมติใหม่นี้ของโคมินเทิร์น มีผลต่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนไม่น้อย ในปี 1935 ก่อนการประชุมโคมินเทิร์นครั้งที่ 7 จะเกิดขึ้นนั้น พรรคคอมมิวนิสต์จีนให้ความสำคัญกับแนวทางด้านการใช้กำลังทางทหารเป็นหลักในการต่อสู้กับก๊กมินตั๋งในฐานะตัวแทนของนายทุนและเจ้าที่ดิน เมื่อมติโคมินเทิร์นเกิดเปลี่ยนแปลงขึ้น พรรคคอมมิวนิสต์จีนก็ได้เปลี่ยนแนวทางของตนมาให้ความสำคัญกับงานด้านการเมืองแทนด้านการทหาร ทั้งนี้ โดยเป็นมติจากการประชุมพรรคในวันที่ 1 สิงหาคม 1935 แนวทางการเมืองดังกล่าวให้ความสำคัญกับการทำงานแนวร่วมมากขึ้น โดยเรียกว่า "แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านญี่ปุ่น" และต่อมาพรรคการเมืองนี้ ก็ได้จัดตั้งองค์กรเพื่อการนี้ขึ้นมาองค์กรหนึ่ง ชื่อว่า "องค์การสามัคคีทุกชนชั้นเพื่อการกู้ชาติ" (ฉวนกั๋วเกอะเจียจี้กั๋วเหลียนเฮอะฮุ่ย) ขึ้นในวันที่ 1 มิถุนายน 1936 การเปลี่ยนแปลงแนวทางทั้งของโคมินเทิร์นและพรรคคอมมิวนิสต์จีนในครั้งนี้ ได้ยังผลต่อการเปลี่ยนแปลง

การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนโพ้นทะเลในสยามในเวลาต่อมาด้วยเช่นกัน

สิ่งซึ่งควรกล่าวไว้ ณ ที่นี้เพื่อความเข้าใจร่วมกันก็คือ การสลายตัวของขบวนการคอมมิวนิสต์สยามนับแต่ปี 1936 นั้น ไม่ได้หมายความว่า ตัวบุคคลของขบวนการได้สลายตัวไปด้วยไม่ และด้วยเหตุที่มีการเปลี่ยนแนวทางการต่อสู้ใหม่ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ตัวบุคคลเหล่านี้ก็ได้ปรับองค์กรขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่ง ในเอกสารจีนปัจจุบันชื่อขององค์กรถูกระบุว่าพรรคชาวจีนโพ้นทะเลสยามอย่างเดิม แต่ไม่ว่าจะปรากฏออกมาในชื่อใด การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามขณะนั้นก็ไม่ได้มุ่งไปที่การต่อสู้ทางชนชั้นภายในประเทศอีกต่อไป หากแต่เป้าหมายหรือศัตรูตัวใหม่กลับเป็นญี่ปุ่นแทน

การปรับองค์กรของพรรคชาวจีนโพ้นทะเลสยามของฝ่ายคอมมิวนิสต์ เพื่อให้สอดคล้องกับกระแสของขบวนการคอมมิวนิสต์สากลครั้งนี้ ได้มีการสลายคณะคอมมิวนิสต์หนุ่มสยาม และสมาคมแอนตี้อิมพีเรียลิสต์สยามลงไป และทำการแบ่งหน่วยขององค์กรให้มีขนาดเล็กลงจากเดิม โดยมีหลายหน่วย หน่วยเหล่านี้เรียกว่า "กลุ่มศึกษา" (ตุ๋ชู่เซ่อ)¹⁰⁹ ในช่วงระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของสงครามต่อต้านญี่ปุ่น (7 กรกฎาคม 1937) นั้น พรรคชาวจีนโพ้นทะเลฝ่ายคอมมิวนิสต์ก็ได้จัดตั้งองค์กรหนึ่งขึ้นมา ชื่อ "สมาคมสามัคคีมวลชาวจีนโพ้นทะเลเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นและกู้ชาติแห่งสยาม" (เขียนหลอหัวเจียวเกอะเจียข้างยี้จี้กั๋วเหลียนเฮอะฮุ่ย) ขึ้นเป็นองค์กรแนวร่วมกลางในการเคลื่อนไหว โอวหยางฮุ่ย (ค.ศ.1920 - เป็นจีนกวางตุ้ง ที่เกิดในไทย และเป็นผู้นำนักเรียนโรงเรียนจีนในสมัยนั้น เมื่อเดินทางกลับไปจีนได้เข้าสู่ฐานที่มั่นในหยานอันและเป็นสมาชิกคนหนึ่งของพรรคคอมมิวนิสต์ เขาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดในการจัดทำหนังสือ"บันทึกวิญญานวีรชนจีนโพ้นทะเลในไทย" ทั้ง 3 เล่ม ที่ถูกนำใช้อย่างยิ่งสำหรับการศึกษาในที่นี้) ได้ให้ข้อมูลจากข้อเขียนเชิงรำลึกเหตุการณ์ในช่วงนั้นไว้ว่า ผู้รับผิดชอบพรรคชาวจีนโพ้นทะเลฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามขณะนั้นคือ หลิวชู่สือ เขาได้ส่งตัวแทนจากสยาม 2 คนไปยังฮ่องกง คือ หลีหัว และหวางเย่า

หวน เพื่อขอคำชี้แจงจากเลี้ยวเจิงจื่อ แกนนาคคนหนึ่งของพรรคคอมมิวนิสต์จีน เลี้ยวเจิงจื่อ เป็นผู้ชี้แจงให้มีการจัดตั้งองค์กรดังกล่าวขึ้นโดยด่วน องค์กรนี้มีชื่อย่อแปลจากคำจีนได้ว่า "ร่วมด้าน" (ข้างเหลียน) เวลานั้น หลิวซูสื่อสุขภาพไม่แข็งแรง ในขณะที่เดียวกัน แกนนาคอีกคนหนึ่งที่จะเป็นหัวหน้าได้คือ กูเกิบ หรือ ชิวจี ก็กำลังเคลื่อนไหวอยู่ทางภาคอีสาน จึงไม่อาจรับตำแหน่งดังกล่าวได้ ทางออกต่อมาคือ ให้ตั้งแกนนำร่วมรับผิดชอบองค์กรด้วยกัน 3 คน คือ สวีอี้ซิน หวูลินมาน และสวีเสียน โดยมีสวีอี้ซินเป็นประธานขององค์กร¹¹⁰ คำว่า "ข้างเหลียน" หนังสือพิมพ์ไทยใหม่ ฉบับวันที่ 2 มีนาคม 1940 เรียก "ข้างเหลียน" ว่า "เชียนล้อฮั่วเคียว กักก่ายกัยิดกัวกักเลียงฮะฮวย" (เป็นภาษาแต้จิ๋ว ซึ่งตรงกับ เป็นภาษาจีนกลางที่ว่า "เขียนล้อหัวเคียวเกอะเจียข้างฮี่จิวกัวเหลียนฮะฮั่ว" - ผู้ศึกษา) และเรียกย่อว่า "ฮั่วคัง" และในประชาชาติ ฉบับวันที่ 19 มิถุนายน 1939 แปลเป็นภาษาไทยว่า "สมาคมรวมจีนต่างด้าวทุกจำพวกในไทยด้านทานญี่ปุ่นเพื่อภูษาติ" ด้วยเหตุนี้ คำว่า "ข้างเหลียน" และ "ฮั่วคัง" จึงหมายถึงองค์กรเดียวกัน และในเอกสารไทยมักจะเรียกเป็น "ฮั่วคัง" (ฮั่วจ้ง) มากกว่า และเอกสารของหอจดหมายเหตุแห่งชาติสหรัฐอเมริกา RG226/ XL2901 ได้กล่าวถึงชาวจีนในเมืองไทยลงวันที่ 26 ธันวาคม 1944 ว่า "ก่อนสงครามเอเชียบูรพาสันนิษฐานได้ว่า มีองค์กรชาวจีนอยู่ 4 องค์กร โดยมีองค์กรก๊กมินตั๋งและฮั่วคังเป็นองค์กรสำคัญที่สุด" จากนั้นเราจะเห็นได้ว่า ฮั่วคังไม่ใช่ก๊กมินตั๋ง และก็เป็นองค์กรที่มีความสำคัญมาก นอกจากนี้ หนังสือพิมพ์ไทยก็นิยมเรียก "ฮั่วคัง" ในชื่อเรียกไทยอีกชื่อหนึ่งว่า "สมาคมปล่อยมิด" เช่นใน ประชาชาติ 27 กรกฎาคม 1939 เป็นต้น

ระยะเวลาของการก่อตั้ง "ข้างเหลียน" ขึ้นในสยามยังมีข้อมูลที่ขัดแย้งกัน กล่าวคือ โอวหยางฮั่ว บันทึกว่าตั้งขึ้นหลังเกิดสงครามต่อต้านญี่ปุ่น ในขณะที่สวีเสียนบันทึกว่าตั้งก่อนเกิดเหตุการณ์นั้น¹¹¹ แม้จะไม่มีข้อสรุปที่แน่นอนเกี่ยวกับประเด็นนี้ ก็ไม่มีผลอันใดต่อการเข้าใจเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนี้ เพราะการเกิดของขบวนการนี้มีผลโดยตรงมาจากการเปลี่ยนมติของโคมินเทิร์นนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ผลสำคัญที่เห็นได้อย่างเด่นชัดยิ่งก็คือ เมื่อสงครามต่อต้านญี่ปุ่น (หรือสงครามจีน-ญี่ปุ่น) ได้ระเบิดขึ้นในวันที่ 7

กรกฎาคม 1937 นั้น กระแสสำนึกชาตินิยมของชาวจีนทั้งในและนอกประเทศจีนได้แพร่ขยายไปอย่างกว้างขวาง กระแสเช่นนี้ย่อมยังผลออกมาในรูปของการสนับสนุน "ข้างเหลียน" อย่างไม่ต้องสงสัย และในความเป็นจริงนั้น "ข้างเหลียน" ก็ได้กลายเป็นเสมือนองค์กรกลางในการประสานงานกับสมาคมต่อต้านญี่ปุ่นระดับย่อยต่างๆ ที่แทรกตัวอยู่ในรูปสาขาวิชาชีพต่างๆ เช่น สมาคมต่อต้านญี่ปุ่นทางด้านวัฒนธรรม (เหวินข้าง) สมาคมสตรีต่อต้านญี่ปุ่น (ฟู่ข้าง) สมาคมพาณิชย์ต่อต้านญี่ปุ่น (ซางข้าง) สมาคมแรงงานต่อต้านญี่ปุ่น (กงข้าง) และสมาคมนักเรียนต่อต้านญี่ปุ่น (เจียข้าง) เป็นต้น¹¹² และเมื่อการก่อตั้ง "ข้างเหลียน" ได้สำเร็จลงนั้น สมาคมแอนตี้คอมมิวนิสต์สยาม กับคณะคอมมิวนิสต์หนุ่มสยามก็ถูกยุบเลิกไป¹¹³ ส่วนสมาคมสหกรรมกรประเทศสยามสันนิษฐานได้ว่าถูกเปลี่ยนมาเป็น "สมาคมกรรมกรจีนโพ้นทะเลต่อต้านญี่ปุ่นและภูษาติแห่งสยาม" หรือ "กงข้าง"¹¹⁴ ส่วนสวีเสียน กรรมการอำนวยการของ "ข้างเหลียน" นั้นได้ดำรงตำแหน่งเป็นประธาน "เหวินข้าง" ด้วย

"ข้างเหลียน" มีองค์กรสาขาอยู่ทั่วประเทศ เช่นภาคอีสานซึ่งมีศูนย์กลางตั้งอยู่ที่จังหวัดขอนแก่นนั้น มีอยู่มากกว่า 40 สาขา¹¹⁵ และต่อมาในปี 1939 ศูนย์กลางนี้ก็ได้ย้ายไปตั้งอยู่ที่เวียงจันทน์¹¹⁶ ส่วนประเด็นเกี่ยวกับบรรดาแกนนำของ "ข้างเหลียน" นั้น ในที่นี้สืบค้นได้จากเหตุการณ์ที่เกิดในเดือนสิงหาคม ปี 1943 คือ โอวหยางฮั่ว และหวงป้อวี่ ภรรยาของหลี่หัว ซึ่งอยู่ที่หยานอันได้ถูกขบวนการตรวจสอบผู้นำของพรรคคอมมิวนิสต์จีนในฐานะที่มันแห่งนั้น กล่าวหาว่าเป็นสายลับของก๊กมินตั๋ง ข้อสงสัยเกิดขึ้นจากการที่สวีอี้ซิน หวูลินมาน และสวีเสียน ถูกทางการไทยจับกุมเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 1938 และต่อมาหลิวซูสื่อกับหวงเห่าหวนก็ถูกจับกุมอีกในปี 1939 บรรดานักลี้ภัยที่เอ่ยชื่อนั้นล้วนเป็นแกนนำของฝ่ายคอมมิวนิสต์ทั้งสิ้น แต่กลับมีหลี่หัว (อาเตา) โอวหยางฮั่วและหวงป้อวี่ 3 คนที่รอดจากการถูกจับกุมมาได้ การสอบสวนบุคคลทั้ง 2 คือ โอวหยางฮั่วกับหวงป้อวี่ ภรรยาของหลี่หัวครั้งกระนั้น ข้อมูลไม่ได้ให้ผลสรุป แต่ขณะที่สอบสวนนั้นตัวของหลี่หัวยังคงปฏิบัติงานอยู่ที่เมืองไทย¹¹⁷

ในบรรดาแกนนำของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามเท่าที่ได้เอ่ยชื่อมาจนถึงขณะนี้ มีบุคคล 2 คนคือ หลิวชู่สือ และหวงเย่าหวาน ที่การศึกษาในที่นี้ได้กล่าวไปบ้างแล้ว จากนั้นจะได้กล่าวถึงแกนนำบางคนดังต่อไปนี้:-

กุกิบ หรือ ชิวจี หรือ จิตร เลขวัต (ค.ศ.1910-1984) เป็นจีนแคะรุ่นที่ 4 เกิดในครอบครัวหม้อจิ้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี ครอบครัวนี้เป็นหม้อจิ้นมาหลายชั่วคน บิดาของเขาแต่งงานกับหญิงมอญและมีลูกคือ กุกิบ เขาถูกส่งไปยังจีนเมื่ออายุ 4 ขวบ¹¹⁸ และได้เข้าร่วมขบวนการคอมมิวนิสต์ในจีนตั้งแต่ปี 1926 ในปี 1930 เขาได้เข้าศึกษาในวิทยาลัยศิลปะ เมื่อจบการศึกษาก็ประกอบอาชีพเป็นครูศิลปะในบ้านเกิดของเขาที่เมืองจิ้นนั่นเอง กุกิบได้เข้าร่วมอยู่ในขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นทางด้านวัฒนธรรม และยังได้จัดตั้งชมรมนักอ่านกับชมรมนักวาดจีน ต่อมาเขาได้ถูกก๊กมินตั๋งจับกุมตัว และได้รับการปล่อยตัวในเดือนมีนาคม 1936 หลังจากนั้นก็เดินทางกลับเข้าสู่สยาม โดยเป็นครูโรงเรียนจีนที่จังหวัดขอนแก่น เมื่อเกิดสงครามต่อต้านญี่ปุ่นและมีการก่อตั้ง "ข้างเหลียน" ขึ้น เขาเป็นผู้รับผิดชอบศูนย์กลางภาคอีสานขององค์กรนี้ที่ตั้งอยู่ในขอนแก่น กระทั่งในฤดูใบไม้ผลิกุกิบก็ได้เดินทางเข้ากรุงเทพฯ ดำรงตำแหน่งกรรมการอำนวยการของ "ข้างเหลียน" และรับผิดชอบงานทางด้านโฆษณา ขณะเดียวกัน ก็ยังดำรงตำแหน่งเป็นประธานของ "เหวินข้าง" อีกด้วย ในกรุงเทพฯ กุกิบเป็นครูอยู่ในโรงเรียนจงหัวจงเซี่ยของสมาคมพาณิชย์จีนสอนวิชาประวัติศาสตร์ ต่อมาในปี 1939 เขาก็เดินทางไปยังฮ่องกง แล้วกลับมาอีกครั้งหนึ่งเพื่อรับผิดชอบ "ข้างเหลียน" ประจำภาคอีสานต่อไป ซึ่งเวลานั้นได้ย้ายไปอยู่ที่เรียงจันทร์ เขารอดตัวจากการถูกจับกุมบรรดาระดับแกนนำของรัฐบาลไทยไปได้เพราะขณะนั้นเขาอยู่ในลาว แต่ในที่สุด ก็โดนจับที่ปากเซโดยฝรั่งเศส เมื่อเดือนธันวาคม 1939 และถูกปล่อยตัวในเดือนพฤษภาคม 1940 โดยเสียค่าปรับ ภายหลังถูกปล่อยตัว กุกิบได้เดินทางเข้าไทยอีกครั้งหนึ่งเมื่อต้นปี 1941¹¹⁹ ในฐานะแกนนำระดับสูงของฝ่ายคอมมิวนิสต์จีนในไทย อันเป็นตำแหน่งในระดับรองจาก หลี่ฉีจิ้น (ลีตี้จิง) และเมื่อมีการก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ขึ้นนั้น เขาเป็นคนหนึ่งที่มีส่วนร่วมในการก่อตั้งด้วย¹²⁰ และเมื่อสงครามโลกยุติลงกุกิบถูก

นับเป็นหัวหน้าคนหนึ่งของขบวนการคอมมิวนิสต์ ฝ่ายจีนในไทย

หวุหลินมาน (ค.ศ.1911-1948) เป็นลูกเจ้าของเหมืองแร่ที่มลายู เข้าเป็นสมาชิกขององค์กรฝ่ายซ้ายเมื่อปี 1930 ที่สิงคโปร์ ในระหว่างปี 1931-1934 เขาเข้าร่วมกิจกรรมของพรรคในฮ่องกง จนเมื่อสาขาพรรคแห่งนี้โดนปราบปรามอย่างรุนแรงในปี 1934 หวุหลินมานจึงหลบหนีเข้ากรุงเทพฯ ในกรุงเทพฯ เขาได้จัดตั้งชมรมนักอ่านขึ้นเหมือนกับที่เขาได้ทำในฮ่องกง นอกจากนี้ ในฐานะของการเป็นครู หวุหลินมานได้โฆษณาชวนเชื่อเกี่ยวกับการปฏิวัติให้กับนักเรียนของโรงเรียน พร้อมทั้งได้ตั้งชมรมการละครชีวิตขึ้นขึ้น โดยมี การแสดงละครที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิวัติ¹²¹

สวีอิซิน (ไม่ทราบปีเกิด แต่เสียชีวิตในปี 1942) เป็นจีนแต้จิ๋วเข้ามาสยามพร้อมบิดาเมื่ออายุได้ 10 ขวบ เมื่อมีการก่อตั้ง "ข้างเหลียน" ขึ้นนั้น เขามีอายุได้ 24 ปี และเป็นครูอยู่ในโรงเรียนจงสือ (ซังซิก) นอกจากนี้ สวีอิซินยังเป็นผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับงานด้านโฆษณาของคณะกรรมการพรรคประจำเทศบาลกรุงเทพฯ ในสมัยนั้น¹²²

สวีเสี่ย เข้าเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์จีนที่เตี้ยชัว และเมื่อถูกปราบปรามในปี 1927 ก็หนีเข้ามา สยาม ในปี 1935 สวีเสี่ยเป็นครูใหญ่โรงเรียนจีน¹²³

หลี่หัว (ค.ศ. 1912-1988) เกิดที่กวางตุ้ง ระหว่างเรียนอยู่ชั้นมัธยมในโรงเรียนที่ชั่วเถาได้เข้าเป็นสมาชิกสันนิบาตเยาวชนของพรรคคอมมิวนิสต์จีน หลี่หัวเดินทางเข้าสู่สยามในปี 1931 และในปลายปี 1932 ได้เข้าเป็นสมาชิกองค์กรฝ่ายซ้ายในสยาม ก่อนเกิดสงครามต่อต้านญี่ปุ่นเล็กน้อย หลิวชู่สือ แกนนำสำคัญของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามขณะนั้นได้ส่งเขาไปยังฮ่องกงเพื่อพบกับเลียวเจิงจื่อ กระทั่งในปี 1938 เมื่อแกนนำของ "ข้างเหลียน" ถูกกวาดจับและเนรเทศแล้ว หลี่หัวก็ได้ก้าวขึ้นมาเป็นหัวหน้าของ "ข้างเหลียน" ต่อจากสวีอิซิน ในนามของ "ข้างเหลียน" เขาได้จัดตั้งองค์กร "กองหน้าชาวจิ้นโพ้นทะเล

ต่อต้านญี่ปุ่น" (หัวเลี้ยวหมินจู๋ข้างยี่เซียนเฟิงคู้ หรือ เรียกย่อว่า "หมินเซียน")¹²⁴ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เขาเดินทางกลับจีนและมีตำแหน่งสูงอยู่ในปักกิ่ง นอกจากนี้เขายังได้มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ประสานงานองค์กรแนวร่วมให้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในช่วงระหว่างปี 1965-1966 อีกด้วย¹²⁵

ดูอิง อดีตผู้นำกรรมกรในสมัยนั้นได้บันทึกเอาไว้ว่า เมื่อ "ข้างเหลียน" ถูกจัดตั้งขึ้น ขบวนการกรรมกรที่อยู่ในที่ทำงานเดียวกันหรือสาขาอาชีพประเภทเดียวกันก็ได้จัดตั้งองค์กรกรรมกรต่อต้านญี่ปุ่นและกู้ชาติของตนขึ้นมาด้วยเช่นกัน โดยรวมอยู่ภายใต้ชื่อเดียวกันว่า "สมาคมกรรมกรจีนโพ้นทะเลต่อต้านญี่ปุ่นและกู้ชาติประจำกรุงเทพฯ" (มันกู่หัวเลี้ยวจี้กงข้างยี่จ้าวกั๋วจ้งฮุ่ย) ขึ้น ดูอิงทำงานประจำอยู่ที่สปอร์ตคลับ อันเป็นที่ๆ มีสมาชิกประกอบด้วยชนชั้นสูงและพวกฝรั่ง ในที่นี้ เขายังได้จัดตั้งคณะกรรมการช่วยชาติทางด้านเศรษฐกิจเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นของกรรมกรที่ทำงานกับฝรั่งในกรุงเทพฯ ขึ้นเมื่อสิ้นปี 1937 อีกด้วย สมาชิกส่วนใหญ่ของคณะกรรมการนี้ทำงานอยู่ในสปอร์ตคลับ โดยมีตัวเขาเป็นประธาน แต่เดิมองค์กรนี้เคยเก็บรายโรเงินจากสมาชิกไม่สม่ำเสมอและขึ้นอยู่กับสถานการณ์ แต่ต่อมาก็ได้เปลี่ยนมาเป็นการเก็บประจำ เงินที่รวบรวมเก็บมาได้จะถูกจัดส่งไปถึงเลี้ยวเจิงจื่อที่ฮ่องกง ส่วนการประชุมของขบวนการกรรมกรต่างๆ ในกรุงเทพฯ นั้น มักจะใช้ห้องสมุดของสปอร์ตคลับเป็นที่ประชุม เพราะว่าตำรวจไม่กล้าเข้าไปจับกุม และสปอร์ตคลับก็กลายเป็นเกราะกำบังให้กับดูอิงได้เป็นอย่างดี¹²⁶ เกี่ยวกับเรื่องนี้ เอกสารของฝ่ายคอมมิวนิสต์จีนในสยามได้กล่าวไว้ว่า ได้เคยมีการตั้งสมาคมช่วยชาติทางด้านเศรษฐกิจเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นและกู้ชาติของมวลกรรมกรจีนโพ้นทะเลในสยามขึ้นมาด้วย และส่งเงินที่รายโร ไปถึงเลี้ยวเจิงจื่อเช่นกัน ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นองค์กรเดียวกับที่ดูอิงกล่าวถึง¹²⁷

นอกจากการสนับสนุนการต่อต้านญี่ปุ่นด้วยวิธีการดังกล่าวแล้ว ก็ยังมีวิธีการอื่นๆ อีกด้วย เช่น ได้มีการรวบรวมเลี้ยวเจิงจื่อที่ชาวจีนโพ้นทะเลนำมาจากเมืองจีน (แต่ไม่จำเป็นต้องใช้ในเมืองไทยเพราะเป็นเมืองร้อน) ส่งกลับไปยังประเทศจีนเพื่อมอบให้แก่พรรค

คอมมิวนิสต์จีน หรือการที่สวี่เสียนแกนนำคนหนึ่งได้ใช้ให้นักเรียนหญิงโรงเรียนฉีหมิงและลงมือตัดเย็บชุดคนป่วยส่งไปให้ทหารในกองทัพที่ 4 ใหม่ และกองทัพลู่ที่ 8 (เป็นกองทัพที่มีชื่อเสียงของพรรคคอมมิวนิสต์จีน) ได้ใช้ และใช้ให้นักเรียนชายของโรงเรียนดังกล่าวเช่นกัน ออกเชดสิงโตในเทศกาลตรุษจีนปี 1938 เพื่อเรียกรายเงินแล้วรวบรวมส่งไปยังจีนอีกด้วย¹²⁸ กล่าวเฉพาะกิจกรรมของ "ข้างเหลียน" ที่เกี่ยวกับการตัดเย็บชุดคนป่วยและการเรียกรายเลี้ยวเจิงจื่อส่วนหนึ่งได้กระทำไปภายใต้ชื่อ "สมาคมชาวจีนโพ้นทะเลเพื่อการกุศล" (เจียนหลอหัวเลี้ยวจี้กงฮานโจวเจิ้นฮุ่ย) ซึ่งมี เหี้ยกวงเอี่ยมเป็นประธาน และสวี่เสียนเป็นผู้ประสานงานทั่วไป กล่าวได้ว่า ความสำเร็จของกิจกรรมครั้งนี้ของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามเกิดขึ้นได้เพราะบารมีของเหี้ยกวงเอี่ยม ที่มีฐานะและตำแหน่งนายกสมาคมพาณิชย์จีน และประธานกรรมการของฮั่วเลี้ยวป้อเด็กเซี่ยงตึ้งมูลนิธิ หรือ "ป้อเด็กตึ้ง" นั่นเอง¹²⁹ สมาคมชาวจีนโพ้นทะเลเพื่อการกุศลเคยส่งตัวแทนเข้าร่วมประชุมใหญ่ "ชาวจีนโพ้นทะเลในแถบทะเลใต้เพื่อช่วยชาติและประชาชนผู้ประสบเคราะห์ในมาตุภูมิ" หรือ "หนานเลี้ยวจ้งฮุ่ย" (ได้เคยกล่าวถึงองค์กรนี้แล้วในบทก่อน) ที่สิงคโปร์ การที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์จีนในสยามส่งตัวแทนในนามสมาคมนี้ก็เพราะว่า "หนานเลี้ยวจ้งฮุ่ย" เป็นหน่วยงานที่ขึ้นตรงต่อรัฐบาลกรุงปักกิ่งของก๊กมินตั๋งนั่นเอง¹³⁰

เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางด้านการส่งชาวจีนโพ้นทะเลกลับมารับใช้ชาตินั้น "ข้างเหลียน" ก็มีอยู่เช่นกัน เช่น กรณีการส่งนักเรียนที่จบการศึกษาจากโรงเรียนซุ่ฮั่น ฉีหมิง (คี่เม้ง) และฉงสือ (ซังซิก) ไปยังกองทัพที่ 4 ใหม่ ที่มณฑลฮกเกี้ยน เป็นต้น เจิ้งหลงเป็นคนหนึ่งในกรณีตัวอย่างที่ว่านี้ เขาเกิดในกรุงเทพฯ เมื่อปี 1919 เป็นนักเรียนของโรงเรียนฉงสือเมื่ออายุ 15 ปี ได้เข้าเป็นสมาชิกขององค์กรเยาวชนปฏิวัติของฝ่ายคอมมิวนิสต์จีนในสยาม และเป็นสมาชิกขององค์กรปฏิวัติฝ่ายซ้ายของชาวจีนโพ้นทะเลในปี 1936 ต่อมาเดือนธันวาคม 1937 ได้รับคำเชิญจากหวงเย่าหวาน และหลี่หัว ให้เข้าร่วมในกองทัพที่ 4 ใหม่¹³¹ จำนวนชาวจีนโพ้นทะเลที่ "ข้างเหลียน" มีส่วนร่วมในการส่งกลับมารับใช้ชาติในหยานอัน กองทัพที่ 4 ใหม่ หรือกองทัพลู่ที่ 8 นั้นมีมากกว่า 300 คน¹³² เหี้ยกวงเอี่ยมเป็นบุคคลคน

หนึ่งที่ทำให้การสนับสนุนทางการเงินแก่นักเรียนที่จบการศึกษาจาก 3 โรงเรียนดังกล่าวในการกลับไปปรับใช้ชาติ¹³³ กล่าวสำหรับเหี้ยกวงเอี่ยมนั้น นอกจากจะสนับสนุนฝ่ายก๊กมินตั๋งแล้ว ยังได้ช่วยฝ่ายคอมมิวนิสต์จีนในสยามอีกด้วย เขามีความสัมพันธ์กับแกนนำของฝ่ายนี้หลายคน เช่น หวงเย่าหวาน ถูกิบ สวี่อิซิน สวี่เสี่ย หวูลินม่าน และหลี่หัว เป็นต้น¹³⁴ ส่วนผู้ประสานงานระหว่างเหี้ยกวงเอี่ยมกับ "ข้างเหลียน" นั่นคือ เหี้ยมูเก่า (ค.ศ.1909 -1994) หลานของเหี้ยกวงเอี่ยม ซึ่งในขณะนั้นได้ช่วยธุรกิจการค้าของเหี้ยกวงเอี่ยมอยู่ด้วย นอกจากนี้เหี้ยมูเก่ายังเป็นสมาชิกคนหนึ่งของ "ข้างเหลียน" เช่นกัน¹³⁵

ส่วนกิจกรรมอันเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวคว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่นของฝ่ายคอมมิวนิสต์จีนในสยามนั้นมีความรุนแรงมากกว่าก๊กมินตั๋งโดยเปรียบเทียบ เพราะใช้วิธีบีบบังคับให้ไร้ไรเงิน หรือบางครั้งจนถึงขั้นทำลายชีวิต นอกจากนี้ ความรุนแรงดังกล่าวยังถูกกระทำการโดยกลุ่มเยาวชนรักชาติที่ไม่สังกัดพรรคอีกด้วย จากนี้ จะได้กล่าวถึงการเคลื่อนไหวคว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่นของชาวจีนโพ้นทะเลต่อไป

ช่วงครั้งแรกของสงครามต่อต้านญี่ปุ่น การคว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่นได้ใช้วิธีการในการดำเนินการอย่างถึงที่สุด เริ่มตั้งแต่การข่มขู่คุกคามจนถึงการเอาชีวิต พ่อค้าชาวจีนที่มีการขาย เช่น สิ่งทอ หรือสินค้าเบ็ดเตล็ดของญี่ปุ่น หรือที่ส่งข้าว เกลือ หนังสือควาย เป็นต้น ไปขายยังญี่ปุ่นได้รับผลกระทบจากวิธีการรุนแรงนั้นจนเกิดการหวาดกลัว และต้องยุติความสัมพันธ์ทางการค้ากับญี่ปุ่นลงโดยสิ้นเชิงทั้งโดยเปิดเผยหรือปกปิด อิราโน กุณยิประธานหอการค้าญี่ปุ่นในสยาม กล่าวว่า ตั้งแต่เดือนตุลาคม 1937 การค้าขายของพ่อค้าจีนได้ยุติลงโดยสิ้นเชิง ทั้งพ่อค้าที่ขายสินค้าญี่ปุ่น และพ่อค้าที่ส่งข้าวและเกลือไปขายยังญี่ปุ่นต่างล้วนถูกขู่หมายเอาชีวิต และมีความหวาดกลัวจนไม่กล้าแม้แต่ที่จะทำการค้าขายอย่างลับๆ¹³⁶ ต่อกรณีนี้ สวี่เสี่ย กล่าวว่า เมื่อจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นรุกรานจีนแล้ว จึงมีความจำเป็นที่จะต้องบังคับให้พ่อค้าจีนหยุดรับสินค้าของญี่ปุ่นมาขายโดยเด็ดขาด เพื่อวิธีนี้จะได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของญี่ปุ่นโดยตรง และในขณะเดียวกัน การห้ามส่งสินค้าไปยังญี่ปุ่นก็เพื่อเป็น

การตัดกำลังของญี่ปุ่นโดยปริยาย¹³⁷ แต่สถานการณ์ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อนี้ก็ยังมีพ่อค้าที่ทรยศเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าผลประโยชน์ของประเทศชาติ ได้พยายามที่จะติดต่อกับขายกับญี่ปุ่นเสมอ ดังนั้น สมาคมพาณิชย์ต่อต้านญี่ปุ่น หรือ "ซางซ้าง" จึงได้ติดตามสำรวจพฤติกรรมของพ่อค้าที่ทรยศเหล่านี้จนเห็นว่า สมควรที่จะต้องมีการลงโทษ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดตั้งกลุ่มขึ้นมารองรับเพื่อทำหน้าที่ขจัดพ่อค้าทรยศเหล่านี้ แต่ "ซางซ้าง" ที่ขึ้นตรงต่อ "ข้างเหลียน" นั้นมีกำลังไม่พอ สวี่อิซินในฐานะประธาน "ข้างเหลียน" เสนอเรื่องนี้ต่อที่ประชุมคณะกรรมการบริหารของ "ข้างเหลียน" ขึ้นและที่ประชุมได้เลือก สวี่เสี่ย หวูลินม่าน และลิ้มเจ็กเฮ้ง (หรือหลงจูเต็ก, ค.ศ. 1870-1947) เป็นผู้รับผิดชอบและขึ้นำเกี่ยวกับการดำเนินการดังกล่าว¹³⁸

สินค้าญี่ปุ่นแทบทั้งหมดถูกส่งมาโดยทางเรือ ท่าเรือจึงเป็นสำคัญของการตรวจสอบว่า สินค้าเหล่านี้สัมพันธ์กับพ่อค้าจีนที่ทรยศคนไหนบ้าง ในเวลานั้น กรรมการท่าเรืออยู่ในความควบคุมของสมาคมลับอั้งยี่และแบ่งเป็นหลายกลุ่มซึ่งมีความขัดแย้งกันอยู่ "ข้างเหลียน" จึงได้ติดต่อกับเหี้ยกวงเอี่ยมและหลงจูเต็ก โดยขณะนั้น หลงจูเต็กเป็นผู้คุมสมาคมลับอั้งยี่ทั้งหมดในกรุงเทพฯ อีกชั้นหนึ่ง ทั้งสองได้ช่วยประสานกับอั้งยี่ "คณะสามแค้น" (ชาเตียม) สมาคมหลัก (ฝูเล่อฮุ่ย) สมาคมสี่ฮะ (โจ้วเฮอะฮุ่ย) สมาคมบ๊วยฮวย (เหมยฮวฮุ่ย) พร้อมสมาคมอื่นๆ อีกรวมทั้งสิ้น 18 สมาคม เมื่อการประสานงานกับอั้งยี่สำเร็จทั้ง 18 สมาคม การร่วมมือต่อต้านญี่ปุ่นจึงเกิดขึ้นภายใต้ชื่อองค์กร "สมาคมชาวจีนโพ้นทะเลต่อต้านญี่ปุ่นและกู้ชาติขจัดผู้ขายชาติแห่งสยาม" (เขียนหลอหัวเถียวซ้างยี่จิวกั๋วเจียนถวน) องค์กรนี้มีหลงจูเต็กเป็นประธาน และมี กังเป้งไช้ หัวหน้าคณะสามแค้นเป็นกรรมการอำนวยการ ส่วนสวี่เสี่ยนั้นเป็นตัวแทนของ "ข้างเหลียน" ในองค์กรนี้ และทำหน้าที่ฝ่ายชี้นำ และประสานงานกับคนทั้งสองอีกชั้นหนึ่ง¹³⁹ คณะสามแค้น ถูกจัดเป็นอั้งยี่ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในการบรดาอั้งยี่ทั้งหลาย เพราะมีภูมิหลังจากการที่พระอนุชาธิบดีราชนิยม (แต่ตีไธ้ง) (ค.ศ.1851-1935 : ธง เดชะวณิช หรือ ยี่กอฮง เป็นจีนแต่จิว เกิดในสยามบังคับโปรตุเกส เมื่ออายุ 14 กลับบ้านเกิดในจีน แต่อยู่ได้ 14 เดือนก็กลับมายังสยามอีก เขาได้ทำธุรกิจโรงสี

ไฟ และธุรกิจส่งออก นอกจากนี้ ยังเป็นนายอากรหวยจีน ก.ข. เจ้าของโรงบ่อนที่มีชื่อเสียงชาวจีนโพ้นทะเลเรียกเขาว่า ยี่ก่อง อันเป็นชื่อที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง ต่อมารัชกาลที่ 6 ได้ทรงพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็น พระอนุวัตรราชนิคม และพระราชทานนามสกุลเป็นตระกูลวิเศษ แม้ยี่ก่องจะเป็นคนเกิดในสยาม แต่ก็เป็นคนรักบ้านเกิดเมืองจีนมาก เขาเคยได้สร้างโรงเรียนและถนนที่บ้านเกิดในประเทศจีนด้วย¹⁴⁰ เคยเป็นหัวหน้าของคณะนี้มาก่อนและเคยนำคณะนี้เข้าช่วยเหลือการปฏิวัติ 1911 มาแล้ว ส่วนกรณีของหลงจู๊เด็กนั้น เคยเป็นหัวหน้าของคณะสามแคว้นเช่นกัน และได้เคยช่วยเหลือจัดคนขายชาติในกรณีจิ๋หนาน ดังที่เคยกล่าวมาแล้วในบทที่ 1 หลงจู๊เด็กมีอาชีพเป็นผู้รับเหมาก่อสร้างที่มีชื่อเสียงมาก สมัยรัชกาลที่ 5 เขาเป็นผู้ควบคุมงานก่อสร้างวัดเบญจมบพิตร ต่อมา ยังได้เป็นผู้รับผิดชอบงานสร้างสวนลุมพินี เส้นทางรถไฟและถนนอีกหลายสายในสยาม และมีความสนิทสนมกับฝ่ายซ้ายจีนอีกด้วย¹⁴¹

เกี่ยวกับวิธีการขจัดผู้ทรยศของ "ข้างเหลียน" นั้น สวีเสี่ยได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า เมื่อ "ข้างเหลียน" ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับตัวพ่อค้าจีนคนใดจาก "สมาคมชาวจีนโพ้นทะเลต่อต้านญี่ปุ่นและกู้ชาติขจัดผู้ขายชาติแห่งสยาม" ซึ่งดำเนินการโดยอ้อมแล้ว "ข้างเหลียน" ก็จะส่งจดหมายเตือนไปยังพ่อค้าจีนคนนั้น ในจดหมายเตือนจะให้รายละเอียดเกี่ยวกับวันเวลาและสถานที่ ตั้งแต่ที่เรือได้เข้าจอดเทียบท่า เวลาที่ขนส่งสินค้าออกจากเรือ ชนิดของสินค้า ปริมาณ ชื่อเรือ เครื่องหมายการค้าของรถบรรทุกที่ใช้ขนส่งสินค้าไปยังโกดัง ตลอดจนสถานที่ตั้งของโกดัง โดยรายละเอียดของข้อมูลไม่มีผิดพลาด และในขณะเดียวกัน ยังได้กำหนดให้พ่อค้าจีนคนนั้นต้องลงคำขอขมาในหน้าหนังสือพิมพ์ภายใน 3 วันและทั้งต้องเสียค่าปรับโดยส่งเงินเข้าบัญชีของเลี้ยวเงินจื่อในฮ่องกง โดยผ่านธนาคารจีนในกรุงเทพฯ เมื่อพ่อค้าจีนได้รับจดหมายเตือนดังกล่าว ก็รีบกระทำการตามคำเตือนโดยทันที ตัวอย่างการลงประกาศขอขมานั้นมีข้อความทำนองที่ว่า "ที่ผ่านมามีความรักชาติของข้าพเจ้ามีไม่น้อยไปกว่าชาวจีนท่านอื่นๆ แต่มาคราวนี้ ได้เกิดความเหวอโดยไปรับเอาสินค้าไร้คุณภาพจากญี่ปุ่นมาขาย จึงต้องขอขมาแก่ท่านทั้งหลาย และขอสัญญาว่าจะไม่ให้เกิดความเหวอผิด

พลาดเช่นนี้ขึ้นมาอีก และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าท่านสุภาพชนทั้งหลายจะได้ให้อภัยแก่ข้าพเจ้าในครั้งนี้ด้วย"¹⁴²

เอกสารของฝ่ายญี่ปุ่นได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการคว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่นเอาไว้ด้วยว่า การค้าผ้าทุกชนิด ยกเว้นผ้าฝ้าย ได้หยุดชะงักลงไปตั้งแต่กลางเดือนสิงหาคม 1937 เมื่อสงครามต่อต้านญี่ปุ่นได้ขยายมาถึงเซี่ยงไฮ้ อัครราชทูตญี่ปุ่นประจำสยาม คือ มูไร (Murai Kuramatsu) ก็ได้ทำการขอร้องรัฐบาลสยามให้ช่วยควบคุมชาวจีนโพ้นทะเลที่เคลื่อนไหวเรื่องนี้ โดยให้เหตุผลว่า การคว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่นครั้งนี้มีที่มาจากกรณีพิพาทที่เกิดขึ้นจริงของหนังสือพิมพ์จีนหนึ่ง มาจากการบังคับเรียกเงินหนึ่ง และเกิดจากการที่มีจดหมายข่มขู่อีกหนึ่ง และต่อมาในวันที่ 26 สิงหาคม มูไร ยังได้รายงานไปยังกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นว่า ขณะนี้สินค้าญี่ปุ่นทุกชนิดแม้แต่ผ้าฝ้ายล้วนถูกคว่ำบาตรไปจนหมดสิ้นแล้ว¹⁴³ การเคลื่อนไหวทำลายพ่อค้าจีนผู้ทรยศของ "อูเจียนถวน" เริ่มเพิ่มความรุนแรงยิ่งขึ้น เพียง 1 สัปดาห์ ระหว่างวันที่ 20-27 ตุลาคม มีพ่อค้าจีนถูกทำร้ายจากเหตุดังกล่าวจนได้รับบาดเจ็บ 7 คน อันประกอบด้วยพ่อค้าผ้าฝ้าย 2 คน พ่อค้าข้าว 1 คน พ่อค้าเกลือ 1 คน พ่อค้าของเบ็ดเตล็ด 2 คน และพ่อค้าถ้วยชาม 1 คน เมื่อพ่อค้าถูกทำลายมากขึ้น พวกเขาจึงได้ปฏิเสธการค้าขายกับญี่ปุ่นโดยสิ้นเชิง¹⁴⁴ ฝ่ายญี่ปุ่นเข้าใจในทันทีว่า การทำร้ายพ่อค้าจีนที่เกิดขึ้นนั้นมีอ้อมีเป็นผู้อยู่เบื้องหลัง¹⁴⁵ และตามความเข้าใจของฝ่ายญี่ปุ่นยังเชื่ออีกด้วยว่า อ้อมีเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับสมาคมพาณิชย์จีน เช่น ในวารสารญี่ปุ่น นานโย เขียนไว้ว่า การควบคุมการค้าขายกับญี่ปุ่นของสมาคมพาณิชย์จีนยังได้ครอบคลุมมาถึง พ่อค้าแขกด้วย นั่นคือ ได้มีการบีบให้พ่อค้าแขกห้ามทำการค้ากับญี่ปุ่น พ่อค้าแขกจึงได้จัดประชุมกับสมาคมพาณิชย์จีนขึ้นในวันที่ 1 พฤศจิกายน 1937 ผลของการประชุมมีว่า ตั้งแต่เดือนมกราคม 1938 เป็นต้นไป พ่อค้าแขกจะงดการค้าขายกับญี่ปุ่น และยังได้สัญญาอีกด้วยว่า จะบริจาคเงินจำนวนร้อยละ 1 จากการค้าผ้าฝ้ายของญี่ปุ่นเพื่อสนับสนุนการต่อต้านญี่ปุ่นอีกด้วย¹⁴⁶

ผลของการเคลื่อนไหวคว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่นครั้งนี้ นับว่าประสบผลสำเร็จไม่น้อย รายงานของหอการค้าญี่ปุ่นประจำสยามที่ส่งไปยังหอการค้าของตนในประเทศญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 30 มีนาคม 1938 เป็นตัวอย่างสะท้อนผลดังกล่าวได้เป็นอย่างดี รายงานฉบับนี้กล่าวว่า สถานการณ์ในสยามตั้งแต่ที่สงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่นได้ขยายลงไปถึงทางใต้ของจีนนั้น ปรากฏว่า สภาพจิตใจของชาวจีนในประเทศนี้ตกอยู่ในสภาวะที่เลวร้ายลงไป มีความพยายามคว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่นด้วยความสมัครใจมากขึ้น และเฉพาะกรณีการทำร้ายพ่อค้าจีนที่ค้าขายกับญี่ปุ่นก็เพิ่มมากขึ้น ไม่เพียงเท่านั้น แม้แต่พ่อค้าที่ส่งสินค้าไทยไปขายยังญี่ปุ่นก็ ยังได้รับผลกระทบด้วย ทั้งนี้ ยังรวมไปถึงการขนถ่ายสินค้าทางน้ำที่จำเป็นต้องใช้เรือลำเลียงสินค้าภายในประเทศและกลิจำนวนมาก ก็หยุดชะงักไปหมดเมื่อพวกเขาปฏิเสธที่จะขนสินค้าจากเรือระหว่างประเทศที่มีญี่ปุ่นเกี่ยวข้องด้วย จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ กล่าวได้ว่า ไม่มีครั้งใดที่พ่อค้าญี่ปุ่นจะประสบกับความเดือดร้อนเท่าในครั้งนี้นี้เลย¹⁴⁷

จากการเคลื่อนไหวดังกล่าว รัฐบาลสยามเองก็มีได้หนึ่งนอใจ การพยายามปราบปรามการเคลื่อนไหวของชาวจีนจึงเกิดขึ้น การจับกุมครั้งใหญ่ได้เริ่มขึ้นในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 1938 และเป็นข่าวพาดหัวในหนังสือพิมพ์ด้วย เช่น "จับอั้งยี่และคอมมิวนิสต์ เป็นการใหญ่เพื่อความสะดวกเรียบร้อยในเมืองไทย" โดยการจับกุมครั้งนี้ ตำรวจสามารถจับได้ทั้งสิ้น 22 คน ซึ่งส่วนหนึ่งเป็น "...หัวหน้าคณะอั้งยี่และหัวหน้าพวกคอมมิวนิสต์ในจังหวัดพระนคร..."¹⁴⁸ 1 ใน 22 คนที่ถูกจับครั้งนี้มีไควเจ็กชิน (สวีอิจิน) ครูโรงเรียนซังชิก (จงสือ) รวมอยู่ด้วย แกนนานนอกเหนือจากนี้ก็มีเช่น โจ้วลิ้มหมอนหรือโจ้วหลิมมัน (หวุหลิมมัน) ไควเฮียบ (สวีเสียบ) ครูโรงเรียนคี่เม้ง (ฉีเหมิง) ยศเส หลงจูเต็ก กังเฮี้ยวซอ (เจียงเสี้ยวซอ : เป็นทันตแพทย์รับผิดชอบทางด้านสิ่งพิมพ์ของ "ข้างเหลียน") น.พ.ป้วยจูคววน (เปี้ยจือ คววน : เป็นเจ้าของโรงพยาบาลเจียลีสือ ตั้งอยู่บริเวณสามแยก เขามิหน้ำที่รับผิดชอบในการส่งจดหมายเดือนของ "ข้างเหลียน") สองคนหลังได้เข้าสู่สยามพร้อมกับสวีเสียบ เมื่อปี 1927 โดยตัวของกังเฮี้ยวซอนั้นได้เข้าเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์จีนตั้งแต่ที่เมืองจีนแล้ว ทั้งนี้หลงจูเต็กและกังเป้งไช้เป็นหัวหน้าอั้งยี่ที่แท้จริง¹⁴⁹

ต่อมา บ่ายวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 1938 พ.ต.อ.หลวงอดุลเศรษฐรัส อธิบดีกรมตำรวจได้เรียกประชุมควานนักข่าวทั้งจากหนังสือพิมพ์ไทยและจีน เพื่อแถลงข่าวการจับกุมข้างต้น การแถลงครั้งนี้ทำให้รู้ว่า ทางกรมสยามโดยกระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย และกรมตำรวจ ได้ร่วมมือกันติดตามการเคลื่อนไหวของฝ่ายคอมมิวนิสต์มาเป็นเวลาประมาณ 2 ปี และเมื่อได้ข้อมูลที่ชัดเจน จึงได้กระทำการจับกุมโดยพร้อมเพรียงกัน โดยใช้กองกำลังตำรวจสันติบาลกอง 1 และกอง 2 จำนวนกว่า 100 คนเข้าปฏิบัติการครั้งนี้¹⁵⁰ จากบรรดาผู้ถูกจับกุม 22 คนนี้เป็นครูโรงเรียนจีนซังชิก (จงสือ) และ คี่เม้ง (ฉีเหมิง) รวม 7 คน ส่วนการลงโทษนั้น แกนนาน 17 คนถูกเนรเทศตลอดชีพ หลงจูเต็กกับแกไช้ (เจียไท่) ถูกลงโทษเนรเทศชั่วคราว 6 เดือน ทั้ง 2 คน ที่เหลืออีก 3 คน ได้รับการปล่อยตัว¹⁵¹ จะสังเกตได้ว่า จากที่ผ่านมาเมื่อครั้งที่ได้มีการจับกุมแกนนำฝ่ายคอมมิวนิสต์และถูกลงโทษจำคุกมากกว่า 10 ปีนั้น เปรียบเทียบกับการลงโทษครั้งนี้ ต้องนับว่าการลงโทษครั้งนี้เบากว่าที่ผ่านมามาก

เนื่องจากช่วงระหว่างที่เกิดเหตุการณ์จับกุมที่วุ่นวายนั้น กระแสความรู้สึกที่มีต่อ "แนวร่วมประชาชาติต่อต้านญี่ปุ่น" อยู่ในกระแสที่สูงมาก ดังนั้น บรรดาผู้ที่ถูกจับกุมทั้งหมดจึงได้รับความช่วยเหลือจากเหียงกวงเอี่ยม คันจิ่วเม้งและเอ็กยู ชันซื่อ ซึ่งเป็นผู้นำฝ่ายก๊กมินตั๋งด้วย ในวันที่ 29 มีนาคม 1938 อันเป็นวันที่ผู้ถูกจับกุมจะถูกเนรเทศนั้น ได้มีชาวจีนจำนวนหลายพันคนมาส่งพวกเขาถึงที่ท่าเรือเสมือนกับพวกเขาเป็นวีรบุรุษ¹⁵² และเมื่อพวกเขาไปถึงชั่วเวลาแล้ว ก็ยังได้รับความชื่นชมยินดีจากฝ่ายก๊กมินตั๋งที่นั่นอีกด้วย แม้แต่หัวเถิดเจิง ผู้ว่าการมณฑลกว๋างตุ้งเองก็ยังได้ส่งโทรเลขมาเชิญพวกเขาไปยังกว๋างโจว ขณะที่หนังสือพิมพ์ได้พากันยกย่องพวกเขาว่า "นักกู้ชาติ"¹⁵³ กล่าวสำหรับสวีเสียบ หนึ่งในผู้ถูกเนรเทศครั้งนี้ และเป็นแกนนำคนหนึ่งของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสยามนั้น ก็ได้อาศัยช่วงเวลานี้จัดตั้งสมาคมสหชาติต่อต้านศัตรูแห่งจีนโพ้นทะเลจากสยาม หรือ "เชียนข้างฮุย" ขึ้นที่ชั่วเวลาเพื่อทำการเคลื่อนไหวทางการเมืองต่อไป

แม้แกนนำของ "ข้างเหลียน" จะถูกปราบปรามและเนรเทศไปแล้ว แต่การลงโทษพ่อค้าจีนก็ยังคงมีอยู่ ตัวองค์กรของ "ข้างเหลียน" ได้มีการปรับโครงสร้างกันใหม่ และสามารถมีบทบาทไปจนถึงวันที่ 23 ธันวาคม 1944 ก็เปลี่ยนชื่อองค์กรใหม่ว่า "สหสมาคมต่อต้านญี่ปุ่น" (ฝ่ายยึดอาวุธ) ¹⁵⁴ ส่วนบุคคลที่เป็นหัวหน้าภายหลังส่วอิชินถูกเนรเทศไปแล้วก็คือ หลี่หัว เขากลับมาจากฮ่องกงเพื่อมารับตำแหน่งเป็นประธานขององค์กรนี้เป็นคนต่อมา หลี่หัวได้คัดเลือกเยาวชนจากองค์กรต่างๆ จัดตั้ง "กองหน้าชาวจีนโพ้นทะเลต่อต้านญี่ปุ่น" (หมินเชียน) ขึ้น องค์กรที่ถูกก่อตั้งขึ้นมานี้ มีวัตถุประสงค์หลักสำคัญ 2 ประการคือหนึ่ง เพื่อต่อต้านองค์กรเยาวชนของฝ่ายก๊กมินตั๋งในสยามที่มีชื่อว่า "สมาคมเยาวชนลัทธิไตรราษฎร์" (ซานหมินจู้อี้ซิงเหียนถวน หรือ "ซานซิงถวน") ¹⁵⁵ และสอง ส่งชาวจีนกลับไปรับใช้ชาติยังบ้านเกิดที่เมืองจีน ¹⁵⁶ องค์กร "หมินเชียน" ซึ่งต่อมา "ข้างเหลียน" ได้ใช้องค์กรนี้เพื่อเป็นกองกำลังของตนต่อไป

ในช่วงครึ่งหลังของปี 1938 องค์กรที่ต่อต้านญี่ปุ่นนอกจากจะมี "ข้างเหลียน" ซึ่งเป็นของฝ่ายคอมมิวนิสต์จีนในสยามแล้ว ก็ยังมีองค์กรต่าง ๆ อีกจำนวนไม่น้อยที่ต่อต้านพ่อค้าจีน "ชายชาติ" องค์กรเหล่านี้มีอยู่ประมาณ 7-8 องค์กร ใช้วิธีการรุนแรงกับพ่อค้าจีน "ชายชาติ" จนบางครั้งถึงแก่ชีวิต จากการที่ผู้ศึกษาได้ศึกษาจากหนังสือพิมพ์จีนเฉพาะดงก๊กยิดโป ตั้งแต่เดือนตุลาคม 1938 เรื่อยมาจนถึงเดือนมิถุนายน 1939 พบว่า หนังสือพิมพ์ได้ตีพิมพ์จดหมายขอขมาของพ่อค้าจีน "ชายชาติ" รวมทั้งสิ้น 18 ฉบับ (ไม่นับรวมจำนวนวันทั้งหมดที่จดหมายได้รับการตีพิมพ์) และได้ใช้ชื่อองค์กรที่ส่งคำเตือนต่างๆ กัน โดยสามารถแยกจำนวนครั้งที่ แต่ละองค์กรได้ส่งคำเตือนไปได้ดังนี้ : แซ่ซ่ง (ชิงข้าง) 4 ครั้ง ยัวแซ (เยอชิง) 3 ครั้ง เต็กบู (เทอวู) 3 ครั้ง เล้าซ่ง (หลาวข้าง) 3 ครั้ง ฮั่วเคี้ยว (หัวเหี้ยว) 2 ครั้ง บึงซ่ง (เหวินข้าง) 1 ครั้ง ช่งเลียง (ข้างเหลียน) 1 ครั้ง และถิหะ (เถี่ยเสี่ย) 1 ครั้ง นอกจากนี้ ยังมีชื่อองค์กร ยัวซ่ง (เยอข้าง) กังซ่ง (กงข้าง) และ ฮั่วซ่ง (หัวข้าง) ปรากฏอยู่ในเอกสารอื่น ๆ ซึ่งอาจจะสันนิษฐานได้ว่า ยัวซ่งอาจจะเป็นองค์กรเดียวกับยัวแซ กังซ่งอาจจะเป็นองค์กร

เดียวกับเล้าซ่ง ส่วนฮั่วซ่งนั้นอาจจะเป็นคนละองค์กรกับฮั่วเคี้ยว ทั้งนี้ทั้งนั้น ควรกล่าวด้วยว่า บางทีองค์กรที่เอ่ยชื่อมา 2-3 องค์กรหลังนี้อาจจะเป็นอีกองค์กรหนึ่งต่างหากก็ได้เช่นกัน

องค์กรต่อต้านญี่ปุ่นที่ไม่ได้เป็นฝ่ายคอมมิวนิสต์จีนตามที่ได้กล่าวถึงข้างต้นนี้ โอวหยางฮู่ ได้อธิบายแยกประเภทออกเป็น 3 ประเภทด้วยกัน คือ ประเภทแรก เป็นองค์กรของเยาวชนรักชาติกลุ่มหนึ่งที่มีความสนใจจัดตั้งองค์กรโดยไร้สังกัด องค์กรประเภทนี้ขาดยุทธศาสตร์ที่ดี และเคลื่อนไหวโดยอารมณ์ความรู้สึกชั่วคราวตามวัยของเยาวชนมากกว่าประเภทที่สอง เป็นองค์กรของกลุ่มมิชชันนารีที่ฉวยโอกาสอ้างความรักชาติเพื่อต้องการรีดไถเงินจากพ่อค้าจีน และประเภทที่สาม เป็นองค์กรที่อยู่ในการควบคุมของ ใต้ลิ หัวหน้ากรมสืบราชการลับของก๊กมินตั๋งที่เข้ามาจัดตั้งองค์กรต่อต้านญี่ปุ่นด้วยวิธีการรุนแรงของตนเองขึ้น องค์กรของกลุ่มนี้มีชื่อว่า "สมาคมเยาวชนเลือดเดือดต่อต้านญี่ปุ่น" (เยอเสี่ยซิงเหียนจิวกั้วถวน) ส่วน "ข้างเหลียน" ก็ได้ทำการตรวจสอบและเลือกสรรเฉพาะองค์กรที่มีคุณภาพดีบางองค์กรจากจำนวนอันมากมายมาเป็นพวก โดยให้ "หมินเชียน" กองกำลังติดอาวุธของตนเป็นผู้ดำเนินการบีบบังคับคุณภาพเหล่านี้มาอยู่ในอีกองค์กรหนึ่งที่มีชื่อว่า "สหสมาคมประสานงานภูชาติดต่อต้านญี่ปุ่น" ¹⁵⁷ (ข้างยี้จิวกั้วเหลียนเฮอะซ่งฮู่)

เกี่ยวกับองค์กรในประเภทที่ 1 นั้น "แซ่ซ่ง" (ชิงข้าง : เซียนหลอเกอะเจี้ยหัวเหี้ยว) ซิงเหียนข้างยี้จิวกั้วเหลียนเฮอะซ่งฮู่) ถูกจัดอยู่ในประเภทนี้ จากข้อเขียนของเล้าหมงฮุ้นที่เปิดเผยเรื่องของ "แซ่ซ่ง" เป็นครั้งแรกและการสัมภาษณ์ของเล้าหมงฮุ้น (ค.ศ. 1916-) อ้อ กุงเอ็ง อดีตสมาชิกของ "แซ่ซ่ง" ปรากฏว่าองค์กรนี้มีที่มาจากสมาชิกของ "ชมรมเยาวชนไฝศึกษา" (ซิงเหียนเจี้ยสือเซอ) ประมาณ 30 คน สมาชิกส่วนใหญ่ของชมรมนี้เป็นกรรมกร มีกิจกรรมเพื่อการศึกษาเพิ่มเติมความรู้ให้แก่ตนเอง กิจกรรมมักจะเริ่มประมาณ 4 ทุ่ม เพราะกรรมกรส่วนใหญ่จะเลิกงานในตอนนั้น กิจกรรมของชมรมนี้ดำเนินไปได้ 2-3 ปี ก็เกิดสงครามต่อต้านญี่ปุ่นขึ้น สมาชิกของชมรมมีอารมณ์ความรู้สึกเคียดแค้นญี่ปุ่นและรักชาติสูงเช่นเดียวกับเยาวชนอื่นๆ จึงได้จัดตั้ง "แซ่ซ่ง" ขึ้น โดยไม่มีความคิดทางการเมืองที่

ชัดเจนในการชี้นำตนเองในการทำงาน และก็ได้สั่งกตพรการเมืองใดๆ ทั้งสิ้น การเคลื่อนไหวที่อิสระของ "แซ่ซ่ง" ขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 3,000 คน โดยมีเยาวชนจากทุกสาขาอาชีพเข้าร่วม เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้ข้อมูลของ "แซ่ซ่ง" มีความถูกต้องเพิ่มมากขึ้น สำหรับแกนนำของ "แซ่ซ่ง" นั้น มีอยู่ด้วยกัน 3 คน คือ หง (ฮัง : บุคคลคนนี้มีชื่อเสียงด้วยเหตุผลบางประการ และปัจจุบันยังมีชีวิตอยู่ในกรุงเทพฯ) เป็นผู้รับผิดชอบภารกิจพิเศษ หลิวเม่าหยุน (เล่าหมงฮุ้น) รับผิดชอบทางด้านกองกำลังเยาวชน (เช่าเหนียนเซียนเฟิงฮุย) โล่อี้เปียว (ไห่ฮกเฟียว) รับผิดชอบทางด้านสมานการและทำหน้าที่เลขานุการ โดย 2 คนหลังเลือกเอาชื่อของตนมา 1 คำแล้วผนวกกับแซ่ของคนแรกกลายเป็นชื่อจัดตั้งว่า "หงเม่าเปียว" (ฮังหมงเฟียว) และชื่อจัดตั้งนี้ก็จะถูกใช้เป็นชื่อที่เปิดเผยระหว่างปฏิบัติการ¹⁵⁸ นอกจากนี้ยังมีระดับแกนนำอีก 2 คนที่ทราบชื่อคือหวาง เจียนจื่อ (ฮวังเกียงจื่อ) และกวางผะฮั่ว (กวกป้วยฮั่ว : คนนี้เป็นผู้หญิง) ซึ่งรวมแล้วมีแกนนำทั้งสิ้นประมาณ 10 คน การเคลื่อนไหวของ "แซ่ซ่ง" นั้น ทุกคนจะต้องตัดความรู้สึส่วนตัวออกไปเมื่อจะต้องส่งจดหมายเตือนถึงพ่อค้าจีนคนใดคนหนึ่ง จดหมายเตือนของ "แซ่ซ่ง" ที่มีไปถึงพ่อค้าจีนที่สัมพันธ์กับญี่ปุ่นมีรายละเอียดไม่แตกต่างกับที่ "ข้างเหลียน" ได้กระทำ แต่การเรียกค่าปรับนั้นให้ส่งไประหว่างเลี้ยวเจิ้งจื่อ ตัวแทนพรรคคอมมิวนิสต์จีนที่ฮ่องกง กับซ่งจื่อเหวิน ตัวแทนก๊กมินตั๋งที่จุงกิง คนใดคนหนึ่ง สุดท้ายพ่อค้าจีนที่ได้รับจดหมายเตือนจะเลือกเอา โดยเมื่อส่งค่าปรับไปแล้ว พ่อค้าจีนจะต้องนำเอาใบเสร็จที่ได้จากธนาคารที่ตนใช้บริการมาให้ "แซ่ซ่ง" ดูเพื่อเป็นการยืนยัน ถ้าหากการส่งจดหมายเตือนในครั้งแรกไม่ได้ผล "แซ่ซ่ง" ก็จะส่งจดหมายเตือนไปอีกเป็นครั้งที่ 2 โดยเพิ่มการบีบบังคับด้วยการให้พ่อค้าจีนคนนั้นลงประกาศขอขมาในหน้าหนังสือพิมพ์พร้อมดำเนินการตามคำเตือนในครั้งที่ 1 และถ้าหากคำเตือนในครั้งที่ 2 ยังไร้ผล "แซ่ซ่ง" ก็จะปล่อยให้เป็นหน้าที่ของฝ่ายภารกิจพิเศษเป็นผู้ดำเนินการฆาตกรรมพ่อค้าจีนรายนั้นต่อไปกล่าวได้ว่า "แซ่ซ่ง" มีความเคร่งครัดเกี่ยวกับการไม่รับค่าปรับด้วยตนเองเป็นอย่างมาก และขอดค่าปรับที่ "แซ่ซ่ง" มีหลักฐานจากใบเสร็จที่พ่อค้าจีนส่งมาให้ดูนั้น ก็ปรากฏว่ามีจำนวนพอๆกันระหว่างที่ส่งไปให้พรรคคอมมิวนิสต์จีนกับที่ส่งไปให้ก๊กมินตั๋ง การที่ "แซ่ซ่ง" ปล่อยให้การเสียค่าปรับของพ่อค้าจีน

ให้แก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งใน 2 ฝ่ายโดยสมัครใจนั้น เป็นการสะท้อนให้เห็นในความอิสระและไม่ขึ้นต่อสังกัดใด ๆ ของ "แซ่ซ่ง" เอง ส่วนพ่อค้าจีนที่ถูกฆาตกรรมเพราะไม่ปฏิบัติตามจดหมายเตือนนั้น เท่าที่ทราบ คนแรกเป็นพ่อค้าขายถ้วยชามของญี่ปุ่น คนต่อมาเป็นพ่อค้าขายจิ๋วพระของญี่ปุ่นที่เสาชิงช้า และอีกคนเป็นพ่อค้าขายจักรยานของญี่ปุ่น การฆาตกรรมพ่อค้าจีนในบางกรณี "แซ่ซ่ง" ได้อาศัยความร่วมมือกับอั้งยี่บางองค์กรที่ "แซ่ซ่ง" พยายามโน้มน้าวให้มีสำนึกในความรักชาติ โดยสมาชิกอั้งยี่เหล่านี้ได้เคยมีพฤติกรรมในการเรียกค่าคุ้มครองจากชาวจีนด้วยกันเอง และเป็นที่รังเกียจของชาวจีนโดยทั่วไป มีสมาชิกอั้งยี่หลายคนที่ถูกโน้มน้าวให้กลับตัวและภายหลังได้กลับไปรับใช้ชาติยังเมืองจีนด้วย

เนื่องจากการเคลื่อนไหวเพื่อบีบบังคับพ่อค้าจีน "ขายชาติ" ได้ถูกพวกอันธพาลฉวยโอกาสหาประโยชน์ใส่ตน โดยอ้างความรักชาติ จึงได้ทำให้องค์กรต่อต้านญี่ปุ่นต่างๆ ต้องหันมาประชุมปรึกษาร่วมกันเพื่อปรับปรุงองค์กรใหม่ และได้ชื่อร่วมขององค์กรว่า "สหสมาคมประสานงานกู้ชาติ" (จี้กั๋วจ่งเหลียนเหมิง: น่าจะเป็นชื่อเดียวกับองค์กรที่ได้กล่าวถึงก่อนหน้านี้คือ "สหสมาคมประสานงานกู้ชาติต่อต้านญี่ปุ่น") และมีชื่อย่อขององค์กรว่า "9 คณะ" องค์กร "9 คณะ" นี้ประกอบไปด้วยองค์กรของฝ่ายคอมมิวนิสต์จีน 3 องค์กร คือ ฟู่ซ้าง เซี่ยซ้างและกงซ้าง องค์กรครูโรงเรียนจีน 1 องค์กร คือ "สมาคมจีนโพ้นทะเลกู้ชาติต่อต้านญี่ปุ่น" (หัวเจียวซ้างยี้จี้กั๋วฮุย) ซึ่งมีต้นบุญเทียม อังกิ้นท่น เป็นหัวหน้า พร้อมกับแกนนำที่เป็นครูอีก 2 คนคือ หยางฮุน และเจิ้งเทา องค์กร "แซ่ซ่ง" องค์กรกองกำลังเยาวชนของ "แซ่ซ่ง" (เล่าหมงฮุ้นเป็นผู้รับผิดชอบองค์กรนี้) องค์กรฝ่ายสตรีของ "แซ่ซ่ง" องค์กร "สมาคมประสานเยาวชนเลือดเดือดต่อต้านญี่ปุ่น" (เย่อเสี่ยชิงเหนียนซ้างยี้เหลียนเฮอะฮุย) หรือ "ฮั่วซ่ง" และองค์กร "สมาคมเยาวชนเลือดเดือดต่อต้านญี่ปุ่น" (เยื่อเสี่ยชิงเหนียนซ้างยี้ฮุย) ในบรรดา "9 คณะ" นี้ "ฮั่วซ่ง" มีหัวหน้าชื่อหลิวปี้ชว่น (เล่าเบี๊ยะชว่น) เขาเคยเป็นสมาชิกของชมรมเยาวชนไฟสีฟ้า (ซึ่งต่อมากลายเป็น "แซ่ซ่ง") "ฮั่วซ่ง" ถูกไล่ออกจาก "9 คณะ" ในเวลาต่อมา เพราะได้ฉวยโอกาสหาประโยชน์ใส่ตัวจากการเคลื่อนไหว นอกจากนี้

องค์กร "9 คณะ" นี้แล้ว ยังมีอีกองค์กรหนึ่ง คือ "เซ่ฮะตัง" (และตัง) ซึ่งมีเงินชูโหมว (ตังจือโหมว) เป็นหัวหน้าได้ขอเข้าร่วมคณะด้วย แต่ได้รับการปฏิเสธ

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า "9 คณะ" ประกอบไปด้วยฝ่ายต่าง ๆ คือ ฝ่ายคอมมิวนิสต์ ฝ่ายอิสระและฝ่ายก๊กมินตั๋งนั้น เล่าหมงฮุ้นได้ให้สัมภาษณ์ว่า "แซ่ซ่ง" เป็นองค์กรเดียวที่มีการปฏิบัติ "ภารกิจพิเศษ" อย่างได้ผล และฝ่ายคอมมิวนิสต์เองก็ได้อาศัย "แซ่ซ่ง" สร้างประโยชน์ให้แก่ฝ่ายตนไปด้วย เช่น กรณีที่ให้โอวหยางฮู่ติดต่อกับเล่าหมงฮุ้นซึ่งเป็นคนของ "แซ่ซ่ง" โดยตรงให้ช่วยส่งเงินทองและสินค้าอุปโภคบริโภคต่างๆ แก่ฝ่ายคอมมิวนิสต์ในจีน ซึ่งเป็นฝ่ายที่ขาดแคลนสิ่งเหล่านี้อยู่มากเมื่อเปรียบเทียบกับก๊กมินตั๋ง ตอนนั้นเล่าหมงฮุ้นไม่รู้เลยว่าโอวหยางฮู่เป็นสมาชิกของฝ่ายคอมมิวนิสต์ ในเดือนเมษายน 1939 "แซ่ซ่ง" ได้จัดกิจกรรมเรียไรงเงินขึ้น โดยจัดให้มีการแสดงละครใน โรงละครแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ แต่ตำรวจได้บุกเข้าไปกวาดจับและสามารถจับกุมบุคคลระดับแกนนำได้ส่วนหนึ่ง ภายหลังจากการจับกุมครั้งนั้น ได้ทำให้บุคคลอื่นๆ ที่เคลื่อนไหวอยู่ในองค์กรต่างๆ ขณะนั้นต้องระมัดระวังตัว และในบรรดาบุคคลเหล่านี้ มีจำนวน 13 คนที่หลบหนีออกไปจากกรุงเทพฯ และ 3 ใน 13 คนนี้ก็มี เล่าหมงฮุ้น โอวหยางฮู่ และอื่อกุงเอ็ง รวมอยู่ด้วย ทั้งนี้โอวหยางฮู่เป็นหัวหน้า ทั้งหมดได้รับคำรับรองจากสมาคมพาณิชย์จีนเพื่อเข้าไปประเทศจีนและเดินทางผ่านเวียงจันทน์ไปจนถึงคุนหมิง โดยได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรจัดตั้งของพรรคคอมมิวนิสต์จีน หลังจากนั้น เล่าหมงฮุ้นก็ได้ร่วมกับชาวจีนโพ้นทะเลที่หนีจากสยามมายังคุนหมิงจัดตั้งองค์กรของตนขึ้น โดยมีโจ้วเพ็กงำเป็นหัวหน้า องค์กรนี้ถูกก่อตั้งขึ้นมาเพื่อต่อรองกับรัฐบาลจุงกิง

หลังจากที่เล่าหมงฮุ้นได้เดินทางเข้าจีนไปแล้ว การเคลื่อนไหวของ "แซ่ซ่ง" ก็ยังคงดำเนินต่อไป ต่อมาสมาชิกของ "แซ่ซ่ง" ได้ฆาตกรรมตังไต้ย้ง สายลับคนหนึ่งของฝ่ายตำรวจไทยตาย และเป็นเหตุให้แกนนำของ "แซ่ซ่ง" ต้องหลบหนีไปหมด และได้เข้ามาสู่การสลายตัวของ "แซ่ซ่ง" ไปในที่สุด ครั้งหนึ่งของบรรดาแกนนำเหล่านี้ได้เดินทางกลับไป

รับใช้ชาติในประเทศจีน ส่วนตัวเล่าหมงฮุ้นนั้นได้เดินทางเข้าจุงกิง และสมัครเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนนายร้อยหวังฝู ส่วนแกนนำอีกคนหนึ่งคือ "ฮึง" ยังคงอยู่ในเมืองไทย และได้ร่วมกับตังจือโหมวเคลื่อนไหวรีดไถหรือเก็บค่าคุ้มครองจากพ่อค้าจีนต่อไป สำหรับฮึงเอ็งจีแกนนำคนสำคัญได้เข้าไปอยู่กับฝ่ายคอมมิวนิสต์จีนในไทย ควรกล่าวด้วยว่า กรณีการสังหารตังไต้ย้งนั้นได้เกิดขึ้นในวันที่ 7 พฤศจิกายน 1939 ระหว่างนั้นเขามีอายุได้ 24 ปี มีอาชีพถือสามล้อรับจ้าง ในวันเกิดเหตุ เขาเพิ่งเดินออกจากร้านขายกาแฟใกล้ตลาดคาร์ทอยเทียนเหลา แต่ได้พบกับนายโพยซึ่งเป็นคนรู้จักกันชวนกลับเข้าไปดื่มน้ำชาในร้านอีก สักครู่ก็มีชายจีนอีก 2 คนตามเข้ามาในร้านและได้เกิดการทะเลาะวิวาทกับตังไต้ย้งขึ้น โดย 2 คนนั้นกล่าวหาว่า ตังไต้ย้งเป็นสายลับ แล้ว 1 ใน 2 คน ก็ได้ใช้มีดปลายแหลมแทงตังไต้ย้งจนถึงแก่ชีวิตในเวลาต่อมา¹⁵⁹ เกี่ยวกับตังไต้ย้งนั้นเขามีส่วนร่วมกับการเสียชีวิตของเหี้ยกวงเอี่ยม แต่ด้วยเหตุที่การเสียชีวิตของเหี้ยกวงเอี่ยมมีเรื่องของ "แซ่ซ่ง" เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วย ในที่นี้จึงจะขอกล่าวถึงกรตายของเหี้ยกวงเอี่ยมต่อไป

เรื่องเริ่มจากเมื่อ ตังฮวงจี้ เจ้าของธนาคารตันเป่งซุน ถูกฆาตกรรมในวันที่ 12 สิงหาคม 1939 โดย ฝีมือของสมาชิก "แซ่ซ่ง" ในห้องส่วนตัวซึ่งอยู่ชั้น 3 เพราะให้กู้เงินกับพ่อค้าขายสินค้าญี่ปุ่น บุตรของเขาตั้งเซียงลิ้ม (ทิพย์ เฟิงแสงทอง) ได้ทราบจากตังไต้ย้งว่า "แซ่ซ่ง" เป็นคนฆ่าและตังไต้ย้งยังบอกอีกว่า เหี้ยกวงเอี่ยมนั้นเป็นหัวหน้าของ "แซ่ซ่ง" ตั้งเซียงลิ้มจึงได้ว่าจ้างเซ้งปิงเป็นคนฆ่าเหี้ยกวงเอี่ยมในที่สุด¹⁶⁰ เหี้ยกวงเอี่ยมถูกยิงเสียชีวิตในวันที่ 21 พฤศจิกายน 1939 หน้าโรงจิวฮั้งจิว ก่อนหน้านั้นคือประมาณต้นปี เขาได้รับการแต่งตั้งจากก๊กมินตั๋งในจีนให้เป็นสมาชิกสภามณฑลกวางตุ้งพร้อมกับตันเกงซวง และได้เข้าร่วมการประชุมครั้งแรกของสภานี้เมื่อเดือนพฤษภาคม 1939 เหี้ยกวงเอี่ยมจึงได้เดินทางกลับไปยังประเทศจีนในวันที่ 13 เดือนเดียวกันนั้น¹⁶¹ หลังการประชุม เขาได้เดินทางต่อไปยังจุงกิง และได้มีโอกาสไปขุนนานเพื่อสำรวจคู่อริทางการเมืองที่นั่นตามคำชวนของรัฐบาลจุงกิง ระหว่างที่อยู่จุงกิง เขาได้ข่าวจากหนังสือพิมพ์จีนว่า เขาอาจจะถูกรัฐบาลไทยเนรเทศ ดังนั้น เหี้ยกวงเอี่ยมจึงได้ระงับการเดินทางกลับชั่วคราว จนเมื่อรู้ว่าข่าวที่ล่งไปนั้นไม่เป็น

ความจริง เขาจึงได้เดินทางกลับมายังเมืองไทยในเดือนกันยายน¹⁶² หลังจากนั้นอีกไม่ถึง 2 เดือน เขียวกวงเอี่ยมจึงถูกสังหารดังกล่าวไปแล้ว เขาเสียชีวิตในขณะที่ยังดำรงตำแหน่งนายกสมาคมพาณิชย์จีนวาระที่ 2 เขียวกวงเอี่ยมนอกจากจะมีตำแหน่งสำคัญทางสังคมและทางการเมืองในแวดวงชาวจีนโพ้นทะเลแล้ว เขายังมีการค้าขนาดใหญ่อีกด้วย เช่น บริษัทเดินเรือกวางเซงหลี โรงสีกวงซุ่นหลี กวงเซงไถ่ กวงซุ่นไถ่ รวม 3 โรง โรงน้ำมันหลิมิน และบริษัทอะฮั่วหลงซึ่งตั้งอยู่ในอินโดจีน เป็นต้น¹⁶³ ส่วนนายเฮ้งปิงอายุ 18 ปี มือปืนผู้สังหารเขียวกวงเอี่ยมนั้น มีชื่อและสกุลไทยว่า บุญเทียมหรือซุ่นเทียม หรือ ลิม ปรงคานนท์ เคยเป็นนักเรียนโรงเรียนอัสสัมชัญ และเคยมีคดีทำร้ายร่างกายแล้วหลบหนีไปอยู่สิงคโปร์ นอกจากนี้ เขายังมีฉายาอีกว่า "เสือขาว" การสังหารเขียวกวงเอี่ยมในครั้งนี้ เขาได้รับการว่าจ้างจากตั้งเชียงลิ้มเป็นเงิน 1,000 บาท¹⁶⁴

คดีสังหารเขียวกวงเอี่ยม ถูกฟ้องร้องกันในศาลเมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 1939 ระหว่างพิจารณาคดี พ.ต.อ.พระพินิจชนคดี (ตั้งยกเซ่ง) ผู้บังคับการตำรวจนครบาลในขณะนั้นได้ขึ้นมาให้การในชั้นศาลด้วย ตอนหนึ่งของการให้การ ได้มีการถามพระพินิจว่า เขียวกวงเอี่ยมเป็นหัวหน้า "แซ่ซ่ง" จริงหรือไม่ พระพินิจได้ตอบว่า จากการที่ตนรู้จักกับเขียวกวงเอี่ยมมาเป็นเวลาถึง 20 ปี ไม่เชื่อว่า เขียวกวงเอี่ยมจะเป็นหัวหน้า "แซ่ซ่ง"¹⁶⁵ ความเชื่อในเรื่องนี้ตรงกับข้อมูลของเล้าหมงฮุ้นที่ระบุว่าเขียวกวงเอี่ยมไม่ได้เป็นหัวหน้า "แซ่ซ่ง" และเกี่ยวกับเรื่องนี้ ภาระของเขียวกวงเอี่ยมก็ได้ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ด้วยว่า เขียวกวงเอี่ยมนั้นไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ "แซ่ซ่ง" เลย แต่ถูกสังหารเพราะได้อุทิศตัวให้แก่สังคมชาวจีนโพ้นทะเลและแผ่นดินจีนมาโดยตลอด และมีความจงรักภักดีต่อชาติเสมอมา เขาได้นำสังคมชาวจีนโพ้นทะเลเข้าร่วมเคลื่อนไหวกู้ชาติโดยอยู่ในกรอบของรัฐบาลไทย และเมื่อมีการณรงค์ขายพันธบัตรกู้ชาตินั้น เขาก็ปฏิบัติตามขอบเขตเท่าที่กฎหมายไทยได้อนุญาตไว้เช่นกัน และเขายังได้ชักชวนให้ชาวจีนโพ้นทะเลบริจาคเงินและส่งสิ่งของจำเป็นไปช่วยบ้านเกิดด้วยความสมัครใจ แต่การเคลื่อนไหวเช่นนี้ย่อมเป็นที่รังเกียจของพวกขายชาติส่วนตัวตั้งเชียงลิ้มนั้นเป็นคนปัญญาอ่อนที่ถูกหลอกจากพวก xx¹⁶⁶

การให้สัมภาษณ์ของเล้าหยิกเอ็งภรรยาของเขียวกวงเอี่ยมที่พาดพิงถึงญี่ปุ่นนั้น ยังได้ปรากฏอยู่ในความเชื่อของหนังสือพิมพ์จีนขณะนั้นอยู่ด้วย โดยได้เสนอข่าวไปในทำนองเดียวกัน ว่าญี่ปุ่นอยู่เบื้องหลังการปราบปรามแกนนำชาวจีนที่เคลื่อนไหวทางการเมือง เช่น ภายหลังที่เขียวกวงเอี่ยมถูกสังหาร ตำรวจก็ได้ทำการกวาดจับพวก "แซ่ซ่ง" ขึ้นอีกหนึ่งในบรรดาคนที่ถูกจับคือ เฉินซูโหมวหรือตั้งจือโหมว ซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับ "แซ่ซ่ง" แต่ถูกสงสัยว่าเป็นหัวหน้าของ "แซ่ซ่ง" เมื่อตั้งจือโหมวโดนจับ หนังสือพิมพ์ก็ลงข่าวเกี่ยวกับเบื้องหลังของเขาว่า ตั้งจือโหมวเคยอยู่ที่ไต้หวัน (ซึ่งขณะนั้นญี่ปุ่นได้ยึดครองเอาไว้พร้อมจัดตั้งรัฐบาลของตนขึ้นที่นั่น) และยังมีญาติอยู่ที่นั่นในขณะนั้น นอกจากนี้ เขายังมีญาติอยู่ในญี่ปุ่นอีกด้วย และกล่าวหาว่า ตั้งจือโหมวนั้น ด้านหนึ่งแสดงตนเป็นคนจีนรักชาติ แต่ในอีกด้านหนึ่ง ก็ถูกญี่ปุ่นส่งเข้ามาเพื่อทำลายขบวนการกู้ชาติจีน หนังสือพิมพ์ได้เรียกพฤติกรรมของตั้งจือโหมวว่าเป็นพวก"นกสองหัว"¹⁶⁷ เอกสารฝ่ายจีนที่เผยแพร่ในปัจจุบันเองก็มีความเชื่อที่คล้ายกัน ว่าญี่ปุ่นมีส่วนอยู่เบื้องหลังการสังหารเขียวกวงเอี่ยม แต่บางเล่มเขียนว่า ผู้นำการเมืองไทยสมัยนั้นมีส่วนด้วย¹⁶⁸ ส่วนเอกสารฝ่ายญี่ปุ่นเองก็เคยกล่าวถึงการอยู่เบื้องหลังของญี่ปุ่นในการทำลายการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนเอาไว้เช่นกัน แต่ไม่เกี่ยวกับกรณีของเขียวกวงเอี่ยม เช่น ช่วงต้นของสงครามต่อต้านญี่ปุ่น ในเดือนพฤศจิกายน 1937 มีรายงานจากสถานทูตญี่ปุ่นประจำกรุงเทพฯ ว่า ทูตทหารบกของญี่ปุ่นได้เคยว่าจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ ให้ปฏิบัติงานลับเพื่อต่อต้านการชักชวนหรือโฆษณาต่อต้านญี่ปุ่นของฝ่ายก๊กมินตั๋ง และทำการปกป้องการค้าระหว่างพ่อค้าจีนกับญี่ปุ่น เกี่ยวกับกรณีนี้หนังสือพิมพ์จีนก็เคยกล่าวไว้ว่า สถานทูตญี่ปุ่นได้ว่าจ้างอันธพาลมาทำลายขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น¹⁶⁹ นอกจากนี้ ก็ยังมีกรณีของชาวจีนไต้หวันคนหนึ่ง ชื่อนายแพทย์ โอเคียวชิว (เป็นชาวจีนไต้หวันและเจ้าของโรงพยาบาลฮักไถ่ "Hakuai" แต่การออกเสียงชื่อนี้เป็นภาษาญี่ปุ่น) เข้ามาอยู่ในสยามตั้งแต่ก่อนปฏิวัติ 2475 ได้ถูกกล่าวหาว่าเป็นเสมือนกับผู้นำขบวนการทำลายขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของชาวจีนโพ้นทะเล¹⁷⁰ ต่อมาถูกฆ่าตายในวันที่ 11 สิงหาคม 1945¹⁷¹

ส่วนคดีของเหี้ยกวงเอี่ยมนั้น ศาลชั้นต้นได้ตัดสินจำคุกตั้งเชียงลิ้มกับเฮ้งปิงคนละ 12 ปี แต่ภรรยาของเหี้ยกวงเอี่ยมได้ยื่นอุทธรณ์ต่อศาล ในที่สุด ศาลอุทธรณ์ก็ตัดสินจำคุกเพิ่มอีก 6 ปีรวมเป็น 18 ปี กล่าวสำหรับตัวเฮ้งปิงอยู่ในคุกได้เพียง 3 ปีก็แหกคุกหนีออกไปได้ โดยหนีเข้าไปในสิงคโปร์ประมาณปี 1942 ขณะนั้น สิงคโปร์กำลังถูกญี่ปุ่นยึดครองและเขาก็ได้สมัครเป็นผู้ช่วยทหารของญี่ปุ่นในสิงคโปร์ ครั้นแล้ว เฮ้งปิงก็หนีออกจากสิงคโปร์อีก เพราะไปโกงเงินของทหารญี่ปุ่นเอาไว้หลายหมื่นบาท เขาหนีเข้าไทยและใช้ชีวิตเป็นโจรหรืออันธพาลอยู่ในจังหวัดจันทบุรี ต่อมา จึงถูกตำรวจจับได้และต้องโทษติดคุก เขาอยู่ในคุกได้ 3 เดือนก็แหกคุกหนีอีกพร้อมกับเพื่อนนักโทษรวม 5 คนระหว่างหนีได้ยิงต่อสู้กับตำรวจที่ติดตามไปจนกระทั่งต้องกระสุนจนเสียชีวิตในกรุงเทพฯ¹⁷² ส่วนตั้งเชียงลิ้มได้ต้องโทษจำคุกอยู่มาจนกระทั่งในวันที่ 16 กันยายน 1945 เขาก็ถูกนักโทษร่วมคุกสังหาร โดยถูกแทงด้วยหว่านไม้ไผ่ที่เหลาจนแหลมจากข้างหลังทะลุถึงกระเพาะและสิ้นใจในที่สุด¹⁷³

ในช่วงเวลานั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นช่วงที่บุคคลชั้นนำของสังคมชาวจีนโพ้นทะเลถูกฆาตกรรมอย่างแท้จริง เช่น ตั้งฮองจี้ บิดาของตั้งเชียงลิ้ม ถูกฆ่าในวันที่ 12 สิงหาคม 1939 อึ้งยุกหลง ล่าฆ่า ถูกยิงตายในบ้านพักเมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 1939¹⁷⁴ ก่อนหน้าจะเกิดเหตุการณ์สังหาร ในปี 1938 ได้ปรากฏข่าวเกี่ยวกับการล้มละลายในกิจการของอึ้งยุกหลงอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์ การตายของบุคคลเหล่านี้ไม่ว่าจะเกี่ยวข้องกับการเมืองหรือไม่ก็ตามย่อมนับเป็นเหตุการณ์ที่มีผลกระทบต่อสภาพจิตใจของผู้นำชาวจีนโพ้นทะเลในไทยอยู่ด้วยไม่มากนักน้อย

สิ่งที่ได้กล่าวไปแล้วว่า การตายของเหี้ยกวงเอี่ยมนั้นได้นำมาสู่การปราบปราม "แซ่ซ่ง" ของตำรวจอย่างกว้างขวางอีกครั้งหนึ่ง และในวันที่ 29 ธันวาคม 1939 ซึ่งทางตำรวจสามารถจับกุมตั้งจื่อไม้ไผ่ได้นั้น มีเรื่องควรกล่าวต่อไปอีกว่า หลักฐานที่ตำรวจยึดได้จากตั้งจื่อไม้ไผ่ไม่จะเป็นเหยื่อตราของ "แซ่ซ่ง" หรือแม้แต่เอกสารของ "แซ่ซ่ง" ไม่ได้หมายความว่า ตัวตั้งจื่อไม้ไผ่เป็นสมาชิกหรือแกนนำของ "แซ่ซ่ง" ดังที่หลักฐานที่ตำรวจยึด

ได้ชี้ให้เข้าใจเช่นนั้น และควรกล่าวซ้ำเพิ่มเติมว่า เอกสารหลักฐานเหล่านี้ตกอยู่ในมือของตั้งจื่อไม้ไผ่ได้เพราะ "ฮ่ง" ซึ่งเป็นอดีตมือสังหารของ "แซ่ซ่ง" ได้นำมามอบให้ภายหลังจากที่ "แซ่ซ่ง" ได้สลายตัวไป และ "ฮ่ง" ก็ได้ร่วมกับตั้งจื่อไม้ไผ่กระทำการรีดไถพ่อค้าจีนโดยอ้างความรักชาติ (นี่คือเหตุผลหนึ่งที่ "แซ่ซ่ง" ได้เคยปฏิเสธการเข้าเป็นสมาชิกของตั้งจื่อไม้ไผ่ เพราะเคยมีพฤติกรรมเช่นนี้มาก่อนแล้ว) แต่ก็จากเอกสารของ "แซ่ซ่ง" ที่ตำรวจยึดได้จากตั้งจื่อไม้ไผ่เอง ที่ทำให้ได้รู้ต่อมาว่า ได้มีพ่อค้าจีนที่มีชื่อเสียงหลายคนเคยได้รับจดหมายขู่จาก "แซ่ซ่ง" มาก่อน เช่น ตั้งจื่อปิง ผู้ดำรงตำแหน่งนายกสมาคมพาณิชย์จีนต่อจากเหี้ยกวงเอี่ยม ถึงเดือนมีนาคม 1940 ตั้งจื่อปิงคนนี้ก็ยอมรับว่าเคยได้รับจดหมายเตือนจริง นอกจากนี้ก็ยังมี เลี้ยวกงโพ้ว และ อ้อจื่อเหลียง เป็นต้น¹⁷⁵ เฉพาะกรณีของอ้อจื่อเหลียง "แซ่ซ่ง" ได้ให้เหตุผลในการส่งจดหมายเตือนว่า เพราะอ้อจื่อเหลียงมีธุรกิจค้าขายกับญี่ปุ่น และ "แซ่ซ่ง" ได้พยายามที่จะทำร้ายอ้อจื่อเหลียงถึง 3 ครั้ง แต่อ้อจื่อเหลียงก็รอดตัวมาได้¹⁷⁶ นอกจากนี้ เมื่อปี 1939 รัฐบาลจุงกิงได้กล่าวหารัฐบาลไทยว่ารังแกชาวจีน และรัฐบาลสหรัฐฯ ได้ให้ทูตติดต่อขอทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องนี้ รัฐบาลไทยโดยนายกรัฐมนตรีหลวงพิบูลสงคราม ก็ได้ตั้งคณะกรรมการพิจารณาจัดการทำคำแถลงการณ์เรื่องจีน โดยมีคอลเบร์ (Frederic R. Dolbear) ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศไทยเป็นประธาน คณะกรรมการนี้ก็ได้ทำรายงานสรุปมติของคณะกรรมการชุดดังกล่าว เสนอต่อรัฐบาลไทยลงวันที่ 30 กรกฎาคม 1940 ซึ่งมีความตอนหนึ่งว่า "...สำหรับชาวจีนโพ้นทะเลที่มีชื่อเสียงนั้น พยายามหลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรงอย่างเปิดเผยกับการคว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่น หรือการเรียไ้เงิน แต่ชาวจีนโพ้นทะเลที่มีชื่อเสียงน้อยกว่า มักจะใช้วิธีการข่มขู่หมายปองร้ายต่อพ่อค้าจีนเพื่อบังคับให้เรียไ้เงินหรือเสียค่าปรับ กิจกรรมเช่นนี้ กระทำการอย่างกว้างขวางและแพร่หลายพร้อมด้วยหลักฐานอันมากมาย แม้หนังสือพิมพ์จีนเองก็ไม่หวั่นเกรงต่อการเสนอข่าวกิจกรรมดังกล่าวของชาวจีนเหล่านี้ ความจริงจึงในกิจกรรมเหล่านี้ได้ยังผลให้พ่อค้าจีนถูกสังหารไป 61 คน โดยพวกชาวจีนกลุ่มนี้เอง จะสังเกตได้ว่า กิจกรรมของชาวจีนเหล่านี้ได้แผ่แพร่ไปอย่างรวดเร็ว จากที่เคยประกอบกิจกรรมด้วยความรักชาติก็กลับกลายมาเป็นกิจกรรมของกลุ่มอันธพาลที่กระทำการโดยมุ่งเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว สมาคมลับได้

เกิดขึ้นอย่างมากมาช สมชิกส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยเยาวชนที่มีระดับการศึกษาต่ำ มีความคิดในเชิงทำลายอยู่สูงและไม่เคยสัมผัสกับความเป็นจริงของชีวิต นอกจากนี้ สมาคมลับเหล่านี้ยังได้อาศัยกาเกณฑ์คนสังคมเช่น พวกคดียาเสพติด พวกจรจัด เป็นต้น มาเป็นเครื่องมือของคนอีกด้วย"¹⁷⁷

การที่มีพ่อค้าจีนถูกสังหารไปถึง 61 คนนั้น แม้จะสะท้อนให้เห็นถึงระดับความรุนแรงในการต่อต้านญี่ปุ่นที่เป็นไปอย่างสูงก็ตาม แต่ในทางตรงกันข้าม ก็แสดงให้เห็นได้เช่นกันว่า มีพ่อค้าจีนจำนวนไม่น้อยที่ยังคงมีการค้ากับญี่ปุ่นอย่างสมัครใจ โดยเฉพาะครึ่งหลังของปี 1939 เริ่มมีพ่อค้าจีนจำนวนหนึ่งที่เห็นว่าการค้ากับชาวญี่ปุ่นมีความหมายเท่ากับเป็นการฆ่าตัวตาย พ่อค้าจีนเหล่านี้ได้ใช้วิธีการที่สอดคล้องกับความเป็นจริงมากขึ้น เช่น บางกรณีที่พ่อค้าจีนบางคนได้รับจดหมายเตือน พ่อค้าจีนคนนั้นก็จะได้ตอบกลับไปว่า ตนเองนั้นก็ได้ช่วยกักตุนสิ่งของมาอยู่แล้ว¹⁷⁸ ในเดือนกันยายน 1938 พ่อค้าจีนระดับใหญ่คนหนึ่ง ในสมาคมพาณิชย์จีนได้กล่าวแสดงความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า การเมืองควรเป็นคนละเรื่องกับการค้า เพราะการค้าที่คั่งคั่งนั้นจะไม่เลือกสินค้านำเข้าเป็นของฝ่ายใด ดังนั้น พ่อค้าที่ติดต่อค้าขายกับญี่ปุ่นโดยส่วนใหญ่จึงเป็นพ่อค้าที่โง่และเป็นบุคคลชั้นต่ำที่ไร้การศึกษา ส่วนพวกเรามีวิธีการกู้ชาติที่ดีกว่านี้¹⁷⁹ นอกจากนี้ ในรายงานของอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยขณะนั้นยังได้กล่าวถึงเรื่องการจับกุมชาวจีนครั้งใหญ่ที่เคลื่อนไหวก่อต่อต้านญี่ปุ่นเมื่อเดือนกันยายน 1938 อีกด้วยว่า การจับกุมอันธพาลชาวจีนที่ต่อต้านญี่ปุ่นในครั้งนี้ได้รับคำชื่นชมยกย่องจากหลายฝ่าย และมีผลทำให้การต่อต้านญี่ปุ่นต้องยุติลงไปในขณะเดียวกัน พ่อค้าจีนระดับใหญ่ก็แสดงความยินดีอย่างเปิดเผยที่ตำรวจได้ปราบปรามชาวจีนกลุ่มนี้ลงไปได้ ความยินดีของพ่อค้าจีนครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า ในด้านหนึ่ง ความเชื่อถือของพ่อค้าจีนต่อเจียงไคเช็คได้ลดลง เพราะเจียงไคเช็คกับญี่ปุ่นครั้งใดก็แพ้ครั้งนั้น จนไม่อาจเป็นความหวังสำหรับการกู้ชาติได้อีก ในอีกด้านหนึ่ง ชาวจีนเริ่มไม่เห็นด้วยกับการต่อต้านญี่ปุ่นด้วยวิธีการอันรุนแรงเพิ่มมากขึ้น¹⁸⁰

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งระหว่างพ่อค้าจีนกับชาวจีนที่เคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นด้วยวิธีรุนแรงได้ปรากฏชัดเจนมากขึ้นในปลายปี 1939 ขณะเดียวกัน ก็มีความเห็นของพ่อค้าจีนระดับสูงให้แยกการเมืองออกจากเศรษฐกิจ ทักษะที่เห็นด้วยกับการค้าขายกับญี่ปุ่นเช่นนี้ อาจจะมีตั้งแต่ตอนเริ่มต้นแล้วก็ได้ และการปรากฏขึ้นของทักษะทำนองนี้ก็น่าจะมีสาเหตุ 2-3 ประการดังนี้ หนึ่ง เป็นเพราะความเดือดร้อนของพ่อค้าจีนที่สูญเสียผลประโยชน์กับการค้าขายกับญี่ปุ่นนั้นได้มาถึงขีดสูงสุดแล้ว สอง บ้านเกิดที่เมืองจีนของพ่อค้าจีนเหล่านี้ได้ถูกญี่ปุ่นยึดเพิ่มขึ้น เช่น กวางตุ้งถูกยึดในเดือนตุลาคม 1938 ไหหลำถูกยึดในเดือนกุมภาพันธ์ 1939 และแต้จิ๋วถูกยึดในเดือนมิถุนายน 1939 เป็นต้น สถานการณ์เช่นนี้ย่อมก่อความสิ้นหวังในรัฐบาลจูกิงให้แก่ชาวจีนโพ้นทะเลไปด้วย และสาม รัฐบาลไทยเริ่มปราบปรามอย่างรุนแรง และเนรเทศชาวจีนที่เคลื่อนไหวทางการเมืองออกไปอย่างมากมาช ขณะเดียวกัน ชาวจีนที่เคยเคลื่อนไหวด้วยความรุนแรงจำนวนไม่น้อยก็ได้เลือกวิธีเดินทางกลับไปปรับใช้ชาติที่เมืองจีนอีกด้วย

เชิงอรรถที่ 2

1. ดุราลัยเอ็คโน หจข. กต. 39/1, 2, 3, 4.
2. คณะจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกแด่วิญญาณวีรชนแห่งขมรมชาวจีนโพ้นทะเลที่กลับจากประเทศไทย, บันทึกวิญญาณวีรชนจีนโพ้นทะเลในไทย: (1) (2) และ (3) (ปักกิ่ง : สำนักพิมพ์จงกั๋วหัวเถียว), 1989, 1991, 1993 : ในเล่ม (1) : 411 และในเล่ม (2) : 139, 177. (ภาษาจีน)
3. เชี่ยวโฮยวหยง, ประวัติย่อกิจกรรมหนังสือพิมพ์จีนในไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อิป้าเช่อ), 1964 : 3. (ภาษาจีน)
4. หจข. ร.7 ม. 18/1.
5. หจข. ร.7 ม.18/1 และหนังสือที่ระลึกเนื่องในโอกาสครบ 60 ปี โรงเรียนเผยอิง (กรุงเทพฯ), 1980. (ภาษาจีน)
6. หนังสือที่ระลึกครบรอบ 60 ปี ของสมาคมจงหัวแห่งประเทศไทย (กรุงเทพฯ), 1967. (ภาษาจีน)
7. หลีแซ, 21 เมษายน 1927. (ภาษาจีน)
8. หจข. ร. 7 ม. 18/1 และ สบ. 2.47/66.

9. หจข. สบ. 2.47/66 และ ร.7 ม.21/3 เกี่ยวกับการจับตัวจิ๋วกวง และลิ้มหงี่ คูหนังสืองานศพ พลตำรวจเอกพระพิณชนคดี (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จันทน์หว้า), 1970.
10. หนังสืองานศพ นายพลตำรวจตรี พระพิจารณ์พลกิจ (พิจารณ์ ดุละลัมพะ), (กรุงเทพฯ : หจก.สีวพร), 1960 : 49 และ หจข. ร.7 ม.21/2, และ ร.7 ม.21/5
11. J.H. Brimmell, *Communism in South East Asia* (London : Oxford University Press, 1959) : 111-117.
12. หจข. ร. 7 ม. 18/1
13. หจข. ร. 7 ม. 18/1 เหตุการณ์กลางดึกที่กว้างโจว คือ เหตุการณ์การลุกขึ้นสู้ของพรรคคอมมิวนิสต์จีนในกว้างโจว และได้สร้างเขตอำนาจของตนขึ้นมาเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 1927 แต่ถูกรัฐบาลนานกิงปราบปรามได้ในวันที่ 13 ธันวาคม เหตุการณ์นี้ พรรคคอมมิวนิสต์ถือเป็นเหตุการณ์สำคัญอันหนึ่งของตน ส่วนเรื่องเกี่ยวกับ "คณะคอมมิวนิสต์ทะเลใต้" นั้น มีความเป็นมาดังนี้ คือ เมื่อครั้งมีการ "ชำระล้าง" ภายในก๊กมินตั๋งครั้งใหญ่ ในปี 1927 นั้น ก็ได้ปรากฏว่า "การชำระล้าง" ดังกล่าว นอกจากจะก่อให้เกิดในสยามแล้ว ยังได้เกิดที่มลายูอีกด้วย และที่มลายูนี้เอง ทางสำนักงานตะวันออกไกล ของโคมินเทิร์น ซึ่งมีสำนักงานอยู่ที่เดียวกับพรรคคอมมิวนิสต์จีน คือ ที่เซี่ยงไฮ้ก็ได้ส่งตัวแทนที่เป็นชาวคอมมิวนิสต์เพื่อการรวมตัวกันของชาวคอมมิวนิสต์อีกครั้งหนึ่ง ภายหลังที่รวมตัวกันได้ บรรดาขบวนการคอมมิวนิสต์ทั้งมลายู พม่า อินโดจีน อินโดนีเซีย และสยามล้วนขึ้นต่อ "คณะคอมมิวนิสต์ทะเลใต้" นี้ อย่างไรก็ตาม คณะฯนี้ก็ได้สลายตัวไปในปี 1930 เมื่อแต่ละประเทศดังกล่าวสามารถจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ของตนได้เป็นผลสำเร็จ
14. หจข. ร. 7 ม. 18/1.

15. เพิ่งอ้าง

16. หลักในการพิจารณาเนรเทศ พ.ศ. 2472 : 1 (ไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน แต่จากเอกสาร หจข. ร.7 ม.21/7 ดูได้ว่าหลักการเนรเทศนี้ทำโดยกระทรวงมหาดไทย เมื่อเดือนเมษายน 1929).

17. คณะจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกแด่วิญญานวีรชนแห่งชมรมชาวจีนโพ้นทะเลที่กลับจากประเทศไทย, อ้างแล้ว, เล่มที่ (2) : 62, 188-189, 292. เล่มที่ (3) : 198-200.

18. หจข. ร. 7 ม.18/12.

19. หลักในการพิจารณาเนรเทศ พ.ศ. 2472 : 96-98.

20. เกี่ยวกับร่างเอกสารชิ้นนี้ ได้มีการแปลเป็นภาษาอังกฤษแล้วโดย Benjamin A. Batson, *The End of the Absolute Monarchy in Siam*, (Singapore : Oxford University Press, 1984) : 307-315.

21. หน้าที่หลักประการหนึ่งที่ถูกปฏิบัติของกงสุลใหญ่อังกฤษในกรุงเทพฯ ก็คือการแลกเปลี่ยนข่าวสารกับตำรวจสยามเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวและกิจกรรมของฝ่ายคอมมิวนิสต์ ดู Richard J. Aldrich, *The Key to the South*, (Kuala Lumpur : Oxford University Press, 1993) : 56-57.

22. คณะจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกแด่วิญญานวีรชนแห่งชมรมชาวจีนโพ้นทะเลที่กลับจากประเทศไทย, อ้างแล้ว, เล่มที่ (2) : 149-151.

23. เพิ่งอ้าง : 152 และ 275.

24. ดงกึกยัดป้อ, 25 พฤษภาคม 1939.

25. หลักในการพิจารณาเนรเทศ พ.ศ. 2472 : 141-143 และหนังสืองานศพ พลตำรวจเอกพระพิณชนคดี, อ้างแล้ว.

26. หนังสืองานศพ นายพลตำรวจตรี พระพิจารณ์พลกิจ, อ้างแล้ว : 59 และหจข. ร.7 ม.21/9.

27. หอจดหมายเหตุแห่งชาติอังกฤษ (PRO) F1078/1078/40, FO371/16260 (1932).

28. พुरुทา โมโตโอะ, ประวัติความเป็นมาของนโยบายทางด้านเชื้อชาติในทัศนะของชาวคอมมิวนิสต์เวียดนาม, (โตเกียว : โอซึกิ), 1991 : 187. (ภาษาญี่ปุ่น)

29. คณะจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกแด่วิญญานวีรชนแห่งชมรมชาวจีนโพ้นทะเลที่กลับจากประเทศไทย, อ้างแล้ว, เล่มที่ (1) : 126-127.

30. จากคำสัมภาษณ์ของอุดม สีสวรรณ อดีตกรรมการของคณะกรรมการการเมือง พคท. เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 1992 เกี่ยวกับตัวของวีรข อังคถาวร เขาเกิดที่หาดใหญ่ ปี 1922 เป็นคนจีน เคยอยู่ที่พรรคคอมมิวนิสต์ฝ่ายจีนมาเขาจบการศึกษาจากโรงเรียนมาร์กซ-เลนิน ที่ปักกิ่ง ที่เดียวกันกับ เจริญ วรรณงาม (เป็นคนไทย อุบลราชธานีโดยกำเนิด) และรง แจ่มศรี (เป็นชาวเวียดนามเกิดที่พิจิตร เมื่อปี 1926 เป็นเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยคนล่าสุดหลังการประชุมสมัชชาพรรคฯ ครั้งที่ 4 เมื่อปี 1982) ทั้งสามคนได้จัดตั้งคณะกรรมการการศึกษาขึ้นในพรรค กล่าวกันว่าในพรรคคนทั้งสามนี้

วิรัช อังคदार เป็นผู้มีความสามารถที่สุด เขาได้ยึดอำนาจการนำ พคท. ในการประชุม สมาชิกใหญ่ครั้งที่ 3 เมื่อ ปี 1961 (พ.ศ. 2504) ซึ่งสมาชิกครั้งนั้นได้มีมติให้ พคท. ต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธ อุดม สีสุวรรณ กล่าวว่า วิรัช อังคदार เป็นคนที่อ่านเขียนภาษาไทยได้ดี แต่การพูดไทยนั้นยังไม่ค่อยชัด

31. คณะจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกแด่วิญญาณวีรชนแห่งขบวนการจีนโพ้นทะเลที่กลับจากประเทศไทย, อ้างแล้ว, เล่มที่ (1) : 128, เล่มที่ (2) : 83-84.

32. เพิ่งอ้าง เล่มที่ (2) : 275.

33. เพิ่งอ้าง : 123-124, 316 และ 330.

34. เพิ่งอ้าง : 160-162.

35. เพิ่งอ้าง : 143, 189, 330 และเล่มที่ (3) : 80 ชื่อไทยขององค์กรนี้ปรากฏใน *ไทยใหม่*, 7 พฤศจิกายน, 1934.

36. เพิ่งอ้าง เล่มที่ (2) : 274, J.H. Brimmell, อ้างแล้ว : 114-115 กล่าวว่า องค์กร คณะคอมมิวนิสต์หนุ่มสยาม ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 1927 และปี 1932 มีสมาชิกอยู่ประมาณ 2,000 คน

37. คณะจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกแด่วิญญาณวีรชนแห่งขบวนการจีนโพ้นทะเลที่กลับจากประเทศไทย, อ้างแล้ว, เล่มที่ (1) : 332.

38. เพิ่งอ้าง : 6, 37 และอ้างแล้วเล่มที่ (3) : 189 หนังสือพิมพ์ *ชั่วเฉียวเยอะเป๊า* ฉบับ

วันที่ 21 มีนาคม 1936 ลงข่าวว่า การนัดหยุดเรียนของโรงเรียนจงหัวเกิดขึ้นในวันที่ 21 มีนาคม ปีนั้น โดยมี ลี้หมานจงเป็นผู้นำ เพื่อคัดค้านการไล่นักเรียนออก และนักเรียนเหล่านั้นยังได้เรียกร้องสิทธิเสรีภาพในการพูด สิทธิในการปฏิเสธครู เป็นต้น สำหรับลี้หมานจง (1910-1967) นั้น เป็นชาวไหหลำ ทำงานเป็นลูกจ้างที่โรงพิมพ์พร้อมกับเรียนหนังสือในกรุงเทพ เข้าเป็นสมาชิกสมาคมแอนตี้คอมมิวนิสต์สยาม และมีบทบาทในองค์กร ขบวนการก้าวหน้า ปี 1939 เข้าไปหยวนอันและเป็นสมาชิกคอมมิวนิสต์จีน (เพิ่งอ้าง, เล่มที่ (3) : 125-127).

39. เพิ่งอ้าง : เล่ม (1) : 7, 236-237 และ เล่ม (2) 24-25, 54-55.

40. เพิ่งอ้าง : เล่มที่ (1) : 179 และเล่มที่ (2) : 25.

41. เพิ่งอ้าง : เล่มที่ (2) : 25 เล่มที่ (3) : 189 ชื่อที่ว่า "สมาคมสหนักเรียนสยาม" ปรากฏในเอกสาร หจข. กต.39/26.

42. เพิ่งอ้าง : ในเล่ม (1) : 87.

43. เพิ่งอ้าง, เล่ม (2) : 25-26 และทางเหมิยนฉาง, อ้างแล้ว : 3-4.

44. เพิ่งอ้าง, เล่ม (2) : 69 119, 182-183 ชื่อ "สมาคมกรรมกรสีแดงสยาม" ปรากฏใน *ไทยใหม่*, 22 ธันวาคม 1932.

45. เพิ่งอ้าง, เล่ม (2) : 273-274. ชื่อ "สมาคมสหกรรมกรประเทศสยาม" ปรากฏใน หจข. กต. 39/26 และ J.H. Brimmell, Ibid. : 115. กล่าวว่า สมาคมสหกรรมกรประเทศสยาม มีสมาชิกอยู่ประมาณ 1,000 คน ในปี 1929

46. เพ็ญอ้าง, เล่ม (1) : 126-127.
47. เพ็ญอ้าง, เล่ม (1) : 236-239.
48. *ชาติไทย*, 28 ตุลาคม 1932.
49. หจข. กต. 39/25.
50. *ไทยใหม่*, 2 มิถุนายน 1932.
51. *ไทยใหม่*, 9 สิงหาคม 1932 และ หจข. กต. 39/25.
52. *ไทยใหม่*, 4 สิงหาคม 1932.
53. *ประชาชาติ*, 4, 7, 13 ตุลาคม 1932.
54. *ไทยน้อย*, 2 ตุลาคม 1932. จากหัวข้อข่าว "คอมมิวนิสต์สยามจะมีขึ้นจริงหรือ?"
55. *The Bangkok Times*, 3 October 1932.
56. *ฉันทังยิปป้อ*, 7 ตุลาคม 1932.
57. *ไทยน้อย*, 6 ตุลาคม 1932.
58. *ประชาชาติ*, 13 ตุลาคม 1932.

59. 24 มิถุนา, 30 ตุลาคม 1932.
60. *ประชาชาติ*, 22 ตุลาคม 1932.
61. *ไทยใหม่*, 7 พฤศจิกายน 1932.
62. *ไทยใหม่*, 15 ธันวาคม 1932.
63. *ไทยใหม่*, 22 ธันวาคม 1932.
64. *ไทยใหม่*, 17 มกราคม 1932.
65. *ไทยใหม่*, 25 มกราคม 1932.
66. ศ.ก., "ผู้จับคอมมิวนิสต์ได้เป็นคนแรกในประเทศไทย", *วารสารสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย*, ปีที่ 2 ฉบับที่ 8, สิงหาคม 1954 : 31-36.
67. หจข. กต. 39/26.
68. หจข. กต. 39/26. การฉลองรัฐธรรมนูญที่กล่าวถึงในบทความชิ้นนั้น หมายถึง การฉลองการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 1932 *ไทยใหม่*, 18 ธันวาคม 1932 และ 24 มิถุนายน *วันอาทิตย์*, 18 ธันวาคม 1932. ส่วนข่าวเกี่ยวกับการจับกุมชาวจีนไหหลำ 7 คน และชาวเวียดนาม 1 คนนั้น ยังได้ปรากฏเป็นข่าวอยู่ใน *ประชาชาติ*, 31 มกราคม 1933 ด้วย.

69. ผลงานของ พลเอกสาขายุค เกิดผล, *บทเรียนของใคร* (กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์) 1994: 2, วุทธิ ชินสาย บุญปลูก ส่วนพงษ์ สิทธานต์ รักษ์ประเทศ, พคท. *วันนี้*, (กรุงเทพฯ : บ.พิทักษ์ประชา จก.), 1980 : 37. พ.ต.ต.อนันต์ เสนาจันทร์ และคณะ, *คอมฯ ที่รัก*, (กรุงเทพฯ : โพธิ์สามต้นการพิมพ์), 1974 : 65. และ พ.ต.อ. จินดา คงจินดา, *ขบวนการคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย*, (กรุงเทพฯ : บรรณกิจเทรคคิง), 1974 : 2-3 หนังสือที่อ้างมานี้ทุกเล่มได้กล่าวถึงความเป็นซ้ายของหนังสือพิมพ์ 2 ฉบับ คือ สัจจกับ 24 มิถุนา ด้วยการเสนอเรื่องราวของเลนิน-สตาลิน และชี้ชวนให้ประชาชนเห็นดีเห็นงามกับลัทธิคอมมิวนิสต์ เป็นความจริงที่หนังสือพิมพ์ทั้ง 2 ฉบับเสนอเรื่องราวดังกล่าว แต่ก็ควรกล่าวด้วยการเสนอเรื่องราวหรือความเป็นซ้ายที่ว่านี้ไม่ได้หมายความว่า หนังสือพิมพ์ทั้ง 2 จะต้องเป็นขบวนการเดียวกันกับคณะคอมมิวนิสต์สยามด้วย และความจริงก็คือว่า ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องแต่ประการใดเลย

เป็นความจริงอีกเช่นกันที่ว่า ในหมู่คณะราษฎรและนอกคณะราษฎรนั้นมีบุคคลบางคนที่เป็นซ้ายอยู่จริง ได้เคยจัดพิมพ์หนังสือที่เกี่ยวข้องกับความเป็นซ้าย เช่น สงวน ตุลารักษ์ แปล, *ลัทธิโซเชลลิสม์หมายความว่าอะไร*, (กรุงเทพฯ : 24 มิถุนา), 1933. หรืองานเขียนของหลวงไพจิตรวิทยาการ (ม.ล.ไพจิตร สุทัศน), เช่น *แนวคิดเบื้องต้นในเศรษฐกิจของชาวลัทธิ* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สงจำ) 1933. บุคคลทั้งสองแม้จะมีความคิดในทางสังคมนิยมแต่ก็ไม่ได้เข้าร่วมขบวนการเดียวกับคณะคอมมิวนิสต์สยามเลย โดยเฉพาะกรณีของหลวงไพจิตรวิทยาการแม้จะถึงกับเคยถูกฟ้องว่า สังกัดอยู่กับคณะคอมมิวนิสต์หนุ่มสยามอยู่ด้วยก็ตาม แต่ในที่สุดศาลก็ยกฟ้อง ดูใน *ประชาชาติ*, 15 พฤศจิกายน 1934 และ 20 กุมภาพันธ์ 1935.

70. *ไทยใหม่*, 1 สิงหาคม 1933.

71. *ไทยใหม่*, 10 พฤศจิกายน 1933.

72. *ไทยใหม่*, 3 กุมภาพันธ์ 1934.

73. *ไทยใหม่*, 21 เมษายน 1935.

74. *ไทยใหม่*, 9 เมษายน 1934.

75. *ไทยใหม่*, 7 พฤษภาคม 1934.

76. *ไทยใหม่*, 30 พฤษภาคม 1934.

77. *ประชาชาติ*, 14, 18, 20 และ 25 กันยายน 1934. และ *ไทยใหม่*, 14 และ 18 กันยายน 1934 เกี่ยวกับรัฐโซเวียตแห่งตังห้ มีความเป็นมาว่า เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์ เวียดนามถูกก่อตั้งขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ 1930 แล้ว ก็ได้นำชาวนาจังหวัดเหง่ฮาน และท่าตังห้ ซึ่งตั้งอยู่บริเวณภาคกลางของเวียดนามเข้าร่วมในงานแม่เหล็กในเดือนพฤษภาคม 1930 และหลังจากนั้นก็ได้นำชาวนาเข้าร่วมการต่อสู้กับเจ้าหน้าที่รัฐบาลอินโดจีนฝรั่งเศสและบุกโจมตีที่ทำการของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน พร้อมทั้งสถานที่ราชการท้องถิ่นต่างๆ กระทั่งในเดือนกันยายน 1930 สาขาคอมมิวนิสต์ต่างๆ ก็ร่วมกับสมาคมชาวนาจัดตั้งคณะกรรมการบริหารหมู่บ้านขึ้น และถูกเรียกว่า "รัฐโซเวียตแห่งตังห้" (คือรวมชื่อของ 2 จังหวัด - เหง่ฮาน และท่าตังห้) ขบวนการกันยายน 1930 นี้ ต่อมาได้ถูกปราบปรามลงไปในปี 1931 เกี่ยวกับเหตุการณ์นี้ หนังสือพิมพ์ไทยก็ได้รายงานเช่นกัน เช่น *ไทยใหม่*, 22 มิถุนายน 1931 เป็นต้น

78. *ไทยใหม่*, 13 พฤศจิกายน 1934.

79. *ไทยใหม่*, 7 พฤศจิกายน 1934.

80. ไทยใหม่, 24 และ 28 พฤศจิกายน 1934 ฮั่วเฉียวเยอะเป้า, 24 พฤศจิกายน 1934.
81. ประชาชาติ, 22 และ 26 มีนาคม 1935 และ ไทยใหม่, 22 มีนาคม 1935.
82. ไทยใหม่, 30 เมษายน และ 5, 17 พฤษภาคม 1935.
83. ประชาชาติ, 13 พฤษภาคม 1935.
84. ไทยใหม่, 14 พฤษภาคม 1935.
85. ไทยใหม่, 29 มิถุนายน 1935.
86. ไทยใหม่, 30 กรกฎาคม 1935.
87. ไทยใหม่, 2, 6 และ 10 สิงหาคม 1935.
88. ไทยใหม่, 7 สิงหาคม 1935.
89. ไทยใหม่, 25 สิงหาคม 1935.
90. ไทยใหม่, 20 พฤศจิกายน 1935.
91. ไทยใหม่, 1 ธันวาคม 1935.

92. ไทยใหม่, 11 ธันวาคม 1935.
93. ประชาชาติ, 19 มีนาคม 1935.
94. ประชาชาติ, 20 เมษายน 1935.
95. ไทยใหม่, 21 เมษายน 1935.
96. ไทยใหม่, 25 เมษายน 1935.
97. ไทยใหม่, 17 พฤษภาคม 1935.
98. ไทยใหม่, 6 มิถุนายน 1935.
99. ไทยใหม่, 19 มิถุนายน 1935.
100. ไทยใหม่, 15 พฤศจิกายน 1935.
101. ไทยใหม่, 23 มกราคม 1936.
102. ฮั่วเฉียวเยอะเป้า 20 และ 21 เมษายน 1936 ไทยใหม่, 31 พฤษภาคม 1936, 29 ธันวาคม 1937 และ ประชาชาติ 16 กรกฎาคม 1936 และ 30 ธันวาคม 1937 เกี่ยวกับตัวของ Le Manh Trinh ภายหลังจากที่ออกจากคุกแล้ว ก็เดินทางกลับเวียดนาม และทำการเคลื่อนไหวอยู่ที่นั่นมาตลอด ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 Le Manh Trinh มีตำแหน่งระดับสูงอยู่พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม และได้เขียนหนังสือออกมาเล่มหนึ่ง กล่าวถึงเรื่อง

ราวการเคลื่อนไหวปฏิวัติในประเทศไทย ดู Le Manh Trinh, *Cuoc Van Dong Cuu Nuoc Cua Viet Kieu o Thai-lan*, (Hanoi : Nha Xuat Su that, 1961).

103. *ประชาชาติ*, 1 กันยายน 1936.

104. หจข. กต. 39/30 และ *ประชาชาติ*, 3 พฤศจิกายน 1936.

105. *ไทยใหม่*, 8-14 กุมภาพันธ์ 1941. เกี่ยวกับตัว Do Hung เขาถูกจับกุมโดยรัฐบาลไทยเมื่อเกิดกรณีพิพาทไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสขึ้นเมื่อปี 1940 ด้วยข้อหาเป็นหัวหน้าสายลับของฝรั่งเศส และในการพิจารณาคดีของเขา จำหลวงหลายจังหวัดในภาคอีสานได้มาให้การในชั้นศาลว่า Do Hung มีความสัมพันธ์ที่ดีและเป็นที่รู้จักนับหน้าถือตากันในแวดวงราชการ และตัวเขาก็จะมาหาข้อมูลเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของชาวเวียดนามในขบวนการคอมมิวนิสต์ในสยามอยู่เสมอ

106. *ไทยใหม่*, 1 มิถุนายน 1940.

107. *ประชาชาติ*, 11 สิงหาคม 1936.

108. จากการสัมภาษณ์ อุดม สีสวรรณ วันที่ 25 ธันวาคม 1992 อุดมกล่าวว่า คณะคอมมิวนิสต์สยามประกอบด้วยชาวจีนและชาวเวียดนาม มีโฮจิมินห์เป็นผู้ก่อตั้งองค์กรนี้สลายตัวไปประมาณปี 1936 เพราะแกนนำของพรรคถูกจับกุมไป อุดมยังกล่าวอีกว่า ต่อมาระหว่างปี 1937-1938 ทางคอมินเทิร์นที่ตั้งอยู่ในปีนังก็ได้ส่งตัวแทนชื่อ ลี้คั้ง (หลี่จี้ซัน) มาจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ในไทยขึ้นมาใหม่ เป็นพรรคที่ก่อตั้งขึ้นโดยชาวจีนล้วนๆ โดยมีตัวแทนคนนี้เป็นหัวหน้า ต่อมาพรรคนี้ก็ได้ขยายบทบาทไปยังลูกจีนในไทยหรือคนไทย กระทั่งมีการแยกตัวออกมาตั้งพรรคของไทยในเวลาต่อมา แต่จากข้อมูลเท่าที่

ผู้ศึกษามีอยู่ ยังไม่พบว่า ลี้คั้ง ได้เข้ามายังสยามตามช่วงที่ อุดม สีสวรรณ กล่าวถึงแต่อย่างใด และจากข้อมูลเท่าที่มีนั้น พบว่าชื่อของลี้คั้งมาปรากฏจริงในปี 1942 ในฐานะแกนนำสำคัญที่สุดของขบวนการคอมมิวนิสต์ในสยาม

109. คณะจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก แคว้นสยามวิโรจนาแห่งชมรมชาวจีนโพ้นทะเลที่กลับ จากประเทศไทย, อ้างแล้ว, เล่มที่ (1): 127.

110. เพิ่งอ้าง, เล่มที่ (1) : 128 และ เล่มที่ (2) : 83-84.

111. สวีเสีย, "ระลึกถึงเหยื่อการข่มขู่กับขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นและภูชาติของชาวจีนโพ้นทะเลในไทย", *เหวินสือจื่อเลี้ยวเสวี่ยนจี้*, ฉบับที่ 5, ตุลาคม 1986 : 79-80. (ภาษาจีน)

112. สวีเสีย, เพิ่งอ้าง : หน้าเดียวกัน.

113. คณะจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก แคว้นสยามวิโรจนาแห่งชมรมชาวจีนโพ้นทะเลที่กลับจากประเทศไทย, อ้างแล้ว, เล่มที่ (2) : 85.

114. เพิ่งอ้าง, เล่มที่ (2) : 274-275.

115. เพิ่งอ้าง, เล่มที่ (1) : 319.

116. เพิ่งอ้าง, เล่มที่ (1) : 312

117. เพิ่งอ้าง, เล่มที่ (2) : 166-168.

118. จากคำสัมภาษณ์ คุมุ่ยคิง หรือ ประสาร เลขวัตน้องชายของคุกิบ. เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 1993

119. คณะจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกฯ, อ้างแล้ว, เล่มที่ (1) : 275-284 เฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในโรงเรียนจีนของคุกิบ นั้น มาจากคำให้สัมภาษณ์ของ พานจื่อหมิง (พ.ด.อ.ประสิทธิ์ รักประชา), วันที่ 5 มกราคม 1994.

120. Sirin Phathanothai, *The Dragon Pearl*, (New York: Simon & Schuster 1994) : 50.

121. คณะจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกฯ, อ้างแล้ว, เล่มที่ (1) : 83-90.

122. เฟิ่งอ้าง, เล่มที่ (2) : 83-90.

123. เฟิ่งอ้าง, เล่มที่ (2) : 206.

124. เฟิ่งอ้าง, เล่มที่ (1) : 396-398.

125. ชื่อของหลี่หัว ได้ปรากฏขึ้นในงานองค์กรของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เช่น ในวันที่ 2 พฤศจิกายน 1965 อันเป็นวันที่ได้จัดให้มีการฉลองครบรอบ 1 ปีของการก่อตั้ง "ขบวนการเอกราชแห่งประเทศไทย" งานรำลึกนี้ มีเลี้ยวเจี๋ย เข้าร่วมด้วยในฐานะประธานคณะกรรมการสามัคคีเอเชีย-แปซิฟิก ส่วนหลี่หัวเข้าร่วมในฐานะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและรับผิดชอบ ในงานนี้มีมิงกล ฉ นคร เข้าร่วมในฐานะประธานขบวนการเอกราชแห่งประเทศไทย โดยมีพันโทโพยม จุลานนท์ เข้าร่วมในฐานะตัวแทนฝ่ายต่างประเทศของแนวร่วมรักชาติแห่งประเทศไทย และกุหลาบ สายประดิษฐ์ เข้าร่วมในฐานะนักเขียนผู้

มีชื่อเสียงของประเทศไทย. *เหยียนหมินยี่เป่า*, 2 พฤศจิกายน 1965 นอกจากนี้ ชื่อของหลี่หัว ยังได้ปรากฏอีกใน *เหยียนหมินยี่เป่า*, 27 มีนาคม 1965 เนื่องในงานเดียวกับที่กล่าวมา และใน *เหยียนหมินยี่เป่า*, 3 มกราคม 1966 อีกด้วย

126. ตู้อิง, "หวนรำลึกเมื่อครั้งเข้าร่วมขบวนการของชาวจีนโพ้นทะเลต่อต้านญี่ปุ่นและก๊กชาติในประเทศไทย", *เหวินสื่อจื่อเลี้ยวเสวี่ยนจี*, ฉบับที่ 5, ตุลาคม 1986 : 87-88. (ภาษาจีน)

127. คณะจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกฯ, อ้างแล้ว, เล่มที่ (2) : 307.

128. กรณีการเชดสิงโตเรียไรเงินนั้น ทำได้เฉพาะครุฑจีนปี 1938 เท่านั้น เพราะถูกตำรวจห้ามในเวลาต่อมา ดู *ตงก๊กยิดป้อ* 24 มกราคม 1939. การใช้สิงโตเชดเรียไรเงินนี้ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ถูกนำมาใช้อีก โดยฝ่ายก๊กมินตั๋ง คือ สหสมาคมชาวจีนโพ้นทะเลต่อต้านญี่ปุ่นและสร้างชาติแห่งสยาม (เขียนหลอหัวเจียวข้างจ้านเจี้ยนกั๋วเหลียนเฮอะจ่งฮุ่ยหรือ "ข้างเจี้ยน") กับฝ่ายคอมมิวนิสต์จีน คือ สหสมาคมมวลชาวจีนโพ้นทะเลสร้างชาติช่วยบ้านเกิดแห่งสยาม (เขียนหลอหัวเจียวเกอะเจี้ยนกั๋วจิวเจี้ยนเหลียนเฮอะจ่งฮุ่ยหรือ "เจี้ยนจิว") ในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 1946 จนได้เกิดการปะทะกันขึ้นระหว่างทั้งสองฝ่าย และต่างก็ได้รับบาดเจ็บไปด้วยกัน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นเหตุการณ์การเผชิญหน้าที่รุนแรงครั้งหนึ่งของทั้งสองฝ่าย ดู *ไทยฮัวเซียงป้อ*, 9 กุมภาพันธ์ 1946.

129. สวีเสี่ย, อ้างแล้ว : 80-81.

130. คณะจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกฯ, อ้างแล้ว, เล่มที่ (2) : 27, *ตงก๊กยิดป้อ*, 30 มกราคม 1939 ได้โฆษณารับบริจาคเสื้อหนาวในนามของ "ปอเด็กตึง".

131. คณะจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกฯ, อ้างแล้ว, เล่มที่ (2) : 216-217.
132. สวีเสีย, อ้างแล้ว : 85.
133. คณะจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกฯ, อ้างแล้ว, เล่มที่ (2) : 25.
134. เพิ่งอ้าง : 32.
135. หวางเหมียนฉาง, อ้างแล้ว : 4.
136. สิริانو กุนยี่, "สภาพปัจจุบันของสยามและชาวจีนโพ้นทะเล", นานโย, ปีที่ 24 เล่มที่ 10, ตุลาคม 1938 : 19, 22 และ 26. (ภาษาญี่ปุ่น)
137. คณะจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกฯ, อ้างแล้ว, เล่มที่ (2) : 208 และสวีเสีย, อ้างแล้ว : 81.
138. เพิ่งอ้าง, เล่มที่ (2) : 87-88.
139. สวีเสีย, อ้างแล้ว : 81.
140. หนังสือที่ระลึกครบรอบ 40 ปี มุลินริฮั่วเคี้ยวป้อเด็กเซียงตั้งแห่งประเทศไทย, (พระนคร : บ. การพิมพ์ฮ่องกง จก.) 1954 (ภาษาจีน) เกี่ยวกับหวยจีน ก.ช. ดู กรุงเทพฯ เดลิเมต์, 9 มีนาคม 1916.
141. คณะจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก, อ้างแล้ว, เล่มที่ (2) : 99-103

142. สวีเสีย, อ้างแล้ว : 81-82 จากการที่ผู้ศึกษาได้สำรวจเฉพาะจากหนังสือพิมพ์ ดงก๊กยิดป้อนั้น ไม่ได้พบข้อความในทำนองที่สวีเสียได้เขียนเอาไว้ แต่จะพบกับข้อความ ทำนองต่อไปนี้ "ท่านข้างเหลียนที่เคารพ ตั้งแต่ได้เกิดเหตุการณ์ "เจ็ดเจ็ด" (หมายถึง สงครามต่อต้านญี่ปุ่น ที่เกิดเมื่อวันที่ 7 เดือน 7 - กรกฎาคม 1937 ในที่นี้ เรียกย่อแบบที่ ชาวจีนนิยมกระทำกัน - ผู้ศึกษา) ข้าพเจ้าได้หุ้มเทหน้าไว้ในฐานะประชาชนจีนคนหนึ่งมา โดยตลอด แต่เมื่อวันก่อน ได้รับจดหมายของท่านว่า ห้างร้านของข้าพเจ้าได้รับซื้อใบชา มาขาย นับเป็นสิ่งที่แปลกประหลาดมาก ตั้งแต่ที่ได้เปิดห้างร้านทำมาค้าขายมากกว่า 10 ปีนั้น ห้างร้านข้าพเจ้าขายแต่ข้าวสารเพียงอย่างเดียว ไม่เคยส่งใบชามาขายแม้แต่ครั้งเดียว เหตุ เช่นนี้น่าจะมีความเข้าใจผิดบางประการเกิดขึ้น จึงขอความกรุณาจากท่านข้างเหลียน ได้ โปรดช่วยตรวจสอบด้วย ลงวันที่ 9 มิถุนายน หมินกั๋วปีที่ 28 (ค.ศ. 1939)" (ดงก๊กยิดป้อ 9 มิถุนายน 1939) เป็นต้น

143. นานโย, ปีที่ 23 ฉบับที่ 10, ตุลาคม 1937 : 114. (ภาษาญี่ปุ่น)

144. วารสารไคโฮ, หอการค้าญี่ปุ่นประจำประเทศสยาม, ฉบับที่ 15, พฤศจิกายน 1937 : 7-8. (ภาษาญี่ปุ่น)

145. นานโย, ปีที่ 24 ฉบับที่ 2, กุมภาพันธ์ 1938 : 105-106. (ภาษาญี่ปุ่น)

146. บทความ "สภาพการคว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่นของชาวจีนโพ้นทะเลในสยาม", นานโย, ปีที่ 24 ฉบับที่ 3, มีนาคม 1938 : 120. (ภาษาญี่ปุ่น)

147. วารสารไคโฮ, หอการค้าญี่ปุ่นประจำประเทศสยาม, ฉบับที่ 19, มีนาคม 1938 : 2 (ภาษาญี่ปุ่น) ข่าวการคว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่นขณะนั้นมีอยู่เสมอและหลายครั้งได้ให้ภาพ ความรุนแรงเอาไว้ด้วย เช่น ข่าวพาดหัวที่ว่า "ฟินแจกขายของญี่ปุ่นที่มหาสารคาม" ไทย

ใหม่, 4 มีนาคม 1939 หรือ "ผู้ที่ขว้างระเบิดหญิงว่าตั้งใจขว้างจีนผู้ทำการค้าของญี่ปุ่น"
ไทยใหม่, 3 มิถุนายน 1939 เป็นต้น

148. ไทยใหม่, 13 กุมภาพันธ์ 1938.

149. ประชาชาติ, 15 กุมภาพันธ์ และ 5 มีนาคม 1938. ฮั่วเฉียวเยอะเป้า 24
กุมภาพันธ์ 1938 คณะจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกฯ, อ้างแล้ว, เล่มที่ (2) : 88-89, 103, 208-
210.

150. ประชาชาติ, 14 กุมภาพันธ์ 1938.

151. ฮั่วเฉียวเยอะเป้า, 5 มีนาคม 1938.

152. สวีเสี่ย, อ้างแล้ว : 84 และฮิราโน่ กุนยิ, อ้างแล้ว : 25.

153. สวีเสี่ย, อ้างแล้ว : 85.

154. หวางเหมียนฉาง, อ้างแล้ว : 11, ชื่อ "สหสมาคมต่อต้านญี่ปุ่น" ปรากฏใน
มหาชน, 26 ธันวาคม 1944.

155. คณะจัดทำหนังสือที่ระลึกฯ, อ้างแล้ว, เล่มที่ (2) : 200.

156. เฟิงอ้าง, เล่มที่ (1) : 398.

157. คณะจัดทำหนังสือที่ระลึกฯ, อ้างแล้ว, เล่มที่ (1) : 400 โอวหยางฮุ่ย เขียนว่า

กิมมิตั้งที่จุงกิงได้ส่งคนมายังเมืองไทย โดยมีองค์กรของตนเองชื่อ "สมาคมเยาวชนจีน
เลือดเหล็กโพ้นทะเลกำจัดคนขายชาติ" (หัวเฉียวเฉียเสี่ยซิงเหนียนจูเจียนฉวน) ได้ร่วมกับ
ตำรวจไทยทำการปราบปรามฝ่ายก้าวหน้า. เฟิงอ้าง, เล่มที่ (2) : 84-85.

158. เล้าหมงฮั่น, "รำลึกถึงครั้งเข้าร่วมต่อต้านญี่ปุ่นและกู้ชาติ", วีรกรรมเลือดกับ
เหล็ก (เฉียเสี่ยสงฟง) : บันทึกข้อเท็จจริงการต่อต้านญี่ปุ่นของชาวจีนโพ้นทะเลในไทย,
(กรุงเทพฯ : สโมสรนักเขียนเก่าหวงผู่ในไทย) 1991 : 288-293 (ภาษาจีน) และจากการ
สัมภาษณ์บุคคลผู้นี้ในวันที่ 12 กรกฎาคม, 20 ธันวาคม 1992 และ 28 มีนาคม 1993 และ
จากการสัมภาษณ์ อี้กุงเอ็ง เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 1992.

159. ประชาชาติ, 9 พฤศจิกายน 1939, 3 มกราคม 1940.

160. ประชาชาติ, 29 พฤศจิกายน 1939, 8, 26, 29, 30 ธันวาคม 1939.

161. ดงก๊กยิดป้อ, 13, 20 พฤษภาคม 1939.

162. ไทยใหม่, 23 พฤศจิกายน 1939.

163. ประชาชาติ, 23 พฤศจิกายน 1939.

164. ประชาชาติ, 29 พฤศจิกายน 1939, 8 ธันวาคม 1939.

165. ดงจ้วน, 22 ธันวาคม 1939.

166. ดงจ้วน, 15 มกราคม 1940. xx คือ นสพ.จีนสมัยนั้นชอบใช้และหมายถึงญี่ปุ่น

167. ดงจ้วน, 4, 17 มกราคม 1940.

168. หวางเหมียนฉาง, อ้างแล้ว : 6, 8. คณะจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกฯ, เล่มที่ (2) : 23 เฉินอิงหมิง, สภาพชาวจีนโพ้นทะเลในไทย, (ได้ห้วน : หัวเลี้ยวเสียอยู่จ้งฮุย), 1988 : 65 (ภาษาจีน) และเย็นก๊วยเสียง, กระแสคลื่นรักชาติระลอกที่ 2 ของชาวจีนโพ้นทะเล, (ปักกิ่ง : สำนักพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์คอมมิวนิสต์จีน), 1989 : 268 (ภาษาจีน), เล่มหลังนี้เขียนว่า "21 พฤศจิกายน รัฐบาลสยามของส่งเสริมอันธพาลฆ่าเหี้ยกวางเอี่ยม นายกสมาคมพาณิชย์จีนและเป็นผู้มีอิทธิพลในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเล".

169. กรมเอเชียตะวันออก, กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น, รายงานประจำปีไชวะปีที่ 12 เล่มที่ 1 (โคเกียว), 1937 : 922.

170. ดงก๊กนัง, 20 มิถุนายน 1945. เป็นหนังสือพิมพ์ใต้ดินของหลานดงไห่

171. ไทยฮั่วเซี่ยงป้อ, 14 สิงหาคม 1945.

172. ไทยฮั่วเซี่ยงป้อ, 22 ตุลาคม 1945 และ ดงจ้วน, 28 พฤษภาคม 1940, 22 ตุลาคม 1945.

173. ไทยฮั่วเซี่ยงป้อ, 19 กันยายน 1945 กล่าวกันว่า นักโทษร่วมคุกที่ลงมือฆ่าตั้งเซี่ยงลิมนั้น เป็นอดีตสมาชิก "แซ่ซ่ง" การฆ่าครั้งนี้ เพื่อป้องกันไม่ให้ตั้งเซี่ยงลิมออกไปแก้แค้น

174. ประชาชาติ, 11-12 ตุลาคม 1939.

175. ประชาชาติ, 3, 6, 8, 9 มกราคม 1940, ดงจ้วน, 4, 6 มกราคม 1940

176. จากการสัมภาษณ์ชาวจีนคนหนึ่งซึ่งขอสงวนนามในที่นี้

177. กองบรรณาสาร, กระทรวงการต่างประเทศไทย, WW 2/3 : 7/1 (ภาษาอังกฤษ) และ WW 2/2 : 3/3.

178. จากการสัมภาษณ์เล้าหมงฮุ้น

179. ประชาชาติ, 14 กันยายน 1938.

180. หอจดหมายเหตุการทูต, กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น, E. 3.3.0 J/XI- SI 7 หัวข้อ "การต่อต้านญี่ปุ่นและผลกระทบต่อชาวจีนในสยาม" รายงานลงวันที่ 19 พฤศจิกายน 1938. (ภาษาญี่ปุ่น)

บทที่ 3

นโยบายกีดกันชาวจีนให้เป็นชาวไทยและปฏิกิริยาของชาวจีน

ในช่วงระหว่างปี 1935-1939 อันเป็นระยะเวลาของการเกิดสงครามต่อต้านญี่ปุ่นนั้น กล่าวได้ว่าเป็นช่วงเวลาที่กระแสชาตินิยมอันเนื่องมาจากความรักชาติของชาวจีนโพ้นทะเล ได้ก้าวถึงขั้นสูงสุด เป็นช่วงที่หนังสือพิมพ์จีนมียอดพิมพ์มากที่สุด¹ ภายใต้การแข่งขันระหว่างหนังสือพิมพ์ฮั่วเถียวเยอะเป่า กับตงก๊กยิดป้อ และตงจ้วน (ฉบับหลังนี้เป็นเครือเดียวกันกับตงก๊กยิดป้อ) ซึ่งต่างมีฝักฝ่ายเป็นของตนเอง เวลานั้น โรงเรียนจีนเองก็ได้พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะโรงเรียนจงหัวจงเซีย่ได้เปิดหลักสูตรขยายไปจนถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จนอาจกล่าวได้ว่า หากไม่มีเหตุการณ์ที่เป็นอุปสรรคแล้ว โรงเรียนจีนในเวลานั้นอาจถึงขั้นเปิดเป็นมหาวิทยาลัยได้อย่างไม่ยากเย็น² แต่ในขณะที่พัฒนาการของสังคมชาวจีนโพ้นทะเลได้ก้าวมาถึงขั้นสูงสุดนี้เอง ก็ตรงกับระยะเวลาที่รัฐบาลไทยได้มีนโยบายกีดกันชาวจีนให้เป็นชาวไทยขึ้น การดำเนินนโยบายเป็นไปอย่างรุนแรง การเกิดขึ้นของนโยบายนี้มีที่มาจากการ“ปฏิวัติ 2475” ของคณะราษฎรโดยตรง เพราะบุคคลในคณะนี้มีความรู้สึกชาตินิยมอย่างรุนแรง โดยเฉพาะหลังปี 1938 เป็นต้นมา ถือเป็นช่วงที่ชาตินิยมของรัฐบาลไทยกับชาตินิยมของชาวจีนโพ้นทะเลได้ปะทะกันอย่างรุนแรง

แม้รัฐบาลไทยจะเริ่มมีนโยบายในการกีดกันชาวจีนขึ้นแล้วก็ตาม แต่ช่วงระหว่างปี 1935-1936 ก็ยังไม่รุนแรง เมื่อต้นเดือนพฤษภาคม 1935 เอกอัครราชทูตจีนประจำโคเถียวได้เข้าพบพระมิตกรกรมรักษา ทูตไทยที่โคเถียว เพื่อปรึกษาหารือเกี่ยวกับการทำสัญญาไมตรีและพาณิชย์ โดยอ้างเหตุผลว่าตลาดจีนเป็นตลาดข้าวไทยแห่งสำคัญ (ข้าวสยามได้ส่งไปขายยังประเทศจีนคิดเป็น 40% ในสมัยนั้น - ผู้ศึกษา) และหนังสือพิมพ์ฮั่วเถียวเยอะเป่า ฉบับวันที่ 11 พฤษภาคม 1935 สนับสนุนการทำสัญญาไมตรีระหว่างไทยกับจีน เมื่อรัฐบาลไทยได้รับรายงานจากทูตแล้ว คณะรัฐมนตรีพิจารณาเรื่องนี้ เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 1935 และลงมติดังนี้ “นโยบายของฝ่ายเราก็ได้พยายามปิดเป้าประวิงการไต่ลอดมา ทั้งนี้เป็นเพราะในกรุงสยามมีจีนมาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และทางรัฐบาลจีนเองก็ยังไม่มีความเป็นปึกแผ่นที่มีอำนาจเหนือจีนทั้งหมด ซึ่งเราจะว่ากล่าวด้วยได้ แต่การทำหนังสือสัญญากับจีนและการตั้งทูตกับจีน อาจจะต้องมีขึ้นในวันหนึ่ง รัฐบาลก็มีได้งั้นนอนใจได้ตั้งกรรมการพิเศษขึ้นพิจารณาปัญหาและนโยบายที่เกี่ยวกับคนจีนอยู่แล้ว และเวลานี้รัฐบาลกำลังดำเนินการที่จะแก้ไขหนังสือสัญญากับนานาประเทศต่อไปในเร็ววันด้วย การที่จะทำสัญญากับจีนก็ควรประวิงไว้อย่างน้อยให้ได้เจรจาแก้ไขสัญญากับนานาประเทศเสร็จแล้วเสียก่อน” และครั้งหนึ่งเมื่อ ดร.สิงปิงได้นำคณะข้าหลวงเศรษฐกิจจีนมาเยือนสยามในเดือนมิถุนายน 1936 ม.จ.วรณไวทยากร วรวรณ ได้ทรงกล่าวต้อนรับระหว่างงานเลี้ยงรับรอง คณะนี้มีความตอนหนึ่งว่า “...การสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทยเพียงไรย่อมประจักษ์แจ้งอยู่แล้ว ณ ที่นี้มีทั้งพ่อค้าจีนและไทย เราแยกไม่ได้ว่าคนไหนเป็นไทย คนไหนเป็นจีน...”³ และจากการมาเยือนของคณะข้าหลวงเศรษฐกิจจีนครั้งนี้ ก็ได้นำไปสู่การจัดตั้ง “สมาคมจีนสยาม” ขึ้นในวันที่ 3 เดือนตุลาคม ปี 1936 เพื่อเป็นองค์กรส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างชาวจีนและชาวไทย สมาคมนี้มีพระยาศรยุทธเสนีเป็นนายกสมาคม และมีผู้ริเริ่มก่อตั้งชุดแรก 30 คน เช่น ต้นชีวเม้ง ม้าเลียบคุน อึ้งยุกหลง พระยามโหสวรยศ พระยาภักดินรเศรษฐ พระยาภิรมย์ภักดี โสวัเต็กชวน เทียกวงเอี่ยม ฮุนกิมฮวด บี.เอ็ด.ฮั่ว ไคว่ตงหงี ฉัวล็กซื่อ พระประมณฑาปัญญา จูลิษฐ์ ลำซา วองไทหงี เซียงโกชวน หว่องปิงฟอ เอ็กโป๊ย วิสกุล (ปฏิคม) และไคว่กัวเท้ง เป็นต้น⁴ ทิศนะในแง่ดีของรัฐบาลต่อชาวจีนเช่นนี้ ยัง

ดำรงอยู่ต่อไปแม้เมื่อได้เกิดสงครามต่อต้านญี่ปุ่น(สงครามจีน-ญี่ปุ่น)ขึ้นในปี 1937 รัฐบาลยังคงผ่อนปรนให้กับกิจกรรมหรือการเคลื่อนไหวของชาวจีนอยู่มาก จนฝ่ายญี่ปุ่นเองซึ่งได้รับผลกระทบจากชาวจีนแสดงออกซึ่งความรู้สึกที่ไม่พอใจ อิระโนะ กุณิ ประธานหอการค้าญี่ปุ่นประจำสยามกล่าวว่า การที่การปราบปรามชาวจีนโพ้นทะเลของรัฐบาลสยามยังเป็นไปไม่ได้ไม่เต็มทีนั้นก็เพราะว่า แม้แต่บุคคลในคณะรัฐบาลเองก็ประกอบไปด้วยบุคคลเชื้อจีนอยู่เป็นจำนวนมาก⁵

บุคคลในรัฐบาลเริ่มแสดงออกซึ่งทัศนคติในแง่ลบต่อชาวจีนโพ้นทะเลเมื่อวันที่ 15 เดือนกรกฎาคม 1938 โดยการอภิปรายของหลวงวิจิตรวาทการ (กิมเหลียง วัฒนปฤดา) ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หัวข้อเรื่อง "การรวมออสเตรียเข้ากับเยอรมนี" เขาได้กล่าวเปรียบเทียบกับชาวยุโรปกับชาวจีนว่า "...จีนยิ่งกว่ายิวเสียอีก" ดังรายละเอียดในความตอนหนึ่งว่า :

"มีบางท่านชอบเอาชาวยุโรปมาเทียบกับจีน แต่หาเป็นถูกต้องไม่ ยิวกับจีนผิดกันมาก ผิดอย่างเปรียบเทียบไม่ได้ทีเดียว ยิวไม่มีประเทศอยู่เป็นถิ่นฐานหลักแหล่ง คือว่า เกิดมาก็ไม่มีที่อยู่ของชาติตน ยิวจึงไม่มีที่ ๆ จะขนเงินส่งไปหัดหลักแหล่งเดิม ซึ่งเพราะยิวไม่มีเลย ที่ว่าปาลอสไตน์เป็นที่ของยิวนั้นก็ไม่ใช่ความจริงขึ้นได้จนกระทั่งบัดนี้ พวกยิวโดยมากเมื่อทำการค้าขายร่ำรวยขึ้นแล้ว ก็ซื้อที่ดินกว้างขวาง สร้างชาโดคฤหาสน์ใหญ่โตสวยหรูสำหรับหาความสุขความสบายในประเทศนั้น ใช้จ่ายเงินในประเทศนั้น ทรัพย์สินอยู่ในประเทศนั้น แต่ยิวไม่ได้ส่งเงินออกไปที่อื่น ยิวจะทำอะไรก็ตามแต่ไม่ได้เอาเงินไปส่งที่ไหนเลย จะเทียบกับจีนไม่ได้ จีนเขาทำเงินได้ เขาส่งเงินไปประเทศดังนี้ เราจะพูดว่าจีนยิ่งกว่ายิวก็พูดได้..."⁶

คำกล่าวของหลวงวิจิตรวาทการครั้งนี้ ได้สร้างความวิตกกังวลให้กับชาวจีนในสยามไม่น้อย ว่ารัฐบาลอาจจะปราบปรามชาวจีนเหมือนกับที่อิตาลีปราบปรามชาวยิว ต่อมาเวลาตี 3 ของวันที่ 11 กันยายน 1938 ตำรวจก็ได้บุกเข้าโรงผับทั่วกรุงเทพฯ สามารถกวาดจับผู้เสพยาฝิ่นได้ทั้งสิ้น 5,223 คน ในจำนวนนี้เป็นชาวจีน 4,726 คน⁷ และถูกทยอยตัดสินเนรเทศรวม 3,256 คน ระหว่างสิ้นเดือนกันยายนจนถึงวันที่ 14 ตุลาคม⁸ เหตุผลในการกวาดจับผู้เสพยาครั้งนี้ของตำรวจก็คือ เพื่อเป็นการกำจัดสมุนของอั้งยี่ ที่ยอมตนเป็นเครื่องมือให้กับพวกนิยมความรุนแรง⁹ การเลือกเวลาจับตอนตี 3 ก็เพราะว่า พวกที่เหลือในโรงผับนั้นส่วนใหญ่ไม่มีบ้านของตนเอง และอาศัยโรงผับเป็นที่หลับนอน และผู้เสพยาเหล่านี้เองที่เป็นกลุ่มสมุนของอั้งยี่ การปราบปรามพวกเสพยาครั้งนี้ด้วยเหตุผลดังกล่าว ได้ส่งผลให้ชาวจีนโพ้นทะเลทั่วไปเกิดความเกรงกลัวขึ้นมา และได้พากันถอนตัวออกจากกิจกรรมการเคลื่อนไหวขององค์กรชาวจีนไปไม่น้อย¹⁰

ต่อมา รัฐบาลหลวงพิบูลสงครามซึ่งถูกตั้งขึ้นในช่วงสิ้นปี 1938 ก็ได้ทำการปราบปรามชาวจีนโพ้นทะเลครั้งใหญ่ขึ้น ในระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงเดือนสิงหาคม 1939 หนังสือพิมพ์จีนถูกสั่งปิดพร้อมถอนใบอนุญาต ด้วยข้อหาทำลายความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองและทำลายความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศ คงจ้วนซึ่งเป็นของ "ฝ่ายสมาคมแต้จิ๋ว" กลายเป็นหนังสือพิมพ์เพียงฉบับเดียวที่เหลืออยู่ในขณะนั้นจากจำนวนทั้งสิ้น 9 ฉบับก่อนหน้านี้ เช่นเดียวกัน โรงเรียนจีนกว่า 200 แห่งก็ถูกทยอยปิดตายเพิ่มขึ้นด้วยข้อหากระทำผิด พ.ร.บ.โรงเรียนราษฎร์ จนกระทั่งไม่มีโรงเรียนจีนเหลืออยู่ในที่สุด¹¹

กล่าวสำหรับโรงเรียนจีน ขณะที่ถูกปิดตายทั่วประเทศนั้น ได้มีครูจากโรงเรียนจีนระดับมัธยมศึกษา ซึ่งมีอยู่เพียง 3 แห่ง คือ จงหัวจงเซีย ซินหมิน (ตั้งมา 16 ปีและกลางปี 1939 มีนักเรียนอยู่ 1,000 คน เป็นโรงเรียนที่สอนภาษาจีนกลาง) และอึ้งฮุ้น (หวงหวอน) ได้ตกลงจัดหาผู้ทางการเรียนต่อให้กับนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาขึ้น โดยได้ไปตั้งโรงเรียนที่กุนหมิง มณฑลยูนนาน เมื่อสิ้นเดือนกันยายน 1939 มีนักเรียนกว่า 200 คนได้เดินทาง

ไปศึกษาต่อที่คุนหมิง ในจำนวนนี้มีอยู่ 152 คนที่ได้เข้าเรียนอยู่ในโรงเรียนวิเจียงเจี๋ย ที่ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 1939 เพื่อรองรับนักเรียนจีนจากสยามโดยครูจากโรงเรียนทั้ง 3 แห่งดังกล่าว นอกจากนี้ ครูส่วนหนึ่งจากโรงเรียนอิงฮั่น(หวงหวาน)ก็ยังได้ไปตั้งโรงเรียนขึ้นอีกที่ปิ่นมื่อเมื่อวันที่ 23 มกราคม 1940¹² ส่วนโรงเรียนระดับประถมศึกษาในต่างจังหวัด ซึ่งถูกทยอยสั่งปิดจนหมดระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน 1940 นั้น ได้ส่งผลให้บางโรงเรียนแก้ปัญหาให้นักเรียนไม่มีที่เรียนด้วยการเปลี่ยนโรงเรียนจีนของตนมาเป็นโรงเรียนไทย เช่น ที่จังหวัดลพบุรี โรงเรียนชินหัวเขี้ยวได้เปลี่ยนมาเป็นโรงเรียนไทยวิทยา และเปิดสอนในวันที่ 17 มิถุนายน 1940¹³ โรงเรียนจีนแห่งนี้สร้างขึ้นโดยชาวจีนโพ้นทะเล ในท้องถิ่น จึงไม่ใช่โรงเรียนของเอกชนคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ นอกจากนี้ ก็ยังมีบางโรงเรียนได้ใช้วิธีย้ายโรงเรียนไปตั้งนอกเขตสยาม เช่น โรงเรียนหนานเฉียวกงเจี๋ย ที่ได้ย้ายไปตั้งในท่าจีเหล็กในเขตพม่า เป็นต้น¹⁴

นอกจากการปราบปรามหรือกดดันชาวจีนโพ้นทะเลดังกล่าวข้างต้นแล้ว ปีต่อมา ความรุนแรงจากการดำเนินนโยบายดังกล่าวก็เพิ่มความรุนแรงขึ้นอีก เมื่อรัฐบาลได้นำ พ.ร.ก.กำหนดเขตหวัดห้ามคนต่างด้าว พ.ศ. 2484 มาประกาศใช้ในวันที่ 23 พฤษภาคม 1941 ให้จังหวัดลพบุรี ปราจีนบุรี และกิ่งอำเภอสัตตหีบเป็นเขตหวัดห้ามสำหรับชาวจีน โดยอ้างเหตุผลว่า "...เห็นสมควรให้มีกำหนดเขตหวัดห้ามคนต่างด้าวเพื่อประโยชน์แห่งความมั่นคงและความสงบเรียบร้อยแห่งสาธารณชน" จึงให้ชาวจีนออกจากเขตดังกล่าวภายใน 90 วันหรือภายในวันที่ 20 สิงหาคม และในวันที่ 19 กันยายน ก็มีการประกาศเขตหวัดห้ามเพิ่มขึ้นอีก 3 เขตคืออำเภอเมือง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี และอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา โดยให้ชาวจีนย้ายออกจากเขตนี้ภายใน 90 วันเช่นเดียวกัน ในกรณีหลัง ชาวจีนได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก เพราะในเขตอำเภอเมืองนครราชสีมา นั้น มีชาวจีนอาศัยอยู่ถึงกว่าหมื่นคน ส่วนใหญ่ของจำนวนนี้ได้ย้ายไปตั้งทำเลอยู่บริเวณหน้าตลาดสถานีรถไฟนอกอำเภอเมือง ความเดือดร้อนอย่างรุนแรงเกิดแก่ชาวจีนที่มีฐานะยากจน เพราะเมื่อต้องออกจากเขตดังกล่าว ก็ไม่มีงานทำ บางครอบครัวต้องขายบุตรสาวที่ยัง

เล็กของตนไปในราคาไม่กี่สิบบาท และเฉพาะที่อำเภอเมือง อุบลราชธานีนั้น หนังสือพิมพ์จีนรายงานว่ามีชาวจีนอาศัยจีนอาศัยอยู่ประมาณ 1,000 คน ชาวเวียตนาม 200 คน และแขก 70 คน ชาวจีนนอกจากจะค้าขายในเมืองแล้วยังทำไร่นาอยู่นอกเขตเทศบาล จำนวนไม่น้อย ผลของการขับไล่ชาวจีนออกจากพื้นที่ของตนโดยรัฐบาลครั้งนี้ ได้ทำให้การสร้างตัวมาเป็นเวลาหลายสิบปีของชาวจีนเหล่านี้ต้องสูญสลายไป นอกจากนี้ ในครอบครัวที่มีการแต่งงานอยู่ด้วยกันระหว่างคนต่างด้าวกับคนสัญชาติไทยก็ต้องได้รับความเดือดร้อนไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โศกนาฏกรรมครั้งนี้ ในที่สุดแล้วก็ได้กระทบไปถึงบุคคลอื่นๆ อีกหลายพันคน มากกว่าชาวจีนเพียง 1,000 คน¹⁵ แน่แน่นอนว่าเหตุการณ์เช่นนี้ย่อมสร้างความคับแค้นใจให้แก่ชาวจีนไม่น้อยเช่นกัน

นอกจากนี้ รัฐบาลยังได้ประกาศใช้ พ.ร.บ.ช่วยอาชีพและวิชาชีพ พ.ศ. 2484 มีใจความในมาตรา 3 ให้กำหนดอาชีพและวิชาชีพบางประเภทบางชนิดไว้เฉพาะคนไทยอีกด้วย ตามเอกสาร หจข สร.0201.8/90 วันที่ 16 เมษายน 1941 การประชุมคณะรัฐมนตรี ลงมติให้มอบเรื่องปัญหาว่าด้วยการอาชีพของคนไทยให้กระทรวงเศรษฐกิจรับพิจารณา หลังจากนั้น น.อ.หลวงกาจสงคราม รัฐมนตรี เสนอต่อนายกรัฐมนตรีว่า "การที่จะพิจารณาและวางหลักการให้คนไทยมีอาชีพ ไม่ดูขายปล่อยให้ชาวต่างประเทศเข้ามาแย่งการอาชีพเสียหมด นั้นจะดำเนินการไปในทางแนะนำ หรือบอกกล่าวให้ เช่น ขอให้คนไทยฝึกเป็นช่างตัดผม อย่างที่มีผู้พูดในที่ประชุมมาแล้วนั้น เห็นจะไม่สำเร็จแน่ เพราะรู้อยู่ด้วยกันทุกคนแล้ว แต่ก็มิหนทางทำได้ก่อนข้างง่ายอยู่อย่างหนึ่งที่จะเลือกดูการงานในประเทศไทยเวลานี้ว่า การสิ่งใดที่ควรจะให้คนไทยทำได้บ้างแล้วก็ออกกฎหมายห้ามมิให้ชาวต่างประเทศทำ" และข้อเสนอนี้ได้รับความเห็นชอบในการประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 เมษายน 1941 นี้คือความเป็นมา พ.ร.บ.นี้

ในส่วนที่เกี่ยวกับการกดดันชาวจีนทางด้านการเมืองนั้น ในวันที่ 12 กรกฎาคม 1939 ตำรวจได้จับกุมสมาชิกของ ฮั่วคัง หรือ "ฮั่วซัง" ได้เป็นคณะใหญ่โดยการบุกไปยังศูนย์

กลางที่ทำการในตรอกไก่ ค้าปลาร้างรัก การปราบปรามครั้งนี้ตำรวจได้จับกุมตัวของคันทนุญ เทียม อังกินันท์ ด้วย เพราะมีเอกสารที่ปรากฏชื่อของเขาในเอกสาร "ฮั่วคัง"¹⁶ ในเวลาใกล้เคียงกันนี้ ก็ได้จับกุมโจ้วเพ็กงำ และต่อมาในวันที่ 27 กรกฎาคม ก็ได้จับกุมของไทหวง ผู้จัดการสาขากรุงเทพฯ ของธนาคารหัวเฉียว (ธนาคารโอเวอร์ซีไชนีส) กับซุงเซ็งฮี้ รองผู้จัดการสาขากรุงเทพฯ ธนาคารเดียวกัน และคังลิ้ว.เอช.เซช ผู้จัดการสาขากรุงเทพฯ ธนาคารกวางตุ้ง¹⁷ บุคคลทั้งหมดยกเว้นคันทนุญเทียม อังกินันท์ซึ่งมีสัญชาติไทยถูกเนรเทศ การจับกุมและเนรเทศเจ้าหน้าที่ธนาคาร 2 แห่งครั้งนี้ส่งผลใหญ่ยิ่งกฤษฎาประจักษ์ไทยได้มีบันทึกถามมายังทางการไทย เพราะธนาคารทั้ง 2 มีชื่ออยู่ในทะเบียนของฝ่ายอังกฤษด้วย ซึ่งก็ได้รับคำตอบว่า เป็นเพราะบุคคลทั้ง 3 ในธนาคารทั้ง 2 แห่งดังกล่าวเป็นสมาชิกของกมินตั๋ง อีกทั้งยังได้ตั้งสมาคมลับขึ้นข่มขู่คุกคามพ่อค้าจีนและชาวจีนให้ต่อต้านญี่ปุ่น และเรียกรายเงิน¹⁸ ธนาคารทั้ง 2 ยังได้ทำการส่งเงินไปให้กมินตั๋งเนื่องในโอกาสครบรอบ 2 ปีของสงครามต่อต้านญี่ปุ่นในวันที่ 7 กรกฎาคม 1939 คิดเป็นจำนวนเงินมากกว่า 1 ล้านเหรียญจีน¹⁹ จากการจับกุมคนของธนาคารทั้ง 2 จากสาขากรุงเทพฯ ครั้งนี้ ตำรวจได้ค้นพบบัญชีรายชื่อผู้ส่งเงินกลับยังจีนจำนวนหนึ่ง และได้ทำการเรียกตัวชาวจีนกว่า 200 คนมาสอบสวน²⁰ และจากปฏิบัติการของรัฐบาลในครั้งนี้ ก็ได้เป็นการตัดโอกาสการส่งเงินอย่างสมัครใจและอิสระที่ผ่านมาของชาวจีนโดยแทบจะสิ้นเชิง

การที่รัฐบาลหลวงพิบูลสงครามได้ดำเนินนโยบายกดดันชาวจีนอย่างรุนแรงในขณะที่สงครามต่อต้านญี่ปุ่นกำลังดำเนินไปในจีนครั้งนี้ ได้ทำให้ชาวจีนมองว่า รัฐบาลเริ่มไม่เป็นที่กลาง และเห็นว่ารัฐบาลหลวงพิบูลสงครามกำลังร่วมมือกับญี่ปุ่น ความเห็นดังกล่าวไม่น่าจะถูก เพราะการที่รัฐบาลปราบปรามชาวจีนน่าจะมาจากเหตุผลสำคัญ 2 ประการด้วยกัน คือ ประการแรก หากรัฐบาลปล่อยให้การต่อต้านญี่ปุ่นของชาวจีนยังคงดำรงอยู่ต่อไป ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของรัฐบาลสยามกับญี่ปุ่นหรือประเทศอื่น ๆ อาจต้องได้รับความกระทบกระเทือน และอาจจะนำไปสู่ปัญหาความมั่นคงของประเทศชาติได้ และประการที่สอง เป็นความต้องการโดยตรงของรัฐบาลในอันที่จะพยายามเปลี่ยนชาวจีนให้

เป็นชาวไทย เหตุผลทั้ง 2 ประการนี้ อาจจะพิจารณาได้จากเอกสารบางชิ้นของฝ่ายไทยเอง ดังเช่นบันทึกจากหลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีกระทรวงกลาโหม ถึง พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีขณะนั้น เรื่อง "ขอให้รัฐบาลพยายามรักษาความเป็นกลางเนื่องในการสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่น" ลงวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 1938 บันทึกฉบับนี้ มีใจความที่พยายามชี้ให้เห็นถึงสถานะทางการทหารที่ยังไม่พร้อมทำสงครามกับชาติใดของสยาม ในขณะที่สถานการณ์โลกในขณะนั้นได้เกิดภาวะสงครามขึ้นบ้างแล้ว ที่สำคัญก็คือ สงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่นมีความละเอียดอ่อนต่อสยามมาก "...ที่อาจนำไปเราเข้าสงครามด้วยก็ในเวลาที่ยังคงอยู่กลางกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง..." แต่ปัญหานี้ ในบันทึกยังเห็นว่าภาวะเช่นนั้นยังอยู่ห่างไกล เพราะอังกฤษเองก็กำลังประสบปัญหาอยู่ในยุโรปจนไม่พร้อมจะก่อสงครามกับใคร แต่ประเด็นสำคัญก็คือว่า ญี่ปุ่นเองนั้นก็ต้องการให้ใครสนับสนุนจีนด้วยเช่นกัน และสยามกำลังทำให้ญี่ปุ่นคิดเช่นนั้น เพราะรัฐบาลได้ปล่อยให้ชาวจีนต่อต้านญี่ปุ่นขึ้นในสยาม จนฝ่ายญี่ปุ่นเกิดความเลียวหาย บันทึกฉบับนี้ระบุว่าญี่ปุ่นเองก็คงไม่พอใจต่อภาวะการณดังกล่าว และได้ส่งทูตทหารมาประจำ 2 คนพร้อมทำรายงานเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ ดังกล่าวเอาไว้ เหตุการณ์เช่นนี้ ในเบื้องต้นรัฐบาลควรให้กระทรวงมหาดไทยเข้ากวัดจันปราบปรามชาวจีนเหล่านี้ก่อนเพื่อเป็น "ไมตรีจิตต์อันดี" ให้ญี่ปุ่นได้เห็นความเป็นกลางของสยาม แต่ขณะเดียวกัน "...ถ้าทางรัฐบาลสยามทำการปราบปรามไม่ได้ด้วยประการใดก็ตาม ญี่ปุ่นก็จะคิดแน่ว่าสยามเอาใจช่วยจีนโดยปริยาย"²¹ และเมื่อถึงปี 1939 หลวงพิบูลสงครามซึ่งได้ก้าวขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี ก็ได้ออกแถลงการณ์ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เพื่อปฏิเสธข่าวลือที่ว่า รัฐบาลไทยกำลังจะเปลี่ยนแปลงนโยบายความเป็นกลาง แถลงการณ์ฉบับนี้ประกาศเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม มีข้อความดังต่อไปนี้ :

"บัดนี้ได้ทราบข่าวมาจากต่างประเทศหลายทางอยู่เนืองๆ กล่าวอ้างว่ารัฐบาลไทยได้เปลี่ยนแปลงนโยบายความเป็นกลางเสียแล้ว โดยสนับสนุนข้างโน้นข้างนี้บ้าง ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นรัฐมนตรีว่า"

การกระทรวงการต่างประเทศในปัจจุบันนี้ ขอแถลงการณ์ซ้ำอีกครั้ง หนึ่งว่า ข่าวลือที่กล่าวข้างต้นนั้น ไม่มีมูลความจริง นโยบายของ รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีอยู่ว่า จะรักษาไว้ซึ่งมิตรภาพกับ นานาประเทศทั้งหลายโดยเท่าเทียมกัน"²²

ความจริงแล้ว ในเวลานั้นทางฝ่ายญี่ปุ่นเองก็ต้องการให้รัฐบาลไทยปราบปรามชาวจีน ที่ต่อต้านญี่ปุ่นอยู่ด้วยเช่นกัน แต่รัฐบาลญี่ปุ่นไม่มีแรงจูงใจอันใดที่จะดึง หรือ โน้มน้าวให้ รัฐบาลไทยทำเช่นนั้นได้ เกี่ยวกับเรื่องนี้อัครราชทูตญี่ปุ่นประจำกรุงเทพฯ มูไร (Murai) ได้ มีโทรเลขไปยังรัฐบาลญี่ปุ่นลงวันที่ 11 สิงหาคม 1939 มีสาระสำคัญว่า การที่จะดึงหรือ โน้มน้าวไทยให้หันมาทำในสิ่งที่ญี่ปุ่นต้องการนั้น น่าจะใช้ประเด็นทางเศรษฐกิจเข้าช่วย เพราะว่าในปัจจุบันนี้ ไทยขาดดุลการค้าญี่ปุ่นอยู่มาก ฉะนั้น ถ้าหากรัฐบาลญี่ปุ่นจะสั่งซื้อ ข้าว ยางพารา ไม้สัก ฝักบัว แร่ต่างๆ ฝ่ายและหนังสือพิมพ์ เป็นต้น จากไทยเพื่อนำเข้าสู่ญี่ปุ่น แมนจูเรีย และเขตยึดครองของญี่ปุ่นในจีนแล้ว จะทำให้ดุลการค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่นเกิด ภาวะสมดุลขึ้น ซึ่งจะเป็นการช่วยไทยได้เป็นอย่างมาก และทำให้ไทยพึ่งพาญี่ปุ่นในทาง เศรษฐกิจเพิ่มขึ้น เมื่อนั้น ญี่ปุ่นก็ควรจะเรียกร้องจากไทยให้ปราบปรามชาวจีนที่ต่อต้าน ญี่ปุ่นได้บ้าง นอกจากนี้ ยังอาจจะเจรจากับรัฐบาลไทยในการปรับลดภาษีศุลกากรได้อีก ด้วย²³

อัครราชทูตญี่ปุ่นคนเดียวกันนี้ก็มีบันทึกลงวันที่ 19 พฤศจิกายน 1938 ส่งถึงรัฐ- มนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น ซึ่งมีสาระสำคัญว่า ตั้งแต่เดือนตุลาคม 1938 เป็นต้นมา รัฐบาลไทยได้ขึ้นค่าธรรมเนียมคนต่างด้าวเข้าเมืองจาก 100 บาทเป็น 200 บาท เหตุผลส่วนหนึ่งคือรัฐบาลไทยไม่ต้องการให้มีชาวจีนเพิ่มขึ้นมาอีก ทั้งนี้เพราะเหตุว่า ชาว จีนส่วนหนึ่งที่เข้ามาเป็นพวกนิยมความรุนแรง และกระทำการโฆษณาชวนเชื่อชาวจีน ให้ต่อต้านญี่ปุ่น เมื่อรัฐบาลไทยทำการปราบปรามและได้พบความจริงเกี่ยวกับสมาคมลับได้ ชัดเจนขึ้น จึงตระหนักว่าหากรัฐบาลไม่ปราบปรามชาวจีนอย่างรุนแรงแล้ว ต่อไปชาวจีน

เหล่านี้ก็สร้างปัญหาและผลกระทบต่างๆ ให้กับรัฐบาลไทยได้ไม่ยาก นโยบายเช่นนี้ของ รัฐบาลไทยเองทำให้ญี่ปุ่นพลอยได้ประโยชน์ไปด้วยโดยปริยาย²⁴

นอกจากนี้ ทิศนะเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลไทยต่อชาวจีนของฝ่ายอังกฤษ ซึ่งเป็นคู่แข่งสำคัญของญี่ปุ่นนั้น เห็นได้จากกรณีที่ได้มีการจับกุมผู้จัดการสาขากรุงเทพฯ ของ ธนาคารจีน 2 แห่ง เมื่อเหตุการณ์นี้เกิดขึ้น ครอสมบี้ (Crosby) ทูตอังกฤษประจำเมืองไทยได้ รายงานต่อกระทรวงการต่างประเทศของตนและวิเคราะห์ว่ารัฐบาลไทยกระทำเช่นนั้น เพราะยึดถือนโยบายชาตินิยมและรังเกียจขบวนการไคฉิงของชาวจีนมากกว่าอิทธิพลของ ฝ่ายญี่ปุ่น กล่าวคือ ทูตอังกฤษได้มีรายงานเสนอไปในวันที่ 8 สิงหาคม 1939 มีใจความ ว่า ขณะนี้ราษฎรไทยเกิดความรู้สึกชาตินิยมทางด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างสูง ความรู้สึกนี้ นำไปสู่ความเกลียดชังชาวจีนที่เข้ามาจับตลาดควบคุมเศรษฐกิจไทย โดยเฉพาะการควบคุม โรงสีและการส่งออกข้าว การที่ชาวจีนมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจเหนือชาวไทยเช่นนี้เพราะ ชาวจีนมีความสามารถเป็นนักธุรกิจสูงกว่าชาวไทย ชาวไทยพยายามยึดครองการค้าจาก ชาวจีนโดยอาศัยอำนาจรัฐ แต่ก็ไม่สามารถไล่ชาวจีนออกไปจากการค้าได้ ทางออกที่เหลือจึง เกิดขึ้นโดยการวิพากษ์วิจารณ์ชาวจีนในเรื่องนี้อย่างรุนแรงโดยกล่าวหาว่าชาวจีนเป็นผู้แย่ง การค้าของไทยไปจนหมด การวิพากษ์วิจารณ์ยิ่งรุนแรงมากขึ้นเมื่อชาวจีน ได้เคลื่อน ไหวต่อต้านญี่ปุ่น การสนับสนุนฝ่ายเจียงไคเช็คของชาวจีนขยายเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และ ได้ทำให้ไทยเดือดร้อนไปด้วย ไม่ว่าการงดส่งข้าวไปขายแก่ญี่ปุ่น หรือการคว่ำบาตรทาง การค้ากับญี่ปุ่นด้านต่างๆ รวมไปถึงการเกิดสมาคมลับอันยิ่งยี่ที่กล้ำฟ้าพ่อค้าชาวจีนด้วย กันที่สัมพันธ์กับญี่ปุ่น หรือการเรียกรับเงินส่งไปจีน เมื่อไม่ได้มาตามความต้องการก็จะฆ่าเช่น กัน ซึ่งเกี่ยวกับการเรียกรับนี้ เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 1939 ชาวจีนในไทยสามารถส่งเงินไปยัง รัฐบาลจูกังได้ 700,000 เหรียญ การเคลื่อนไหวดังกล่าวนี้ ยังความปวดร้าวให้กับไทยเป็น อย่างยิ่ง เพราะต้องรู้สึกสูญเสียเกียรติภูมิในฐานะที่เป็นเจ้าของประเทศที่แท้จริง และทำ ให้การติดต่อกับญี่ปุ่นเป็นไปด้วยความลำบากมากขึ้น การที่สถานการณ์ตกอยู่ในสภาพเช่น นี้ จึงไม่แปลกที่รัฐบาลไทยจะได้ใช้ความรุนแรงเข้าปราบปรามชาวจีนที่ต่อต้านญี่ปุ่น เพราะ

ชาวจีนได้นำซึ่งความสับสนหว้งแก่รัฐบาลไทยเองทั้งสิ้น.....คำถามที่ถูกตั้งขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือ ข้อมูลที่ว่า รัฐบาลไทยกระทำการต่างๆ ต่อชาวจีนเพราะตกอยู่ใต้อิทธิพลของญี่ปุ่นหรือไม่นั้น ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการกีดกันจากญี่ปุ่นย่อมมีแน่นอน และการที่รัฐบาลไทยได้มีนโยบายต่อชาวจีนเช่นนั้น ย่อมทำให้ญี่ปุ่นพอใจไปด้วย แต่ข้าพเจ้าก็ยอมรับว่ามีความรู้สึกที่เห็นใจชาวไทยอย่างมาก ข้าพเจ้าเชื่อว่า ไม่สามารถอธิบายการจับกุมชาวจีนคราวนี้ได้ทั้งหมด โดยยกเหตุผลเพียงสถานเดียวว่าญี่ปุ่นเป็นผู้อยู่เบื้องหลัง²⁵ และเมื่อทางรัฐบาลอังกฤษซึ่งไม่มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทยได้ขอความช่วยเหลือไปยังอังกฤษ ครอบงำเสนอความคิดเห็นต่อกระทรวงการต่างประเทศของตนเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 1939 มีใจความว่า การที่รัฐบาลไทยได้ปราบปรามราษฎรชาวจีนที่เคลื่อนไหวทางการเมืองได้ดินนั้นย่อมต้องเป็นสิทธิของรัฐบาลไทยในการจัดการกระทำที่ผิดกฎหมาย และเขาเสนอว่า รัฐบาลอังกฤษไม่ควรแทรกแซงในเรื่องนี้ เพราะจะนำมาซึ่งความไม่พอใจให้แก่รัฐบาลไทย อันจะนำมาสู่ความสัมพันธ์อันเลวร้ายระหว่างอังกฤษกับไทยในที่สุด²⁶

จากรายงานของทูตอังกฤษข้างต้น จะเห็นได้ว่า ในทัศนะของทูตอังกฤษ การที่รัฐบาลไทยทำการปราบปรามชาวจีนนั้นเป็นความรู้สึกชาตินิยมของรัฐบาลไทยเอง หาได้เป็นเพราะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของญี่ปุ่นไม่

นอกจากนี้ การให้ความสำคัญแก่การแก้ปัญหาชาวจีนนั้น รัฐบาลโดยหลวงพิบูลสงครามก็พยายามหาแนวทางต่างๆ อยู่เช่นกัน เช่น แนวทางการให้มีการแปลงชาติเป็นไทย ซึ่งเป็นนโยบายที่สำคัญยิ่งในการเปลี่ยนคนจีนให้เป็นคนไทย ทศนคติของหลวงพิบูลสงครามต่อเรื่องนี้เห็นได้จากการประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 1939 ดังนี้ : "ปัญหาเรื่องจีนเป็นเรื่องใหญ่ เราทำการไปแล้วตามควรแก่กาลเทศะ ผลก็คือคนจีนเกลียดเรา พวกทูตต่างๆ ก็เห็นอกเห็นใจเรา แถบบอกว่าในเมืองของแกจีนจะทำการนี้ไม่ได้ เห็นว่าในเรื่องจีนเราไม่เดือดร้อน แต่ปัญหาอยู่ที่ไล่เป็นหนอน ถึงแม้รัฐบาลทำดี ราษฎรก็พอใจ แต่ก็ยังมีคนส่วนน้อยที่ไม่พอใจ พวกนี้แหละที่เรียกว่าไล่เป็นหนอน เขาอาจจะไป

ยุแหย่จีนให้เป็นลูกมือต่อไป คนพวกนี้ไม่คิดถึงชาติแล้ว นอกจากส่วนตัว ยิ่งนานวันก็จะยิ่งหนักขึ้น ควรคิดแก้ไข เพราะเหตุนี้ จึงเห็นว่า เราควรทำความเข้าใจกับพวกจีนให้มาร่วมมือกับไทยอย่างเห็นอกเห็นใจ ข้าพเจ้าเห็นในครั้งแรกเราอาจได้ทั้งขึ้นทั้งล่อง เช่น จีนที่สิงคโปร์ เวลาอยากมาหาถิ่นเมืองไทย เราก็ประสงค์ คนจีนจะแปลงชาติเป็นไทยก็ยอม โดยให้เปลี่ยนชื่อทำการสมาคมกับคนไทย นี่เป็นแง่ที่เราแสดงเจตนาดีต่อจีน มีปัญหาว่า เราจะทำอย่างไรให้จีนมาเป็นไทยได้บ้าง เช่น ไม่เอาค่าธรรมเนียม เปิดโอกาสให้ 3-4 เดือนเป็นไทย ฯลฯ ..."²⁷

ในส่วนที่เกี่ยวกับการแปลงชาติจีนเป็นไทยโดยตรงนั้น มีความเป็นมาตั้งแต่ปี 1934 คือรายงานของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึงนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 9 มีนาคม 1934 มีสาระสำคัญว่า ได้มีชาวจีนผู้หนึ่งชื่อ ปู่จู้ต่วนเดินทางเข้ามาอยู่ในสยามตั้งแต่ปี พ.ศ. 2465 มีอาชีพขายยาและได้แต่งงานอยู่กินกับหญิงไทย ได้ขอแปลงสัญชาติจีนเป็นไทย ในรายงานกล่าวว่าที่ผ่านมานั้น รัฐบาลสยามไม่เคยให้มีการแปลงสัญชาติสำหรับบุคคลที่เป็นคนในสังกัดประเทศที่ไม่มีสัมพันธภาพทางการทูต ยกเว้นแต่กรณีที่อนุมัติให้ชาวตุรกีคนหนึ่งเพียงรายเดียวเท่านั้น "...ส่วนสำหรับชนชาติจีนนั้น ก็เคยถือเป็นนโยบายไม่ปรารถนาให้แปลงชาติมาเป็นไทย ฉะนั้น เมื่อมีคนจีนมาขอแปลงชาติจึงเคยตอบเป็นการประวิงไปว่า คนจีนได้รับผลปฏิบัติเช่นเดียวกับคนไทยอยู่แล้ว จึงไม่มีความจำเป็นหรือสมควรที่จะต้องแปลงชาติ มาบัดนี้ พฤติการณ์ของการแปลงชาติของคนจีนได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว เพราะการที่เป็นคนในบังคับสยามย่อมมีสิทธิพิเศษเกี่ยวกับการเมือง..."²⁸ จากเหตุผลดังกล่าว ในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 3 เมษายน 1934 จึงมีมติไม่อนุมัติให้ปู่จู้ต่วนแปลงชาติ และในขณะเดียวกัน ที่ประชุมเดียวกันนี้ยังได้มีมติให้จัดตั้งคณะกรรมการเกี่ยวกับปัญหาชาวจีน กล่าวคือหลวงประดิษฐมนูธรรม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ก็ได้ประกาศแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่งเรียกว่า "คณะกรรมการพิจารณาปัญหาเรื่องคนจีนในประเทศสยาม" มีหม่อมเจ้าสกลวรณากร วรวรณ เป็นประธาน คณะกรรมการชุดนี้มีหน้าที่ในการพิจารณาปัญหาของคนจีนที่เกี่ยวกับด้านภคกิจ (เศรษฐกิจ) การ

เมืองและการควบคุมชาวจีน ซึ่งได้มีการปรึกษาเกี่ยวกับเรื่องการแปลงชาติด้วยเช่นกัน²⁹ และภายหลังจากนั้น ก็ได้มีชาวจีนมาขอแปลงสัญชาติเพิ่มมากขึ้น แต่คณะกรรมการชุดดังกล่าวนี้ก็ไม่อนุมัติ จนกระทั่งในวันที่ 12 มิถุนายน 1937 ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติอีกครั้งหนึ่งว่า ไม่ยอมให้คนจีนแปลงชาติเป็นคนไทย ต่อมา ในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 1938 หลวงประดิษฐมนูธรรมในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ก็ได้เสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ว่าควรให้ชาวจีนที่ช่วยราชการไทยมานั้นแปลงสัญชาติเป็นคนไทยได้ การเสนอกฎเกณฑ์ใหม่นี้ของหลวงประดิษฐมนูธรรมปรากฏว่า เสียงส่วนใหญ่ในคณะรัฐมนตรีไม่เห็นด้วย และได้มอบหมายเรื่องนี้ให้คณะกรรมการพิจารณาปัญหาเรื่องคนจีนในประเทศสยามไปปรึกษาหารือร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง³⁰

ต่อมาเมื่อหลวงพิบูลสงครามได้ก้าวขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีในปลายปี 1938 ได้มีการหยิบยกเอาเรื่องการแปลงชาติชาวจีนเป็นไทยขึ้นมาพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง โดยในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 1939 ได้มีการประชุมคณะกรรมการพิจารณาวางเงื่อนไขในการแปลงชาติครั้งที่ 1 ซึ่งมี ม.จ.วรรณไวทยากร วรวรรณเป็นประธาน ภายหลังประชุม ม.จ.วรรณไวทยากร ก็ทรงมีบันทึกลงวันที่ 10 กุมภาพันธ์ เพื่อเสนอต่อที่ประชุมคณะกรรมการชุดเดียวกันนี้มีใจความตอนหนึ่งว่า: "... นโยบายเดิมของไทยถือว่า จีนสงเคราะห์เข้าเป็นคนไทย จึงได้มีสิทธิต่างๆ เหมือนกับคนไทย เช่น ในเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพราะจีนเข้ามาแต่งงานกับสตรีไทย และเมื่อมีบุตรก็เลี้ยงเป็นไทย ส่งไปโรงเรียนไทย ครั้นบัดนี้ จีนพาภรรยาจีนมา หรือมีสตรีจีนเข้ามาแต่งงานกับคนจีนเป็นอันมาก บุตรก็เลี้ยงเป็นจีน ส่งไปโรงเรียนจีนในเมืองไทย กับทั้งที่ส่งออกไปเรียนเมืองจีนก็มี เมื่อเป็นเช่นนี้ การที่สงเคราะห์เข้าเป็นคนไทย ก็เป็นความสมมุติมากกว่าเป็นภาวะที่ตรงกับความจริง นโยบายเช่นนี้ถ้าจะถือต่อไป ก็เพื่อประโยชน์ในการปิดปากที่จะยังไม่ทำสนธิสัญญากับจีนเท่านั้น..." บันทึกกล่าวต่อไปว่า การประวิงเวลาในการทำสนธิสัญญากับจีนตอนนี้ยังอ้างถึงสงครามของจีนได้ แต่เมื่อศึกสงบลง จีนก็ต้องขอทำสนธิสัญญากับไทยตามมา ซึ่งเมื่อถึงเวลานั้นไทยคงหลีกเลี่ยงได้ยาก ฉะนั้น การแก้ปัญหาวาณิชชาวจีนจึงควรเร่งรีบ เพื่อที่ว่า เมื่อมีสนธิสัญญากับจีนแล้วไม่

มากระทบแนวทางการจัดการปัญหาชาวจีนที่มีอยู่แล้ว สิทธิในการจับสัตว์น้ำ ตามกฎหมายไทยก็ถือว่าจีนเป็นชาวต่างชาติ ส่วนสิทธิทางการเมืองกฎหมายก็มีป้องกันไว้แล้วว่า จีนจะต้องผ่านการแปลงเป็นไทยมาแล้ว 10 ปี และการแปลงชาตินี้จะไม่คุ้มครองโทษเนรเทศแต่ประการใด ดังนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ บันทึกจึงเสนอว่าควรจะได้มีการตั้งเงื่อนไขการแปลงชาติขึ้น 2 ประการ คือ "(1) จีนผู้ที่จะแปลงชาติจะต้องสละความจงรักภักดีต่อจีนจริงๆ และ (2) จีนที่จะแปลงชาติจะต้องมีหลักประกันว่ามีเจตนาที่จะเป็นคนชาติสยามโดยบริสุทธิ์ใจจริงๆ" เงื่อนไขทั้ง 2 ประการนี้ ม.จ.วรรณไวทยากร ได้ทรงมีบันทึกเป็นประเด็นสำคัญๆ เช่น ประเด็นแรก ผู้ขอแปลงชาติจะต้องมีอายุบรรลุนิติภาวะ คือ 20 ปี บริบูรณ์ ส่วนกรณีผู้ขอแปลงชาติเป็นผู้สูงอายุนั้น ควรที่จะวางเงื่อนไขระยะเวลาที่อยู่ในสยามว่าจะต้องอยู่ไม่ต่ำกว่ากี่ปีจึงจะแปลงชาติได้ โดยให้พิจารณาที่หลักทรัพย์และหลักอาชีพประกอบด้วย ประเด็นต่อมาผู้ขอแปลงชาติหากได้เคยทำความชอบหรือรับราชการมาก่อนควรได้รับการพิจารณาเป็นพิเศษ ทั้งนี้ให้อยู่ในดุลยพินิจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และการอนุมัติของรัฐบาลเป็นรายกรณี ประเด็นที่สาม ผู้ขอแปลงชาติที่เป็นเจ้าของอสังหาริมทรัพย์นั้น ควรแสดงอสังหาริมทรัพย์ของตนว่ามีอยู่เท่าไร ทั้งนี้ให้กำหนดว่าระดับคหบดีควรมีประมาณเท่าไร และระดับกสิกรควรมีประมาณเท่าไร ประเด็นที่สี่ ไม่พิจารณาการขอแปลงสัญชาติของกรรมกร ประเด็นที่ห้า การแปลงชาติให้มีผลถึงภรรยาและบุตรด้วย โดยเฉพาะการศึกษาของบุตรควรเป็นไปตามแบบพลเมืองไทย ประเด็นที่หก ผู้ขอแปลงชาติจะต้องเปลี่ยนชื่อและสกุลของตนให้ "ออกเสียงเป็นสยามภาษาได้โดยสนิท" เพราะถ้าหากยังคงมีชื่อสกุลจีนอยู่แล้ว ก็ไม่ขาดความจงรักภักดีมาจากจีนเลยทีเดียว ประเด็นที่เจ็ด ควรวางเงื่อนไขการส่งบุตรเข้าโรงเรียนไทย และประเด็นสุดท้าย ผู้แปลงชาติจะต้องมีความรู้ภาษาไทย³¹

ประเด็นสำคัญในเงื่อนไขต่างๆ ข้างต้น เมื่อถูกเสนอในการประชุมครั้งที่ 2 ของคณะกรรมการพิจารณาวางเงื่อนไขในการแปลงชาติในวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2483 หลวงอดุลเดชจรัส อธิบดีกรมตำรวจ กรรมการคนหนึ่งได้กล่าวแย้งข้อเสนอดังกล่าว โดยมีความ

เห็นว่า ควรจะเลือกแต่ชาวจีนที่ดังใจจะเป็นไทยจริงๆ เท่านั้น "...เป็นธรรมชาติอยู่เอง เมื่อมีคนอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก ดึกก็ขอมมีมาก และเลวก็มีมากเหมือนกัน แต่ทางการของเราพยายามจะกลั่นกรองเอาไว้แต่คนที่ดี ดังจะเห็นได้จากเมื่อคราวจับกุมคนต่างด้าวและเนรเทศเมื่อเร็วๆ นี้ และจีนเวลานี้ ก็จะถูกเนรเทศมาก จึงได้พยายามอย่างเต็มที่กำลังที่จะแก้สามโนครวัให้ตนได้มีสัญชาติเป็นไทย เช่น เมื่อคราวสำรวจสามโนครวัคราวที่แล้วมา คนจีนได้พยายามวิ่งเต้นให้เจ้าหน้าที่จดทะเบียนตนว่ามีสัญชาติเป็นไทย แต่นั่นก็อีก พวกเหล่านั้นยังไม่เป็นคนไทยตามที่ตนเข้าใจ เพราะถ้ามีคดีเกิดขึ้น ซึ่งเข้าอยู่ในข่ายที่จะต้องเนรเทศแล้ว ทางการก็ยังคงตรวจค้นหลักฐานได้ว่า ตนยังเป็นจีนอยู่ และจะต้องถูกเนรเทศอยู่นั่นเอง..."³² แม้ พ.ต.อ. หลวงอดุลฯ จะได้แสดงความเห็นแย้งโดยมีหลักฐานข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเจตนาทางการเมืองของชาวจีนมาแสดงต่อที่ประชุมก็ตาม ในที่สุดที่ประชุมก็ได้ลงมติผ่านประเด็นต่างๆ ที่ ม.จ.วรรณไวทยากรได้เสนอ และคงไม่เห็นชอบเพียงประเด็นเดียวคือ ประเด็นการให้ผู้ขอแปลงชาติเปลี่ยนชื่อสกุลเป็นไทยเท่านั้น นโยบายใหม่เกี่ยวกับการแปลงชาตินี้ กรมโฆษณาการเริ่มประกาศใช้ในวันที่ 1 เมษายน 1939 ทั้งนี้ ยังได้มีการแพร่ข่าวนี้ในหนังสือพิมพ์จีนด้วย³³

กล่าวเฉพาะกรณีทัศนคติของหลวงพิบูลสงครามนั้น นอกจากจะมีทัศนคติต่อชาวจีนดังที่ได้กล่าวแล้วก่อนหน้านี้ หลวงพิบูลสงครามยังได้เปิดเผยอีกด้วยว่า ตนเองนั้นก็มิบรรพบุรุษสืบเชื้อมาจากชาวจีนเหมือนกัน "จนกระทั่งบัดนี้ ท่านนายกฯ ก็คงใช้โต๊ะและที่ตั้งบูชาเป็นแบบจีนอยู่" (ไทยใหม่, 7 พฤศจิกายน 1939) แม้จะเป็นเช่นนั้น หลวงพิบูลสงครามก็มีทัศนคติเกี่ยวกับการแปลงชาติอยู่ตรงที่ว่า เขาไม่ได้ให้ความสำคัญกับความเป็นมาทางสายเลือดหรือเชื้อชาติ แต่ที่สำคัญก็คือ เขาต้องการให้ชาวจีนมีความจงรักภักดีต่อสังคมไทย และแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ (identity) ร่วมกันในความเป็นไทยเหนือสิ่งใดอย่างแท้จริง จึงไม่แปลกที่หลวงพิบูลสงครามจะได้กล่าวถึงทัศนคติของตนต่อชาวจีนในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 1939 ว่า "ทำอะไรก็ตาม แต่ขอโรงเรียนจีนกับอังกฤษไม่ให้มี" ทั้งนี้ก็เพราะการมีอยู่ของสิ่งดังกล่าว สวนทางกับทัศนคติของหลวงพิบูล-

สงครามที่ปรารถนาจะให้ชาวจีนมีความจงรักภักดีและมีลักษณะร่วมต่อความเป็นไทยนั่นเอง

นอกจากนโยบายชาตินิยมในทางการเมืองแล้ว นโยบายชาตินิยมในทางเศรษฐกิจก็เป็นอีกนโยบายหนึ่งของรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม รัฐบาลได้ฉวยโอกาสจากสถานการณ์การคว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่นของชาวจีนมาดำเนินนโยบายของตน โดยเฉพาะกับการค้าข้าว ซึ่งถือเป็นสินค้าเศรษฐกิจที่มีความสำคัญต่อไทยอย่างมากนั้น ก็ปรากฏว่า อยู่ในการควบคุมกลไกของพ่อค้าชาวจีนทั้งสิ้น เมื่อเป็นเช่นนั้น การค้าข้าวให้แก่ญี่ปุ่นจึงพลอยเกิดปัญหาไปด้วย บุคคลผู้ซึ่งได้รับมอบหมายจากรัฐมนตรีกระทรวงเศรษฐกิจในขณะนั้นก็คือ พระประมณฑ์ปัญญา (ประมณฑ์ เนตรศิริ) อธิบดีกรมพาณิชย์ในสมัยนั้น ได้กล่าวถึงการแก้ปัญหาในเรื่องดังกล่าวว่าเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะเมื่อได้มีการเรียกตัวพ่อค้าข้าวชาวจีนรายใหญ่ๆ มาขอความร่วมมือในการส่งข้าวขายญี่ปุ่น ต่างก็ปฏิเสธเพราะเกรงกลัวภัยจากรายใหญ่ๆ โดยกล่าวกับพระประมณฑ์ปัญญาว่า "ถ้าคุณพระรับประกันไว้ว่าจะไม่มีใครมาแทงพุงผมแล้ว ผมยินดีจะขายข้าวให้ทันที" เมื่อเป็นเช่นนั้น การแก้ปัญหาขั้นต่อมาก็ต้องอาศัยคนอื่นที่ไม่ใช่พ่อค้าจีน แต่พ่อค้าไทยที่อาศัยได้นั้น หมายความว่า ทางกรมพาณิชย์จะต้องจ่ายเงินล่วงหน้าให้ไปก่อนจึงจะได้ข้าวมา และเมื่อได้ข้าวมาแล้วก็ไม่สามารถใช้กรรมกรจีนขนข้าวได้ เพราะไม่มีใครยอมขน กรรมกรจีนเหล่านี้จะยอมทำงานก็ต่อเมื่อเป็นข้าวของทางราชการเท่านั้น ฉะนั้น พระประมณฑ์ปัญญาจึงแก้ปัญหาโดยการให้ใช้ท่าขนข้าวของกรมทหารที่บางซื่อจึงสามารถแก้ปัญหาข้าวตกไปได้ และจากปัญหานี้เองต่อมาพระประมณฑ์ปัญญาก็ได้เป็นผู้มีส่วนในการตั้งบริษัทข้าวสยาม จำกัด ขึ้นมา ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น บริษัทข้าวไทย จำกัด³⁴ การเกิดขึ้นมาของบริษัทข้าวไทย จำกัด นอกจากปัญหาที่กล่าวมาแล้ว ยังเกิดขึ้นจากเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองอื่นๆ อีก เช่น เมื่อข้าวไทยขายไม่ได้ ประชาชนก็ขาดรายได้ เศรษฐกิจฝืดเคือง ในขณะเดียวกัน ญี่ปุ่นซึ่งต้องการข้าวไทยอย่างจริงจัง เมื่อไม่ได้ข้าวไทยก็ย่อมจะไม่พอใจและจะมองว่าไทยไม่สามารถควบคุมสถานการณ์เศรษฐกิจและการเมืองของตนได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็จะยกเป็นข้อ

อ้าง "...เพื่อเข้าครอบครองแดนผลิตอาหารก็ได้..." ซึ่งนั่นก็เท่ากับ "...ส่งบัตรเชิญให้ญี่ปุ่น ยাত্রาทัพเข้าประเทศไทย" ในที่สุดนั่นเอง จากเหตุผลสำคัญดังกล่าวนี้เอง ต่อมาจึงได้วาง โครงการตั้งบริษัทข้าวไทยขึ้น³⁵ จากเหตุผลในการตั้งบริษัทข้าวไทยดังกล่าวนี้ อาจจะเห็นได้ว่า บริษัทข้าวไทยเกิดขึ้นเพราะกลัวภัยสงครามจากญี่ปุ่นเป็นด้านหลัก แต่ในความเป็นจริงแล้ว ชาตินิยมในทางเศรษฐกิจของรัฐบาลไทยขณะนั้นกลับน่าจะเป็นเหตุผลด้านหลัก มากกว่าเรื่องของญี่ปุ่น ทั้งนี้ จะเห็นได้จากความบางตอนในสุนทรพจน์ของพ.อ.พระบริรักษ์ยุทธกิจ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจที่กล่าวทางวิทยุกระจายเสียงในวันที่ 7 มีนาคม 1939 ที่ว่า "...สาเหตุหลายประการซึ่งทำให้ประเทศของเราไม่ร่ำรวยหรือเจริญในทางเศรษฐกิจ เท่าที่ควรจะเจริญได้นั้น อยู่ที่เหตุสำคัญประการหนึ่ง คือ 'ชาวเราไม่ทำการค้า' เมื่อพวกเราปล่อยช่องโหว่ซึ่งเป็นช่องทางสำคัญ ช่องทางหาเงินเสียเช่นนี้ คนอื่นเขาก็จะเข้ามาเสียหมด..." เมื่อมีเหตุผลเช่นนี้ รัฐบาลไทยจึงได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการค้า โดยใช้สิ่งที่เรียกว่า ลัทธิ "ไทยสม" ซึ่งมีความหมายของคำ ว่า "ลัทธิส่งเสริมให้คนไทยได้ทำการค้าเพื่อพัฒนาอารยของตนเองและประเทศชาติ" นั่นเอง³⁶

บริษัทข้าวไทยฯ ที่ได้รับเริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อต้นปี 1938 นั้น เอกสารฝ่ายญี่ปุ่นโดยอัครราชทูตมูไรได้บันทึกถึงสถานการณ์ในช่วงเดือนมีนาคม 1938 ว่า กระทรวงเศรษฐกิจเห็นว่าการส่งออกข้าวขณะนั้นได้รับผลกระทบอย่างมากก็เพราะการคว่ำบาตรญี่ปุ่นของบรรดาพ่อค้าจีน โรงสีเกือบทั้งหมดในขณะนั้นอยู่ในมือของพ่อค้าจีนเหล่านี้ และเมื่อกระทรวงเศรษฐกิจแก้ปัญหาด้วยการตั้งโรงสีขึ้นมาเอง ก็ได้รับการคัดค้านจากบรรดาหนังสือพิมพ์จีน โดยให้เหตุผลว่า การที่รัฐได้เข้ามาแทรกแซงธุรกิจโรงสีอันเป็นของภาคเอกชนเช่นนี้ จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่ธุรกิจภาคเอกชนได้ แต่ในทางตรงข้าม การแก้ปัญหาของกระทรวงเศรษฐกิจในครั้งกระนั้น กลับได้รับคำชมจากหนังสือพิมพ์ไทย อย่างไรก็ตามมาตรการตั้งบริษัทข้าวไทยฯครั้งนี้ นับว่าได้ผลพอสมควร เพราะได้ทำให้กระแสการคว่ำบาตรญี่ปุ่นที่มีแนวโน้มสูงขึ้นต้องชะงักลงไป ไม่ขยายวงกว้างมากไปกว่าที่เป็นอยู่³⁷ นอกจากนี้ เอกสารบันทึกจากทูตอังกฤษ คือ ทรอสบี ยังได้กล่าวอีกด้วยว่า เมื่อเกิดปัญหา

โรงสีข้าวของพ่อค้าจีนขึ้นอันเนื่องมาจากการคว่ำบาตรญี่ปุ่น วณิช ปานะนนท์ เจ้ากรมเชื้อเพลิง กระทรวงกลาโหม ซึ่งเข้าใจในความเดือดร้อนของญี่ปุ่นขณะนั้น ก็ได้ติดต่อกับทูตทหารบกและทูตทหารเรือของญี่ปุ่น เพื่อขอข้อมูลเกี่ยวกับระเบียบการส่งออกข้าวของฝ่ายญี่ปุ่นสำหรับการวางแผนตั้งโรงสีของรัฐบาลขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ 1938 และต่อมาก็ได้เกิด "บริษัทข้าวสยาม จำกัด" หรือ "บริษัทข้าวไทย จำกัด" ขึ้นมา³⁸

บริษัทข้าวสยามฯ ถูกก่อตั้งขึ้นในวันที่ 5 ธันวาคม 1938 ด้วยทุนจดทะเบียน 5 ล้านบาท มี พลโทพระยาเฉลิมอากาศ เป็นประธาน และมี พ.อ.หลวงเสรีเริงฤทธิ์ และ วณิช ปานะนนท์ เป็นคัน เป็นกรรมการ ส่วนผู้จัดการทั่วไปคือ ม้าเลียบคุณ โดยบริษัทข้าวสยามฯ ได้เช่า "โรงสีไฟ จีนแสง" ของม้าเลียบคุณเป็นที่ทำการสีข้าว และในวันที่ 9 ธันวาคม โรงสีไฟแห่งนี้ก็เริ่มกิจการของตนเป็นวันแรก³⁹ ควรกล่าวด้วยว่ากรณีของวณิช ปานะนนท์ นั้น นอกจากจะมีส่วนสำคัญในการก่อตั้งบริษัทข้าวสยามฯ แล้ว เขายังเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการติดต่อขอเช่าเรือจากกองทัพเรือไทย เพื่อขนข้าวไปลงเรือใหญ่ยังเกาะสีชังอีกด้วย เพราะชาวจีนซึ่งเป็นเจ้าของเรือไม่ยอมขนให้ วณิช ปานะนนท์ เริ่มมีความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นครั้งแรกในปี 1936 เมื่อเขาได้เดินทางไปญี่ปุ่นเพื่อดูงานทางด้านธุรกิจน้ำมันที่ญี่ปุ่น โดยกองทัพเรือญี่ปุ่นเป็นผู้อำนวยความสะดวก ภายหลังกลับมา เขาได้จ้างบริษัทญี่ปุ่นสร้างโรงกลั่นน้ำมันขึ้นที่ช่องนนทรี การที่ได้เข้ามามีบทบาทช่วยแก้ปัญหาข้าวแก่ญี่ปุ่นครั้งนี้ได้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเขากับญี่ปุ่นมีความแนบแน่นมากขึ้น⁴⁰ และวณิช ปานะนนท์ ก็มักจะถูกมองว่าเป็นผู้นิยมญี่ปุ่นคนหนึ่ง

นอกจากบริษัทข้าวสยามฯ แล้ว รัฐบาลยังได้เริ่มก่อตั้งบริษัทไทยนิคมพาณิชย์จำกัด ขึ้นมาอีกหนึ่งบริษัท ในวันที่ 14 กรกฎาคม 1939 และเปิดทำการค้าในวันที่ 24 มกราคม 1940 ด้วยทุนจดทะเบียน 1 ล้านบาท บริษัทนี้จะดำเนินการธุรกิจส่งออกและนำเข้าสินค้า และมีโครงการที่จะตั้งสาขาขึ้นทั่วประเทศ ทุกจังหวัด โดยหวังที่จะให้การค้าอยู่ในมือของชาวไทย และตั้งเป้าหมายไว้ว่าจะสามารถกู้เอกราชทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศไทยได้ภายใน

ใน 5 ปี บริษัทนี้มีจุลินทร์ ลำชา (อิงเต็กลิ้ม : ค.ศ. 1904-1965) เป็นผู้ช่วยผู้จัดการใหญ่มีหน้าที่อำนวยความสะดวกต่าง ๆ” นอกจากนี้ วันที่ 14 มิถุนายน 1939 คณะรัฐมนตรียังได้อนุมัติให้ตั้งบริษัทค้าพืชผลไทยจำกัด เพื่อดึงเอาการค้าจากชาวต่างชาติกลับคืนมาเป็นของคนไทย ทั้งนี้โดยมีกรมรถไฟเป็นผู้ถือหุ้น

นโยบายการบีบบังคับชาวจีนของรัฐบาลจากที่ได้กล่าวมานั้น ประเทศจีนได้ทำการโฆษณากล่าวหาไทยเป็นอันมาก ถึงกับรัฐบาลสหรัฐฯ ได้ขอให้ทูตของตนที่กรุงเทพฯ รายงานเหตุการณ์ในเรื่องนี้ นอกจากนี้ ในช่วงเวลาเดียวกัน ทางรัฐบาลจีนเองก็ยังได้เสนอขอทบทวนรัฐบาลไทยเพื่อที่จะส่งทูตจำเริญไมตรี (goodwill mission) มาเยือนไทย 2 ครั้ง คือ เดือนสิงหาคม 1939 และเดือนพฤศจิกายน 1940 แต่ถูกรัฐบาลไทยตอบปฏิเสธ โดยอ้างว่า “ในเวลานี้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเรากำลังดีอยู่แล้ว จึงยังไม่มีควมจำเป็นที่จะต้องส่งผู้แทนเข้ามา เท่าที่เราได้ปฏิบัติไปนั้นก็เพื่อชาวจีนเอง ทั้งนี้ ชาวจีนที่เป็นพ่อค้าใหญ่ในเมืองไทยย่อมทราบดี” สำหรับการพยายามส่งคณะทูตจำเริญทางไมตรีครั้งที่ 2 รัฐบาลจีนได้ให้หวั่นเหวเจิง หัวหน้าฝ่ายวิเทศสัมพันธ์เป็นประธานคณะ ควรกล่าวด้วยว่า ในวันที่ 29 พฤศจิกายน 1939 เจียงไคเช็ค ประธานคณะมนตรีป้องกันชาติอันสูงสุดของจีนได้ส่งโทรเลขมาถึงนายพลตรีหลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี โดยไม่ให้ทราบล่วงหน้า ในโทรเลขนั้นเจียงไคเช็ค เขียนว่า “ข้าพเจ้าเชื่อว่า ผนวฑ์ท่านก็คงจะได้สดับตรับฟังเหตุการณ์ในประเทศนี้ ด้วยความเห็นใจและความเข้าใจเหมือนกัน ข้าพเจ้ารู้สึกว่ประชาชาติอันใหญ่ของเราทั้งสองมีโชคชะตาอย่างเดียวกัน” ซึ่งหมายความว่าเจียงไคเช็คต้องการให้ไทยร่วมมือกับจีนเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นและขอรับรองให้รัฐบาลไทยให้ความคุ้มครองโดยเต็มที่แก่ชีวิตและทรัพย์สินของชาวจีนและอนุญาตให้ชาวจีนประกอบกิจการโดยชอบด้วยกฎหมายโดยปราศจากการเบียดเบียนเหมือนเช่นแต่ก่อน หลวงพิบูลสงครามแสดงไมตรีจิตต่อเจียงไคเช็ค โดยตอบโทรเลขว่าการปราบปรามชาวจีนนั้น เฉพาะบุคคลที่ทำผิดกฎหมายเท่านั้น และเป็นประโยชน์ต่อชาวจีนที่ดี รัฐบาลไทยมีนโยบายรักษาความเป็นกลางเจริญมิตรภาพอันเท่าเทียมกันกับนานาประเทศ โดยทั่วกัน “ส่วนชาติจีนนั้น เมื่อมีมิตรภาพตามประเพณีนิยมมา

กับประชาชนชาวไทยเป็นเวลานานแล้ว ก็ได้รับมิตรภาพที่มีความรู้สึกว่าเป็นพี่น้องกันด้วย” การตอบของหลวงพิบูลสงครามครั้งนี้ทำให้ครอสบีทูตอังกฤษมีความมั่นใจว่าไม่มีข้อตกลงลับเกี่ยวกับจีนระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลญี่ปุ่น⁴²

ชาวจีนตกอยู่ในสภาพที่ถูกบังคับแทบทุกทาง ในทางการเมือง หากถูกจับได้ก็จะถูกเนรเทศ ในทางเศรษฐกิจก็ได้รับผลกระทบจากการแทรกแซงของฝ่ายรัฐบาล นอกจากนี้ ชาวจีนเหล่านี้ยังถูกคุกคามจากพวกสมาคมลับอันยิ่งยี่ที่นิยมความรุนแรงอีกด้วย พวกเขาต้องถูกบังคับให้หยุดค้าขายกับญี่ปุ่นและยังถูกเรียกเงินซึ่งหากไม่ทำตามความประสงค์แล้ว ก็อาจจะเสี่ยงต่อการถูกฆ่า ชาวจีนเหล่านี้พึ่งรัฐบาลจีนของตนก็ไม่ได้ จากเหตุนี้เอง ที่ได้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพการถูกบีบบังคับของชาวจีนที่มีอยู่อย่างหลายชั้นหลายซ้อน วิลาศ โอสถานนท์ ลูกเขยของเชียวฮูตเส็ง และรัฐมนตรีคนหนึ่งในขณะนั้น ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 1939 ว่า “เรื่องจีนไทยเป็นปัญหาลำบาก คนจีนที่ดีเขาก็ช่วยไทย แต่คนจีนที่ชั่วก็โกง 3 ค่อ คือ ถ้าเขาช่วยไทย เขาก็โกงแทงพุง ถ้าช่วยจีนก็ถูกตำรวจจับ ไม่ช่วยก็ลำบาก คิดว่าควรจะทำอย่างใดอย่างหนึ่งให้แน่นอน...”⁴³

ภายใต้แวดล้อมที่ยู่ยากดังกล่าวของชาวจีน ปฏิกริยาต่างๆ ที่แสดงออกอาจจำแนกได้เป็น 3 ประเภทด้วยกัน กล่าวคือ ประเภทแรก เป็นชาวจีนที่ยอมทำตามนโยบายของรัฐบาลไทย ชาวจีนประเภทนี้ ถ้าจะมีผลประโยชน์กับญี่ปุ่นก็ถือว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดา เพราะว่าได้กลายเป็นคนไทยแล้ว ประเภทที่สอง เป็นชาวจีนที่ยังคงความเป็นจีนเอาไว้ไม่เปลี่ยนแปลง และพร้อมที่จะมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองต่อไป ประเภทที่สาม เป็นชาวจีนที่ยอมปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล อยู่ในกรอบกฎหมายของรัฐบาลไทย และหากมีผลประโยชน์ของตนเกิดขึ้น ก็พร้อมที่จะสัมพันธ์กับฝ่ายญี่ปุ่น แต่ในอีกด้านหนึ่ง ก็ยังคงมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างลับๆ ในฐานะชาวจีน ชาวจีนทั้ง 3 ประเภทนี้ จะเห็นได้ว่าประเภทที่สามเป็นปฏิกริยาที่มีความยืดหยุ่นสูง และปรับตัวเองให้สอดคล้องกับภาวะความเป็นจริงตามสถานการณ์หนึ่งๆ ผู้นำชาวจีนส่วนใหญ่จึงมักจะอิงแอบอยู่กับประเภทที่สามนี้

ในประเภทที่หนึ่ง เป็นไปได้เพราะรัฐบาลได้เปิดโอกาสให้คนมีสัญชาติจีนแปลงสัญชาติเป็นไทยได้ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 1939 โดยก่อนหน้านี้โอกาสเช่นนี้ไม่ถูกเปิดให้ ส่วนวิธีการแปลงสัญชาติก็เป็นไปตาม พ.ร.บ.แปลงชาติ ร.ศ.130 โดยเริ่มจากให้ผู้ขอติดต่อยื่นเรื่องถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และรัฐมนตรีฯ ก็จะเสนอเรื่องให้นายกรัฐมนตรีพิจารณาก่อนที่จะได้ทูลเกล้าฯถวายของค์พระมหากษัตริย์เพื่อทรงลงพระปรมาภิไธยเป็นขั้นสุดท้าย การแปลงชาติจึงจะถือว่าสมบูรณ์ แต่คุณสมบัติของการแปลงชาตินี้เต็มไปด้วยกฎเกณฑ์ที่ยุ่งยาก เช่น ผู้ขอจะต้องอยู่ในเมืองไทยมาเป็นเวลานาน มีทรัพย์สินสมบัติพอสมควร มีรายได้จากอาชีพการงานเป็นประจำและไม่เคยทำผิดกฎหมาย เป็นต้น ซึ่งชาวจีนที่จะมีคุณสมบัติดังกล่าวนี้ไม่มีมากนัก เอกสารชิ้นหนึ่งของหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชาวจีนจำนวน 104 คนที่ได้รับอนุมัติให้มีสัญชาติไทยในระหว่างปี 1939-1940 โดยทั้ง 104 คนนั้นนอกจากจะถูกตรวจสอบถึงคุณสมบัติดังกล่าวอย่างละเอียดแล้ว ยังได้มีการตรวจสอบไปถึงสภาพการมีลูกเมียตลอดไปจนถึงการใช้ภาษาไทยอีกด้วย และผู้ได้รับอนุมัติเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นข้าราชการ ลูกจ้างบริษัทฝรั่ง พ่อค้า เจ้าของโรงงาน เจ้าของเหมืองแร่ และเจ้าของสวนยาง เป็นต้น บุคคลเหล่านี้จึงมักจะมีรายได้และฐานะทางสังคมที่จัดว่าสูง และอยู่ในเมืองไทยมานานประมาณ 20-50 ปี ส่วนมากสามารถอ่านออกเขียนภาษาไทยได้เป็นอย่างดี สำหรับคนต่างจังหวัดที่ได้รับอนุมัตินั้น ส่วนใหญ่มีตำแหน่งเป็นกำนันผู้ใหญ่บ้านด้วย นอกจากนี้ ในบรรดา 104 คนนี้ มีผู้หญิงเพียงคนเดียว ส่วนที่เป็นผู้มีสถานภาพสมรส ส่วน 103 คนนั้น มีภรรยาหญิงไทยหรือผู้หญิงที่เกิดในไทยมากถึง 78 คน ภรรยาที่เป็นหญิงจากจีน 10 คน มีภรรยาทั้งไทยและจีน 7 คน ยังไม่มีภรรยา 5 คน ไม่ชัดเจน 3 คน⁴⁴ จากเอกสารนี้ ทำให้เข้าใจได้ว่า บุคคลทั้ง 104 คนนี้ได้เข้ามาเมืองไทยตั้งแต่เด็กพร้อมพ่อแม่ และเป็นบุคคลที่ประสบความสำเร็จในสังคมไทยค่อนข้างสูง และมีเจตนาที่จะอยู่ไปตลอดชีวิต อย่างไรก็ตาม บุคคลผู้ขอแปลงชาติดังกล่าว แม้จะผ่านกฎเกณฑ์ที่ยุ่งยากไปแล้ว ก็ยังต้องรอผลการอนุมัติอีกประมาณ 1 ปี ดังนั้น จะเห็นได้ว่าแม้รัฐบาลต้องการที่จะให้ชาวจีนแปลงมาเป็นชาวไทย แต่ก็ปรากฏว่ามีชาวจีนที่อยู่ในเกณฑ์ที่จะแปลงได้น้อยมาก ในช่วงเดียวกับที่ได้กล่าวถึงนี้ ยังมีผู้นำชาวจีนคนหนึ่ง ขอแปลง

สัญชาติจากอังกฤษมาเป็นสัญชาติไทยอีกด้วย นั่นคือกรณีของม้าเลียบคุน เขาได้ยื่นเรื่องขอแปลงชาติตั้งแต่วันที่ 3 สิงหาคม 1940 และได้รับอนุมัติในเดือนมีนาคม 1941⁴⁵ พร้อมกันนั้น เขาได้ขอให้นายกรัฐมนตรีหลวงพิบูลสงคราม ช่วยตั้งนามสกุลให้ ซึ่งหลวงพิบูลสงครามก็ตั้งให้ว่า "บุลกุล" ซึ่งเป็นที่มาของนายมา บุลกุล (ก.ศ. 1897-1964 : คือตระกูลที่เป็นเจ้าของ "มานูญครอง" ในปัจจุบัน) ในที่สุด⁴⁶ มา บุลกุล เป็นจีนกวางตุ้ง รุ่นที่ 2 เกิดที่อำเภอห้วยชัน มณฑลกลวงตุ้ง บิดาของเขาเป็นช่างเครื่องโรงสี และเข้ามาสยามตั้งโรงสีได้เป็นผลสำเร็จ เขาได้รับการศึกษาที่ฮ่องกง เข้ามาเมืองไทยปี 1916 และรับช่วงกิจการของบิดาพร้อมขยายกิจการเป็นการส่งออกข้าวและกิจการเดินเรือ⁴⁷ เคยกล่าวไว้ก่อนหน้านี้แล้วว่า มาเคยได้รับเลือกตั้งเป็นนายกสมาคมพาณิชย์จีนปี 1930 และถูกแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยผู้จัดการใหญ่ บริษัทข้าวไทยฯ ในปี 1938 อัมพร บุลภักดี (อิงจักเม้ง) อดีตพนักงานในบริษัทข้าวไทยจำกัด และเคยเป็นประธานหอการค้าจีน เคยเล่าไว้ว่า "ในระหว่างที่รัฐบาลตกลงใจขยายกิจการบริษัทข้าวไทย จำกัด โดยการเพิ่มทุนในครั้งแรกนี้ เจ้าตัวม้าเลียบคุน ก็ได้ตัดสินใจโอนสัญชาติเป็นไทยด้วยความเต็มใจและสมัครใจ เพราะได้สร้างรากฐานต่างๆ อยู่ในประเทศไทยแล้ว พร้อมกับขอเปลี่ยนชื่อและนามสกุลเป็น นายมา บุลกุล กับทั้งได้รับเลือกตั้งเป็นกรรมการและกรรมการผู้จัดการบริษัทข้าวไทยจำกัดด้วย"⁴⁸

ส่วนประเภทที่สอง เป็นชาวจีนที่ยังยืนยันในสัญชาติจีนอย่างไม่เปลี่ยนแปลงและยังได้ทำการเคลื่อนไหวทางการเมืองต่อไป บุคคลระดับนำของสังคมชาวจีนที่มีชื่อเสียงและจัดอยู่ในประเภทนี้ คือ ล้วน ว่องวานิช และบังลู่ฮั่ว หรือ บี.เอ็ล.ฮั่ว หรือ โกศล ปังศรีวงศ์ (ก.ศ. 1885-1967 : เป็นปู่ของนายธีระพงศ์ ปังศรีวงศ์) บุคคลทั้งสองถูกทางการจับกุมพร้อมพรรคพวก รวม 17 คน เมื่อเดือนมีนาคม 1940 ตามนโยบายปราบปรามสมาคมลับอั้งยี่ของรัฐบาลที่เริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม (ในช่วงนั้น มีชาวจีนระดับแกนนำถูกจับมากกว่า 200 คน ซึ่งนอกจากบุคคลทั้งสองดังกล่าวแล้ว ก็ยังมีไชวงเจ็ก อดีตเลขานุการของเหี้ยกวงเอี่ยม, นายเคยต่าย หรือหลวงสิทธิโรปรณธ์ เจ้าของร้านหมกเฮ้งหลี มีอาชีพจัดหาแรงงานกุลี, เหี้ยอาแท้ง เป็นหัวหน้ากุลีโรงสีไฟต่างๆ และเป็นแกนนำสมาคม "สามแค้น",

ตั้งเอ็กมิง เป็นอดีตนักข่าวหนังสือพิมพ์กัวมินยิปปอ และเอี้ยฮ่งเป็นหัวหน้าสมาคมลับฮั้งชื "เลือดกับเหล็ก" และครูใหญ่โรงเรียนหมิงกวาง) บังลูฮั่วถูกเนรเทศเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 1940 และลี้วน ว่องวานิช ถูกเนรเทศเมื่อวันที่ 8 มิถุนายน ปีเดียวกัน⁴⁹ สำหรับลี้วน ว่องวานิช นั้นได้เคยกล่าวถึงไปก่อนหน้านี้แล้ว ต่อไปจะขอกล่าวถึง บังลูฮั่ว บังลูฮั่วถูกนับเป็นแกนนำระดับสูงคนหนึ่งของสมาคมชาวจีนโพ้นทะเลในสยามขณะนั้น ทั้งนี้ได้จากเมื่อครั้งมีการเลือกตั้งคณะกรรมการสมาคมพาณิชย์จีนเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 1938 การเลือกตั้งครั้งนี้ เขียวกวงเอี่ยมได้รับเลือกด้วยคะแนนสูงสุด 823 คะแนน อันดับสองคือ บังลูฮั่ว 818 คะแนน โดยมีเลี้ยวกงไฟ้ว ได้ 775 คะแนน และตันเกงชวง 767 คะแนนตามลำดับ⁵⁰ บังลูฮั่วกำพร้าพ่อแม่ตั้งแต่เด็ก และได้เดินทางจากบ้านเกิดที่เกาะไหหลำเข้ามายังสิงคโปร์ แล้วจึงเข้าสู่สยามในเวลาต่อมา ในสยามเขาสรางตัวจนได้เป็นเจ้าของร้านขายยา บี.เอ็ล.ฮั่ว บังลูฮั่วสนับสนุนขุนยัดเจิน และเข้าเป็นสมาชิกของธงหมิงฮุย ซึ่งต่อมาเมื่อสมาคมนี้ได้เปลี่ยนมาเป็นก๊กมินตั๋งในปี 1919 เขาก็เป็นสมาชิกและกรรมการในสาขาของพรรคการเมืองนี้มาโดยตลอดและบังลูฮั่วได้รับแต่งตั้งให้เป็น 1 ในคณะกรรมการขายพันธบัตรกู้ชาติ และเมื่อเขาถูกเนรเทศ ก็เป็นข้าหลวงที่คอยให้คำแนะนำกับชาวจีนต่างคำวที่ได้อกลับไปยังประเทศจีน⁵¹ เกี่ยวกับสาเหตุของการเนรเทศบังลูฮั่วนั้น ในเอกสารของฝ่ายญี่ปุ่นได้ บันทึกเอาไว้ว่า บังลูฮั่วได้กล่าวต่อบรรดาแกนนำชาวจีนในสยามขณะนั้นว่า ชาวจีนในสยามน่าจะรำลึกถึงเหตุการณ์การหยุดค้าขายในปี 1910 เมื่อได้ถูกรัฐบาลบีบบังคับใช้รัฐูปการกับชาวจีน การประท้วงด้วยการหยุดค้าขายในทุกกิจการของชาวจีนในครั้งนั้น ได้สร้างความเดือดร้อนให้กับชาวไทยอย่างมาก เพราะไม่อาจหาซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคได้ จนเกิดเป็นความวุ่นวายขึ้น และการเคลื่อนไหวดังกล่าวก็ได้ทำให้รัฐบาลสยามตระหนักในพลังของชาวจีนโพ้นทะเลว่า เป็นพลังที่จะถูกมองข้ามไม่ได้ แต่ปัจจุบันนี้ รัฐบาลไทยได้ลืมบทเรียนในครั้งกระนั้น โดยได้ใช้มาตรการต่างๆ บีบบังคับชาวจีนอีกครั้งหนึ่ง ฉะนั้น ชาวจีนควรที่จะร่วมมือกันแสวงหามาตรการตอบโต้ที่ได้ผลอีกครั้งหนึ่ง⁵²

การปราบปรามแกนนำระดับสูงอย่างบังลูฮั่วของรัฐบาลไทย นับว่าได้ส่งผลกระทบ

ต่อชาวจีนอย่างมาก เป็นเสมือนกับการ "เชือดคอไก่ให้ลิงดู" จนทำให้การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนต้องหยุดชะงักลงไป แต่อย่างไรก็ตาม จากปฏิกิริยาของชาวจีนทั้ง 2 ประเภทจากที่กล่าวมานี้ น่าจะสังเกตได้ว่า คงมีชาวจีนที่จัดอยู่ใน 2 ประเภทนี้ได้ไม่มากนัก ส่วนใหญ่ของชาวจีนแล้ว มักจะมีความโน้มเอียงไปอยู่ในประเภทที่ 3 มากกว่า

ประเภทที่สาม เป็นประเภทที่ปรับตัวให้สอดคล้องกับภาวะความเป็นจริงในสถานการณ์หนึ่งๆ กล่าวคือ ปฏิบัติตามกฎหมายไทย และอยู่ในกรอบของนโยบายรัฐบาล ขณะเดียวกัน ก็รักษาผลประโยชน์ส่วนตัว ค้าขายกับญี่ปุ่นโดยแยกการเมืองออกจากเศรษฐกิจ ทั้งนี้ ยังได้เคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างลับๆ ไปด้วย กรณีตัวอย่างของบุคคลเหล่านี้ อาจจะได้จากเมื่อครั้งมีการจัดงานฉลองรัฐธรรมนูญวันที่ 10 ธันวาคม 1939 แกนนำชาวจีน เช่น ตันชิวต้ง ตันเกงชวง เขียวกวงเอี่ยม โฉ่วเต็กชวน เป็นต้น ได้รับจากเงินให้รัฐบาลไว้สำหรับซื้อปืนกลหนักคนละหนึ่งกระบอก และก๊วยซิดชิว (กันทร วิสุทธิผล) เลี้ยวกงไฟ้ว สำหรับซื้อปืนกลหนักคนละหนึ่งกระบอก และก๊วยซิดชิว (กันทร วิสุทธิผล) เลี้ยวกงไฟ้ว แด้จื่อปิง อี้จื่อเหลียง ยิบอินซอย และเตียล่งซัง (สัทท มหาคุณ) เป็นต้น ได้รับจากเงินให้รัฐบาลไว้สำหรับซื้อปืนกลคนละหนึ่งกระบอก⁵³ (ในกรณีเขียวกวงเอี่ยม น่าจะเข้าใจได้ว่า ได้รับจากเงินก่อนล่วงหน้า ก่อนที่เขาจะถูกฆาตกรรมในวันที่ 21 พฤศจิกายน ปีเดียวกัน) หรือจากกรณีเมื่อมีการจัดละครการกุศลเรื่อง "เสียดสละ" อันเป็นบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ขึ้นในเดือนมีนาคม 1940 โดยกระทรวงกลาโหม เพื่อหารายได้สำหรับการป้องกันภัยทางอากาศ ก็ได้มีการขอบริจาคจากชาวจีนด้วย ขณะนั้น ตั้งจ้อปิง ซึ่งเป็นนายกสมาคมพาณิชย์จีนได้ออกหนังสือเวียนไปยังชาวจีนทั้งหลายให้ช่วยบริจาคเงิน ก็ปรากฏว่าได้มีการบริจาคเงินจากองค์กรชาวจีนต่างๆ เช่น สมาคมพาณิชย์จีน สโมสรพ่อค้าข้าว และสโมสรโรงสีไฟ เป็นต้น ส่วนบรรดาแกนนำชาวจีนที่ร่วมกันบริจาคเงินก็มีเช่น สัทท มหาคุณ ตันเกงชวง โฉ่วเต็กชวน ตันชิวต้ง อี้จื่อเหลียง แด้จื่อปิง และตั้งจ้อปิง เป็นต้น นอกจากนี้ จูลินท์ ลำซ่า ผู้จัดการบริษัทไทยนิคมพาณิชย์จำกัด ยังได้ถูกแต่งตั้งให้เป็นผู้รับผิดชอบในการจัดหาทุน เพื่อจัดงานฉลองรัฐธรรมนูญในปี 1940 และยังได้รับจากเงินแก่รัฐบาลไทยเมื่อได้เกิดกรณีพิพาทไทย-อินโดจีน

ฝรั่งเศสขึ้น โดยในกรณีนี้ พี่ชายของเขาคือ โชติ ลำช้า (อึ้งเป็กลิ้ม) ยังได้ช่วยบริจาคเงิน เมื่อรัฐบาลไทยเรียกร้องคืนแดนคืนจากฝรั่งเศสอีกด้วย ส่วนสหัท มหาคุณ นอกจากการบริจาคต่างๆ แล้ว เขายังได้บริจาคเงินสร้างตึกแก่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นเงิน 5,000 บาทอีกด้วย⁵⁴

ในวันที่ 1 เมษายน 1940 เมื่อสหัท มหาคุณ (เสียชีวิต : ค.ศ. 1895-1961) ได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกสมาคมพาณิชย์จีนแล้ว⁵⁵ ความสัมพันธ์กับรัฐบาลไทยก็ยังคงเป็นไปด้วยดี เช่น ในเดือนเมษายน 1941 เมื่อรัฐบาลได้ประกาศระเบียบการแต่งกายใหม่ตามนโยบายรัฐนิยมขึ้น สมาคมพาณิชย์จีนก็ได้มีหนังสือเวียนไปยังชาวจีนเพื่อชักชวนให้รักษาและปฏิบัติตามระเบียบดังกล่าวอย่างเคร่งครัด และยังได้เรียกร้องให้ชาวจีนช่วยเหลือรัฐบาลไทย และช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมใหม่ในเมืองไทย⁵⁶

กรณีการให้ความร่วมมือกับรัฐบาลไทยที่น่าสนใจอีกกรณีหนึ่งก็คือ การที่สมาคมพาณิชย์จีนได้มีโทรเลขคัดค้านรัฐบาลเจียงไคเช็คที่จงกิง กรณีนี้มีที่มาจากการที่รัฐบาลจงกิงได้เปิดให้มีการกระจายเสียงในภาคภาษาไทยขึ้นในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 1940 เป็นเวลา 10 นาที โดยมีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ หนึ่ง เพื่อให้ไทยเข้าใจท่าทีของรัฐบาลจงกิง และสอง เพื่อให้ไทยได้รู้สภาพของสงครามต่อต้านญี่ปุ่น ในระยะแรกของการกระจายเสียงนั้น ยังคงเป็นไปตามปกติ เนื้อหาส่วนใหญ่ยังคงเน้นไปที่ความเข้าใจอันดีระหว่างสองประเทศ และมีการพยายามขู่ว่าจะให้ไทยเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน นอกจากนี้ เนื้อหาอีกส่วนหนึ่งยังได้กล่าววิพากษ์วิจารณ์ญี่ปุ่นในฐานะผู้รุกราน การกระจายเสียงภาคภาษาไทยของวิทยุจงกิงได้รับความสนใจจากชาวจีนในไทยเพิ่มมากขึ้น ต่อมาฝ่ายรัฐบาลไทยไม่พอใจการโฆษณาโจมตีของวิทยุจงกิง รัฐบาลไทยจึงติดต่อไปยังทางทูตอังกฤษขอให้ชี้แจงให้เอกอัครราชทูตอังกฤษประจำกรุงปักกิ่งทราบความจำเป็นที่ต้องปราบปรามจีนบางจำพวกที่ทำผิดกฎหมาย ครอบงำ ทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ก็มีความเห็นสอดคล้องและกล่าวว่าการโจมตีเกินเหตุจากจงกิงนั้นจะทำให้ฝ่ายไทยเข้าข้างฝ่ายญี่ปุ่นและยอมรับรัฐบาลวังจิงไว ครอบงำจึงเสนอความเห็นนี้ถึงรัฐบาลอังกฤษ และในวันที่ 10 เมษายน 1940 ทูตอังกฤษ

ประจำกรุงปักกิ่งรายงานมาถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษว่า เขาได้พบรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศจีนแล้วและปรากฏผลว่ากระทรวงการต่างประเทศจีนไม่ได้รู้เห็นในการกระจายเสียงภาษาไทยเหล่านี้ แต่เมื่อได้พิจารณาข้อความตามที่กระจายเสียงนั้นแล้ว เห็นว่ามีถ้อยคำซึ่งอาจทำให้คนไทยไม่พอใจจริงๆ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศจีนรับว่าตามเจตนาอันแท้จริงของผู้ที่จัดให้มีการกระจายเสียงนี้ขึ้นก็เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจีนและประเทศไทยให้ดีขึ้น⁵⁷ กระทั่งในเดือนธันวาคม 1940 ก็ได้ขยายเวลาจากที่กระจายเสียงไม่แน่นอนมาเป็น 3 วันต่อสัปดาห์ ตั้งแต่วันที่ 6.45-6.55 น. โดยมีหลานตงไห่ หรือ สมุทร เลิศบุรพา เป็นโฆษก และมีจนถึงสิ้นเดือนมิถุนายน 1941 หยุดชะงักไประยะหนึ่ง และเริ่มใหม่ในวันที่ 24 พฤศจิกายน 1941⁵⁸ หลานตงไห่ (ค.ศ. 1915 -) เป็นจีนและเกิดที่อำเภอเสนา จังหวัดอยุธยา จบจากโรงเรียนจีนเด็ก แล้วมีอาชีพเป็นนักข่าวของหนังสือพิมพ์จีนที่เมืองไทยอยู่หลายฉบับ และกลับไปรับใช้ชาติอยู่ในฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ของก๊กมินตั๋ง และยังได้ทำงานเป็นล่ามภาษาไทยให้กับกระทรวงการต่างประเทศจีน นอกจากนี้ ยังเป็นโฆษกวิทยุจงกิงภาคภาษาไทยด้วย และจากรายการวิทยุดังกล่าวนี้เอง หลานตงไห่ได้กล่าววิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม โดยกล่าวหาว่า รัฐบาลไทยได้ทำการบีบบังคับและกดขี่ชาวจีนต่างๆ นานา และระบุว่ารัฐบาลหลวงพิบูลสงครามนั้นเป็นรัฐบาลเผด็จการ การรายงานนอกเหนือจากนี้ จะเป็นเรื่องก่อเรื่องพลีชีพของฝ่ายญี่ปุ่นในสงคราม⁵⁹ แต่จากการที่หลานตงไห่ได้โจมตีรัฐบาลไทยนี้เอง ชาวจีนในไทยก็ได้มีโทรเลขคัดค้านไปยังเจียงไคเช็ค เมื่อปลายเดือนมีนาคม 1941 โดยระบุว่า การกระจายข่าวโจมตีรัฐบาลไทยของวิทยุจงกิงภาคภาษาไทยนั้นไม่มีมูลความจริง และยังกล่าวอีกว่า ทางไทยทราบว่าการกระจายข่าวเช่นนี้ เกิดขึ้นเพราะมีผู้แหย่จะให้คนไทยกับคนจีนแตกแยกกัน⁶⁰ โทรเลขของชาวจีนจีนนี้ได้สร้างความยินดีให้แก่ฝ่ายญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก เอกสารของญี่ปุ่นได้กล่าวถึงเนื้อหาในโทรเลขว่า สมาคมพาณิชย์จีนยื่นยันถึงการที่ตนได้รับการปฏิบัติจากรัฐบาลไทยด้วยความยุติธรรมมาโดยตลอด ฉะนั้น จึงขอให้ทางวิทยุจงกิงหยุดการกระทำต่างๆ อันจะนำมาซึ่งความเข้าใจผิดต่อชาวจีนของรัฐบาลไทย และว่า เนื่องจากวิทยุจงกิงทำให้ชาวจีนที่อยู่ในประเทศไทยเสียหาย ชาวจีนในประเทศไทย

จะไม่ปฏิบัติตามคำสั่งหรือฟังคำชี้แจงจากรัฐบาลจุงกิงที่จะยังผลให้เกิดความไม่พอใจแก่รัฐบาลไทยอีกต่อไป⁶¹ นอกจากนี้ ในเดือนกันยายน 1941 เอกสารจากแหล่งเดียวกันของฝ่ายญี่ปุ่นยังได้กล่าวอีกว่า ชาวจีนในไทยได้ตื่นจากฝันร้ายแล้ว และได้ลอยห่างไปจากอังกฤษ สหรัฐฯ และรัฐบาลจุงกิง แล้วเริ่มหันมาร่วมมือกับญี่ปุ่นเพื่อสร้างวงศ์ไพบูลย์แห่งเอเชียขึ้น เพราะหากชาวจีนไม่เข้าร่วม สถานะของพวกเขาเองก็จะตกอยู่ในภาวะล่อแหลม ชาวจีนเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนรุ่นเก่า และสามารถสร้างเนื้อสร้างตัวจนมีฐานะได้ด้วยตัวเองอยู่ในสังคมไทยมานาน แต่ชาวจีนเหล่านี้ก็มีไม่มากนัก ในเดือนกุมภาพันธ์ 1941 หวูเถียนเจิง อธิบดีคนยากเทศมนตรีของเซี่ยงไฮ้ ถูกรัฐบาลจุงกิงส่งเข้ามายังแถบทะเลใต้ในฐานะเป็นตัวแทนของรัฐบาลเพื่อเรียกรายเงิน เขาตั้งเป้าเรียกรายเงินไว้ 10 ล้านบาท แต่สำหรับประเทศไทยแล้ว ชาวจีนในนามของสมาคมพาณิชย์จีนปฏิเสธการเข้ามาไทยของเขา⁶² และในเดือนเมษายน ได้มีการจัดให้มีพิธีเปิดสถานกงสุลญี่ปุ่นขึ้นที่จังหวัดสงขลา ทางฝ่ายญี่ปุ่นได้เชิญผู้นำชาวจีนในจังหวัดนั้นเข้าร่วมในพิธีเปิดด้วย ผู้นำชาวจีนหลายคนที่เคยคัดค้านการขยายอำนาจของญี่ปุ่นและเป็นผู้ต่อต้านญี่ปุ่นในภาคใต้ ได้เข้าร่วมในงานพิธีดังกล่าวซึ่งได้ยั้งความขินดีแก่ทางญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก⁶³

ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 1941 ทั้งอังกฤษ สหรัฐฯ และฮอลแลนด์ ก็ได้ประกาศเอ็มบาร์โก้ ต่อญี่ปุ่น ซึ่งส่งผลให้ญี่ปุ่นได้รับผลกระทบจากการหยุดส่งสินค้าต่างๆ จากประเทศทั้งสาม ผลเช่นนี้ ย่อมหมายถึงการขาดแคลนสินค้าดิบๆ ขางพารา และข้าวของญี่ปุ่นไปด้วย และมีความจำเป็นที่จะต้องหันมาพึ่งทางฝ่ายไทย แต่โดยเหตุที่ชาวจีนเป็นผู้คุมสินค้าดังกล่าว ความร่วมมือจากชาวจีนจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ในที่สุด ญี่ปุ่นก็ได้รับสินค้าเหล่านี้มาได้โดยง่าย อาอิจิ คิอิจิ ข้าราชการประจำกระทรวงการคลังญี่ปุ่นและประจำอยู่ในไทยขณะนั้น ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ญี่ปุ่นสามารถได้สินค้าเหล่านี้มาโดยง่ายว่า "ชาวจีนไม่ได้มีเจตนาร้ายกับญี่ปุ่นเสมอไป เป็นความจริงที่ว่า เจตนาร้ายเช่นนี้เคยมีอยู่มากในหมู่ชาวจีน แต่ปัจจุบันนี้ ก็เหลือน้อยเต็มที่แล้ว ชาวจีนทั่วไปในทุกวันนี้ แม้จะได้ตั้งรูปของเจียงไคเช็คเอาไว้ในบ้านของตนก็ตาม แต่สำหรับความรู้สึกของข้าพเจ้าแล้ว ชาวจีนเอง

ก็ได้ห่างเหินจากเจียงไคเช็คไปเรื่อยๆ เป็นไปได้ที่พวกเขาจะสิ้นหวังในรัฐบาลจุงกิงดังจะเห็นได้จากเมื่อเร็วๆ นี้ ที่ได้มีการจัดงานรำลึกวันเกิดสงครามต่อต้านญี่ปุ่นขึ้นในวันที่ 7 กรกฎาคม 1941 นั้น ก่อนหน้านั้น การจัดงานดังกล่าวเคยได้รับเงินบริจาคจากบรรดาชาวจีนที่มาร่วมงานคิดเป็นเงินจำนวนมาก แต่มาในปีนี้ สามารถรวบรวมเงินบริจาคได้เพียงไม่กี่พันเยน หรืออย่างแม้แต่ภาพยนตร์ต่อต้านญี่ปุ่นที่มีการฉายตามโรงหนังต่างๆ ในกรุงเทพฯ มาบัดนี้ ก็ไม่มีผลในแง่การโฆษณาชวนเชื่ออีกแล้ว การที่พวกเขาได้ช่วยเหลือเจียงไคเช็คมาตลอด โดยที่ฝ่ายเจียงไคเช็คไม่ได้มีกำลังขยายเพิ่มขึ้นนั้น ตามความเข้าใจของข้าพเจ้าแล้ว คิดว่า การช่วยเหลือเจียงไคเช็คในจิตใจได้สำนึกของชาวจีนคงจะหยุดไปอีกระยะหนึ่ง นี่ก็คือเหตุผลที่ว่าทำไมสินค้าต่างๆ จึงได้ตกอยู่ในมือของญี่ปุ่นได้โดยง่าย นอกเหนือไปจากเหตุผลที่ว่าป็นเพราะการมีส่วนของพ่อค้าญี่ปุ่นเอง"⁶⁴ นอกจากนี้วารสารของญี่ปุ่นอีกฉบับหนึ่งได้วิเคราะห์ท่าทีที่เปลี่ยนแปลงไปของชาวจีนในไทยว่า ประการแรก เป็นเพราะญี่ปุ่นได้ยกทัพเข้ายึดครองอินโดจีนฝรั่งเศสและตั้งกองกำลังประจำอยู่ ณ ที่นั้น และ ประการที่สอง รัฐบาลไทยเริ่มหันมานิยมญี่ปุ่นมากขึ้น ดังนั้น จึงยังผลให้ชาวจีนใน 2 ภูมิภาคนี้ต้องปรับท่าทีของตนจากที่มีความโน้มเอียงไปในทางต่อต้านญี่ปุ่นมาเป็นความโน้มเอียงที่พึงญี่ปุ่นมากขึ้น⁶⁵

ทางฝ่ายญี่ปุ่นเองก็มีความพยายามที่จะดึงชาวจีนให้หันมานิยมรัฐบาล汪精衛ที่อยู่ภายใต้การสนับสนุนของตนเช่นกัน(汪精衛แตกแยกจากเจียงไคเช็คเมื่อ 20 ธันวาคม 1938 และได้จัดให้มีการประชุมที่กมินตังในฝ่ายของเขาขึ้น แล้วมีมติจากที่ประชุมให้สงบศึกกับญี่ปุ่นเมื่อสิ้นเดือนสิงหาคม 1939 และสุดท้ายก็ได้ตั้งรัฐบาลขึ้นที่นานกิงในวันที่ 30 มีนาคม 1940 โดยการสนับสนุนของฝ่ายญี่ปุ่น) ดังเช่นครั้งหนึ่งหนังสือพิมพ์ตงวันไฉ่วิจารณ์ข่าวชิ้นหนึ่งที่ตีพิมพ์ในฮ่องกงว่า "เมื่อเร็วๆ นี้ หนังสือพิมพ์ จอมปลอม (หมายถึง ชื่อที่เรียกหนังสือฉบับนั้นเป็นเสมือนสมญานาม ที่ว่าจอมปลอมนั้นหมายความว่าหนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าวเป็นของรัฐบาล "จอมปลอม" นานกิง ภายใต้การนำของ"汪ผู้ทรยศ" หรือ汪精衛นั่นเอง - ผู้ศึกษา) ที่ฮ่องกงได้แพร่ข่าวชิ้นหนึ่ง ว่าได้มีแกนนำของชาวจีนในไทย เช่น

ชายจีนหมิง เงินขวัญฟ้า และหลี่ฉางหง เป็นต้น ได้เดินทางมายังนานกิงเพื่อพบผู้นำรัฐบาลหุ่น แต่ปรากฏว่าบรรดาแกนนำเหล่านี้หาได้เป็นผู้มีชื่อเสียงจนเป็นที่รู้จักในหมู่ชาวจีนไทยไม่ จึงเข้าใจได้ว่ารัฐบาล "จอมปลอม" ได้แอบอ้างบุคคลบางคนว่าเป็นแกนนำของชาวจีนในไทยนั่นเอง ซึ่งเป็นการกระทำที่ไร้ยางอายอย่างยิ่ง เรื่องเช่นนี้แม้จะต้องถูกห้ามมิให้หัวเราะก็คงดูเหมือนว่าจะห้ามกันยากเสียแล้ว⁶⁶

เกี่ยวกับชาวจีนที่สนับสนุนรัฐบาลนานกิงนั้น ม.จ.วรรณไวทยากร วรวรรณ ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศในขณะนั้นได้กล่าวกับครอสบี ทูตของอังกฤษประจำกรุงเทพฯ เมื่อเดือนตุลาคม 1939 ว่า สังคมชาวจีนในไทยนั้น อาจแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก เป็นชาวจีนที่สนับสนุนฝ่ายเจียงไคเช็ค อันถือเป็นกลุ่มชาวจีนส่วนใหญ่ กลุ่มต่อมา เป็นกลุ่มชาวจีนที่สนับสนุนรัฐบาลวังจิงไว ชาวจีนกลุ่มนี้ได้รับการสนับสนุนจากสถานทูตญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ และ กลุ่มสุดท้าย เป็นกลุ่มชาวจีนที่ปฏิบัติตามนโยบายและกฎหมายของรัฐบาลไทย⁶⁷ จะเห็นได้ว่า จากคำกล่าวของ ม.จ.วรรณไวทยากร ได้ชี้ให้เห็นว่า ชาวจีนที่สนับสนุนรัฐบาลวังจิงไวนั้นมีอยู่จริง นอกจากความพยายามดึงชาวจีนให้มาสนับสนุนญี่ปุ่นอย่างที่กล่าวมาแล้ว ฝ่ายญี่ปุ่นยังได้มีความพยายามเคลื่อนไหวในทางใต้ดินต่อชาวจีนอีกด้วยเช่นกัน โดยฝ่ายญี่ปุ่นได้ตั้ง บริษัทเซ่งเฮ้ง จำกัด ขึ้นบังหน้าเพื่อดำเนินการเคลื่อนไหวการเมืองใต้ดิน และอีกบริษัทหนึ่งคือ บริษัทเฮ้งฮวด จำกัด ตั้งขึ้นเมื่อเดือนมีนาคม 1941 โดยมี ภูโป่งซง ชาวจีนไต้หวันเป็นผู้จัดการบริษัทนี้ ทำธุรกิจส่งเงินกลับไปจีน และบริการการท่องเที่ยว รายได้จากบริษัทที่ตั้งขึ้นมาบังหน้านี้จะถูกนำไปเป็นค่าใช้จ่ายในการเคลื่อนไหวใต้ดินที่เกี่ยวกับชาวจีนต่อไป⁶⁸

อย่างไรก็ตาม การที่ฝ่ายญี่ปุ่นเข้าใจว่า ชาวจีนได้เอาใจออกห่างจากรัฐบาลจุงกิง ดังที่ได้กล่าวไปข้างต้นนั้น ออกจะเป็นการเข้าใจที่เกินจริงอยู่บ้าง และนอกเหนือจากด้านที่ชาวจีนได้แสดงตนยอมขึ้นต่อนโยบายและกฎหมายไทยแล้ว ในอีกด้านหนึ่งที่สะท้อนถึงเบื้องลึกทางความคิดหรือการเคลื่อนไหวทางการเมืองก็ได้ปรากฏออกมาเช่นกัน หนังสือพิมพ์

ตงจ้วนยังคงโฆษณาภาพยนตร์ต่อต้านญี่ปุ่น และชาวจีนก็ยังคงสนับสนุนรัฐบาลจุงกิงอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะอื้อจื่อเหลียง บุคคลระดับแกนนำคนหนึ่งของชาวจีนที่เคยถูกเพ่งเล็งจากพวก "แซ่ซ่ง" นั้น ได้จัดประชุมบรรดาแกนนำด้วยกันขึ้นในบ้านของเขาในวันหนึ่งของปี 1940 บุคคลที่เข้าร่วมมีอาทิ ตันเกงซวง เลี้ยวกงโพ้ว อังกำเห้ง และเทียน อังสะนันท์ (อึ้งเทียงลั่ว) เป็นต้น ผู้เข้าร่วมประชุมต่างยังคงกรุ่นไปด้วยอารมณ์ที่ต่อต้านญี่ปุ่น และมีความพร้อมที่จะต่อสู้ญี่ปุ่นอยู่เสมอ ทุกคนต่างยืนยันในความเป็นชาวจีนของตน และเห็นว่าหากไม่อาจรับใช้ชาติจนสุดความพยายามอย่างเต็มที่แล้ว ก็นับว่าเป็นเรื่องที่น่าละอายแก่ใจมาก การประชุมครั้งนี้ ทุกคนได้ให้สัญญาร่วมกันว่า แม้จะตกอยู่ในสถานการณ์ที่เลวร้ายเพียงใด ทุกคนก็จะรักษาเจตนารมณ์ที่รักชาติเอาไว้จนถึงที่สุด และจะไม่ยอมญี่ปุ่นแม้แต่ผู้น้อย และทุกคนจะเสียสละทรัพย์สินเงินทองส่วนตัวเพื่อรับใช้ชาติตลอดไป⁶⁹ ความคิดหรือความรู้สึกของแกนนำชาวจีนกลุ่มนี้ สอดคล้องกับที่ปรากฏรายงานในเอกสารของฝ่ายญี่ปุ่นซึ่งกล่าวถึงบทบาทของสหัท มหาคุณ และอื้อจื่อเหลียงแกนนำของชาวจีนฝ่ายสมาคมพาณิชย์จีนเอาไว้ว่า "รัฐบาลจุงกิงที่กำลังประสบภาวะขาดแคลนเงินอย่างหนัก ได้แสดงความต้องการรับบริจาคเงินจากชาวจีนในไทย โดยตั้งเป้าเอาไว้ว่าจะต้องเรียไรให้ได้ 10 ล้านเหรียญจีน ในโอกาสการจัดงานรำลึกวันสงครามต่อต้านญี่ปุ่น ซึ่งตรงกับวันที่ 7 กรกฎาคม 1941 สมาคมพาณิชย์จีน โดยสหัท มหาคุณ ในฐานะนายก และอื้อจื่อเหลียง ในฐานะกรรมการหนังสือพิมพ์ตงจ้วนได้เข้าร่วมรับผิดชอบในการเรียไรเงิน แต่ก็สามารถเรียไรมาได้เพียง 7 พันบาทหรือ 4 หมื่นเหรียญจีนเท่านั้น ซึ่งนับว่าน้อยกว่าปีที่แล้ว (ปี 1940) คือไม่ถึง 1 ใน 10 กรณีนี้ได้ทำให้ สหัท มหาคุณ และแกนนำคนอื่น ๆ ลำบากใจไม่น้อยเพราะด้านหนึ่งได้แสดงให้เห็นถึงสภาพความเชื่อดื้อที่มีต่อรัฐบาลจุงกิงของชาวจีนในไทยได้อย่างชัดเจน"⁷⁰

นับจากเดือนกันยายน 1941 เป็นต้นมา รัฐบาลหลวงพิบูลสงครามเริ่มวิตกถึงการรุกรานของญี่ปุ่น จึงได้ทำการณรงค์ให้ชาวไทยเตรียมพร้อมต่อสู้กับ "ผู้รุกราน" ด้วยรูปแบบต่างๆ การณรงค์ที่สำคัญก็คือ การที่รัฐบาลโดยกระทรวงกลาโหมและกระทรวง

มหาดไทยได้มีความพยายามที่จะจัดตั้งกองทัพอาวของประชาชนจีน โดยมีชื่อว่า "กองพันอาสาสมัคร" มีวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งว่า เพื่อเป็นการเตรียมตั้งรับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตและเพื่อปกป้องเอกราชของชาติไทยโดยถาวร⁷¹ เมื่อข่าวการจัดตั้ง "กองพันอาสาสมัคร" แพร่ออกไป ดันบุญเทียม อังกินันท์ แกนนำคนหนึ่งของชาวจีนก็ได้สมัครเข้าเป็นอาสาสมัครในกองพันดังกล่าว พร้อมกับชาวจีนอีกจำนวนหนึ่ง หนังสือพิมพ์ดวงจันทร์ รายงานว่าตัวเลขรวมผู้สมัครทั้งหมด(รวมทั้งคนไทยด้วย) จากกรุงเทพฯ และธนบุรี ขณะนั้นมีอยู่ประมาณ 10,000 คน⁷² การที่มีอาสาสมัครชาวจีนในครั้งนี้ น่าที่จะเข้าใจได้ว่าเป็นเพราะสถานการณ์ขณะนั้นได้ทำให้ชาวจีนกับชาวไทยมีศัตรูร่วมกันคือ ญี่ปุ่น นั่นเอง

เชิงอรรถที่ 3

1. หวู่เจี๋ย (โจ้วก๊ิง), 50 ปีในต่างแดน : ความทรงจำของนักหนังสือพิมพ์คนหนึ่ง (ภาคต้น), (กรุงเทพฯ : ศรีบุรณการพิมพ์), 1972 : 226. (ภาษาจีน)
2. อำไพ อุทรังกร, "ประชาธิปไตยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง", หนังสือพิมพ์ สโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ปีการศึกษา 2498, ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการหนังสือพิมพ์ธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา 2498) : 64.
3. หจข. (2) สร.0201.92/9 และ (2) สร.0201.86/6, ไทยใหม่, 30 มิถุนายน 1936.
4. ประชาชาติ, 7 ตุลาคม 1936.
5. อิราโน่ กุนยี่, "สภาพปัจจุบันของสยามและชาวจีนโพ้นทะเล", นานไฮ, ปีที่ 24 ฉบับที่ 10, ตุลาคม 1938 : 24. (ภาษาญี่ปุ่น)
6. สยามนิกร, 18 กรกฎาคม 1938 และ ฮั่วเฉียวเยอะเป้า, 22 กรกฎาคม 1938 วิจารย์ หลวงวิจิตรวาทการ ว่า "รัฐมนตรีหลวงวิจิตรฯ ชื่อจริง กิมเหลียง ใครๆ ก็รู้ว่าเป็นชาวจีนหรือลูกหลาน จีน". หลวงวิจิตรวาทการเคยทำบทเพลงจีนไทยสามัคคีในละครเรื่อง "พระเจ้ากรุงธน" (ศิลปกร, ปีที่ 1 เล่ม 2, สิงหาคม 1937: 73) ดังต่อไปนี้

บทเพลงในเรื่องพระเจ้ากรุงธน

จีนไทยสามัคคี

ชาติจีน, ชาติไทย	มิใช่อื่นไกล พี่น้องกัน
ต้องสงวนความรัก	ต้องสมัครใจมัน
ต้องสมานมิตรกัน	อยู่เสมอไปเอย
แต่โบราณหลายพันปีมาแล้ว	จีนกับไทยมิได้แคล้วเหมือนพี่น้อง
ได้ร่วมแรงร่วมใจเป็นไมตรี	ไม่เคยมีข้อวิวาทบาดหมางกัน
เมื่อเมืองจีนมีภัยไทยก็ช่วย	รับคนจีนมาอยู่ด้วยไม่คิดกัน
เมื่อสยามมีภัยร้ายฉกรรจ์	ไทยกับจีนช่วยกันกู้ชาติไทย
จะผูกรักสามัคคีเหมือนพี่น้อง	ชาติทั้งสองจะไม่แยกแตกกันได้
เมื่อคราวสุขก็สนุกเหมือนกันไป	ถึงคราวทุกข์จีนกับไทยไม่ทิ้งกัน

7. ประชาชาติ, 12-14 กันยายน 1938.

8. หจข. (2) สร. 0201. 77/10 และ ดงก๊กยิดป้อ, 21 ตุลาคม 1938.

9. จากการสัมภาษณ์ พ.ต.อ.เทียน สุโกศล วันที่ 5 กรกฎาคม 1992.

10. ดงก๊กยิดป้อ, 6 ธันวาคม 1938.

11. หวู่จีเยี่ย, อ้างแล้ว : 229.

12. ประชาชาติ, 6 มิถุนายน และ 6 กันยายน 1939 และ ดงจวัน, 19 ธันวาคม 1939, 24-25 มกราคม 1940 และ 23 มีนาคม 1940.

13. ดงจวัน, 17 มิถุนายน 1940.

14. ดงจวัน, 27 พฤษภาคม และ 14 กรกฎาคม 1940.

15. ดงจวัน, 24 กรกฎาคม, 13 สิงหาคม และ 3, 11, 13 ตุลาคม 1941.

16. ไทยใหม่, 13 กรกฎาคม 1939 น่าจะสันนิษฐานได้ว่า หลิวชู่สือ และหวงเย่า-หวน 2 แกนนำของฝ่ายคอมมิวนิสต์ใน "ข้างเหลียน" น่าจะถูกจับกุมในครั้งนี้นี้ด้วย.

17. ไทยใหม่, 30 กรกฎาคม 1939, มียาสาร่า ทาเกโอ บทราล์มในสายลมกับบางเรื่องในเมืองไทย, (โตเกียว : โอการะ โซโบ), 1940 : 78. (ภาษาญี่ปุ่น)

18. หจข. (2) สร. 0201. 77/11.

19. เจิงยู่เยี่ยน, ชาวจีนโพ้นทะเลกับสงครามต่อต้านญี่ปุ่น, (เจิงตู : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยซื่อชวน), 1988 : 124. (ภาษาจีน)

20. ดงจวัน, 8 สิงหาคม และ 7 พฤศจิกายน 1939. และ ประชาชาติ, 30 กรกฎาคม และ 17 ตุลาคม 1939.

21. หจข. (2) สร. 0201. 77/9.

22. ข่าวโฆษณาการ, ปีที่ 2 ฉบับที่ 5 (12 สิงหาคม 1939) : 11.

23. หอจดหมายเหตุการทูต, กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น, E. 1.1.0 2-17, เรื่อง "การคลังและนโยบายเศรษฐกิจของประเทศต่างๆ : กรณีประเทศไทย." (ภาษาญี่ปุ่น)

24. หอจดหมายเหตุการทูต, กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น, E. 3.3.0 J/XI-SI 7, อ้างแล้ว.

25. หอจดหมายเหตุแห่งชาติอังกฤษ, (PRO), F 9141/4784/40, FO371/23597 (1939).

26. หอจดหมายเหตุแห่งชาติอังกฤษ, (PRO), F 9345/4784/40, FO371/23597 (1939).

27. หจข. (2) สร. 0201. 77/2.

28. หจข. (2) สร. 0201. 88.2/1.

29. หจข. (2) สร. 0201. 88.2/1 และ (2) สร.0201.77/6.

30. หจข. (2) สร. 0201. 77/6.

31. กองบรรณสาร, กระทรวงการต่างประเทศไทย, WW (เบ็คเคิลีค) 28/17

32. เพิ่งอ้าง. การสำรวจสำมะโนครัวตามที่ พ.ต.อ. หลวงอดุลฯ ได้กล่าวถึงนั้นหมายถึง การสำรวจเมื่อเดือนสิงหาคม 2480 ในการสำรวจครั้งนั้นพบว่า มีชาวจีนอยู่ในสยาม รวม 524,062 คน แบ่งเป็นชาย 335,524 คน และหญิง 188,538 คน โดยประชากรที่เป็น

สัญชาติไทยมีอยู่ทั้งสิ้น 13,841,304 คน, กองทะเบียน กรมมหาดไทย กระทรวงมหาดไทย, การสำรวจสำมะโนครัวทั่วราชอาณาจักร พุทธศักราช 2480, ประชากรยอครวมทั่วราชอาณาจักร (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยพิทยา), 1940 : 8. ตัวเลขชาวจีนดังกล่าวนี้ ไม่ได้นับรวมลูกจีนที่เกิดในไทย ซึ่งถ้าหากรวมด้วยก็จะมีประมาณ 2 ล้านคน ทั้งนี้อ้างจากคำกล่าวของหลวงประดิษฐมนูธรรม ดู ไทยใหม่, 8 ธันวาคม 1937.

33. ดงกั๊กยิดบ้อ, 21 มีนาคม 1939.

34. หนังสืองานศพ อำมาตย์เอก พระประมณชัฎปัญญา (ประมณชัฎ เนตรศิริ), (กรุงเทพฯ : กรมสารบรรณทหารเรือ), 1971 : 27-28.

35. หนังสืองานศพ พลเอกเอกา บริรักษ์ย์ยุทธกิจ (พระบริรักษ์ย์ยุทธกิจ) (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมสรรพสามิต), 1970 และ (2) สร. 0201.46.3/31.

36. ประชาชาติ, 9 มีนาคม 1939.

37. หอจดหมายเหตุการทูต, กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น, E.3.3.0 J/XI-SI7, อ้างแล้ว.

38. หอจดหมายเหตุแห่งชาติอังกฤษ, (PRO) F251/251/40, FO371/23592 (1939) ฝ่ายญี่ปุ่นเองก็มีข้อมูลว่า "เมื่อเร็วๆ นี้ บริษัทข้าวสยามฯ ถูกก่อตั้งโดยการแนะนำของรัฐบาลญี่ปุ่น และบริษัทนี้ดำเนินอยู่ด้วยการแนะนำของบริษัทมิติดจูบิชิ กับกระทรวงการเกษตรญี่ปุ่น." อาอิจิ คิอิจิ, สภาพทั่วไปของเมืองไทยในปัจจุบัน, (โตเกียว : เงโกกุเคไซโช ซาคิกัง เรงโงไก), 1942 : 17. (ภาษาญี่ปุ่น)

แต่ข้อเขียนของ อาอิฉี อาจจะไม่ตรงกับความจริงเท่าไรนัก เพราะมีเอกสารไทยเกี่ยวกับมา นุลกุล ใน หจข. (2) สร. 0201.46.3/31 ซึ่งเขียนไว้ว่าเมื่อเกิดสงครามญี่ปุ่นกับจีน ขึ้นนั้น บริษัทคนต่างด้าวบริษัทใหญ่ (น่าจะบริษัทมิตซูบิชิ) ติดต่อกับมา นุลกุล ให้เขาเป็น นายหน้าหาข้าว แต่มา นุลกุล ไม่รับและได้แจ้งให้กระทรวงเศรษฐกิจทราบและให้ความเห็นว่า รัฐบาลไทยควรเข้าจัดการ นี่เป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งบริษัทข้าวไทย จากข้อเขียนนี้ เข้าใจได้ว่าการริเริ่มในการตั้งบริษัทข้าวไทย อยู่ที่ฝ่ายไทย ไม่ใช่ฝ่ายญี่ปุ่น เอกสารไทยมีดังต่อไปนี้

“ต่อมาในปีพ.ศ. 2480-81 เกิดสงครามญี่ปุ่นกับจีน กองทัพญี่ปุ่นได้ยึดท่าเรือฝั่งใต้ของประเทศจีนไว้เกือบหมด ญี่ปุ่นจึงทำการค้าฝ่ายเดียวกับจีน ประกอบกับตลาดข้าวสำคัญของประเทศไทยมีอยู่ที่ประเทศจีนด้วย โดยเหตุนี้พ่อค้าญี่ปุ่นใหญ่ๆ ในประเทศไทยจึงเริ่มเข้าทำการค้าข้าวเป็นส่วนมาก แต่ก็ไม่สามารถซื้อข้าวในประเทศไทยได้มาก ทั้งนี้เพราะพ่อค้าจีนส่วนมากไม่ยอมขายข้าวให้แก่พ่อค้าญี่ปุ่น ในขณะที่รัฐบาลไทยก็ยังไม่สามารถจะแก้ปัญหาเรื่องข้าวได้ เพราะข้าวอยู่ในมือคนต่างด้าวทั้งหมด ในระหว่างนี้บริษัทคนต่างด้าวบริษัทใหญ่บริษัทหนึ่งในประเทศไทยมีความประสงค์จะซื้อข้าวจากเจ้าของโรงสี ใหญ่ๆ โดยตรง จึงได้เจรจากับนายมา นุลกุล ซึ่งมีชื่อเสียงในวงการค้าข้าวและขอให้จัดการกว้านซื้อข้าว โดยจะคิดค่านายหน้า เป็นการตอบแทน บริษัทคนต่างด้าวที่ว่านี้พร้อมที่จะออกทุน เป็นจำนวนมาก เพื่อให้ให้นายมา นุลกุล จัดหาข้าวสะสมไว้ นายมา นุลกุล ไม่สมัครที่จะทำงานตามที่บริษัทคนต่างด้าวร้องขอ จึงได้มาชี้แจงให้กระทรวงเศรษฐกิจทราบพฤติการณ์และให้ความเห็นว่า เรื่องข้าวนี้รัฐบาลควรเข้าจัดการดีกว่า เพื่อรักษาประโยชน์ของ

ชนชาวไทยไว้ และรับอาสาจะช่วยเหลือทางราชการทุกประการ”

39. ประชาชาติ, 16 ธันวาคม 1938.
40. กองบรรณสาร, กระทรวงการต่างประเทศไทย, WW 2/2 : 8/2.
41. ดงจ้วน, 24 มกราคม และ 23 กุมภาพันธ์ 1940 และหจข. สร.0201.23/27, (2) สร.0201.51/4.
42. กองบรรณสาร, กระทรวงการต่างประเทศไทย, WW 2/2 : 3/3. หจข. (2) สร. 0201.77/12. ข่าวโฆษณาการ, ปีที่ 2 ฉบับที่ 10 (ธันวาคม 1939 - มกราคม 1940): 111-113 และ หอจดหมายเหตุแห่งชาติอังกฤษ (PRO), F116/116/40, FO371/24752 (1940).
43. หจข. (2) สร. 0201. 77/2.
44. หจข. (2) สร. 0201. 82.2/1-5 ส่วนตามประกาศกระทรวงการต่างประเทศ เรื่อง การแปลงชาติระหว่างวันที่ 11 เมษายน 1942 ถึง 20 พฤษภาคม 1944 มีคนแปลงชาติเป็นไทยทั้งหมด 1,421 คน ในจำนวนนี้ 1,180 คน แปลงจากจีน, 167 คน จากอังกฤษ, 29 คน จากฝรั่งเศส, 21 คนจากฮอลแลนด์ เป็นต้น (หจข. (2) สร.0201.82).
45. ดงจ้วน, 21 มีนาคม 1941, หจข. (2) สร.0201.82.1/14.
46. ประชาชาติ, 3 กุมภาพันธ์ 1940 ในเวลาเดียวกัน โสวัเตกชวนก็ได้ถามสกุลจากหลวงพิบูลสงครามว่า "บุลสุข" นอกจากนี้ เดียลิ่งซัง ก็ได้เปลี่ยนชื่อสกุลของตนว่า

สัทท มหาคุณ หนังสือพิมพ์ยังกล่าวอีกว่า ในระยะ 2-3 เดือนของช่วงดังกล่าว ได้มีชาวจีนจำนวนมากที่ได้เปลี่ยนชื่อสกุลของตนมาเป็นชื่อสกุลไทย.

47. หนังสืองานศพ นายมา บุญกุล, 1964.

48. หนังสือที่ระลึกงานฉลองอายุ 6 รอบของนายอัมพร บุญภักดี (กรุงเทพฯ : มิตรนราการพิมพ์) 1979: 5-6 นายอัมพร บุญภักดี เองก็เปลี่ยนเป็นสัญชาติไทยเมื่อธันวาคม ปี 1942.

49. ประชาชาติ, 26 เมษายน และ 14 มิถุนายน 1940. ดงจ้วน, 26 เมษายน 1940, และหอจดหมายเหตุการทูต, กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น A.6.0.0 1-27, "การเมืองภายในประเทศต่างๆ : กรณีประเทศไทย เล่ม 2". (ภาษาญี่ปุ่น)

50. ไทยใหม่, 9 มีนาคม 1938.

51. บันทึกชาวจีนไหหลำโพ้นทะเลในไทย, (กรุงเทพฯ), 1962. (ภาษาจีน) หนังสืองานศพบั้งลูฮั่ว อดีตผู้ร่างรัฐธรรมนูญจีนจากสยาม (กรุงเทพฯ : ไทยวิสิณการพิมพ์), 1968 (ภาษาจีน) ประวัติของข้าพเจ้า : บี.เอ็ล.ฮั่ว, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บ้านควง), 1957.

52. มียาสรา ทาเกโอ, อ้างแล้ว : 81-82 เกี่ยวกับการสไตรค์ของชาวจีนในปี 1910 นี้ หนังสือพิมพ์สยามไคร้, 6 มิถุนายน 1910 ลงข่าวว่า "เจ๊กปิดร้านอยู่คน, ตำบลที่มีเจ๊กอยู่มาก เช่น สำแพง เป็นต้น ยังไม่เปิดร้านขายของโดยปกติ แต่ตำบลที่ไม่มีเจ๊กอยู่มากได้เปิดร้านขายของบ้างแล้ว... การที่มันช่วยกันอยู่คนดังนี้จะให้รัฐบาลของเราเสียผลประโยชน์นั้น ตัวมันเองก็ต้องเสียประโยชน์ในการค้าขายและต้องได้รับความเดือดร้อนเหมือนกัน ใจว่าคนไทยและรัฐบาลจะเสียผลประโยชน์แต่ฝ่ายเดียวก็หาไม่ได้ เจ๊กที่เป็นพวก

ก่อการจู่โจมด้วยปืนเป็นเครื่องหมายแปลว่าไม่กลัวตาย... ทำถ้าทางเป็นคนแก่หรือคนกล้าที่จีนเรียกเห่าหั่นอายพวกที่คอยเที่ยวทำร้ายพวกที่เปิดร้านขายของแลพวกที่ไม่อยู่คนงานเมื่อเจ้าพนักงานยังจับตัวไม่ได้อายพวกนี้ทำถ้าทางเห่าหั่นมาก เมื่อเจ้าพนักงานจับได้ความแก่กาจก็เหี่ยวแห้งไปทันที... ถึงโดยเจ๊กจะปิดร้านต่อไปอีกนาน รัฐบาลของเราท่านคงผ่อนผัน ไม่ให้ราษฎรอดยาก เพราะฉะนั้นไม่ควรที่ราษฎรจะกลัวอดอาหาร..."

53. ประชาชาติ, 12 ธันวาคม 1939.

54. ดงจ้วน, 21-22, 25 มีนาคม, 9, 13 กันยายน และ 14 ตุลาคม 1940.

55. ตั้งจ้อปิง ดำรงตำแหน่งนายกสมาคมพาณิชย์จีนในวาระของเหี้ยกวงเอี่ยม เนื่องจากเหี้ยกวงเอี่ยมถูกฆาตกรรม เมื่อหมควาระสิ้นเดือนมีนาคม 1940 ก็มีการเลือกตั้งกรรมการชุดใหม่ขึ้น โดยมีผู้ได้รับเลือกที่สำคัญดังนี้ สัทท มหาคุณ ได้ 299 คะแนน ดันเกงซวง 296 คะแนน อ้อจื่อเหลียง 294 คะแนน เหี้ยมูเก่า 289 คะแนน ดันย่งซัน (ตั้งโอวี่งซัง) 288 คะแนน ดันจินเก่ง 288 คะแนน บั้งลูฮั่ว 281 คะแนน (กรณีนี้ได้รับเลือกขณะที่เจ้าตัวถูกจับกุมอยู่ในคุก) โล้วเต็กชว่น 270 คะแนน ตั้งจ้อปิง 254 คะแนน เป็นต้น โดยมีคณะกรรมการรวมทั้งสิ้น 15 คน และจากจำนวนนี้ก็ได้ออกสัทท มหาคุณ เป็นนายกสมาคมฯ ตั้งโอวี่งซัง เป็นเลขาธิการ ดันจินเก่งเป็นปฏิคม ดงจ้วน, 11, 15 มีนาคม 1940.

56. ดงจ้วน, 9 ตุลาคม 1941.

57. ดงจ้วน, 26-27 กุมภาพันธ์, 2 มีนาคม 1940, หจข (2) สร.0201.77/2, กองบรรณสาร, กระทรวงการต่างประเทศไทย WW 2/2 : 3/3, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ อังกฤษ, (PRO), F1322/19/40, FO371/24750 (1940).

58. *ดวงจันทร์*, 27 ธันวาคม 1940 และ *ดวงจันทร์*, 25 พฤศจิกายน 1941.
59. หลานตงไห่. "นายทหารผู้ใหญ่ไม่เคยยอมแพ้ในสมรภูมิของชาวจีนโพ้นทะเล : รำลึกถึงผู้ยิ่งใหญ่", *หนังสือรำลึกท่านผู้*, หลี่จื่อหยาน-บรรณาธิการ (ซานฟรานซิสโก) 1987 : 226. (ภาษาจีน)
60. *ประชาชาติ*, 9 เมษายน 1941.
61. *นานโย*, ปีที่ 27 ฉบับที่ 5 (พฤษภาคม 1941) : 108.
62. *นานโย*, ปีที่ 27 ฉบับที่ 9 (กันยายน 1941) : 93 หัวเถี่ยเจิง มีตำแหน่งเป็นหัวหน้าฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ของก๊กมินตั๋ง เดินทางออกจากจีนในปลายเดือนธันวาคม 1940. *ดวงจันทร์*, 28 ธันวาคม 1940. รัฐบาลจงกวนชางทางการเมืองส่งหัวเถี่ยเจิง เป็นหัวหน้าคณะทูตจำเลยทางไมตรีเมื่อเดือนพฤศจิกายน 1940 แต่ฝ่ายรัฐบาลไทยปฏิเสธดังที่กล่าวในหนังสือเล่มนี้เห็นว่า ข้อเขียนนานโยฉบับนี้ไม่น่าถูกต้อง.
63. *นานโย*, ปีที่ 27 ฉบับที่ 5 (พฤษภาคม 1941) : 108.
64. อาอิจิ คิอิชิ, อ้างแล้ว : 18.
65. *นานโย*, ปีที่ 26 ฉบับที่ 12 (ธันวาคม 1940) : 131.
66. *ดวงจันทร์*, 7 ตุลาคม 1940.

67. หอจดหมายเหตุแห่งชาติอังกฤษ (PRO), F11502/4784/40, FO371/23597 (1939).

68. กองพิเศษทหารเรือญี่ปุ่นประจำไหหลำ, *เชิงชวคกงซี* (องค์การการปฏิบัติการเกี่ยวกับชาวจีนโพ้นทะเลในไทย) 1942 : 2. และ *ไทยฮั่วเซียงป้อ*, 22 ตุลาคม 1945. กุ๊ปึงซงถูกจับหลังสงคราม

69. *หนังสืองานศพของอ้อจื่อเหลียง*, (กรุงเทพฯ : 21 เซ็นจูรี่ จำกัด) 1976 : 10 ข้อเขียนชิ้นนี้ เขียนขึ้นในระหว่างมรณกรรมของอ้อจื่อเหลียง ซึ่งเนื้อหาอาจจะเกินจริงอยู่บ้าง และในบรรดาผู้ที่เข้าประชุมเหล่านี้ อ้อจื่อเหลียงได้ลี้ภัยไปยังปักกิ่งก่อนกองทัพของญี่ปุ่นเข้ามายังประเทศไทย ดันเกวซวง เลี้ยวกงโพ้ว และเลี้ยวฮังโพ้ว (น้องชายของเลี้ยวกงโพ้ว) อังก่าเท้งและอั้งเทียงลิว (เทียน อังสะนันท์) ถูกจับกุมในคดีไทยอิสระในเดือนมกราคม 1942 และถูกจำคุกจนถึงวันที่ 12 กันยายน 1945.

70. *อาซาฮิ* (ฉบับตอนเช้า ; โตเกียว) 11 กรกฎาคม 1941. (ภาษาญี่ปุ่น)

71. *ดวงจันทร์*, 14 พฤศจิกายน 1941.

72. *ดวงจันทร์*, 25 และ 26 พฤศจิกายน 1941.

บทที่ 4 บทส่งท้าย

ชาวอังกฤษ ดับลิว.ดี.รีฟ (W.D. Reeve) ผู้ที่เคยรับราชการไทยมานานในฐานะที่ปรึกษาด้านการคลัง ตั้งข้อสังเกตในหนังสือของเขาเมื่อปี 1951 ว่าเมืองไทยไม่มีปัญหาพื้นฐานทางการปกครอง นอกจากปัญหาชาวจีน ซึ่งมีถึงประมาณร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด โดยชนชั้นกลางและกรรมกรเกือบทั้งหมดมาจากกลุ่มนี้ และเพราะชาวไทยส่วนใหญ่ไร้จิตสำนึกทางการเมือง จึงไม่ก่อปัญหาให้กับรัฐบาล¹

ข้อสังเกตนี้ชี้ให้เห็นความสำคัญของปัญหาชาวจีนในเมืองไทยอย่างชัดเจน ปัญหาชาวจีนในอดีตไม่ใช่ปัญหาพื้นๆ ของชนกลุ่มน้อยทั่วไป อย่างที่บางคนเข้าใจในปัจจุบัน เพราะชาวจีนเป็นประชากรส่วนข้างมากในเมืองสำคัญต่างๆ ที่เจริญแล้ว และมีจิตสำนึกทางการเมืองสูง เป็นกลุ่มซึ่งนำอุดมการณ์การเมืองสมัยใหม่เข้ามายังเมืองไทยเผยแพร่และเริ่มขบวนการทางการเมืองเป็นกลุ่มแรกในเมืองไทย ในขณะที่ขบวนการของชาวไทยยังไม่ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรม เช่น ถ้าเรายกตัวอย่างกรณีพรรคการเมืองในประเทศไทยแล้ว พรรคการเมืองไทยพรรคแรกคือ คณะราษฎรก็เพิ่งมีขึ้นในปี 1932 เท่านั้น และหลัง “ปฏิวัติ พ.ศ. 2475” ไปแล้ว ข้าราชการฝ่ายตรงข้ามกับคณะราษฎรพยายามตั้งคณะชาติในปีเดียวกัน

แต่ไม่สามารถตั้งได้เพราะรัฐบาลคณะราษฎรไม่อนุญาต และถึงปี 1933 คณะราษฎรในฐานะพรรคการเมืองก็ยุบไปด้วยตัวเอง กล่าวได้ว่าในประเทศไทยไม่มีพรรคการเมืองของคนไทยจนถึงปี 1945 คือเมื่อมีพรรคก้าวหน้าเกิดขึ้น² แต่พรรคการเมืองของชาวจีน 2 พรรคคือ ก๊กมินตั๋ง กับคอมมิวนิสต์ มีมาก่อน 1932 นานแล้ว และดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง จนหลัง 1932 แม้ว่ารัฐบาลไทยห้ามมิสมาคมการเมืองก็ตาม

ขบวนการทางการเมืองของชาวจีนในเมืองไทยไม่เพียงแต่สร้างปัญหาภายในประเทศเท่านั้น แต่สร้างปัญหากับต่างประเทศอีกด้วย โดยเฉพาะอังกฤษกับญี่ปุ่น เพราะขบวนการของเขามีเนื้อหาสาระต่อต้านต่างชาติ ที่ยึดครองเมืองจีนเป็นสำคัญ นอกจากนี้ขบวนการชาวจีนโดยเฉพาะฝ่ายคอมมิวนิสต์ ไม่จำกัดขอบเขตเฉพาะภายในวงชาวจีนเท่านั้น แต่พยายามดึงเอาชาวไทยเข้ามาด้วย จึงไม่แปลกเลยที่หนังสือพิมพ์ภาษาไทยสมัยนั้นเต็มไปด้วยข่าวขบวนการของชาวจีน

ฉะนั้นการศึกษาการเมืองชาวจีนในเมืองไทยจึงเป็นหัวข้อสำคัญมากซึ่งผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ไม่อาจมองข้ามได้ แต่น่าเสียดายอย่างยิ่งว่าไม่มีผลงานวิจัยเรื่องนี้เลย หนังสือของสกินเนอร์เกี่ยวกับสังคมชาวจีนในประเทศไทย ซึ่งบางท่านยกย่องว่าเป็นหนังสือจีนศึกษาระดับมาตรฐาน แต่ก็ไม่ได้กล่าวถึงขบวนการทางการเมืองของชาวจีนสมัยทศวรรษ 1920-1940 อย่างที่ผู้ศึกษาวิจารณ์ไว้แล้วในบทที่ 1

แม้ว่างานวิจัยชิ้นนี้จะยังไม่สมบูรณ์ก็ตาม แต่ผู้ศึกษาก็ประเมินว่า หนังสือเล่มนี้ทำให้ข้อเท็จจริงหลายประการ ปรากฏอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะขบวนการก๊กมินตั๋งกับคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยระหว่างปี 1924 ถึง 1941 จากนั้นไปจะสามารถสรุปผลงานวิจัยชิ้นนี้ได้ดังนี้:

สำหรับก๊กมินตั๋งแล้ว หนังสือเล่มนี้ชี้ให้เห็นว่า ก๊กมินตั๋งในเมืองไทยไม่มีเอกภาพ

และแตกแยกอยู่หลายฝ่ายเช่นเดียวกับก๊กมินตั๋งในเมืองจีน กลุ่มใหญ่ในก๊กมินตั๋งในเมืองไทยในทศวรรษ 1920-1930 คือกลุ่มเชื้อฮกต้ง แม้กลุ่มนี้ยึดคณะบริหารของสาขาใหญ่ พรรคประจำสยามก็ตาม แต่ก็ถูกทำลายจากกลุ่มอื่นๆ รวมทั้งฝ่ายคอมมิวนิสต์มาโดยตลอด เชียวฮกต้ง ผู้เป็นคนบังคับอังกฤษสามารถอาศัยอิทธิพลของสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของอังกฤษและทำกิจกรรมการเมืองได้ เช่นเดียวกับผู้นำชาวจีนหลายคนในเมืองไทยสมัยนั้น

ก๊กมินตั๋งซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ตงหัวฮ่วยก๊วน (จงหัวฮ่วยก๊วน) โฆษณาลัทธิไตรราษฎร์ ต่อบรรดาชาวจีนและมีส่วนในขบวนการ 30 พฤษภาคม ปี 1925 อีกทั้งยังได้ทำการรณรงค์คว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่นในเหตุการณ์จีนนานเมื่อปี 1928 อีกด้วย แต่ถูกปราบปรามจากรัฐบาล สมบูรณาญาสิทธิราชย์ของสยามในปี 1929 และเป็นเหตุให้กิจกรรมของก๊กมินตั๋งจำเป็นต้องมีลักษณะใต้ดินเพิ่มขึ้น

หลังจากเชื้อฮกต้งได้เป็นผู้นำสำคัญของรัฐบาลกวางตุ้ง (ฝ่ายไชนั่มหรือพรรค) ซึ่งถูกจัดตั้งโดยผู้สนับสนุนฮกต้งมีผู้นำฝ่ายตรงกันข้ามกับเจียงไคเช็คในปี 1931 แล้ว ต่อมากลุ่มเชื้อฮกต้งก็สืบทอดมาเป็นกลุ่มสมาคมเต๋จิวซึ่งมีต้นกำเนิดจากเจียงไคเช็คเป็นผู้ นำ กลุ่มหลังนี้เป็นกลุ่มตรงกันข้ามกับกลุ่มตันซิวเม้ง ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นข้าหลวงพาณิชย์จีนประจำประเทศสยามจากรัฐบาลนานกิงของเจียงไคเช็คในปี 1932

ความแตกแยกของก๊กมินตั๋งในเมืองไทย รวมทั้งนโยบายของรัฐบาลคณะราษฎรซึ่งห้ามจัดตั้งสมาคมการเมือง ทำให้กิจกรรมก๊กมินตั๋งในเมืองไทยซบเซา มีลักษณะที่มีแต่ชื่อเท่านั้น กิจกรรมของก๊กมินตั๋งได้ถูกฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ เมื่อเกิดสงครามต่อต้านญี่ปุ่นในปี 1937 กลุ่มสมาคมเต๋จิวกับกลุ่มตันซิวเม้งต่างก็พยายามช่วยการสู้รบในบ้านเกิดเมืองนอน โดยวิธีหลายประการ มีองค์กรใหม่ๆ ถูกจัดตั้ง เช่น สมาคมสนับสนุนการต่อต้านศัตรูและกู้ชาติของชาวจีนแห่งสยาม, คณะเยาวชนลัทธิไตรราษฎร์, คณะกรรมการรณรงค์ขายพันธบัตรฯ เป็นต้น

ในช่วงสงครามจีน-ญี่ปุ่นนี้ ความร่วมมือระหว่างฝ่ายก๊กมินตั๋งกับคอมมิวนิสต์ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง และผู้นำชาวจีนบางคนเช่นเหี้ยกวงเอี่ยมยังช่วยฝ่ายคอมมิวนิสต์อีกด้วย จึงอาจจะกล่าวได้ว่าฝ่ายคอมมิวนิสต์ขยายอิทธิพลในหมู่ชาวจีนเพิ่มมากขึ้นได้ในช่วงสงครามนี้

ส่วนขบวนการคอมมิวนิสต์นั้น งานวิจัยชิ้นนี้ชี้ให้เห็นว่า องค์การของขบวนการคอมมิวนิสต์ในเมืองไทยได้เริ่มขึ้นในปี 1924 โดยมีการจัดตั้งสาขาที่ 2 (นัมเม้งเชียงหอย) ในสาขาใหญ่ก๊กมินตั๋งประจำสยาม เหตุการณ์ปราบปรามคอมมิวนิสต์ของเจียงไคเช็คในปี 1927 ทำให้ความร่วมมือระหว่างก๊กมินตั๋งกับคอมมิวนิสต์ซึ่งมีมาตั้งแต่ปี 1924 สิ้นสุดลงโดยเด็ดขาด ปรากฏการณ์นี้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในเมืองจีนที่เดียว แต่เกิดขึ้นในองค์กรก๊กมินตั๋งต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งเมืองไทยด้วย

ฝ่ายคอมมิวนิสต์ซึ่งแยกตัวออกจากก๊กมินตั๋งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ร่วมกับชาวกอมมิวนิสต์ซึ่งหนีการปราบปรามของเจียงไคเช็คเข้ามาภูมิภาคนี้ได้จัดตั้ง “คณะคอมมิวนิสต์ทะเลใต้” ขึ้นในปี 1928 แต่ต่อมาเมื่อถึงปี 1930 พรรคนี้ก็สลายตัวเพราะพรรคคอมมิวนิสต์ของแต่ละประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถูกจัดตั้งขึ้น และในกรณีสยามนั้นคณะคอมมิวนิสต์สยามถูกก่อตั้งขึ้นด้วย คณะคอมมิวนิสต์สยาม ประกอบไปด้วยชาวจีนกับชาวเวียดนาม ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในเมืองไทยเป็นส่วนใหญ่ แต่มีแนวทางการต่อสู้เพื่อจัดตั้งรัฐโซเวียตในเมืองไทยโดยล้มอำนาจของรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือรัฐของ คณะราษฎร หลัง “การปฏิวัติ พ.ศ. 2475” ตามแนวทางหลักของคอมมิวนิสต์สากลที่ 3 (โคมินเทิร์น) เป้าหมายปฏิวัติของคณะคอมมิวนิสต์สยามก็คือการล้มอำนาจรัฐไทยโดยตรง จึงเป็นอันตรายต่อรัฐบาลไทยมากกว่าก๊กมินตั๋งอย่างเปรียบเทียบไม่ได้ เพราะก๊กมินตั๋งทำแต่

กิจกรรมภายในขอบเขตของสาขาพรรคซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองจีนและไม่มีวัตถุประสงค์ที่จะยึดอำนาจรัฐไทย

คณะกรรมการมณฑลสยามมีผู้นำชาวจีน เช่น หวู่จื่อจื่อ (โง่ตี่จี่) หลิวซู่สือ (เล่าโง้วเจียะ) เป็นต้น มีองค์กรมวลชน เช่น คณะกรรมการมณฑลหนุ่มสยาม, สมาคมสหกรรมกรประเทศสยาม สมาคมแอนติอิมพีเรียลลิสต์สยาม, สมาคมสหนักเรียนสยามและอื่นๆ แจกใบปลิวโฆษณาความชั่วร้ายของรัฐบาลคณะราษฎร (ประณามปรีดี พนมยงค์ด้วย) และแสดงเงื่อนไขความจำเป็นในการสร้างอำนาจรัฐของกรรมกรและชาวนาและในบางครั้งก็ติดธงโซเวียตในที่สาธารณะต่างๆ ในระหว่างปี 1930 ถึง 1936 อย่างไรก็ตาม ขบวนการไม่มีกำลังพอที่จะลงมือปฏิวัติอย่างแท้จริง นอกจากการโฆษณา แต่ก็ถูกลบปรามอย่างหนักจากรัฐบาลไทย ซึ่งได้รับความร่วมมือและข้อมูลจากรัฐบาลอังกฤษ

จนถึงปี 1936 ขบวนการของคณะกรรมการมณฑลสยามก็หายไป สาเหตุสำคัญน่าจะเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงด้านหลักการของขบวนการคอมมิวนิสต์สากล กล่าวคือที่ประชุมโคมินเทิร์น ที่มอสโก เมื่อเดือนสิงหาคม ปี 1935 ลงมติให้เลิกการต่อสู้ทางชนชั้นและกำหนดแนวทางใหม่คือ ต้องการสร้างแนวร่วมกว้างใหญ่เพื่อต่อสู้กับศัตรูร้ายแรงของโซเวียตรัสเซีย ซึ่งหมายถึงฟาสซิสต์เยอรมันกับญี่ปุ่น

การเปลี่ยนแปลงแนวทางใหม่พร้อมกับการเกิดสงครามต่อต้านญี่ปุ่นในปี 1937 นั้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในขบวนการคอมมิวนิสต์ในสยามมากมาย องค์กรมวลชนต่างๆ มีการปรับปรุงใหม่และองค์กร “ข้างเหลี่ยม” ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อต่อต้านญี่ปุ่น ภายใต้การเป็นผู้นำของหลิวซู่สือ, ฤทธิ, สวีอีจิ้น, หลี่หัว เป็นต้น การต่อต้านญี่ปุ่นของฝ่ายคอมมิวนิสต์สามารถดึงเอาชาวจีนเข้ามาขบวนการได้อย่างกว้างขวาง เช่น พ่อค้าใหญ่บางคน เขวชนรักชาติ แม้แต่กลุ่มอั้งยี่ต่างๆ ฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้ใช้ความรุนแรงกับพ่อค้าชาวจีนที่ไม่ร่วมมือในการคว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่น

ในช่วงที่ขบวนการชาวจีนเริ่มคลี่คลายอีกครั้งหนึ่งด้วยสงครามต่อต้านญี่ปุ่นนั้น ตรงกับเวลาที่รัฐบาลคณะราษฎรพยายามอย่างเต็มที่ที่จะสร้างชาติไทย รัฐบาลไทยสมัยสร้างชาตินั้น ไม่เพียงแต่ต้องการเอาอำนาจเศรษฐกิจคืนจากชาวจีนเท่านั้น หากแต่ยังต้องการให้ทุกชาติทุกภาษาซึ่งอาศัยอยู่บนแผ่นดินไทยเป็นคนไทยเช่นเดียวกัน คือ มีความจงรักภักดีต่อชาติไทย มีวัฒนธรรมอันเดียวกัน และใช้ภาษาไทยร่วมกัน ซึ่งหมายความว่าต้องการให้ลูกหลานชาวจีนเป็นคนไทยเต็มตัว

รัฐบาลไทยไม่ยอมให้คนต่างชาติทำกิจกรรมการเมืองโดยอิสระตามใจชอบ ซึ่งไม่เพียงแต่กระทบกระเทือนผลประโยชน์ของประเทศเท่านั้นแต่ยังได้ทำลายเกียรติศักดิ์ และความภูมิใจของเจ้าของประเทศอีกด้วย ซึ่งทูตอังกฤษก็เข้าใจเจตนาข้อนี้เป็นอย่างดี รัฐบาลไทยจับกุมและเนรเทศชาวจีนหลายพันคน ใช้วิธีเค้นขาคับกับโรงเรียนจีน และหนังสือพิมพ์จีนตั้งบริษัทหลายประเภทโดยรัฐบาลออกทุนเอง และในปี 1941 ก็ประกาศเขตหวงห้ามคนต่างชาติและประกาศจำกัดอาชีพคนต่างชาติด้วย แต่ในขณะเดียวกัน ก็เปิดโอกาสให้คนสัญชาติจีนแปลงเป็นสัญชาติไทยได้ ในปี 1939 ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เคยอนุญาตมาก่อน

ปฏิกริยาของชาวจีนต่อนโยบายรุนแรงของรัฐบาลไทยแบ่งได้ 3 ประเภทด้วยกัน คือ (1) ไม่ยอมละทิ้งความเป็นจีนและปฏิบัติกิจกรรมการเมืองต่อไป เช่น ล้วน ว่องวานิช หรือ บั้งลู่ฮั่ว เป็นต้น บุคคลประเภทนี้ถูกเนรเทศหรือกลับไปเมืองจีนด้วยตัวเองเพื่อรับใช้ชาติจีน (2) เลือกความเป็นไทยเช่น มา บุลกุล (3) ร่วมมือกับรัฐบาลไทย และไม่รังเกียจติดต่อค้าขายกับฝ่ายญี่ปุ่นเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่ในอีกด้านหนึ่งแอบช่วยเหลือขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นโดยสมัครใจ

ผู้นำชาวจีนส่วนมากเลือกประเภทที่ 3 พวกเขาเพิ่มความพยายามเอาใจและร่วมมือกับรัฐบาลไทยเพื่อความอยู่รอด ทั้งยังได้บริจาคเงินทองให้กับรัฐบาลไทย และทำตาม

“รัฐนิยม” ที่รัฐบาลไทยประกาศ นอกจากนี้ยังส่งโทรเลขเตือนรัฐบาลจุงกิง เพื่อป้องกันไม่ให้รัฐบาลจุงกิงก่อความเสียหายต่อชาวจีนในเมืองไทย เพราะฉะนั้นเมื่อกองทัพญี่ปุ่นยกทัพขึ้นมาเมืองไทย ในวันที่ 8 ธันวาคม 1941 และไทยกับญี่ปุ่นทำกติกาสัญญาพันธมิตรต่อกันแล้ว จึงเป็นเรื่องไม่ยากที่ผู้นำชาวจีนจะร่วมมือกับญี่ปุ่น

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลไทย, ญี่ปุ่นและชาวจีนในเมืองไทยในสมัยสงครามเอเชียบูรพานั้น เป็นเรื่องสับสนและละเอียดอ่อน ซึ่งผู้ศึกษาจะเสนอในเล่มต่อไป

เชิงอรรถที่ 4

1. W.D. Reeve, *Public Administration in Siam* (London: Royal Institute of International Affairs, 1951) : 9-10.
2. ประวัติพรรคการเมืองระหว่าง 1932 ถึง 1945 ดูได้จาก Eiji Murashima, “Democracy and the Development of Political Parties in Thailand 1932-1945,” in Eiji Murashima, Nakharin Mektrairat, Somkiat Wanthana. *The Making of Modern Thai Political Parties*, (Tokyo : Institute of Developing Economies, 1991) : 1-54.
3. ผู้ศึกษาพิมพ์เป็นภาษาญี่ปุ่นบางส่วนแล้ว ดู เออิจิ มูราชิม่า, “พันธมิตรไทย-ญี่ปุ่นกับชาวจีนโพ้นทะเลในเมืองไทย,” *Review of Asian and Pacific Studies* (SEIKEI UNIVERSITY), ฉบับที่ 13, 1995 : 45-73 (ภาษาญี่ปุ่น)

บรรณานุกรม

หนังสือพิมพ์ภาษาไทย

กรุงเทพฯ เดลิเมล์
ชาติไทย
ไทยน้อย
ไทยใหม่
บางกอกการเมือง
ประชาชาติ
ผดุงชาติ
มหาชน
24 มิถุนา
24 มิถุนาวันอาทิตย์
สยามนิกร
สยามไมตรี
หลักเมือง

วารสารภาษาไทย

ข่าวโฆษณาการ
ศิลปากร
วารสารสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย
หนังสือพิมพ์สโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

หนังสือภาษาไทย

กองทะเบียน กรมมหาดไทย กระทรวงมหาดไทย. การสำรวจสำมะโนครัวทั่วราชอาณาจักร พุทธศักราช 2480, ประชากรยอครรวมทั่วราชอาณาจักร, 1940.
คุณหญิงจันทรี รัตติน. ดุจนาวกกลางมหาสมุทร. ธนาคารนครธนจำกัด (มหาชน), 1995.
พ.ต.อ.จินดา ดวงจินดา. ขบวนการคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, บรรณกิจเทรดดิ้ง, 1974.
ตัน บุญเทียม (แปล). ลัทธิธรรมาธิปไตย (ชาตินิยม). โรงพิมพ์หลักเมือง, (ปีที่พิมพ์ไม่ปรากฏ)
บี.เอ.อี. วั. ประวัติของข้าพเจ้า : บี.เอ.อี. วั. โรงพิมพ์บ้านควง, 1957.
หลวงไพจิตรวิทยาการ (แปล). แนวคิดเบื้องต้นในเศรษฐศาสตร์ของชาร์ลส์อี. โรงพิมพ์สงจำ, 1933.
วฤทธิ์ ชินสาย และคณะ. พคท.วันนี้. บริษัทพิทักษ์ประชาจำกัด, 1980.
จี. วิลเลียม สกินเนอร์. สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ไทยวัฒนาพานิช, 1986.
สงวน ตุลารักษ์ (แปล). ลัทธิโซเชี่ยลลิสม์หมายความว่าอะไร. โรงพิมพ์ 24 มิถุนาฯ, 1933.
พลเอกสายหยุด เกิดผล. บทเรียนของใคร. สำนักงาน พล.อ.สายหยุด เกิดผล, 1994.
พ.ต.ต.อนันต์ เสนาจันทร์ และคณะ. คอมฯที่รัก. โพร้ตามคันการพิมพ์, 1974.
อัมพร เอี่ยมสุรีย์. รักษาติยธิปไตย : ชีวิตประวัติเยกวงเอี่ยม, มีเดียเพรส, 1994.
หนังสืองานศพนายเคงเหลียน สีบุญเรือง, 1941.
หนังสืองานศพนายเชียวของฮ้วน สีบุญเรือง, 1928.
หนังสืองานศพนายเชียวสุกแสง สีบุญเรือง, 1939.
หนังสืองานศพนาย ต. บุญเทียม อังกินันท์, 1951.
หนังสืองานศพนายตันชีวเม้ง หวังหลี, 1954.
หนังสืองานศพนายตันชีวเม้ง หวังหลีและนางทองพุด หวังหลี, 1972.

- หนังสืองานศพอำมาตย์เอก พระประมณฑ์ปัญญา (ประมณฑ์ เนตรศิริ), 1971.
 หนังสืองานศพนายพลตำรวจตรี พระพิจารณ์พลกิจ (พิจารณ์ คุละล้มพะ), 1960
 หนังสืองานศพนายพลตำรวจเอกพระพิณจันคคี (พิณจ อินทรบุตร), 1970.
 หนังสืองานศพนายพลตำรวจโท พระยาอธิกรณ์ประกาศ (หลุย จาติกวณิช), 1955.
 หนังสืองานศพพลเอกภา บริรักษ์ยุทธกิจ, 1970.
 หนังสืองานศพนายมา บุญกุล, 1964.
 หนังสืองานศพนายขย เลศบรรณพงษ์ (ลี้อย่าง), 1983.
 หนังสืองานศพนายล้วน ว่องวานิช, 1965.
 หนังสืองานศพนายหลุย พนมมงคล, 1961.
 หนังสือที่ระลึกงานฉลองอายุ 6 รอบของนายอัมพร บุญศักดิ์, 1979.
 หลักในการพิจารณาบรรดาศักดิ์ พ.ศ. 2472 (ผู้แต่งและผู้พิมพ์ไม่ปรากฏ).

(219)

Chinese Newspapers

晨鐘日報(Chen Zhong Jit Po)
 國民日報(Guo Min Jit Po)
 華僑日報(Hua Qiao Ri Bao)
 華暹新報(Hua Siam Sin Po)
 僑聲(Kew Sing) The Kew Sing
 勵青日報(Li Sae) Lee Chin Daily News
 聯僑報(Lieng Kiew Po) Lieng Kiew
 全民報(Quan Min Bao)
 人民日報(Ren Min Ri Bao)
 世界日報(Shi Jie Ri Bao) Sakol
 暹京時報(Sian Jing Shi Po)
 泰華商報(Thai Hua Siang Po)
 中國報(Tong Kok [Jit] Po)
 中國人(Tong Kok Nang) The Chinese
 中華民國報(Tong Hua Ming Po) Tong Wah Min Poh
 中原報(Tong Guan)

Chinese Books

沈英名『泰國華僑概況』正中書局、台北、1988
 陳嘉庚『南僑回憶錄』草原出版社、香港、1979
 『陳美堂先生懷感錄(逝世五十週年紀念)』盤谷、1987
 杜英「參加泰國華僑抗日救亡運動的回憶」(『文史資料選輯』第5輯、中國文史出版社、北京、1986)
 『馮故制憲代表爾和先生紀念冊』盤谷、1968
 「廣肇校史」(『泰京廣肇會館一百週年紀念刊』盤谷、1977)
 海南旅泰華僑誌編纂處『海南旅泰華僑誌』盤谷、1962
 華僑協會總會編『華僑名人傳 續集』黎明文化事業公司、台北、1987
 華僑志編纂委員會編『華僑志、泰國』華僑志編纂委員會、台北、1959
 華僑志編纂委員會編『華僑志、總志』僑務委員會、台北、1956
 『黃故僑務委員有鸞先生榮哀錄』盤谷、1965
 黃珍吾『華僑與中國革命』國防研究院及中國文化研究所、台灣、1963
 黃子逸『泰華名人彙誌、上冊』海南叢書出版社、盤谷、1963
 「進德母校校史」(『泰國進德校友會會址落成揭幕紀念特刊』盤谷、1987)
 『精忠集、蟻光炎先生逝世三十週年及紀念堂落成紀念』盤谷、1969
 藍東海「學生在華僑戰線上的不敗大兵」(李之衍編『樸老紀念集』美國舊金山、1987)
 『李其雄先生茶毘典禮紀念』盤谷、1983
 李啓新『眉江留言』北京、1990
 『廖公圃先生(坤式博里)茶毘典禮紀念』盤谷、1981
 林僧「四十年底事今朝訴、忍辱負重搞『偽報』」(新中原報報慶特輯『從中原報到新中原報、1938-1988』盤谷、1988)

- 『培英学校60周年校慶紀念特刊』盤谷、1980
 秦孝儀『中國國民黨九十年大事年表』中國國民黨中央委員會黨史委員會、台北、1984
 任貴祥『華僑第二次愛國高潮』中共黨史資料出版社、北京、1989
 蘇宗澤「本會館籌備主任 蟻光炎先生二三事」(『泰國潮州會館成立四十五週年紀念特刊』盤谷、1983)
 泰國歸僑聯誼會英魂錄編委會『泰國歸僑英魂錄(1)』中国華僑出版公司、北京、1989
 泰國歸僑聯誼會英魂錄編委會『泰國歸僑英魂錄(2)』中国華僑出版公司、北京、1991
 泰國歸僑聯誼會英魂錄編委會『泰國歸僑英魂錄(3)』中国華僑出版公司、北京、1993
 『泰國華僑報德善堂建堂四十周年紀念刊』盤谷、1954
 泰國黃埔校友會『鐵血雄風、泰國華僑抗日實錄』泰國留華同學會、盤谷、1991
 泰國威提耶功出版社『泰國華僑大辭典』盤谷、1967
 泰國中華會館『泰國中華會館六十週年紀念特刊』盤谷、1967
 王綿長「煥發着愛國光輝的歷程、記全國人大常委、全國僑聯副主席蟻美厚的生平事跡」(『廣東文史資料』第57輯、廣東人民出版社、廣東、1988)
 吳繼岳(珊珊)『海外五十年(上集)、一個新聞記者的回憶錄』華文印務局、盤谷、1972
 謝猶榮『泰華報業小史』譯報社、盤谷、1964
 許俠「憶蟻光炎先生及泰國華僑的抗日救亡運動」(『文史資料選輯』第5輯、中國文史出版社、北京、1986)
 『余子亮先生紀念集』盤谷、1976
 雲高『第二次世界大戰僑生從軍記』復興出版社、盤谷、1964
 曾瑞炎『華僑與抗日戰爭』四川大學出版社、成都、1988
 『張蘭臣先生榮哀錄』盤谷、1961
 鄭午樓『鄭午樓言論集』盤谷、1987

Japanese Newspaper

朝日新聞(東京)(Tokyo Asahi)

Japanese Journals

會報(暹羅日本商工會議所)(Kaihou)
 南洋(Nanyo)
 臺灣時報(Taiwan Zihou)
 東亞(Toa)
 新亞細亞(Sin Azia)

Japanese Books

- 愛知揆一(Aichi Kiichi)『最近に於ける泰國の一般事情』全國經濟調查機關聯合會、東京、1942
 天田六郎(Amada Rokuro)『現地に視るタイ國華僑』南洋協會、東京、1939
 古田元夫(Furuta Motooh)『ベトナム共產主義者の民族政策史』大月書店、東京、1991
 外務省東亞局(Gaimushyo Toakyoku)『昭和十二年度執務報告、第一冊』東京、1937
 外務省東亞局第一課(Gaimushyo Toakyoku)『昭和十三年執務報告(暹羅關係)』東京、1938
 原不二夫(Hara Fujio)『東南アジア華僑と中国』アジア經濟研究所、東京、1993
 波多野乾一(Hatano Kenichi)『中國國民黨通史』大東出版社、東京、1943
 海南海軍特務部政務局第一調查室(Kainan Kaigun Tokumubu)『興發公司(泰國華僑工作機關)』1942
 滿鐵東亞經濟調查局(Mantetu)『タイ國に於ける華僑』東京、1939
 宮原武雄(Miyahara Takeo)『泰國風物詩』岡倉書房、東京、1940
 村嶋英治(Murashima Eiji)「日タイ同盟とタイ華僑」、『アジア太平洋研究』(成蹊大学) No. 13、1995
 臺灣總督府外事部(Taiwan Sotokuhu)『南方華僑團體調查』1943
 高屋為雄(Takaya Tameo)『南洋華僑事情』臺灣總督官房外務部、臺北、1938
 東亞研究所(Toa Kenkyushyo)『南洋華僑抗日救國運動の研究』東亞研究所、東京、1945
 矢田部保吉(Yatabe Yasukichi)『革命後のシャムの國勢』日本外交協會、東京、1936
 矢田部保吉(Yatabe Yasukichi)『暹羅國ニ於ケル排日貨影響』商工省商務局貿易課、東京、1929

English Newspaper

Bangkok Times

English Books

Richard J. Aldrich, *The Key to the South: Britain, the United States, and Thailand during the Approach of the Pacific War, 1929-1942*, Oxford University Press, Kuala Lumpur: 1993.

Benjamin A. Batson, *The End of the Absolute Monarchy in Siam*, Oxford University Press, Singapore: 1984.

J. H. Brimmell, *Communism in South East Asia: A Political Analysis*, Oxford University Press, London: 1959.

Eiji Murashima, Nakharin Mektrairat, Somkiat Wanthana, *The Making of Modern Thai Political Parties*, Institute of Developing Economies, Tokyo:1991.

Sirin Phathanothai, *The Dragon Pearl*, Simon & Schuster, New York:1994.

W. D. Reeve, *Public Administration in Siam*, Royal Institute of International Affairs, London:1951.

G. William Skinner, *Chinese Society in Thailand: An Analytical History*, Cornell University Press:1957.

ดรรชนีชื่อบุคคล

(ก)

กวยซิดชิว(กันทร วิสุทธิผล) 郭實秋 189

กวกปวยฮั่ว 郭培華 134

กังเป้งไซ่ 江炳才 127, 130

กังเอี้ยวขอ 江曉初 130

กาจสงคราม, หลวง 171

กำแพงเพชรอัครโยธิน, กรมพระ 24

กิมเหลียง(หลวงวิจิตรวาทการ) (陳) 金亮 168, 169, 197

กุนยี่ คิอิจิ Gunji Kiichi 郡司喜一 13

กุหลาบ สายประดิษฐ์ 158

กูบิงซง 辜炳衡 194, 207

เกร็ก, โรเบิร์ต Greg, Robert 3

แกโฮ 家海 131

(ค)

ครอสบี้, โยไซ อาร์. Crosby, Josiah 175, 182, 185, 190, 194

คูกิบ, ชิวจี้(จิตร เลขวัต) 丘及, 邱及 120, 122, 126, 158, 212

คুমยั้ง(ประสาร เลขวัต) 丘美勤 158

โควตงหัง 許仲宜 167

โควเทียวเหียน 許超然 4, 6, 11, 19

(ง)

งั่วแกงเลียง(วิชัย เจริญวิทย์) 吳景略 60

งั่วเพ็กง่า 吳碧岩 24, 25, 37, 60, 136, 172

(จ)

จางจ้อหลิน 張作霖 13

จางซุเหลียง 張學良 16, 23

จิวยิกตัง 周日東 54

จี้ฮัวกวง, จี้ฮัวกวง 錢有光 11, 78, 145

จิ้งโตะเอง 莊卓英 15, 58

เจริญ วรณาม 147

เจิ้งเทา 鄭濤 135

เจิ้งหลง 鄭龍 125

เจียงไคเช็ค, เจียงไคเช็ค 蔣介石 2, 9, 12, 23, 26, 28, 29, 32, 45, 47, 54, 76, 77, 98, 142, 175, 184, 190-194, 211

เจียมเฉาฮง 嚴藻雲 11

โจวเอินไหล 周恩來 43

(ฉ)

เฉงเยนแมง 程演生 17-19

เฉลิมอากาศ, พระยา 183

เฉินจื่อกว้าง 陳子廣 82

เฉินชวีฟาง 陳熙芳 194

(ช)

ชายซินหมิง 蔡欣銘 194

(ช)

ชงชิงหลิง 宋慶齡 54

ชงจื่อเหวิน 宋子文 54, 134

ซุงเซ็งฮี้ 孫清喜 172

ซุนยัตเซ็น, ซุนบุน 孫逸仙、孫文 1, 19-23, 28, 36, 53, 55, 58, 88

เซียวฮุดเล้ง, เซียวฮุดเล้ง(สัณญะเรื่อง) 蕭佛成 1-6, 8-11, 13-15, 18-23,

27-29, 31, 34, 37-39, 47, 48, 51, 56, 70, 75, 77, 185, 210

แซयर, ฟรานซิส บี. Sayre, Francis B. 17

โซวจงเจ็ก(สาคร ศุภรัตนชัย) 蘇宗澤 52, 53, 187

(ด)

ดอร์เมอร์, เซซิล Dormer, Cecil 101

ดอลแบร์, เฟรเดอริก อาร์. Dolbeare, Frederic R. 141

โดฮง Do Hung 117, 156

(ต)

ตังกาก็ 陳嘉庚 45, 48

ตังฮอโปง 陳梧賓 141, 189, 205

ตังจื่อไม้ว, เฉินซูโหมว 陳書謀 136, 137, 139-141

ตังเซียงลิม 陳錫麟 137, 138, 140, 164

ตังแซโหวว 陳星五 11, 78

ตังตงอูย 陳忠偉 15, 20, 22

ตังเตาอู 陳道吾 15, 22

ตังไตยง 陳大榮 136, 137

ตังเทียนสือ(เทียน สุกุศล) 陳天賜 65, 71

ตังมุยตึง 陳美堂 38

ตังยกเซง(พระพินิจชนคดี) 陳玉成 138

ตังหังซอ(หลุย พนมยงค์) 陳漢初 64

ตังเอ็กมึง 陳逸民 188

ตังฮองจี้ 陳鳳儀 137, 140

ตันแกงซวง(ชวน ตันธนะ) 陳景川 14, 38, 39, 41, 137, 188, 189, 195,

205, 207, 210

ตันคกคิว 陳克邱 80, 82

ตันจินแกง 陳振敬 205

ตันชิวตึง(หวังหลี่) 陳守鎮 189

ตันชิวแม้ง(หวังหลี่) 陳守明 29-33, 37-45, 47, 48, 53, 131, 167, 210

ตันบุญเทียม อังกินันท์ 陳文添 19, 34, 54, 135, 172, 196

ตันยงซัน, ตังโอวซัง 陳錫鏘 205

ตันเล้งซื่อ 陳寧思 14, 38

ตันเอ็กยู่(เอ็กยู่ ชันซื่อ) 陳澤如 4, 18, 53, 56, 131

ตูอิง 杜英 124

เตียเทียนมึง 張天民 11

เตียลั้งซั้ง(สัท มหาคุณ) 張蘭臣 189, 190, 195, 203, 205

แต็กกมึง 鄭國民 76

แต้โง้วเล้า(อุเทน เตชะไพบูลย์) 鄭午樓 38, 65

แต้จื่อปิง 鄭子彬 38, 40, 189

แต้แซอิด, แต้เสเอ็ก 鄭省一 11, 75-78

ไต้ลี่ 戴笠 133

ไตรทศประพันธ์, พระองค์เจ้า 4, 6

(ท)

ทำจันชา, ถ่าจันชา 譚振三 4, 75

เทียนเลียง(พระยาศรีวิสารวาจา) (雲) 天樑 37

เทียนฮอก(หลวงสิทธิสยามการ) (雲) 天福 37

(ธ)

ธง แจ่มศรี 147

ธรรมศักดิ์มนตรี, เจ้าพระยา 103

(น)

นครสวรรค์วรพินิต, กรมพระ 12, 24

นายเคยต่าย, หลงจูบัก(หลวงสิทธิสุโรปรกรณ์) 賴渠岱, 廊主木 14, 53, 76, 187

(บ)

บริษัทยุทธกิจ, พระ 182

บั้ง ลู ฮั่ว, บี. เอ็ล. ฮั่ว(โกศล บังศรีวงศ์) 馮爾和 40, 46, 53, 54, 167,

187, 188, 205, 213

(ป)

ประดิษฐมนุธรรม, หลวง(ปรีดี พนมยงค์) 102, 103, 107, 177, 201, 212

ประมณฑปปัญญา, พระ 167, 181

ป้วยจู้ตัน 貝子端 130

ปึงเฮียง 方香 111

(พ)

พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ 13, 17, 20, 22, 25, 30, 59, 79, 81,

85, 87, 102, 111

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ 5, 7, 39, 79, 189

พหลพลพยุหเสนา, พระยา 27, 102

พัชโรทยปาย 潘先佩 11

พัชเี่ยวเที่ยง 潘曉天 11

พานจื่อหมิง(ประสิทธิ์ รักประชา) 潘子明 158

พิบูลสงคราม, หลวง 31, 141, 169, 172, 173, 176, 178, 180, 181,

184, 185, 187, 191, 195, 203

แพ้งึกมัน 彭澤民 77

ไพยม จุฬานนท์ 158

ไพจิตรวิทยาการ, หลวง 152

(ภ)

ภักดีนครเศรษฐ, พระยา 167

ภิรมย์ภักดี, พระยา 167

(ม)

มงคล ณ นคร 158

มโนปกรณ์นิติธาดา, พระยา 27

มัทธิร, เจ้าพระยา 3

มไหสวรรย์, พระยา 167

มาเลียบคุน(มา บุณกุล) 馬立群 30, 40, 167, 183, 187, 202, 213

มิตรกรรมรักษา, พระ 72, 167

มูไร กุรามัตสึ Murai Kuramatsu, 村井倉松 129, 174, 182

(ย)

ยมราช, เจ้าพระยา 3-7

ยาตาเบ ยาสึกิจิ Yatabe Yasukichi, 矢田部保吉 29

ยิบอินซอย 葉賢才 189

ยี่กอฮง, แทตไ้อง(พระอนุวัตน์ราชนิยม, ยง เตชะวนิช) 二哥豐, 鄭智勇 127

(ร)

รีฟ, ดับลิว. ดี. Reeve, W. D. 208

(ล)

ล่อหวงเจียง 羅煥章 11

ลิงปิง 凌冰 32, 167

ลิมกักเนี้ย 林國棟 11

ลิมคี่ฟอง 林奇峯 38

ลิมเคี่ยม(วิเชียร ลิมทองกุล) 林謙 72

ลิมเง็กเอ็ง, หลงจูเต็ก 林玉興, 廊主德 15, 127, 128, 130, 131

ลิมเจิน(เจิน นิมนานนิตย์) 林僧 41

ลิมเถี่ยวเป็ก 林超伯 10, 11

ลิมแปะเกี 林伯岐 15, 38

ลิมแปะไซ 林白采 11

ลิมหนานจง 林南中 149

ลิมฮงเจก 林鴻澤 54

ลี้คียัง(ยง เลศบรรณพงษ์) 李其雄 41, 67

ลี้จื่อเซ็ง 李子陞 11

ลี้เจ็กชิน(อารี ลีวีระ) 李一新 41

ลี้ตักงว(พระยาโชฎีกาพรเสฐ) 李得源 25

เลมานดริง Le Manh Trinh 115, 116, 155

เล่าเซียงยู 劉錫如 11, 23

เล่าเบี่ยะซวง 劉壁川 135

เล่าเยียกเอ็ง 劉若英 139

เล่าหมงฮุน 劉茂雲 133-138

เลี้ยววงโพ้ว(ขุนเศรษฐากัด) 廖公圃 38, 39, 41, 141, 188, 189, 195

เลี้ยวเจ็งจื่อ 廖承志 43, 89, 97, 120, 123, 124, 128, 134, 158

เลี้ยวเป้าซัง(พระยาประดินันท์ภูมิรัตน์) 廖葆珊 39

เลี้ยวฮึงโพ้ว 廖欣圃 207

โล้วเต็กชว(บุลสุข) 盧修川 167, 189, 203, 205

(ว)

วนิช ปานชนน 183

วรรณไวทยากร วรวรรณ.ม.จ. 167, 178-180, 194

ว่องไทหนี่ 王泰義 167, 172

วังจิงไว 汪精衛 29, 33, 76, 77, 190, 193, 194

วิรัช อังคถาวร 91, 147, 148

วิลาส โอสถานนท์ 36, 185

(ค)

ศรยุทธเสนี, พระยา 167

(ส)

สกลวรรณการ วรวรรณ.ม.จ. 177

สกินเนอร์, จี. วิลเลียม Skinner, G. William 32, 209

สงวน ตูลารักษ์ 54, 152

สนิท เจริญรัฐ 68

สวี่ฟางเหว่ย 許方偉 82

สวี่เสี่ย, ฮื่อเฮียบ 許俠 43, 79, 120, 121, 123, 125-127, 130, 161

สวี่ฮื่อชิน 許一新 79, 120, 121, 123, 126, 127, 130, 132, 212

สารสาสน์ประพันธ์, พระ 35

สิงฮื่อสิง 邢貽行 82

สุภา ศิริमानนท์ 44, 68

เสรีเริงฤทธิ์, หลวง 183

(ท)

หยางฮุน 楊魂 135

หยูฮั่นโหมว 余漢謀 28, 29

หลานตงไห่(สมุทร เลิศบุรพา) 藍東海 191

หลิวชู่สือ, เล่าโส่วเจียะ 劉漱石 79, 90, 99, 119-123, 199, 212

หลี่จื่อชิน 李濟深 23

หลี่ฉางหง 李長虹 194

หลี่จื่อชิน, ลี่คังซิง 李啓新 122, 156, 157

หลี่เกียะเจิง 李鐵錚 60

หลี่ผู่เซ็ง 李樸生 206

หลี่หัว 李華 79, 119, 121, 123, 125, 126, 132, 158, 159, 212

หลู่ชิน 魯迅 99

หวงเซ็ง, ฮึงเซี่ย 黃聲 43

หวงป้อวี่ 黃碧玉 121

หวงเยาหวาน 黃耀寰 79, 98-100, 119, 121, 122, 125, 126, 199

หวังหยิวหลวน(ลวน ว่องวานิช) 黃有鸞 37, 53, 54, 73, 187, 213

หวู่จี้เยี่ย, ไวกี้กั้ง 吳繼岳 44

หวู่เกียเจิง 吳鐵城 131, 184, 192, 206

หวู่หลินมาน 吳琳曼 79, 98, 120, 121, 123, 126, 127

หวู่จื่อจื่อ, ไวกี้จี้ 伍治之 79, 87-89, 96, 97, 212

เหมาจอตง 毛沢東 43

เหี้ยกวางเอี่ยม(เอี่ยมสุรีย์) 蟻光炎 29, 38-42, 46, 50, 61, 98, 99, 125-
127, 131, 137, 138, 140, 141, 164, 167, 187-189, 205, 211
เหี้ยมยุเกา 蟻美厚 126, 205
เหี้ยอาแท่ง 蟻阿廷 187
ไห่เอ็กเพียว 賴乙標 134

(อ)

อดุลเดชจรัส, หลวง 131, 179, 180, 200
อธิการณประกาศ, พระยา 20
อ้วงเกียงจี 王見志 134, 137
อังกาแท่ง 洪鑑澄 195, 207
อึ้งเตียงสัว(เทียน อังสะนันท์) 洪天壽 195, 207
อึ้งคี่เอ็ง 洪奇英 15, 19, 58, 59
อามาตา โรคุโร Amada Rokuro 天田六郎 24, 25, 29, 39
อาอิจิ คิอิจิ Aichi Kiichi 愛知揆一 192, 202
อึ้งยฺซฺตง 黄維中 15
อึ้งจกเม้ง(อัมพร บุลภักดิ์) 黄作明 187, 204
อึ้งฉกวาง 黄楚狂 76, 77, 79
อึ้งเติกหลิม(จุลินทร์ ลำห่อ) 伍竹林 40, 167, 184, 189
อึ้งเป็กหลิม(โชติ ลำห่อ) 伍柏林 40, 190
อึ้งยฺกหลง, อึ้งโจหน่า ลำห่อ 伍毓郎, 伍佐南 40, 66, 140, 167
อึ้งเซงชิว 黄慶修 25
อึ้งคี่เจียง 黄其璋 11, 78
อึ้งกุงเอ็ง 余軍英 133, 136
อึ้งจื่อเหลียง(เอื้อวัฒน์สกุล) 余子亮 38, 40, 141, 189, 195, 205, 207
อูตม สีสวรรณ 117, 156, 157
อวยเอ็กโปย(เอก วีสกุล) 韋翼八 167
เอี้ยล้ง 楊送 188
เอี้ยฮกซุ 楊復初 11
โอเคียวชิว 王鏡秋 139
โอวบันไฮ้ว 胡文虎 45

โอวหยางฮุย 歐陽惠 119, 120, 133, 136, 162

(ฮ)

ฮิราโน กุนยิ Hirano Gunji 平野郡司 45, 126, 168

ฮุง 洪 134, 137, 141

ฮุนเติกเต็ง ฮุนกิมฮวด(โกศล ฮุนตระกูล) 雲竹亭 37, 54, 167

ฮูฮางมิน ฟูฮันหมิน 胡漢民 2, 26-28, 55, 210

เฮงโป้วโซย เฮงโป้วเซย 王步先 11, 76-78

เฮ้งปิง 王彬 137, 138, 140

เฮ้งไฮ้ 王海 111

โฮจิมินท์ 90-92, 156

ดรรชนีนามภาษาจีน

(ก)

ก๊กมินตั๋ง 国民党、國民黨 1-4, 9-11, 13, 15, 16, 19-24, 26, 27,
29, 32, 34, 36-38, 42, 43, 50, 51, 53, 54, 58, 67, 74, 76-78,
82, 86, 88, 118, 120-122, 125, 126, 131-134, 136, 137,
139, 142, 145, 159, 163, 188, 191, 193, 206, 209-211
กงซาง 工抗 121, 132, 135

กวงหัว 光華 83

กวงสว 廣肇 64

กวางซี 广西 23, 27, 53

กั๊วทวน 工团 15

กั๊วมินยิดป้อ 國民日報 24, 25, 188

เก็กเหม็ง 革命 4, 32, 55

(ข)

ข้างยี้จู้กั๊วเหลียนเฮอะจ้งฮุ่ย 抗日救国聯合總會 133, 135

ข้างเหลียน 抗聯 118, 120-128, 130, 132-134, 161, 212

(ค)

คิ่วเซ็ง 僑聲 4, 8, 75

(จ)

จกั๊วกั๊วมินตางเหเนี่ยนเจี้ยน 中國國民黨年鑑 33

จงยางเซอ 中央社 44

จงหัวจ้งเซี่ย 中華中学 30, 55, 98, 122, 149, 166, 169

จินเต็ก 淮德 64, 80, 191

จี้กั๊วกั๊วจงเหลียนเหม็ง 救国總聯盟 135

จี้เต้าป้อ 指導報 102, 107

จี้หนาน 濟南 12, 13, 16, 128, 210

จิ้นเล้ง 振盛 183

จู้ไซ 聚材 11

(ฉ)

ฉงลือ, ช่งชิก 崇實 97, 98, 112, 125, 130, 131

ฉวนกั๊วเกอะเจี้ยจี้กั๊วเหลียนเฮอะฮุ่ย 全國各界救国聯合會 118

ฉวนหมินเป่า 全民報 73

ฉวนมุกงจายเซี่ยนหลอเฟินฮุ่ย 勸募公債暹羅分會 47, 210

ฉินจ้งยิดป้อ 晨鐘日報 33

ฉีหมิง, คีเม้ง 啓明 98, 99, 125, 130, 131

และตง 策動 136

โฉงเฉียวเหลียนเฮอะจ้งฮุ่ย 瓊僑聯合總會 54

โฉงหยาจ้งตุย 瓊崖鄉隊 54

(ช)

ชิงตาง 清黨 9

ชิงเหเนี่ยนเซี่ยสี่เซอ 青年學習社 133

ชิวเถียน 秋田 123

(ซ)

ซาเตี้ยม(สามแต้ม) 三點 127, 187

ซางซาง 商抗 121, 127

ซางวูจวนเหียน, ซางจวน 商務專員、商專 31, 32, 38-40

ซานหมินจู้ชิงเหเนี่ยนถวน 三民主義青年團 67, 132, 210

ซินซือจวิน(กองทัพที่ 4 ใหม่) 新四軍 43, 125

ซินหมิน 新民 169

ซินหัวเซี่ยเซี่ยว 新華學校 170

ซูยั้น 樹人 98, 125

เซงเฮ้ง 盛興 194

เซาเหเนี่ยนเซี่ยนเฟิงตุย 少年先鋒隊 134

เซี่ยซาง 學抗 121, 135

เซี่ยนจิงซีป้อ 遼京時報 41

เซี่ยนเฉียวซางต้งจ้อฮุ่ย, เซี่ยนซางฮุ่ย 退僑抗敵同志会、退抗会 43, 131

เซี่ยนหลอกังฉานตาง(คณะคอมมิวนิสต์สยาม) 暹羅共产党 88, 90-93, 96,
97, 102, 103, 107, 108, 110, 111, 116, 118, 152, 156, 211

เขียนหลอกงานต่างซึ่งเหนียนถวน(คณะคอมมิวนิสต์หนุ่มสยาม) 暹羅共產党青年团 97, 102-105, 108, 110, 111, 113, 116, 119, 121, 148, 152, 212
เขียนหลอกเกาะเจี้ยหัวเดียวซึ่งเหนียนข้างยี่จู้กั๋วเหลียนเฮอะจ่งฮุย, ซึ่งข้าง 暹羅各界華僑青年抗日救国聯合總會、青抗 133
เขียนหลอจกฮุย(สมาคมสหกรรมกรประเทศสยาม) 暹羅總工會 99, 102, 105, 121, 149, 212
เขียนหลอซีเซอะฮุย(สมาคมกรรมกรสีแดงสยาม) 暹羅赤色工會 99, 104, 112, 149
เขียนหลอเซียงเซียงเหลียนเฮอะฮุย(สมาคมสหนักเรียนสยาม) 暹羅學生聯合會 98, 115, 149, 212
เขียนหลอผ่านดีตาถงเหมิง(สมาคมแอนตี้อิมพีเรียลีสยาม) 暹羅反帝大同盟 97, 102, 111, 119, 121, 149, 212
เขียนหลอหัวเดียวเกาะเจี้ยข้างยี่จู้กั๋วเหลียนเฮอะฮุย, ข้างเหลียน 暹羅華僑各界抗日救国聯合會、抗聯 119, 120
เขียนหลอฮั่วเคียวกักกายคังยิดกั๋วกักเลียงฮะฮวย, ฮั่วคัง 暹羅華僑各界抗日救国聯合會、華抗 120
เขียนหลอหัวเดียวเกาะเจี้ยเจียนกั๋วจี้เซียงเหลียนเฮอะจ่งฮุย, เจียนจี้ว 暹羅華僑各界建國救鄉聯合總會、建救 159
เขียนหลอหัวเดียวข้างยี่จู้กั๋วฮั่วฮวยฮุย 暹羅華僑抗敵救国後援會 67, 210
เขียนหลอหัวเดียวข้างยี่จู้กั๋วเจียนถวน 暹羅華僑抗日救国剿奸团 127-129
เขียนหลอหัวเดียวฉือซ่านโจวเจินฮุย 暹羅華僑慈善籌賑會 125
แซซัง 青抗 132, 133, 135-141, 164, 195
แซนไต่เจง 青年大眾 106
ไซซัน 西山 23
ไซนัม 西南 2, 27, 33, 210
ไซนัมเจงบู๊ฮวยฮวย 西南政務委員會 26
(๓)

ตงกักนัง 中國人 164
ตงกัก(ยิด)ป้อ 中國報 39, 41-43, 48, 51, 89, 132, 166
ตงววน 中原 36, 166, 169, 193, 194
ตงหัวฮวยกั๋ว, จงหัวฮุยกั๋ว 中華會館 19-21, 27, 34, 210
ตงฮั่วมิงป้อ 中華民國 11, 23
ตันเปงซุน 陳炳春 137
ตักฮวยตอง 鐵血团 8
ตักกอกจุหงี 帝國主義 101
ตีปาลูจวิน(กองทัพลูที่๘) 第八路軍 43, 97, 125
ดูซูเซอ 讀書社 119
เติกบู 特務 132
เตี้ยฮั่ว 潮汕 51, 123
เต้จี้บี้เจียบเพ็งเถียวกวงซี 潮州米業平糶公司 51
โต้วเคี้ยง 凶強 11
(๓)
ถงเหมิงฮุย 同盟會 1, 9, 38, 53, 188
ถิหั่ว, ถิเยลี้ย 鐵血 132
ถิเยลี้ยซึ่งเหนียนข้างยี่ฮุย 鐵血青年抗日會 135
(๓)
ไทฮั่วเซียงป้อ 泰華商報 159, 207
(๓)
นัมเม้งเซียงฮวย(สาขาที่๒) 南溟商會 3, 8-11, 74, 78, 210
นานโย 南洋 71, 161, 206
(๓)
บ๊วยฮวย 梅花 127
บึงซัง 文抗 132
(๓)
เป๊ะ 伯 27
(๓)
เพยอิง 培英 3, 76

(ผ)

ผ่านยี่ตาดงหมิง(สหสมาคมต่อต้านญี่ปุ่น) 反日大同盟 132, 162

(พ)

พู่ช้าง 婦抗 121, 135

(ม)

มานุกู้หัวจุกงเหียนกงฮุย 曼谷火鋸工人工會 99

มานุกู้หัวเฉียวจี้กงข้างยี้จี้กั้วจ้งฮุย 曼谷華僑職工抗日救國總會 124

(ย)

ยิวซัง 熱抗 132, 135

ยิวแซ 熱青 132

เยอเลี้ยซิงเหนียนข้างยี้เหลียนเฮอะฮุย 熱血青年抗日聯合會 135

เยอเลี้ยซิงเหนียนจี้กั้วถวน 熱血青年救國團 133

เยี่ยวเพ่ง 饒平 51

(ล)

เลาซัง 勞抗 132, 133

เลียงเคียวป้อ 聯僑報 4, 6, 11

เลียงชะ, ลินชะ 連合 11

(ว)

วิเฉียวจงเซี่ย 育僑中學 170

(ส)

สัวชะ 壽合 127

(ท)

ทกลัก, ฮกลัก 福榮 127

ทกเฮ้งหลี 福興利 187

หนานเฉียวกงเซี่ย 南僑公學 170

หนานเฉียวจงเซี่ย 南僑中學 43

หนานเฉียวจงฮุย 南僑總會 49, 50, 71, 125

หนานหยางกังฉานต่างเซี่ยนหลอเทอเปี้ยเหว้ยหยวนฮุย 南洋共產黨暹羅特別委員會
80, 92, 145, 211

หนานหยางเกอะฮุยหัวเฉียวโจวเจินจู้กั้วหนานหมินไต้เปี้ยวต้าฮุย 南洋各屬華僑籌賑

祖國難民代表大會(南僑總會) 48

หยานอัน 延安 97, 119, 121, 125, 149

หมิงกวาง 明光 188

หลี่แซ 勵青 9, 11, 76, 77

หวงหวน, อี้ฮั่น 黃魂 97, 169, 170

หวังผู่ 黃埔 52, 72, 137

หวู่ฮั่น 武漢 76, 77

หัวเฉียวข้างยี้จี้กั้วฮุย 華僑抗日救國會 135

หัวเฉียวเถี่ยเลี้ยซิงเหนียนฉุเจียนถวน 華僑鐵血青年勵卅團 163

หัวเฉียวหมินจู้ข้างยี้เซี่ยนเฟิงต๋ย, หมินเซี่ยน 華僑民族抗日先鋒隊、民先 124,

132, 133

หัวซีเซินจี้กั้วเฟินโหยวเซี่ยนกงซือ 華西墾殖股份有限公司 46

เหียนหมินยี้เป่า 人民日報 159

เหวินข้าง 文抗 121, 122, 132

(อ)

อึ้งยี้ 紅字 11, 14, 53, 68, 69, 75, 77, 127, 128, 130, 135, 169,

175, 180, 181, 212

เอี้ยงไซ 養材 11

(ฮ)

ฮักโก้ว 博愛 139

ฮังจิ่ว 杭州 137

ฮั่วเคี้ยว 華僑 132, 133

ฮั่วเคี้ยวป้อเด็กเซียงตึง, ป้อเด็กตึง 華僑報德善堂、報德堂 125, 159, 160

ฮั่วเฉียวเยอะเป่า 華僑日報 18, 36, 41, 43, 44, 84, 166, 167

ฮั่วเซียมชินป้อ 華暹新報 1, 5, 6, 9, 10, 15, 19, 21-23, 55, 59, 76

เฮ้งฮวด 興發 194

ไฮจัวโปวเซียง(หัวหน้าฝ่ายวิเทศสัมพันธ์) 海外部長 2, 10, 77, 184, 206

ศูนย์จีนศึกษา

สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในอดีตกิจกรรมด้านจีนศึกษา เป็นเพียงโครงการทางวิชาการ โครงการหนึ่งของสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และด้วยเวลาที่ผ่านไปหลายปี ลักษณะกิจกรรมของโครงการก็ขยายเติบโตขึ้นมาเป็นลำดับ จนมีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนโครงสร้างการดำเนินงานขึ้นมาใหม่ เพื่อให้มีความคล่องตัวและสอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลก จากโครงการจีนศึกษา จึงได้พัฒนามาเป็น “ศูนย์จีนศึกษา” ในปัจจุบัน

ศูนย์จีนศึกษา ก่อตั้งอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 1995 อันตรงกับวาระครบรอบ 20 ปี ของการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย-จีน ดำเนินงานโดยแบ่งออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ คือ ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายกิจกรรม ฝ่ายหาทุน และฝ่ายบริหาร โดยการดำเนินงานของแต่ละฝ่ายล้วนมุ่งไปสู่การค้นคว้า วิจัย และการบริการทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับจีนศึกษาโดยตรง (เช่น การจัดอบรม การอภิปราย-สัมมนา การแปลเอกสาร การรวบรวมและบริการข้อมูล ฯลฯ) และไม่จำกัดเฉพาะทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์เท่านั้น หากแต่ยังขยายไปสู่ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอีกด้วย นอกจากนี้ ศูนย์จีนศึกษายังมีนโยบายที่เปิดโอกาสให้สาธารณชนได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์มากยิ่งขึ้นตามความเหมาะสมและความต้องการของสังคม

ปัจจุบัน ศูนย์จีนศึกษามีศาสตราจารย์ อ่ำพล พรรณเชษฐ์ เป็นผู้อำนวยการและมีสำนักงานตั้งอยู่ ณ

ศูนย์จีนศึกษาในสถาบันเอเชียศึกษา

อาคารประชาธิปไตย-ราไพพรรณี ชั้น 3

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท

กรุงเทพฯ 10330

โทรศัพท์ : 218-7416-7

โทรสาร : 255-1124, 218-7416

"เอกสารเล่มนี้สมควรได้รับการยกย่องว่าเป็นผลงานวิจัยที่แท้จริง ไม่ใช่เป็นงาน รวบรวม-เรียบเรียงแล้วเอามาอ้างกันว่าเป็นงานวิจัยทั้งนั้น เพราะแหล่งข้อมูล ที่ใช้อย่างยิ่ง และวิธีการ ได้ข้อมูลมาเป็นไปตามระเบียบวิธีการวิจัย และในหลายประเด็นที่ให้คำตอบมีของใหม่หรือไม่ก็ทำให้ประเด็นที่เคยมีการศึกษามาแล้ว มีคำตอบได้ความชัดเจนยิ่งขึ้น....."

....ให้ข้อมูลใหม่หลายประการเกี่ยวกับบทบาททางการเมืองของผู้นำจีนในประเทศไทยที่สำคัญคือ ประการแรก บทบาทของผู้นำชาวจีนในไทยเกี่ยวกับการปฏิวัติในจีน การเข้าเป็นฝักฝ่ายร่วมมือกับ ดร.ซุนยัตเซ็นในการโค่นล้มราชวงศ์แมนจู การต่อสู้กัน ชิงอำนาจในพรรคก๊กมินตั๋ง การต่อสู้ระหว่างพรรคก๊กมินตั๋งกับ พรรคคอมมิวนิสต์ ประการที่สอง บทบาทของคนจีนในไทยในสงครามจีน-ญี่ปุ่น ช่วงก่อนที่ไทย ร่วมวงศัโพบูลย์กับญี่ปุ่น อย่างเป็นทางการในปี 1941..."

ศ.ดร. เขียน อีระวิทย์
บางตอนจาก"คำนิยม"

การเมืองจีนสยาม

ISBN 974-632-961-8

9 789746 329613

C112

2000 220.00 บาท